

కథలు

నీతి, పురోణ, పాడుపు

కథా గుచ్ఛము-౭

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కుక మహర్షి

గురు నాటర మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శిక్షప్తి

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాజీ

గురు గౌరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు శ్రీలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు చక్రవర్తి ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమహార్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్పుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020050015004

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none"> Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none"> INSA	<ul style="list-style-type: none"> Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	<ul style="list-style-type: none"> Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

కథా గుచ్ఛము

రెండవభాగము

ర వీ ం ద్ర నా థ తా కూ ర్

ఆచార్యులు

శోభనాదేవి

వై కుంతరావు

వి శ్వ భా ర తి

చెన్నపురి నిజస్థి

3౨౩ తిరువత్తూరు హైరోడ్

చెన్నపురి

విషయసూచిక

	పుట
ప్రతిజ్ఞాపాలన	౧
నెలవులు	౪౭
అసరిచిత్తా	౬౪
మాస్త్రగుఱారు	౯౮
భార్యప్రాసిన ఉత్తరము	౧౬౪
ఒకటవనంబరు	౧౯౯

ప్రతిజ్ఞాచలన

తన తమ్ముడు “రసిక్” అంటే వంశీవదనుకు ఉండే ప్రేమా, ముద్దు తల్లికి పిల్లలయెడలనైనా ఉండదు. రసిక్ ఎప్పుడైనా బడినుంచి ఇంటికి రావడము ఆలస్యము చేసేడా అంటే తాను చేస్తూఉన్న పనిఅంతా విడిచిపెట్టి తమ్ముని వెదకడానికి బయలుదేరేవాడు. తమ్ముడు భోజనముచేయనిదే తాను భోజనము చేయలేకపోయేవాడు. రసిక్ ఒంట్లో సుస్తిగాఉన్నది అనేసరికి అన్నకళ్లవెంట నీళ్లు కారిపోయేవి.

వంశి రసిక్ కంటే పదహారేళ్లు చిన్న. వంశి తరువాత పుట్టిన తమ్ములూ చెల్లెళ్లూ అంతా చనిపోయినారు. మిగిలినది ఆఖరువాడు ఈ రసిక్ ఒక్కడే. తల్లి చనిపోయినప్పటికీ వీనికి ఒక సంవత్సరము. మూడేళ్లు వచ్చేసరికి తండ్రికూడా పోయినాడు. అప్పటినుండి రసికును పెంచి పెద్దవానినిచేసేపూచీ పూర్తిగా వంశి ఒక్కనిమీదనే పడ్డది.

వీళ్లకుటుంబములో తరతరాలుగా వస్తూఉన్న వృత్తి బట్టలనేత. ఈ వృత్తివల్లగణించినదానితోనే వీళ్ల ముత్తాత అభిరామ్ బసాక్ గ్రామములో కోవిలకట్టించాడు. ఆకోవిలలో ప్రతిష్ఠలయిన రాధానాథునికి పూజ ఈనాటివరకు జరుగుతూనే ఉన్నది. కాని సముద్రాలు దాటివచ్చిన విదేశపుదైత్యదళము

వీళ్లమగ్గాలమీద అగ్నిబాణాలు వదిలి వీళ్లఇళ్లల్లో తుధా-
దేవతను నిలిపి పొగగొట్టాలతో జయశంఖము విరామము
లేకుండా ఊదడము ప్రారంభించారు.

అయినా దేవాంగులు చావలేదు. వాళ్లప్రాణము
మహాగట్టిది. దారము నోట కరుచుకొని మగ్గాలలోని (నాడెలు)
ఉడతలు టిక్కుటక్కు మనుకొంటూ ఇప్పటికీ ఇటూఅటూ
నడుస్తూనే ఉన్నవి. కాని ఆ ముసలికాలపునడకమీదికి చంచల-
లక్ష్మీ మనస్సు ఇప్పుడు పోకుండాఉన్నది. లోహనిర్లితమైన
దైత్యదేవత, భయానైతేనేమి నయానైతేనేమి, ఆమెను
తనవశములో ఉంచుకొన్నది.

వంశీవదనును కాపాడుతూవచ్చినది ఒక్కటి ఉండెను.
థానాగర్ లో బాబూలు వంశదగ్గిరనే బట్టలు కొనేవారు.
వారిది పెద్దకుటుంబము; ఆ కుటుంబానికి వారి బంధువులకూ
మిత్రులకూ కావలసిన నాజూకుబట్టలన్నీ వంశీవదనే నేసి
ఇచ్చేవాడు. ఇన్ని బట్టలు ఒక్కడే నేయలేడుగనుక తనచేతికింద
కొంతమందిని జీతమిచ్చి ఉంచేవాడు.

వాళ్లకులములో ఆడపిల్లలవెల చాలాజాస్తీ. అయిన-
ప్పటికీ ప్రయత్నముచేస్తే ఎలాగోఒకలాగు వంశికిభార్య జత-
పడకపోదు. కాని రసిక్ మూలాన ఆలాంటిది వీలయిందికాదు.
దుర్గపూజనాటికి రసిక్ కోసము కలకత్తానుంచి ప్రతిసంవత్సరమూ
తెప్పిస్తూఉండే బట్టలముందర నాటకములో మహారాజు

వేషము వేసినవాడి బట్టలుకూడా వెలవెల్లాడిపోయేవి. తక్కిన అన్ని విషయాలలోనూకూడా రసికుకోసము అనవసరమైన ఖర్చులన్నీ చేస్తూఉండడముచేత వంశికి అవసరమైన ఖర్చులకైనా డబ్బు చాలేదికాదు.

ఏమైనాసరే, వంశముమాత్రము నిలబెట్టవలెను కదా. కనుక తన ఇంటికితగిన పిల్లను ఒకామెను తనలోతాను నిశ్చయముచేసుకొని రూపాయిలు కూడపెట్టడము ప్రారంభించాడు వంశి. మూడువందలు ఇస్తేనేగాని పిల్ల చొరకదు. నగలకూ తక్కి ఖర్చులకూ కనీసపక్షము మరిఒక వందైనా కావలెను. ఈ నాలుగువందలూ జమచేదామని ఇంటిఖర్చులకాగా మిగల్చగలిగినదంతా ఒకచోట ఎడముగా ఉంచుతూవచ్చాడు. తక్షణము చేతిలో రూపాయిలు లేవు, నిజమే; కాని కావలసినంత వ్యవధి ఉన్నది. పిల్లకు ఇప్పుడే నాలుగో ఏడు వచ్చింది, ఏమిలేదన్నా ఇంకా నాలుగైదుసంవత్సరాలు ఉంచవచ్చును.

కాని రసికుదృష్టి అంతా వంశిధనరేఖమీదనే ఉండేది, ఆ దృష్టి శుభదృష్టికాదు.

ఆ పల్లెలోని పిల్లవాళ్లమీదా, తనతోటి కుర్రవాళ్లమీదా అధికారము చలాయిస్తూఉండేవాడు రసీక్. సుఖముగా తిని పెరుగుతూ, ఏదికావలంటే అది సంపాదించుకోగలిగేవాళ్లనుచూస్తే భాగ్యదేవతఅనుగ్రహములేకపోవడము-

చేత ఏకోరికా నెరవేర్చుకోలేనివాళ్లకు చాలా ఆకర్షణ. అటువంటివాళ్లతో భుజముభుజము రాసుకొంటూ తిరగ-గలగడమే కోరికలు నెరవేర్చుకోవడముతో కొంతవరకు సమానము. కలవాళ్లతో స్నేహముచేయడమువల్ల మనకూ ఏదో క్లాస్ దొరుకుతూఉంటుంది అని కాదు మనము వాళ్ల ఇళ్లకు వెళ్లడము—ఊహద్వారా మనవాంఛలు కొంతవరకు తీరుతూఉంటవి, వాళ్లు మనకు ఏమీ ఇవ్వకపోదురు గాక.

కేవలము, రసిక్ చక్కనిబట్టలు కట్టుకొనేవాడు అనిగాని, అతనిద్వారా నానారకాల మంచిమంచి వస్తువులు ఉన్నననిగాని అందరూ అతనివెంట పడుతున్నారు అని అనుకోవడము ధర్మముకాదు. అతనికంటే అనేక రెట్లు గొప్పకుటుంబాలపిల్లలు కూడా అతనినిచూచి చాలా సరదాపడుతూ ఉండేవారు, అతనిని మెచ్చుకోకుండా ఉండలేకపోయేవారు — రసిక్ ఏషనిలో చెయ్యిపెడితే ఆషని అంతచక్కగా అంతసుఖువుగా చేయగలిగేవాడు. మనతో పుట్టి మన మనస్సులను అణిచిపెట్టి ఉంచుతూఉన్న అజ్ఞానము అతనిని ఏమీచేయలేకపోయింది. అందుచేత ఎటువంటిపనినైనా ఒక్కక్షణములో గ్రహించి చేయగలిగేవాడు అని అందరికీ అనిపించేది.

రసికులో ఇటువంటి గొప్పనిపుణత ఉండడముచేత తోటిబాలురూ, బాలికలే కాక ఊళ్లోఉండే పెద్దవాళ్లకూడా అతని సహాయము కోరుతూఉండేవారు. కాని అతనిలో ఒక

గొప్పదోషము ఉండేది. అ దేమిటనగా అతను దేనిలోనూ పదిరోజులు ఒక్కవరుసను మనస్సునిలిపి ఉంచలేకపోయేవాడు. ఏవిద్యఅయినా పట్టుపడ్డది అనేసరికి దానిమీద అతనికి విరక్తి పుట్టిపోయేది. ఆవిద్య నేర్చుకొందామని ఎవరైనా తనదగ్గరికి వస్తే అతి చికాకు పడేవాడు. ఆ ఊరిలో గొప్పఇంటివారు ఒకరు దుర్గపూజలకోసము కలకత్తానుంచి బాణాసంచ చేసే వాళ్లను తెప్పించారు. వాళ్లదగ్గర ఆ విద్య నేర్చుకొని కాళీపూజనాటిరాత్రి ఊరంతా పగటికంటే వెలుతురుగా చేసేశాడు. ఈలాగు రెండుసంవత్సరాలు జరిగింది, మూడో సంవత్సరము బాణాసంచ ఆనవాలుకై నా కనబడలేదు; అప్పటికప్పుడే అతనికి మందుగుండుసరదా వదిలిపోయింది. అంగర్ ఖామీద మెడల్ను వేలవేసుకొని ఆ ఊరువచ్చిన హార్మోనియమ్ వాద్యగాని చూచి వాయిద్యముమీద ఉత్సాహము పుట్టింది. చేతిహార్మోనియమ్మీద లక్ష్మీటుంరీ అభ్యాసముచేస్తూ కూర్చున్నాడు.

రసిక్ లోఉన్న ఈ అద్భుతమైనశక్తి చంచలమతి. దాని లీలలలో పడి ఒకప్పుడు నలుగురికీ సులభముగా దొరుకుతూ, మరిఒకప్పుడు దొరకకుండా ఉండేవానివైపే నలుగురి మనస్సులూ వెళుతూఉంటవి. అతని అన్న గారిమాట మరి చెప్పనే అక్కరలేదు. 'ఇటువంటి అద్భుతమైన పిల్లవాడు మనఇంటిలో పుట్టాడు, ఆహా, వాడు ఏలాగునైనా బ్రతికిఉంటే అంతే చాలును,' అని తప్ప వేరే ఆలోచనేదీ ఉండేది కాదు.

అన్న గారికి. ఆలాగున అనుకొంటూ అనుకొంటూ కళ్ల నీళ్ళు పెట్టుకొనేవాడు వంశి; తన తమ్మునికంటే తానే ముందు చనిపోయేటట్టు చేయమని రాధానాథుని రోజూ ప్రార్థిస్తూఉండేవాడు.

ఇంత గొప్పసామర్థ్యముగల తమ్మునిసరదాలు తీర్చదగినవే! కాని అది రోజుకొకటి కొత్తగా పుడుతూఉండడముచేత అవి తీరుస్తూఉండేసరికి ఇంటికిరాబోవు వధువు వెనకకుజరిగి, దూరానఉన్న భవిష్యత్తులో అంతర్ధాన మయిపోతూవచ్చింది; తన వయస్సుకూడా నిలుచొని ఉండలేదు. అప్పటి కప్పుడే ముప్పై దాటిపోయినవి. రూపాయలు ఇంకా నూరైనా కాలేదు. ఆ పిల్ల ఇంకొకరింటికి కాపురానికి వెళిపోయింది. అప్పుడు వంశి తనవిషయమై మరి ఆశించకూడదని నిశ్చయించుకొని వంశము నిలుబెట్టే భారము ఇక రసికుడే అని అనుకొన్నాడు.

ఆపల్లెలో స్వయంవర వివాహమే ఆచారమయిఉంటే రసిక్ పెల్లిగురించి ఎవ్వరూ బెంగపెట్టుకో నక్కరలేదు. తారా, శశీ, ననీ, సుధా, వీధూ—నోటికి వచ్చినవేరు అనండి, రసికుని ప్రేమించని పిల్ల అందులో ఉండదు. ఒకమారు రసిక్ మట్టి బొమ్మలుచేయడము సరదాలో పడ్డాడు. అందులో ఈ బొమ్మ సాది ఆ బొమ్మ నాది అని ఆ బాలికలలో అనేక కలహాలు పుట్టి జట్లు విప్పుకోడాలుకూడా జరిగినది. ఆపిల్లలలో సౌరభి అని

ఒక ఆమె ఉండేది. ఆమె అతినెమ్మదైన పిల్ల; ఏమీ మాటలాడకుండా కూర్చోని ఆ బొమ్మలు చేయడము చూస్తూ ఉండడమంటే చాలా సరదా ఆమెకు. అక్కడ కూర్చోని మట్టిముద్దలూ కర్తముక్కలూ, ఏది అవసరమైతే అది అందిస్తూ ఉండేది. రసిక్ తనను ఏదైనా చేయమనిగాని తెచ్చి ఇయ్యమనిగాని చెప్పడాని ఎప్పుడూ చూస్తూ ఉండేది. పని చేస్తూ చేస్తూ రసిక్ తమలపాకులు అడుగుతాడని తెలిసి సారభి తమలపాకుల సరంజాము ఎప్పుడూ తయారుగా ఉంచుకొనే వచ్చేది. బొమ్మలు పూర్తి అయిన తరువాత అవన్నీ వరసగా పేర్చి 'నీకు ఏది బాగుంటే అది తీసుకో,' అని సారితో అనేవాడు. తనకు ఇష్టమువచ్చినది సారభి తీసుకోవలెననే రసిక్ ఉద్దేశము గాని సారి సంకోచించి దేనినీ తీసుకొనేదికాదు. అప్పుడు రసిక్ తనకు బాగున్నదని తోచినదానిని తీసి సారభిచేతిలో పెట్టేవాడు మట్టిబొమ్మల పర్వము ముగిసి హార్మోనియమ్ పర్వము ప్రారంభ మయేసరికి డొల్లో పిల్లలంతా ఆ హార్మోనియమ్ బిళ్ళలు నొక్కి వాయింఛాలని సరదాపడుతూ రసిక్ చుట్టూ మూగడము ఆరంభించారు. రసిక్ హూత్ హూత్ మని కేకలు వేస్తూ వాళ్ళను బెడరగొడుతూ ఉండేవాడు. సారభి మాత్రము ఏమీ గడబడచేసేదికాదు; చారలచీర కట్టుకొని గడ్డముకింద చెయ్యి ఆనుకొని తన పెద్ద పెద్ద కళ్ళు రెండూ మరింత పెద్దవిగా చేసి అతి ఆశ్చర్యముతో చూస్తూ అతని ఎదుట కూర్చోనేది. 'ఇలా రా సారీ!' అని పిలిచేవాడు రసిక్. సిగ్గుపడుతూ

నవ్వేది సారి, దగ్గిరికి వచ్చేదికాదు. రసిక్ సారిచెయ్యి పట్టుకొని బలవంతాన ఆమెవేళ్ళతో హాక్ మోనియమ్ వాయించేవాడు.

రసికుని భక్తబృందములో ముఖ్యమైనవా డొకడు సౌరభిఅన్న, గోపాల్. అన్నకూ చెల్లెలకూ ముఖ్యమైనభేదము ఓకటి ఉన్నది—మంచి వస్తు వేదైనా చూపించి అది తీసుకో అని అన్నను బ్రతిసూలడము అవసరముఉండేదికాదు. తనకు కావలసిదేమిటో తానే చెప్పేవాడు, తాను కోరినది దొరకకపోతే నలుగురినీ చికాకుపెట్టేనేవాడు. అతను కొత్త దేదైనా చూస్తే అది తనకు దొరికేవరకు ఎవరినీ నిలువనిచ్చేవాడుకాదు. రసిక్ ముద్దూమురిపెమూ ఎవ్వరిలోనూ సహించి ఈరుకోవలసినవాడు కాకపోయినా గోపాల్ నుమాత్రము ఏమీ అనేవాడుకాదు—అతను ఏమిచేసినా ఊరుకొనేవాడు, గోపాల్ నలుగురి మోస్తూ కాదు, రసిక్ కు.

ఆ సౌరభినే రసిక్ కి ఇచ్చి పెళ్లిచేయవలెనని వంశి తనలోతాను నిశ్చయించుకొన్నాడు. కాని సౌరభి గొప్పఇంటి బిడ్డ, విదువందలు చేతిలోలేకపోతే అటువంటిఆశ పెట్టుకోకూడదు. నేతపనిలో తనకు సహాయానికి రమ్మని ఇప్పటివరకు వంశి రసికుని పిలవలేదు, ఆ కష్టమంతా తనబక్కనినెత్తిమీదనే పెట్టుకొన్నాడు. రసిక్ నానారకాల పనికిమాలిన పనులన్నీ చేస్తూ లోకులమనస్సును రంజింపజేస్తూఉంటే 'ఇంతకంటె

ఆనందము ఏదీ?’ అనుకొనేవాడు వంశి. ‘అన్న రోజూ ప్రార్థనస్తమానము ఆ మగ్గముదగ్గరే పడిఉంటాడు, అది ఏలాగో నాకు బోధపడకుండా ఉన్నది! నేను చచ్చినా అలా పడిఉండ లేను,’ అని రసిక్ తనలోతాను అనుకొనేవాడు. వంశి తనవిషయమయి ఖర్చుఅనేసరికి చాలాబింకముగా ఉండడము చూచి ‘అన్న అతి లోభి,’ అని రసిక్ అనుకొనేవాడు. అన్నమాట అనుకొన్నప్పుడు రసిక్ కు మనస్సులో కావలసినంత సిగ్గుగా ఉండేది. అన్నా తానూ ఏవిషయాన్ని బట్టి చూచినా వేరువేరు తరగతులవాళ్లు, అని చిన్నప్పటినుండి రసికుని అభిప్రాయము. అన్నదికూడా రమారమి అదే అభిప్రాయము.

ఈస్థితిలో ఉంటూఉండగా వంశి తనపెళ్లిఆశ వదులుకొని తమ్ముడు పెళ్లాన్ని ఇంటికి తీసుకురావలెను, అని దీక్షపట్టాడు; ఈ కొత్తకోరిక పుట్టినప్పటినుంచీ మునుపటివలె ఓర్చి ఉండలేక పోయేవాడు. ఒకొక్కమాసము ఆలస్యము అవుతూఉంటే సహించి ఉండడము మరింత అసాధ్యము అవుతూఉన్నది— బాజాభజంత్రీలు వాగుతున్నవి; దీపాలువెలిగించారు; పెళ్లి ముస్తాబుతో కూర్చున్నాడు రసిక్—ఈ ఆనందదృశ్యము తృప్తార్తుని ఎదుట నున్న మృగతృష్ణఅయి వంశికి కళ్లకు కట్టినట్లుగా కనబడుతున్నది.

అయినప్పటికీ రూపాయిలు త్వరగా జమకాకుండా ఉన్నవి. ప్రయత్నము అధికమవుతున్నకొలది సఫలత దూరమయిపోతున్నదని అనిపిస్తున్నది. అతని మనస్సులో నున్న

కోరికతో సమానముగా పరుగెత్తను అంటూఉన్నది దేహము; మాటిమాటికీ చలికిలపడిపోతున్నది. పరిశ్రమ దేహములో నున్నశక్తిని అతిక్రమించి వెళ్లవలెనని ప్రయత్నిస్తున్నది.

చాలా రాత్రిఅయి ఊళ్లో అంతా గాఢనిద్రలో ఉండే వారు. నిశాచరగణముయొక్క చౌకీదారైన అర్ధరాత్రి పహరా ఇస్తూ వేసిన కేకలవలె నక్కలకేకలు వినబడుతుండేవి— అంతరాత్రి వేళకూడా మిణుకుమిణుకుమని వెలుగుతున్న దీపముముందర కూర్చొని పనిచేస్తూఉండేవాడు వంశి. ఎంతో కాలముబట్టి ఈలాగు జరుగుతున్నది, అయినప్పటికీ ఇంత ఆయాసపడడము కూడదని మందలించేవారు ఎవరూ ఇంట్లో లేకపోయినారు. ప నేమో ఇలా ఉండేది; అవతల, ఎన్నడూ కడుపునిండా తిండిఅయినా తినేవాడుకాదు. అతను చలికి కప్పుకొనేబట్టలనిండా రంధ్రాలూ, చింకులూ. ఈ కిటికీల ద్వారా దొంగతనముగా రాత్రిపొడుగునా చలి ప్రవేశిస్తూ ఉండేది. ఈ సంవత్సరముమట్టుకు ఏలాగో గడిచిపోతే, వచ్చే ఏట కాబూలీవాలా శాలువులమూట తీసుకొనివచ్చినప్పుడు ఒకశాలువు అరువుకు కొని ఆ పైఏట అప్పటిర్చేయవచ్చును, ఈలోగా కొంచెమురూపాయలు కూడుతవి,' అని ఇప్పటికి రెండుసంవత్సరాలయింది అనుకొంటున్నాడు. కాని అతనుఅను-కొన్న మంచితరుణము ఇప్పటివరకు చిక్కలేదు. ఈ మధ్యను, పాపము, అతనిశరీరపటుత్వముకూడా తగ్గిపోతూవచ్చింది.

ఇంతకాలమైనతరువాత వంశి ఒకనాడు తమ్ముడుతో,
“నేను ఒక్కణ్ణే ఈనేతపని అంతా చేయలేను, ఇక నువ్వు
కూడా కొంచెము సాయము చేస్తూఉండాలి,” అని అన్నాడు.
రసిక్ ఏమీ జబాబుచెప్పలేదు, ముఖము అటు తిప్పుకొని
వెళిపోయినాడు. ఒంట్లో బాగుండకపోవడముచేత మనస్సు
అతిచికాకుగా ఉన్నది వంశికి; “తండ్రితాతలు; చేస్తూఉండే
పని చేయడము మానేసి ఊరూవాడా తిరుగుతూఉంటే
నీ గతి ఏమకాతుందో తెలుసునా?” అని అన్నాడు.

అన్న అన్నది సందర్భము లేకుండా అన్నమాట కాదు,
కూడనిమాట కాదు, అయినప్పటికీ రసికుకు కోపమువచ్చింది,
‘నా జన్మములో ఎన్నడూ ఇంతకష్టమైనమాట సహించి ఊరుకో
లేదు, అనిపించింది. రసిక్ ఆవాళ బాగా భోజనముచేయలేదు.
గాలాపురువ్వు పట్టుకొని చెరువుగట్టున చేపలుపడుతూ కూర్చు-
న్నాడు. సీతాకాలము; మధ్యాహ్నమువేళ; ఎక్కడా ఎటు-
వంటిశబ్దమూ వినబడడము లేదు. కోరేసిన చెరువుగట్టుమీద
బాగా ఎత్తుగానున్నచోట మైనగోరబకటి అడుకొంటున్నది.
వెనకనున్న మామిడితోటలో ఏదోపక్షిబకటి ఒకేవరసను కూత
వేస్తున్నది. నీటిఅంచునఉన్న తుంగమీద చిన్నపక్షి బకటి
రెక్కలురెండిటినీ చాచుకొనిహాయిగాఎండకాచుకొంటున్నది.
రసిక్ గోపాలుకు బాణాతిప్పడము నేర్పవలసిన రోజు ఇది,
భోరణి చూడగా అది ఈవాళ జరిగేటట్లు కనబడలేదు.
గోపాలుకు చాలా చికాకుగా ఉండడముచేత ఎరబుట్టలో

చెయ్యిపెట్టి ఎరలను కెలకడము మొదలుపెట్టాడు. రసిక్ కి కోపమువచ్చింది, గూబ గీఁ మన్నట్టు గోపాల్ దవడమిది గట్టిగాబకటి చరిచాడు. రసిక్ కి ఎప్పుడు తాంబూలము కావలసి ఉంటుందో అని అన్నీసిద్ధముచేసి ఉంచి కాళ్లుచాచుకొని పచ్చికలో కూర్చొనిఉన్నది సౌరభి. రసిక్ అటువైపుచూచేసరికి సౌరభి కంటపడ్డది. “ఆకలి వేస్తూఉంది, నాకు ఏమైనా తినడానికి తెచ్చివ్వగలనూ సారీ?” అని అన్నాడు రసిక్. సౌరభి త్వర త్వరగా ఇంటికివెళ్లి పాకముపట్టిన పేలాలు చెంగునిండా వేసుకొని తెచ్చి ఇచ్చింది. రసిక్ ఆనాడు మరి అన్నగారికి దర్శనమైనా ఇవ్వలేదు.

వంశిబంట్లో ఏమీ బాగులేదు; మనస్సు అంతకంటే బాగులేదు. అనాడురాత్రి కలలో తండ్రికనబడ్డాడు వంశికి— కలగనగానే లేచిపోయినాడు. మనస్సు మరింత కెలకలు అయిపోయింది. వంశము మరి నిలబడేటట్టులేదనే భయమువల్ల గాబోలు పరలోకములోనున్న తన తండ్రికి నిద్ర రాకుండా ఉన్నది!

ఆ మర్నాడు వంశి తమ్ముణ్ణి బలవంతాన పనిలోకూర్చో బెట్టాడు; ఎందుచేతనంటే ఈవిషయము కేవలము తనతోనూ తనతమ్ముడితోనూ మాత్రమే సంబంధించిన విషయము కాదు; తమవంశముతో సంబంధించినది. వంశముయెడల తమకర్తవ్యము ఉన్నది కదా! రసిక్ పనిచేయడానికి కూర్చున్నాడు,

నిజమే; గాని దానివల్ల పనికి ఏమీ లాభముకలగలేదు. ఆతని చెయ్యి నడవడమే లేదు, మాటిమాటికీ దారము తెగిపోతూ ఉన్నది, తెగిపోయిన దారాన్ని సరిచేయడములోనే వేళంతా అయిపోతూఉన్నది. “అభ్యాసము లేకపోవడముచేతనే ఈలాగు అవుతున్నది, కొన్నాళ్లు ఈలా చేస్తూఉంటే పని బాగానే చేయగలుగుతాడు,” అని అనుకొన్నాడు వంశి.

కాని సహజముగా నేర్పుగలచెయ్యి రసికుడి, అందుచేతనే నేర్చుకోనంటుంది. నేర్చుకోకపోవడానికి ముఖ్యమైన కారణము ఇంకొకటిఉన్నది. రసికునిశిష్యవర్గము వాళ్లంతా రసికునివెదుకుకొంటూ వచ్చి ఘోషించేసరికి బుద్ధిమంతునివలె కూర్చొని తండ్రితాతలనాటికని నెమ్మదిగా చేసుకొంటున్నాడు ఈమాట తలచుకొనేసరికి చాలా సిగ్గువేస్తున్నది రసికుకి.

సౌరభి నిచ్చే పెళ్లిచేయబోతున్నాడని అన్న రసికుకు ఒకన్నేహితునిద్వారా తెలియజేశాడు. ఈ శుభవార్త తెలియగానే రసికునిమనస్సు కొంత మెత్తబడుతుందని వంశి నమ్మకము. కాని అటువంటిచిహ్న లేవీ కనబడలేదు. “సౌరభిని పెళ్లాడినంతమాత్రాన నాకు మోక్షము కలిగిపోతుం దనుకొంటున్నానని అన్నయ్య అభిప్రాయము,” అని అనుకొన్నాడు రసిక్. కనుక దీనివల్లకలిగిన లాభమంతా ఒక్కటే—సౌరభితోసంబంధించిన విషయాలలో రసిక్ నడవడిఅంతా హఠాత్తుగా మారిపోయింది. చివరకు చెంగున ఆకులూ

చక్కలూ కట్టుకొని వచ్చి దగ్గిరకూర్చోడానికి తగినసాహస-
మైనా సౌరభికి లేకుండాచేశాడు రసిక్. ఇదంతా చూచి,
పాపము, సౌరభి ఏడుస్తూ కూర్చోనేది. హాఁ మోనియమ్
వాయించే అధికారము, ఎవరికీలేనిది, సౌరభికి ఉండేది—
అదిపోయింది సరేకదా, రసికుకు తాంబూలము సరిదిఇచ్చే
హక్కు, చిన్నచిన్నపనులన్నీ చేస్తూఉండేహక్కు కూడా
పోయినవి. పాపము, ఆమెకు జీవనములో పెద్దవెలితివచ్చినట్లు
అయిపోయింది. ప్రపంచమంతా శూన్యము అనిపించింది.

ఆ ఊరితోటలలోనూ, ఏటిబిడ్డనూ, చెరువుగట్టునూ
పొలాలలోనూ, రథాలసాలలోనూ, రాధానాథమండపము
మీదా, పడవరేవులోనూ, సుంతలలోనూ, బజారులోనూ—
ఎక్కడసడితేఅక్కడ ఇన్నాళ్ళూ రసిక్ తిరుగుతూఉండేవాడు.
ఒకప్పుడు ఒంటరిగా కనబడేవాడు, ఒకొకప్పుడు కొద్దో గొప్పో
జట్టుగాళ్లు వెనక ఉండేవారు. ఏదో పనిమీద బయలుదేరే-
వాడు ఒకప్పుడు. ఉత్తకులాసాకి బయలుదేరేవాడు మరిఒక-
ప్పుడు. ఈ జాగాలూ, తరువాత ఆ దగ్గిర నున్న థానాగర్
బాబూల ఇల్లూ—ఇవే అతనిలోకము. ఈ మహాప్రపంచ-
ములో మరి ఏస్థలముతోనూ అతనికి సంబంధములేదు;
మిగతా ప్రపంచముతో ఎప్పటికైనా అవసరము రావచ్చును
అని అతను ఎన్నడూ ఊహించలేదు. ఈవాళమాత్రము
ఈపల్లె అతనిమనస్సును పట్టి ఉంచలేకపోయింది. దూరాన్న
ఉన్న వాటికొరకు అతనిప్రాణము కొట్టుకోవడముఅరంభించింది.

అతనికి కావలసినంత తీరుబడిఉన్నది, అన్న అతనిని అతిస్వల్ప-
కాలమే పనిలో కూర్చోవెట్టేవాడు. కాని ఆ ఒక్కపాడు-
క్షణమూ పనిచేయడమువల్ల అతనికి రోజులంతాపాడు అయి-
పోయిన ట్టుండేది. రోజూ కొంతవేళ ఈలాగు పనిలో
పాడుఅయిపోవడముచేత మిగిలినవేళ మరిషణిలోనూ విని-
యోగించ బుద్ధిపుట్టేదికాదు.

ఈసమయములో థానాగర్ బాబూల పెద్దఇంటికుర్చ-
వాడు ఒకడు బైసికిల్ ఒకటి తెప్పించి అది ఎక్కడము
అభ్యాసముచేస్తున్నాడు. రసిక్ అతిస్వల్పకాలములో దానిని
తొక్కడము నేర్చేసుకొన్నాడు; చూచినవాళ్లందరికీ అది అతని
కాళ్లలోపుట్టిన రెక్కలు అనిపించినంత ప్రవీణత అతిత్వరలో
సంపాదించాడు. ఆహా! ఏమి టా వాహనము! ఆహా! ఏమి ఆశ్చ-
ర్యము! ఏమి స్వేచ్ఛ! ఏమి ఆనందము! 'దూర'దేవతయొక్క
శత్రువులనన్నిటినీ సుదర్శనచక్రమువలె సునాయాసముగా
నాశనముచేసి పరుగెత్తగలిగినది ఈ వాహనము! తుపానుగాలి
చక్రాకారముధరించి వీపుమీద మనుష్యుని ఎక్కించుకొని
ఉన్నట్టునివలె పరుగెత్తుతున్నదా అని అనిపించేది—రామా-
యణ మహాభారత కాలాలలో మనుష్యులు అప్పుడప్పుడు దేవ-
తలఅస్త్రాలను ప్రయోగించ గలిగేవారట, ఈ బైసికిల్ తొక్క-
డముకూడా ఆ మోస్తరే కదా!

బైసికిల్ లేని బ్రతుకు ఏమి బ్రతుకు అనిపించింది రసిక్ కి.
ఖరీదయినా విస్తారమూ అంటే, అదీ లేదు. నూటపాతికమాత్రమే!

నూటపాతిక ఇచ్చి మనుష్యుడు ఒక నూతన శక్తి సంపాదించ-
గలిగినప్పుడు అది అతిచవక అనుకోవలసినదే కదా! విష్ణువు-
యొక్క గరుడవాహనమూ, సూర్యునియొక్క అరుణసారథీ-
సృష్టికర్తను కావలసినంత బేజారు పెడుతూనే ఉంటుంది కదా!
దేవేంద్రుని వాహనమైన ఉచ్చైశ్రవముకోసము సముద్ర-
మథనముకూడా చేయవలసివచ్చింది! కాని ఈబైసికిల్ పృథ్విని-
జయించగల తనవేగాన్ని చంపుకొని నూటపాతికరూపాయిల-
కోసము ఎదురుచూస్తూ దుకాణములో ఒకమూలను గోడకు
చారబడి నిలుచుంటుంది కదా!

అన్నను ఎన్నడూ మరిపదీ అడగను అని రసిక్
శపథముచేశాడు గాని ఆ శపథము నిలిచింది కాదు. రసికుని-
కోరిక వేషము మార్చి వ్యక్తమయింది. నూటపాతికరూపా-
యిలు బదులుకావలెను అని అన్నను అడిగాడు

చాలారోజు లయింది, రసిక్ అన్నదగ్గర ముద్దులు
మానేశాడు,— అదీఇదీ కావాలని అడగడము మానేశాడు.
వంశి అసలే జబ్బుగాడన్నాడు, దీనివల్ల పైగా గొప్పమనోవ్యధ
పట్టుకొని రాత్రింబగళ్లు అతనిని పీడిస్తూఉండేది. అందుచేత
తమ్ముడు వచ్చి ఆలా అడిగేసరికి వంశిమనస్సు ఆనందముకొలది
నాట్యముచేయడము ఆరంభించింది. 'ఏమైతే అది కానీ,
డబ్బుకోసము ఇలా లాగులాడుతూ కూర్చోవడము మరి
నాతరము కాదు,' అని అనిపించింది వంశికి. వాడు కావాలి

అంటూఉన్నది ఇచ్చేదాము అని ఒకనిమిషముపాటు అనుకొన్నాడు వంశి. కాని—వంశమో? వంశము అడుగంటిపోవలసినదే! నూటపాతికరూపాయిలు రసికుకు ఇచ్చేస్తే మిగిలే దేమిటి? అప్పు ఇవ్వడమా? రసిక్ నూటపాతికరూపాయిలు అప్పుతీరుస్తాడా! అదే నమ్మదగినసంగతిఅయితే వంశి నిశ్చింతగా చావగలడు.

వంశి గుండెరాయిచేసుకొని, “బాగానే ఉన్నది, నేను ఎక్కడ తెచ్చేది నూటపాతిక!” అని అన్నాడు. “ఆ రూపాయిలు నాకు దొరకకపోతే నేను పెళ్లి చేసుకోను అని రసిక్ తన స్నేహితుల ఎదుట అన్నాడట. వంశి ఇది విని, “ఇది మరీ బాగా ఉన్నది,” అన్నాడు. “పెళ్లికూతురుకి రూపాయిలు ఇవ్వాలి, అది సరే అనుకొన్నదే; గాని పెళ్ళికొడుకుకు రూపాయిలు ఇవ్వకపోయినా పెళ్లికాదట. మా వంశములో ఈ ఏడుతరాలలో ఇటువంటిసంగతి ఎన్నడూ వినలేదు, కనలేదు—తమాషా బాగానే ఉన్నది!”

రసిక్ మరేమీ దాపుడుఉంచకుండా పని విడిచిపెట్టేశాడు. అడిగితే ఒంట్లో బాగులేదు అని అనేవాడు. రసికుని ఆహారవిహారాలలో జబ్బులక్షణాలు ఎటువంటివీ కనబడలేదు. కనబడ్డదల్లా ఈపనిమానేయడము ఒక్కటే! “ఇక ఎప్పుడూ వాడిని పనిచేయమని అడగను,” అని పౌరుషముతో వంశి తనలోతాను అనుకొన్నాడు. వంశికి కోపమువచ్చి తననుతాను.

మరింత కష్టపెట్టుకోవడము మొదలుపెట్టాడు. ముఖ్యముగా, బాయ్ కాట్ ధర్తాన ఆ సంవత్సరమే నేతబట్టలయెడల ప్రజలకు గల ఆదరమూ వాటిధరాకూడా అధిక మయినవి. వేరేపనులలోకి వెలిసోయిన దేవాంగులు రమారమి అందరూకూడా మగ్గలదగ్గిరికి తిరిగివచ్చారు. చంచలస్వభావముగల నాడెలు లంబోదరులైన గణపతులను మీద నెక్కించుకొన్న ఎలుకలలాగు ప్రతిదేవాంగునిఇంటా రాత్రింబగళ్లు ఇటునుంచిఅటూ అటునుంచిఇటూ పరుగెత్తడము మొదలుపెట్టినవి. ఒక్కక్షణము పనికి ఎటువంటిఆటంకము వచ్చినా అతి చికాకుపడేవాడు వంశి. ఈ సమయములోగాని తమ్ముడు తోడుపడిఉంచేనా! రెండు-సంవత్సరాలరాబడి ఆరునెలలు పూర్తికాకుండా సంపాదించి ఉండును! కాని అది మరి జరిగింది కాదు. గనుక అంతవనీ తానొక్కడే చేసుకోవలసివచ్చింది. రోగముతో శిథిలమైఉన్న శరీరానికి శక్తికి మించినపని ఇవ్వడము ఆరంభించాడు.

ఇప్పుడు రసిక్, ఎప్పుడోగాని, ఇంటికి రావడమేలేదు. కాని ఒకనాడుసాయంకాలము చీకటి పడుతూపడుతూఉన్నది, వంశిచెయ్యి మరి ఆడకుండాఉన్నది, వెన్నెముక విరిగి ముక్కలయి పడిపోతుందా అనిపిస్తూన్నది, దారము చిక్కుపడిపోతూఉన్నది, చిక్కువిప్పడములో కాలమంతా వృథాగా పోతూఉన్నది—అటువంటివేళను వచ్చి, ఎన్నాళ్ల బట్టో మూలనుపడిఉన్న హార్ మోనియమ్మీద రసిక్ వాయిస్తూఉన్న ఆ లక్ష్మీ టుంరీ వినబడ్డది. మునుపుతాను పనిచేస్తూచేస్తూ.

ఉండగా మధ్యను హార్ మోనియమ్ వినబడితే ఒళ్లంతా పులకరించేది. మనస్సు గర్వముతోనూ, ఆనందముతోనూ నిండిపోయేది. గాని ఆ రోజులుపోయినవి. ఇప్పుడు మరి ఆలా అనిపించలేదు వంశికి. వంశి మగ్గము వదిలి అంగణములోకి వచ్చి చూచాడు. తమ్ముడు ఎవడో కొత్తమనిషిని దగ్గర కూర్చోపెట్టుకొని హార్ మోనియమ్ వినిపిస్తున్నాడు. జ్వరము చేత వంశిఒళ్లు అసలే కాలుతున్నది, ఇప్పుడు ఒంట్లో మరింత మంటపుట్టి, నోటికి ఏమిటివస్తే అది అనేశాడు. రసిక్ తిరగబడి, “ఈపూటనుంచీ నీఇంట్లోగాని నేను అన్నము తింటే నన్ను—” ఈధోరణిలో ఏమేమో మాటలన్నీ అన్నాడు. “చాలులే; ఇక చాలించు బడాయి!” అన్నాడు వంశి. “నీ శక్తిసామర్థ్యాలు నాకు తెలియకపోలేదు. పనీపాటూలేనివాళ్లలాగు హార్ మోనియమ్ వాయిస్తూ నబ్బాగిరి చేస్తూఉండగానే సరి గాబోలు!” అని అంటూ వెలిపోయినాడు. ఆవాళ మరి మగ్గముదగ్గరికి వెళ్లలేకపోయినాడు; గదిలోకి వెళ్లి అక్కడ పరిచిడిన్న చాపమీద పడిపోయినాడు.

స్నేహితుడెవడినో తీసుకువచ్చి చిత్తరంజనార్థము హార్ మోనియమ్ వాయించడముకాదు రసిక్ అప్పుడు చేస్తూ ఉన్నది. ఆ రోజున ఆ ఊరికివచ్చిఉన్న సర్ కస్ కంపెనీలో పని ఏదైనా సంపాదించాలని ఆ కంపెనీవాళ్లలో ఒకనిని తీసుకువచ్చి తన సామర్థ్యమూ, తెలివితేటలూ కనపరుస్తూ తనకు వచ్చిన పాటలన్నీ ఒకొక్కటి వాయిస్తూకూర్చున్నాడు. ఆపాటలమధ్య

అకస్మాత్తుగా ఈపాట దూరి అప్సరము చేసేసింది. ఈరోజువరకు ఎన్నడూ వంశినోటివెంట అటువంటిమాటలు రాలేదు. తానన్నమాటలకు తానే ఆశ్చర్యపోయినాడు, ఆ కఠోరమైన-మాటలు ఎవరో తననోటివెంట పలకించారా అని అనిపించింది అతనికి. ఇంతఘోరముగా తమ్ముని తిట్టినతరువాత, కూడ బెడుతున్న డబ్బులోనుంచి ఒక్కదమ్మిడీఅయినా తీయను అని తాను పట్టిన దీక్ష నిలబెట్టుకోవడము మరి సాధ్యముకాదు అని అతనికి తెలిసిపోయింది. ఎన్నడూ తలవని నాటకము జరిగింది ఆ రూపాయిలగురించి. ఆక్షణమునుండి ఆ రూపాయిలమాట అనుకొంటే మునుపటివలె మరి ఆనందము కలగడములేదు. రసిక్ తనకు ఎంతవిలువైనవాడో ఆమాట మనస్సును పట్టుకొని విరామములేకుండా పీడిస్తున్నది. రసిక్ చంటివాడుగా ఉన్నప్పటిరోజులు జ్ఞాపకమువచ్చినవి. రసిక్ కు ఇంకా మాటలురావు, 'అన్నా' 'అన్నా' అనైనా ఆనలేదు, మగ్గముదగ్గిరికి వచ్చి నూలుపోగులు తెంపకుండా ఆ పెంకిపిల్లవాడిని పట్టిఉంచడము బ్రహ్మాండమైన పనిగాఉన్నది, ఎవరిచంకనుఉన్నా అన్న చేతులు చాచేసరికి మెడమీద పడిపోతాడు, అన్న ఉంగరాల జాట్టు లాగుతాడు, అన్నముక్కు తనచిన్న చేతులతో పట్టుకొని నోట్లో పెట్టుకోబోతాడు—ఇటువంటి చిన్ననాటి, చేష్టలన్నీ జ్ఞాపకమువచ్చి వంశిమనస్సుకు చాలాబాధకలిగింది. వంశి మరి పడుకొని ఊరుకోలేకపోయినాడు. అతిముద్దుగా అతిదయతో రసికుని పేరుపెట్టి పిలిచాడు నాలుగైదుమారులు.

జబాబులేదు. జ్వరము చాలా అధికముగా ఉన్నది. పక్కమీదనుంచి లేచాడు. పైకివచ్చి చూచాడు. అంతా చీకటి, హార్మోనియమ్ ఒకపక్కను పడిఉన్నది, రసిక్ అంధకారములో గోడను చేరబడి ఒకమూలను కూర్చున్నాడు. అన్న తమ్ముడిదగ్గరికి వచ్చి సన్నముగా పొడవుగా పామువలెనున్న రూపాయిలసంచి ఒకటి మొలలోనుంచి విప్పి తమ్ముడికి ఇచ్చి, “ఇవుగో, తమ్ముడూ రూపాయిలు, ఇవన్నీ నీకోసమే కదా,” అని అన్నాడు. “నీకు పెళ్లి చేదామని రూపాయిలు కూడబెడుతున్నాను తమ్ముడూ, గాని నువ్వు ఏడుస్తూఉంటే చూస్తూ ఊరుకొని నేను రూపాయిలు కూడబెట్టలేను నాయనా, నాకు అంతబలము లేదు. ఇదిగో, ఇవి తీసుకో; వాటిలో తొక్కుడు బండే కొనుక్కో, మరి ఏమిటిచేసుకుంటావో చేసుకో.” రసిక్ తేచి నిలుచొని అన్నాడు, “తొక్కుడుబండీ కొంటాను, పెళ్లి చేసుకొంటాను; గాని ఆ రెండుపనులూ నా రూపాయిలతో నేను చేసుకొంటాను, నీ రూపాయిలు నాకు అక్కరలేదు, వాటిని నేను ముట్టుకోనైనా ముట్టుకోను.” ఈ మాటలంటూ అన్నజబాబు వినకుండానే ఒక్కగంతువేసి పైకి పారిపోయినాడు. వాల్లిద్దరికీ ఈరూపాయిలమాట ప్రసంగించడానికి మరి అవకాశమే చిక్కలేదు—ఈరూపాయిలమాటే అన్నమాటేమిటి, ఏమాటలుకూ తరువాత వీలులేకుండా అయిపోయింది!

రసికుని భక్తబృందానికి నాయకుడైన గోపాల్ పౌరుషముకొలది కొన్నాళ్ళబట్టి రసిక్ దగ్గిరికి రావడములేదు. రసికుకు కనబడేటట్టు అతనిఎదుటనుండే రోజూ చేపలుపట్టడానికి వెళుతూఉండేవాడు. మునపటిలాగు రసికును పిలిచేవాడు కాదు. రసికుకు సౌరభితో మాటలే లేవు—అతనికి ఆమెకూ జట్టివిప్పడము అయిపోయినట్టే. అది రేపో నేడో తిరిగి కలుసుకొనేమోస్తరు విప్పడము కాదు కూడాను; బ్రతికిఉన్నంతకాలమూ ఉండేటట్టు ఉన్నది. ఆలా జట్టు విప్పడము ఎంత క్రూరమైననో రసికుకు తెలియ జేసేమార్గము సౌరభికి కనబడకపోవడముచేత ఆమెకు మరింత దుఃఖము వచ్చేది. గదిలో ఒకమూల కూర్చొని మాటిమాటికీ కళ్ల నీళ్లు పెట్టుకొనేది.

ఈలా ఉండగా ఒకనాడు రసిక్ గోపాల్ ఇంటికి వచ్చి గోపాల్ ని పిలిచాడు; మునపటివలె అతిచనువుగా గోపాల్ చెవి నులిపి కితకితలు పెట్టాడు. మొదట గోపాల్ చికాకుపడ్డట్టూ, దెబ్బలాటకువచ్చేటట్టూ కనబడ్డాడు, గాని అట్టేసేపు ఆలా నటించలేకపోయినాడు. ఇద్దరూ అతిత్నరలో తిరిగి స్నేహితులైపోయి నవ్వులూ, హాస్యాలు మొదలు పెట్టారు. “నా హార్ మోనియమ్ నీకుకావాలి రా, గోపాల్?” అని రసిక్ అడిగాడు.

హార్ మోనియమా! అంతగొప్ప దానమే కలియుగములో! అటువంటిఅద్భుతాలుకూడా జరగగలవూ! కాని

ఎవరూ అడ్డు పెట్టకపోతేమాత్రము తనకు ఇష్టముగాఉన్నవస్తు తీసుకొనేశక్తి గోపాలులో కావలసినంతఉన్నది. కనుక ఆ హార్మోనియమ్ తక్షణమే స్వాధీనపరుచుకొంటూ, “తిరిగి ఇచ్చేయమంటే ఇవ్వను సుమా,” అని రసికుతో అన్నాడు.

ఆనాడు రసిక్ గోపాల్‌ని పిలిచినప్పుడు ఆ పిలుపువెళ్లి ఆఇంట్లో మరిఒకరిచెవిలో తప్పకుండా పడుతుందని రసికుని నమ్మకము. కాని ఆలాఃజరిగినట్టు ప్రమాణ మేది పైకి కనబడక పోవడము చూచి రసిక్ గోపాల్‌తో, “సౌరి ఎక్కడ ఉన్నదో ఒకమారు పిలవవూ?” అన్నాడు.

“సౌరి ‘నేను ఇల్లు కడగాలి, ఇప్పుడు రాలేను’అన్నది,” అని తిరిగివచ్చి చెప్పాడు గోపాల్. “ఓద, వెళ్లి చూదాము ఇల్లు ఏలా కడుగుతున్నదో,” అన్నాడు రసిక్. రసిక్ ఇంట్లోకి వెళ్లి చూచేసరికి ఏమీలేదు—ఇల్లూ లేదు, కడగడమూ లేదు. అడుగులచప్పుడు విన్నది సౌరభి, గాని బయటకు పారిపోడానికి దారి కనబడక ఒకపక్కకుపరుగైతి వీళ్లవైపు వీపు తిప్పి మట్టిగోడమూలను నొక్కుకొని నిలుచున్నది. రసిక్ దగ్గరికివెళ్లి ఆమెముఖము తనవైపు తిప్పుడానికి ప్రయత్నము చేస్తూ, “నామీద కోపమా సౌరీ?” అన్నాడు. సౌరి రసికుచేతులలోనుంచి తప్పించుకొని తిరిగి ముఖము గోడ-వైపు తిప్పేసింది.

కొన్నాళ్లకిందట ఎప్పుడో సరదాపుట్టినప్పుడు రసిక్ అనేకరకాల రంగులదారాలతో కుట్టి అతిచిత్రమైన కప్పుకొనే రొజాయి ఒకటి తయారుచేస్తూ ఉండెను. అటువంటి రొజాయిలు ఆడవాళ్లు కుడుతూఉండడము మామూలు గాని ఆడవాళ్లు కుట్టే లతలూ, నగ్గీలూ—అన్నీ ఒకటే అచ్చు, సనాతనముగా వస్తూఉన్నవి. రసిక్ కుడుతూఉన్ననగ్గీ ఒకరిదగ్గర నేర్చుకొన్నది కాదు, తన ఊహచేత తానే కల్పించినది. ఈ రొజాయి రసిక్ కుడుతూఉన్నన్నాళ్లు సౌరభి అతి ఆశ్చర్యముతో ఎదుట కూర్చొని చూస్తూఉండేది. ప్రపంచములో ఎన్నడూ ఎవరూ ఇంత అద్భుతమైన రొజాయి కుట్టలేదు అని తనలో తాను అనుకొనేది. రొజాయి పూర్తికావచ్చింది, ఏమూలనో కొంచెము, పూర్తికావలసిఉన్నది, అంతలో రసికుకు రొజాయిపనిఅంటే చికాకు పుట్టింది. రొజాయి మరి పూర్తిచేశాడుకాదు. సౌరభికి చాలా విచారమువేసింది, ఎన్నిసారులు, ఎన్నిరకాలుగా ఆరొజాయి పూర్తిచేయమని రసికుని ప్రార్థించిందో లెక్కలేదు. మరి రెండుమూడుఘంటలు రసిక్ ఆ పనిలో కూర్చుంటే రొజాయి పూర్తిఅయిపోయిఉండును, గాని దేనిమీదికి అతని మనస్సు పోదో ఆ పని అతనిచేత చేయించడము బ్రహ్మతరము కాదు. ఇన్నాళ్లకు ఏమి బుద్ధిపుట్టిందోగాని ఆ ముందునాటి రాత్రి కూర్చొని రొజాయి పూర్తిచేసేశాడు.

“రొజాయి పూర్తిఅయింది, ఒక్కమారు చూడవూ సారీ! అన్నాడు, రసిక్.

గట్టిగా పట్టుకొని సారి ముఖము ఇటు తిప్పేసరికి, సారి తన ముఖాన్ని పైటచెంగుతో కప్పివేసుకొన్నది, బుగ్గలవెంట కన్నీటిధారలు కారుతున్నవి — అటువంటప్పుడు ముఖము ఏలా చూపించగలదు?

తనకూ సారభికి పూర్వముఉండే సంబంధము తిరిగి ఏర్పరచుకొనేసరికి రసికుకు కొంత నేపుపట్టింది. ఉభయపక్షాలూ సంధికి ఒప్పుకొని సారి మునపటినలె తమలపాకులు తెచ్చి-ఇచ్చేసంబంధము తిరిగి ఏర్పడ్డది. అప్పుడు రసిక్ తనతో కూడా తెచ్చినమూట విప్పి లోపున ఉన్న రొజాయి తీసి అరుగుమీద పరిచాడు. సౌతభిగుండె ఆశ్చర్యముతో దడదడ కొట్టుకోవడము ఆరంభించింది. చివరకు, “సారీ, ఈ రొజాయి నీకోసమే కుట్టాను, తీసుకో నువ్వు,” అని రసిక్ అనేసరికి సారి దానిని పుచ్చుకోలేకపోయింది. ఇటువంటి దానము తనకు ఎవరైనా ఇవ్వవచ్చును అన్న సంగతి ఆమెకు కేవలము ఊహించ శక్యముకానిపని. దుర్లభమైనవస్తువును కోరడము సారి ఎన్నడూ ఎరగదు. గోపాల్ సారిని జడిపిస్తూ ఒక్కగదుము గడిమాడు. మానవులమనోతత్త్వము ఎంతసూక్ష్మమైనదో గోపాలుకి ఏమీ తెలియదు. పొందదగిన వస్తువు దొరికినప్పుడు తీసుకోకపోవడము ఉత్త కపటము అని గోపాలుని నమ్మకము. వృథాగా కాలవ్యయముచేయడము ఇష్టములేక గోపాల్ ఆ రొజాయి మడతపెట్టి గదిలో ఉంచేసి వచ్చాడు. తెగిపోయినమైత్రి తిరిగి అతుకుకొన్నది. ఇకముందు

పూర్వమువలె ఎటువంటి ఆటంకమూ లేకుండా తమన్నేహము రోజూ నియమముప్రకారము జరుగుతుంది అనే ఆశతో ఆ ఇద్దరు బాలురమనస్సులూ, ఆ బాలికమనస్సు నిండినవి.

తన పాతసంఘములోని అందరుబాలురతోనూ, బాలికలతోను కలిసి రసిక్ ఆవాళ మునపటిమోస్తరుగానే ఆడుతూపాడుతూ తిరిగాడు. అతనువెళ్లనిది అన్నగారిఇల్లు ఒక్కటే. ముసలి వితంతువుఒకతె వంశిఇంట్లో రోజూ వంటచేసి వెళుతూ ఉండేది; ఆనాడు ఆమె వచ్చి వంశిని అడిగింది, ఈవాళ ఏమి వంటచేయమంటావు అని. అప్పటికి ఇంకా వంశి పక్కమీదనే ఉన్నాడు, “నాఒంట్లో బాగులేదు, ఈవాళ నేనేమీ భోంచేయను, చిన్నబాబును పిలిచి వాడికి అన్నము పెట్టేసి వెళిపో,” అన్నాడు.

“ఈవాళ ఇక్కడ భోజనము చేయనన్నాడు తమ్ముడు, ఎవరో విందుకు పిలిచినట్టుగా ఉన్నది,” అని ఆమె జబాబు చెప్పింది. అదివిని వంశి పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి ఒంటమీద కప్పుకొన్నబట్టతో ముఖముకూడా కప్పుకొని పక్కకుతిరిగి పడుకొన్నాడు.

రసిక్ సర్కస్ కంపెనీవాళ్లతో కలిసి ఆ ఊరు విడిచి పెట్టినరోజు ఈలాగు గడిచింది. శీతాకాలపురాత్రి. ఆకాశము మీద అర్ధచంద్రుడు ఉదయించి ఉన్నాడు. ఆవాళ సంతరోజు. సంతఅయిపోయింది, అంతా ఇళ్లకు పోయినారు, దూరమునుంచి

వచ్చినవాళ్లుమాత్రము మాటలాడుకొంటూ పొలాలగట్లను నడుచుకొని ఇళ్లకు ఇంకా పోతుపోతుఉన్నారు. బండి-మీద దుప్పటికప్పుకొని బండివాడు పడుకొనిఉంటే, ఆ ఖాలీ బండిన ముసాఫర్ ఖానావైపు ఎడ్లు వాటంతట అవే తీసుకు పోతుఉన్నవి. ఊరి ఆవులసాలలమధ్యనుంచి గడ్డికాల్చినపొగ లేస్తూఉన్నది. శీతాకాలపురాత్రి గాలి లేదు; మంచుతోకలిసి బరువెక్కిన ఆ పొగ కుప్పలుకుప్పలుగా ఏర్పడి అక్కడి వెదురు-పొదలో చిక్కుకొంటూఉన్నది.ఆ సమయాన రసిక్ ఊరుఅవ-తలనున్న పొలాలదగ్గర చేరుకున్నాడు. గుడ్డివెన్నెల, అందుచేత ఊరునిండా చెట్లు ఎంతోదట్టముగా ఉన్నప్పటికీ వాటినీడ రసిక్ ఉన్నచోటునుండి ఏమాత్రమూ కనబడడములేదు. అక్కడికి వచ్చి వెనకకు తిరిగి చూచేసరికి రసిక్ గుండె చెప్ప-నలవికానంత కొట్టుకోవడము మొదలుపెట్టింది. ఇంటికి తిరిగి-వెళ్లేమార్గము అప్పటికి ఇంకా పూర్తిగా మూసుకుపోలేదు, గాని అతనిహృదయముమాత్రము ఇంకామూసుకొనేఉన్నది. ఆర్జన లేదు, పైగా అన్న ఆర్జిస్తూఉన్నదంతా తింటూకూర్చున్నాడనే నిందను చెరుపుకోనిదే ప్రాణము ఉండగా ఆగ్రామానికి మరి రాకూడదు అనుకొన్నాడు. తనడబ్బుతో కొన్న బైసికిల్ ఎక్కి గాని ఈఊరు మరిరాను అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

ఆ ఊరి వాడరేవు, ఆఊరి పెద్దచెరువు, ఫాల్గుణమాస-ములో పొలాలలో పుడుతుఉన్న సువాసన, చైత్రమాస-ములో మామిడితోటలలోనుండి వస్తూఉన్న పరిమళము,

తుమ్మెదలయుంకారము—ఇవన్నీ పోతే పోనీ! పోనీ ఆడారి-
నిండా అల్లుకొనిఉన్న స్నేహము, అక్కడి ఆటపాటలు,
వినోదవిహారాలు. ఇప్పుడు తనఎదుట నున్నది ఎన్నడూ
చూడని ప్రపంచము, ఏమీ సంబంధములేని మనుష్యకోటి,
తననొసట నున్నది అదృష్టదేవత వ్రాసిన వ్రాత.

రసిక్ కుకష్టముగాకనబడ్డపని బట్టలనేత ఒక్కటే. ప్రపం-
చములో మనుష్యుడుచేసే మరిఏపనిఅయినా అంతకంటె సుల-
భమే అని అతని నమ్మకము. తన ఇరుకింటి ముడి తెంచుకొని
ఒక్కమారు పైని పడగలిగితే బ్రతికిపోతాను అని రసిక్
అనుకొనేవాడు, గనుక మహా ఆనందముతోనే ఇల్లు విడిచి-
పెట్టాడు. మధ్యను ఎటువంటి ఆటంకమైనా రావచ్చుననిగాని,
వృథా కాలయాపనకాగలదనిగాని అతనికి. ఎన్నడూ తట్టనైనా
లేదు. బయట నిలబడి దూరాన్న ఉన్న కొండనైపు చూస్తూ-
ఉంటే మనకు ఆ కొండ అతిసమీపములో ఉన్నదనిపిస్తుంది,
ఒక్కఅరఘంటలో శిఖరము చేరుకోగలము అనిపిస్తుంది. ఊరు-
దాటివచ్చి బయట నిలబడేసరికి రసికుకు తన ఇచ్చా సఫలత-
కూడా అంతసులభసాధ్యముగా కనిపించింది. తాను ఎక్కడికి
వెళుతున్నాడో ఎవ్వరితోనూ చెప్పలేదు రసిక్. ఎప్పుడో
ఒకనాడు వచ్చి తానే స్వయముగా ఆ కబురు అందరితో
చెపుదామని అతనిశపథము.

పనిలో ప్రవేశించి చూచేసరికి రసిక్ కి ఒకసంగతి బాగా
బోధపడ్డది— డబ్బుపుచ్చుకోకుండా మనసరదాకి మనము పని

చేస్తూ ఉన్నంతకాలము మనను అందరూ మెచ్చుకొంటారు, మర్యాదచేస్తారు—అటువంటిమర్యాదా, మెప్పుకావలసినంత దొరికింది రసిక్ కి; గాని డబ్బుపుచ్చుకొని పనిచేయబోతే మన-యెడల దయాదాక్షిణ్యమూ రవంతైన కనపరచరు. సర్కస్ చూడడానికివచ్చినవానివలె చూస్తున్నంతసేపు సర్కస్ చాలాతమాషాగా కనపడ్డది రసికుకు. గాని సర్కస్ లో ఉద్యో-గానికి ప్రవేశించగానే ఆ తమాషా అందులోనుంచి ఎగిరి పోయింది. సరదాపుట్టించవలసిన పని సరదాపుట్టించనప్పుడు అది ఏలాగైనా వదిలిపోతే బ్రతుకుతాము అనిపిస్తుంది. ఆలాంటప్పుడు కూడా ఆపనే రోజూ చేయవలసివస్తే 'దీనంత అసహ్య-మైనది మరిఒకటి లేదు ప్రపంచములో' అనిపిస్తుంది. సర్కస్ దశ-ములో చిక్కుకొన్నప్పుడేనుండి రసిక్ కి ఒక్కరోజైనా కులా-సా లేదు, అతను ఇంటిమాట కలగనని రోజు లేదు. రాత్రి నిద్రపోతూపోతూలేచి అన్నపక్కా తనపక్కా ఒక్కచోటనే ఉన్నవనుకొనేవాడు; గాని ఒకనిమిషమైనా కాకముందే పూర్తిగా తెలివివచ్చేది, అన్న దగ్గరలేడని పోల్చుకొనేవాడు. ఇంట్లో ఉండేటప్పుడు శీతాకాలములో రాత్రివేళ రసిక్ కు చలివేస్తుందని తలచి గాబోలు అన్న తన శాలువు తీసి రసిక్-మీద వేసి కప్పేవాడు. నిద్రమత్తులోఉన్నా రసిక్ అది పోల్చు-కొనేవాడు. ఇప్పుడుకూడా ఈ పుష్యమాసపురాత్రి చలివేస్తూ ఉండేటప్పుడు రసిక్ నిద్రలో అన్న మునుపటిలాగు వచ్చి శాలువు కప్పతాడు* అని అనుకొంటున్నాడు, అన్న-

రావడము ఆలస్యము అవుతూఉందని రసిక్ కి కోపమువస్తూ ఉంది. తెలివివచ్చి చూచేసరికి అన్నదగ్గిరఉండడు. అప్పుడు అనుకొంటాడు, ఈశీతాకాలపురాత్రి తనశాలువును నామీద కప్పలేకపోయినందుకు నా ఖాలీ పరుపుపక్కను కూర్చొని నా అన్న ఎంత దుఃఖపడుతున్నాడో కదా అని. తెల్ల వారి లేస్తూనే ఇంటికి వెళిపోతాను అని ఆ అర్థరాత్రి వేళ అనుకొంటాడు; గాని కొంతసేపటికి బాగా తెలివి వస్తుంది, మనస్సును గట్టిపరచుకొని మంత్రోచ్ఛారణలాగు తానుచేసిన ప్రతిజ్ఞ నోటితో అనేవాడు; “పెల్లిరూపాయిలు పట్టుకొని బైసికిల్ ఎక్కి ఇంటికి వెళితేనే నేను మొగవాడను, లేకపోతే నాపేరు రసిక్ కాదు.”

సర్ కస్ ప్రాప్రయిటరు ఒకనాడు రసికుని “సాలీ” అంటూ చాలా అసహ్యమైన తిట్లు తిట్టాడు. రసికు తన చెంబు, కంచము, గిన్నె, తనకుఉన్న నాలుగుబట్టలు—ఇవన్నీ తన బాకీకి బదులుగా ఇచ్చేసి సర్ కస్ కంపెనీ వదిలి వట్టిచేతులతో వెళిపోయినాడు. రోజంతా తిండిలేదు రసికుకు, సాయంకాలము అయేసరికి ఎదో నదిబడ్డు చేరుకొన్నాడు. అక్కడ ఆవులు హాయిగా పచ్చికమేసుకొంటూఉన్నవి, వాటిని చూచి ఒకవిధమైన ఈర్ష్యపుట్టింది అతనిలో. ఈ పృథ్వీ నిజముగా పశుపక్షుల తల్లి, ఆమె తనచేతులతోతానే వాటినోటికి ఆహారము అందిస్తుంది. మనుష్యుడు ఆమె కంటికి దానవపుత్రు డేమో, సైతాను సంతతివాడేమో! అన్ని వైఖరిలా విస్తరించి, ఎటు

చూచినా సమృద్ధితో నిండిఉన్నది ఈ మహాపృథ్వి. కాని రసికుకు పట్టెడన్నము దొరకలేదు. నీటిబడ్డుకువెల్లి దోసెళ్లతో నీరు తీసుకొని కడుపారా తాగాడు. ఆహా! ఈ నదికి ఆకలిలేదు, దాహములేదు, ఏ విచారములేదు, ఎటువంటి ప్రయత్నము లేదు, ఇల్లులేదు, ఇల్లులేదన్నదుఃఖములేదు. వస్తూఉన్నది చీకటి, అంధకారము; అయినా ఎటువంటిభయము లేకుండా నిరుద్దేశ్యమే తనఉద్దేశమైనట్టు ఈ నది పరుగెత్తుకుపోతున్నది. ఇదే అనుకొంటూ ప్రవాహమువైపు చూస్తూ రసిక్ ఆబడ్డున కూర్చున్నాడు. ఈ దుర్భరమైన మానవజన్మము బంధవిహీనమైన ఆ నదీప్రవాహములో కలిపివేయగలగడమువంటి పరమశాంతి మరిబకటి ఉండదు అని అనుకొంటున్నాడేమో!

అటువంటప్పుడు యువకు డొకడు ఆ నదిబడ్డుకు వచ్చి నైతిమీద నున్న మూట కిందపెట్టి దానిపక్కను కూర్చొని మొలను దోపుకొన్న అటుకులమూట విప్పి ఆ అటుకులు తడిపి తినే ప్రయత్నములో ఉన్నాడు. ఆ కుర్రవాడు ఏదో కొత్త రకముగా కనబడ్డాడు రసిక్ కళ్లకు. కాళ్లకు బోళ్లులేవు, ధోవతి కట్టుకొని చొక్కాబకటి తొడుక్కున్నాడు, తలకు పగిడీ— చూడగానే ఏదో గొప్పఇంటికుర్రవాడిలాగు కనబడుతున్నాడు, కూలీలాగు మూట నైతిమీద పెట్టుకొని ఎందుకు ఈలా తిరుగుతున్నాడో బోధపడకుండాఉన్నది రసికుకి. ఇద్దరికీ స్నేహముకలవడము అట్టేసేపుపట్టలేదు; ఆ తడిపిన అటుకులలో రసికుకి వంతుకూడా దొరికింది. ఆ యువకుడు

కాలేజివిద్యార్థి, కాలేజికుర్తవాళ్లంతా కలిసి పెట్టిన స్వదేశీ దుకాణముకోసము బట్టలు కొందామని ఈ డొరుసంతకు వచ్చాడు. ఆ కుర్తవాడిపేరు సుబోధ్, జాతికి బ్రాహ్మడు, అతనికి ఎటువంటి చిన్నతనమూ, సంకోచమూ లేదు, అడ్డు లేదు; రోజంతా సంతలో తిరిగి సాయంకాలము అటుకులు తడుపుకొని తింటున్నాడు.

ఇదంతా చూచి రసిక్ తనలోతానే సిగ్గుపడ్డాడు. అంతేకాదు. ఆయువకుని చూచినప్పటినుండి ముక్తిపాందా నన్నట్టు అనిపించింది అతనికి. ఆవిధముగా వట్టికాళ్ళతో నడుస్తూ మూటలు మోసుకొని వెళ్లగలిగినవానికి జీవనయాత్ర అంటే భయముండదు అని అప్పుడు అతనికి బోధపడ్లది. ఆవాళ్ల నేను ఉపవాస ముండడము అవసరము లేనేలేదు. అనుకున్నంత మాత్రాన కడుపార తినగలిగిఉందునే, మూటలు మోసి సునాయాసముగా కావలసినంత సంపాదించుకొన వచ్చునే, అని అప్పుడు అతనికి తేల్చింది.

కొంతసేపయినతరువాత సుబోధ్ మూట నెత్తిమీద పెట్టుకోబోయేసరికి రసిక్ 'వద్దు వద్దు' అని అతనిని ఆపి, 'నేను మోస్తాను ఆ మూట' అన్నాడు. సుబోధ్ ఒప్పుకోలేదు. అప్పుడు అన్నాడు రసిక్, "నేను సాలీల కుర్తవాడను, మా మూట నేనే మోస్తాను. నన్నుమీతో కలకత్తా తీసుకొని వెళ్లండి." నేను 'సాలి'వాడను అన్నమూట రసిక్ ఇంతకుముందు ఎన్నడూ అనలేక పోయిఉండును. ఆసిగ్గు పోయింది ఇప్పుడు.

సుబోధ్ ఆనందపరవశుడై ఒక్కగంతువేశాడు—
 “నువ్వు సాలీల అబ్బాయివా! సాలీని ఒకనిని తీసుకొని వెళదా
 మనే నేను బయలుదేరాను. కాని వాళ్లవిలువ ఇప్పుడు చాలా
 అధికము అయిపోయింది, అందుచేత మా బట్టలనేతస్కూలుకు
 మేష్టరుగా రమ్మంటే ఎవరూ ఒప్పుకోకుండా ఉన్నారు.”

రసిక్ బట్టలనేతస్కూలులో మాష్టరుగా కలకత్తా
 వచ్చాడు. ఇంటి అద్దే, భోజనమూ పోగా కొద్దో గొప్పో
 ఇన్నాళ్లకు మిగిల్చుకో గలిగాడు. కాని బైసికిల్ చక్రలక్ష్య
 భేదము ఇప్పుడప్పుడే సాధ్యముకాని పని. పెల్లికూతురికి
 ఇవ్వవలసినకట్నముమాట ఇప్పుడు అసలు అనుకోనేకూడదు.
 ఇంతలో, బట్టలనేతస్కూలు, ఎంతత్వరగా లేచిందో అంత
 త్వరగా దిగజారిపోవడము మొదలుపెట్టింది. కమిటీబాబూలు
 కమిటీ చేస్తూ కూర్చున్నంతసేపు మహాతమాషాగా ఉండేది
 చూడడానికి. కాని ఆ కమిటీ బాబులే పనిలోకి దిగేసరికి అంతా
 గందరగోళమయిపోయేది. కమిటీవాళ్లు నానాదేశాలనుండి
 నానారకాల మగ్గాలు దిగుమతిచేసి వాటితో మహాచిత్రమైన
 లంకాపురిఒకటి నిర్మించారు. అవన్నీ తీసుకొనిపోయి ఏపెంట
 మీద పారేయడమో, కమిటీమీదకమిటీ కూర్చుంటున్నారు
 గాని, ఇంకా నిశ్చయించలేకుండా ఉన్నారు.

రసిక్ మరి ఓర్చుకుండలేకుండా ఉన్నాడు. తిరిగి ఇంటికి
 పోదామని ప్రాణము కొట్టుకుపోతూఉన్నది. తన ఊరిదృశ్యా

లన్నీ కళ్లకుకట్టినట్లుగా కనబడుతూఉన్నవి, అతి చిన్నచిన్న సంగతులుకూడా కళ్లఎదుటికి వస్తూఉన్నవి—ఆ ఊరిపురోహితునికి ఒక కొడు కున్నాడు, వాడికి కొసవెర్రి. మా పొరుగు వారింట దోరరంగు దూడ ఒకటి ఉన్నది. ఏటికి వెళ్లేదారికి దక్షిణమువైపునున్న తాటిచెట్టుమానులోనికి వేళ్లుతన్నుకొని ఒక రావిచెట్టు ఉన్నది, కాలిలోకాలు చుట్టి కుస్తీపడుతూ నిలబడిఉన్న పైలువానులలాగు ఆ రెండుచెట్లూ కనబడుతున్నవి. ఆ దిగువనే పాడుపడిపోయిన ఇల్లుఒకటి ఉన్నది. వాళ్ల పొలానికి మూడువైపులా వాసనధాన్యముపండేవి, నాలుగోవైపు లోతునీళ్లకు చేరువగా చేపలవల కట్టుకోడానికి పాతిన వెదురు కర్రఉన్నది, దానిమీదను ఒకనీటికాకి కూర్చొనిఉన్నది. కైవర్తపాడావైపునుండి పొలాలు దాటివచ్చి సాయంకాలమప్పుడు కీర్తన విసబడుతున్నది. గాలి భిన్న భిన్న ఋతువులలో ఆ యా ఋతువుల సుగంధాలతోనిండి ఆ ఊరిదారులను నింపుతున్నది. వీ టన్నితోనూ కలిసి అతని భక్తబృందము! — ఏదోగడబడ చేయకుండా ఉండ లేకపోయేవాడు గోపాల్; పైటచెంగున తాంబూలము కట్టుకొని వచ్చి ప్రేమతోనిండిఉన్న తనపెద్దకళ్లు విప్పి చూస్తూఉండేది ఆ సౌరి. ఇటువంటిసంగతులు అనేకము జ్ఞాపకము వచ్చేవి, అవి రసిక్ హృదయాన్ని ప్రేమలోనూ ఆనందములోనూ, వేదనలోనూ రాత్రింబగళ్లు చుట్టబెట్టి ఉంచేవి. ఆ పల్లెలో ఉన్నంతకాలమూ రసికునినిపుణత అతనుచేసే నానారకాలవస్తువులద్వారా అనేకవిధాలబయలుపడుతూ

ఉండేది. అదంతా ఇప్పుడు పూర్తిగా నిలిచిపోయింది. ఆ నిపుణతకు ఇక్కడ విలువలేదు. ఈ మహాపట్టణములోని దుకాణాలలోనూ, బజారులలోనూ ఉన్నవి మరలలో తయారుఅయిన వస్తువులు, అవి చేతిపనులకు సిగ్గుతెప్పించి వాటిని నాశనముచేస్తూఉంటవి. బట్టలనేతస్కూలులో జరుగుతూఉన్న పని పనికాదు, ఉత్తమిష; దానివల్ల మనస్సు నిండదు, కడుపు నిండదు. సర్కరేధియేటరులో కాలుతూ ఉండే దీపశిఖలు రెక్కపురుగును ఆకర్షించినట్టుగా అతనిని మరణమార్గములోనికి లాగినవి. అతనిప్రాణాన్ని ఇప్పుడు నిలబెట్టి ఉంచుతూఉన్నది రూపాయిలు కూడ బెట్టవలెనన్న కఠోర నిష్ఠమాత్రమే. ప్రపంచమంతటిలో అతను ఇప్పుడు వెళ్లలేని స్థలము వాళ్ల పల్లెటిగ్రామ మొక్కటే. అందుచేతనే అక్కడికి వెళ్లవలెననే కోరిక మరింత ప్రబలమై అతనిని బాధిస్తూఉన్నది. బట్టలస్కూలుమీద మొదటిలో చాలా ఆశపెట్టుకొన్నాడు, గాని ఆ ఆశ ఇప్పుడు మరి నిలిచిందికాదు. ఇతనికి రావలసిన రెండునెలలజీతమయినా ఇంకా దొరకలేదు. ఇక మరి తనమనస్సును పట్టిఉంచలేకుండా ఉన్నాడు. 'సిగ్గంతా దిగమింగి, తలవంచుకొని, ఒకసంవత్సరమంతా వృథావ్యయము చేశానని ఒప్పుకొని, అన్నదగ్గిరికి ఇంటికి తిరిగి పో,' అని అతని మనస్సులో ఏదో చెపుతూఉన్నది.

“ఇంటికి పద ఇంటికి పద” అని మనస్సు లోపునుంచి పొడుస్తూఉన్న రోజులలో అతనిబసకు సమీపములో గొప్ప

వైభవముగా ఎవ రింట్లోనో పెళ్లి ఒకటి జరుగుతున్నది. బజింత్రిలతో సాయంకాలము వరుడు వచ్చాడు. ఆనాడురాత్రి రసిక్ కలగన్నాడు—తన తలను పెళ్లిపగిడీ ఉన్నది, ఎర్రని అంగరకా తొడుక్కొని ఉన్నాడు, గాని తాను ఊళ్లోకి వెళ్ల లేదు, ఊరుఅవతలనున్న వెదురుపొదవెనుక నిలబడిఉన్నాడు. ఊళ్లోఉండే పిల్లలంతా! ‘పెళ్లికొడుకువచ్చాడు’ ‘నీ మొగుడు వచ్చాడు,’ అని కేకలువేసి సౌరభికి వెర్రెత్తించేస్తూఉన్నారు. సౌరభి వాళ్లతో చాలలేక ఏడ్చుకొంటున్నది. రసిక్ వాళ్లకు తగినశిక్ష చేదామని పరుగెత్తి వెళ్లబోతాడు, గాని ఆ వెదురుపొదలోనుంచి రాలేకుండా ఉన్నాడు. పాగా ఆ రువ్వల మధ్య చిక్కుకొంటున్నది, అంగరకా ముళ్లల్లో తగులుకొంటున్నది, ఎంతతంటాలుపడ్డా పైకి రాలేకుండా ఉన్నాడు. అంతలోతెలివి వచ్చి చాలా సిగ్గుపడ్డాడు. పెళ్లాము నిశ్చయము అయి కూర్చున్నది, గాని ఆపెళ్ళికూతురుని తన ఇంటికి తీసుకు రాగల యోగ్యత తనలో లేదు—తన చేతకానితనానికి ఇంతకంటే గొప్పప్రమాణము ఉండదు అనిపించింది. ఇంత తుచ్ఛపు బ్రతుకుతో తిరిగి మా ఊకురు వెళ్ళడము నాకు సాధ్యము కాని పని అనుకొన్నాడు.

దేశములో అనావృష్టి ప్రారంభించిందాఅంటే రోజు తరువాతరోజు నడుస్తూనే ఉంటుంది, గాని ఆకాశాన ఎక్కడా మేఘమున్నమాట కనబడదు; ఒకవేళ ఎప్పుడైనా కనబడ్డదా అంటే వర్షము పడదు; వర్షమూ పడ్డదంటే ఆ వర్షమువల్ల

నేలైనా తిడవదు. కాని దేశములో వర్షాలు ప్రారంభిస్తే మాత్రము మేఘము ఒకమూల కనబడీ కనబడడములో ఆకాశమంతా కప్పుకొనిపోతుంది. విరామములేకుండా ధారా వర్షము కురిసిభూమండలమంతా జలమయ మయిపోతుంది. రసికుని భాగ్యములో అటువంటి చిత్రము ఒకటి జరిగింది.

జానకీ నందీ అనేపేరుగల గొప్ప ధనవంతుడు ఒకడు ఉండేవాడు. ఆయన ఎవరో చెప్పగా ఒకసంగతి విన్నాడు. ఆమర్నాడు ఆతని బోడుగుర్రాల బండి బట్టలనేతస్కూలు ఎదుటకు వచ్చి నిలుచున్నది. ఆ స్కూలు మాస్టరుగారితో అతను ఏవో నాలుగుమాటలు అన్నాడు. ఆమర్నాడు రసిక్ హోటల్ లోనుంచి బస ఎత్తేసి నందీగారి మూడో అంతస్తులోని గదిలో చేరుకొన్నాడు.

నందీగారికి పై దేశాలతో గొప్ప కమిషను వ్యాపారము ఉండేది. రసిక్ ఏమీ కోరినదే నందీగారు అతనికి పేరుకి ఏదో ఉద్యోగము ఇచ్చి ఎందుకు అంత గొప్పజీతము ఇవ్వనిశ్చయించారో రసికుకు ఏమీ బోధపడలేదు. ఆ ఉద్యోగానికి వెదకకుండానే కావలసినంతమంది దొరుకుతారు. ఒకవేళ ఎవరినైనా వెదికి తీసుకువచ్చినా అంత మర్యాదచేయడము అవసరము లేదు. ఇల్లు విడిచిపెట్టిన తరువాత రసిక్ కొంతజ్ఞానము సంపాదించాడు. బజారులో తాను ఎంత వెల చేస్తాడో బాగా తెలుసుకొన్నాడు. గనుక జానకీబాబుగారు అతనియెడల కనపరిచే

ఆదరణ అతనిని భ్రమలో పెట్టలేదు. దానంతటికీ మూలకారణము గ్రహానక్షత్రాల సహాయముతప్ప వేరేదీ అతనికి కనబడలేదు.

కాని ఆ శుభగ్రహము అట్టేదూరాన లేదు. దాని విషయమయి క్లృప్తముగా కొంచెము చేప్పడము ఆవశ్యకము.

పూర్వము జానకీబాబుగారిస్థితి ఇప్పటిమోస్తరుగా ఉండేదికాదు. హైస్కూలుచదువు ముగించి ఎంతోతంటాలు పడి జానకీ కాలేజీలో ప్రవేశించాడు, అప్పుడు హరమోహన్ అనే కుర్రవాడొకడుండేవాడు, జానకీ అతనూ ఒకే క్లాసులో చదువుకొనేవారు. హరమోహన్ బ్రహ్మసమాజస్థుడు. కమిషన్ వర్తకము హరమోహన్ తండ్రిది. ఆయనకు ఒక పెద్ద దొరలకంపెనీతో వ్యాపారము ఉంటూఉండేది, అందులో పెద్దదొర ఒకడికి హరమోహన్ తండ్రి అంటే చాలా ఇష్టము. అతనే హరమోహన్ తండ్రిని ఈవర్తకములో పెట్టాడు. హరమోహన్ తన ప్రియస్నేహితుడైన జానకీ నందిని ఆ వర్తకములో వంతుదారునిగా తీసుకొన్నాడు.

డబ్బులేకుండా యౌవనావస్థలో ఉన్నంతకాలమూ సంఘసంస్కరణ విషయములో జానకీ ఉత్సాహము హరమోహనుడు ఉత్సాహాన్ని మించిఉండేది. అందుచేత తండ్రి కాలముచేసిన తరువాత జానకీ, అప్పటికి తండ్రి నిశ్చయపరచిఉంచిన తన చెల్లెలి పెళ్లిసంబంధము తప్పించి చెల్లిచేత పెద్దచదువు

చదివించవలెనని నిశ్చయించాడు. పెద్దయిన తరువాత వాళ్లు సాలికులములో ఎవరూ అతనిచెల్లెలిని పెళ్లాడకపోవడముచేత హరమోహను తాను కాయస్థుడైనప్పటికీ వాళ్ళను ఆ చిక్కులోనుంచి తప్పించవలెననే కోరికతో ఆమెను పెళ్లిచేసుకొన్నాడు.

తరువాత చాలాకాలము గడిచింది; హరమోహన్ చనిపోయినాడు, జానకీచెల్లెలుకూడా కాలముచేసింది. వర్తకమంతా జానకీబిక్కునిదే అయిపోయింది. అద్దెళ్లు మూడంతుస్తులమేడ అయింది. ఏనాటినుండోఉన్న నికెల్-వాచీని అవమానపరిచి పారేయడమయింది, దానిస్థానే ఒక బంగారుఘడియారము టిక్ టిక్ మంటూ జేబును అలంకరించింది.

ఈరీతిగా ఆయనఖజానా పెరుగుతూఉన్నకొలది తాను దారిద్ర్యవస్థలో చిన్నప్పడు కనపరిచిన ఉత్సాహమంతా తనకే కుర్రతనము అనిపిస్తూఉన్నది; ఆనాటిచరిత్ర ఏవిధముగానైనా వైకిరాకుండాచేసి సంఘములో తిరిగి మీదికి లేదామనేకోరిక జానకీ బాబుగారిని బాగా పట్టుకొన్నది. తన కొమార్తెను హిందూసంఘములోనివాని కెవరికైనా ఇచ్చి పెళ్లి చేయవలెనని అతని దీక్ష. రూపాయిలాశచూపించి ఒకరిద్దరిని పెళ్లికి కుదిర్చాడు, గాని ఆ సంగతి విని ఆ కుర్రవాళ్లు బంధువులు వచ్చి గొడవచేసి పెళ్లి కాకుండాచేశారు. చదువుకొన్నవాడూ,

బుద్ధిమంతుడూ కావలెనని కూర్చోలేదు జానకీబాబుగారు; అటువంటివాడు కాకపోయినా అభ్యంతరము లేదు అతనికి— పిల్లదాని జీవితసౌఖ్యమంతా ధారపోసిఅయినా సంఘదేవత-ప్రసాదము సంపాదించవలెనని చాలా తాపత్రయపడు-తున్నాడు.

అటువంటి సమయములో జానకీబాబు బట్టలనేత స్కూలులోఉన్న మాస్టరుగారిమాట విన్నాడు. ఆ మాస్టరు థానాగర్ బసాక్ పంశములో పుట్టిన పిల్లవాడు. అతనితాత-గారు అభిరామ్ బసాక్—ఆయనపేరు విననివారు ఎవరు? ఇప్పుడు వాళ్లు మంచిస్థితిలో లేరు, నిజమే; గాని తనశాఖకంటె ఉత్తమశాఖ వారిది.

దూరమునుంచి చూస్తూనే ఇంటిఆవిడ పెల్లికొడుకును ఇష్టపడ్డది.

“అబ్బాయికి చదువుసంధ్యలు ఏపాటి?” అని అడిగింది భర్తను.

“అటువంటి అనవసరమైన వేసీ లేవు అబ్బాయికి. కాని చదువువచ్చినవాళ్లను హిందూసంఘనిబంధనలలో కట్టిఉంచ-డము ఈరోజులలో అసాధ్యమైనపని.”

“డబ్బూ ఏగాణి ఏమాత్రము?”

“సున్నకు ఏమీతగ్గదు, గాని అదే మనకు మంచి దంటాను!”

“అతనికి కావలసినవాళ్లు దగ్గరబంధువులూ ఉంటే పిలిపిద్దాము!”

“ఇప్పటికి అప్పుడే రెండుమూడుసార్లు చేశాము ఆలాంటి పని; బంధువులు రావడమే అయిందిగాని పెళ్లి మాత్రము కాలేదు. ఈమారు పెళ్లి ముందుగా చేసేసి సావకాశముగా బంధువులతో స్నేహముచేయవలెను అని నిశ్చయించాను.”

ఇంటికి తిరిగివెళిపోదామనే కోరిక రాత్రింబగళ్లు రసికుని పట్టి పీడిస్తూఉన్నది, రూపాయిలు కూడబెట్టేమార్గ మేదీ ఎంతచూచినా కనబడకుండాఉన్నది—ఆ సమయములో, రెండిటినుండి అతనిని విముక్తునిచేసేమార్గము ఈవిధముగా జానకీబాబుగారి కృపవల్ల అతనికంట పడ్డది. ఒక్క నిమిషమైనా ఆలస్యము చేయకూడదు అనుకొన్నాడు రసిక్.

“మీఅన్నగారికి కబురు పంపమంటావా అని,” అడిగాడు జానకీబాబు. “అవసరము లేదు,” అన్నాడు కాబోయే-పెళ్లికొడుకు. అంతా అయినతరువాత వెళ్లి అన్నను సంభ్రమపరచవలెనని అతనికోరిక. తాను ఎందుకూ పనికిరానివాడు అని అన్న అనుకొంటున్నాడు గనుక తన సామర్థ్యము

ఎటువంటిదో అతనికి ప్రత్యక్షముగా చూపించవలెనని అనుకొన్నాడు రసిక్

ఏదో మంచిరోజున వెల్లిఅయిపోయింది. అనేకరకాల కానుకలూ కట్నాలూ దొరికినవి, గాని అన్నిటికంటే ముందు కోరిపుచ్చుకొన్నది బైసికిల్ ఒకటి.

మాఘమాసము ఆఖరయిపో వచ్చింది. పెసరచేలు కోతకు సిద్ధముగా ఉన్నవి. అవిసిమొక్కలు కాయలతో నిండి ఉన్నవి. చెరుకుపానకము ఎక్కడపడితే అక్కడ పెనాలలో మరుగుతున్నది, ఆ వాసనవల్ల గాలి బరువెక్కిందా అని అనిపిస్తున్నది. పల్లెలోని ఇంటింటా ఉండే గాదెలన్నీ ధాన్యముతో నిండి ఉన్నవి. గొల్లవాళ్ల వాకిట గడ్డికుప్పలు పడి ఉన్నవి. గొల్లకుర్రవాళ్లు ఆవులనూ, గేదెలనూ మేపుతూ ఏటి అవతలనున్న పచ్చిక బయలుమీద కూర్చోని ఉన్నారు. రేవులో ఉన్న బల్లకట్టుకు అంతగా పనిలేదు, నీళ్లుతగ్గిపోవడముచేత బట్టలు ఎత్తుకొని అంతా నీళ్లల్లోనుంచి నడిచి ఏరు దాటిపోతున్నారు.

రసిక్ కాలరూ, షర్తూ, తొడుగుకొని మీద *థాకా పంచ విరిచికట్టాడు. కమిజుమీద నల్లని బనాతుకోటు ఒకటితొడిగాడు, గుండీలు పెట్టలేదు. కాళ్లకు పువ్వుల-మేజోళ్లు, దానిమీద జిగజిగ మెరుస్తూ ఉన్న షోకైన బూట్సు. డిసి కుబోర్డువారు వేయించిన మెటల్ రోడ్డుమీద బైసికిల్

* బంగాళీలో థాకా, ఇంగ్లీషులో Decca (డెక్కా.)

జోరుగా తొక్కుకొనివచ్చాడు. కాని పల్లె దగ్గరపడే సరికి మంచిరోడ్డు అయిపోయింది, గనుక బైసికిల్ వడి కొంచెము తగ్గించవలసివచ్చింది. అతని వేషమూవైఖరి చూచి ఎవరూ అతనిని పోల్చుకోలేదు. అతనూ ఎవరితో మాట్లాడలేదు. తనను ఎవరూ పోల్చుకోకముందే అన్నదగ్గరికి వెళ్లి పలకరిద్దామనే అతని కోరికకూడాను. ఇల్లు దగ్గరపడిపోతూ ఉన్నది, కుర్ర వాళ్ల కళ్ల పడకుండా తప్పించుకొని పారిపోవడానికి వీలులేకపోయింది. వాళ్లు ఇతనిని తక్షణమే పోల్చేశారు; సారభిఇల్లు ఆక్కడికి చాలాదగ్గర, ఆ ఇంటిదగ్గరికి వెళ్లి, “సారి-దీదీ వరుడు వచ్చాడు,” “సారి-దీదీ వరుడు వచ్చాడు,” అని కేకలు వేశారు. గోసాల్ ఇంట్లోనే ఉన్నాడు, తక్షణము పైకి పరుగెత్తుకువచ్చాడు, గాని అప్పటికప్పుడే బైసికిల్ రసిక్ గారి ఇంటిదగ్గరికి వెళ్లి ఆగిఉన్నది.

అప్పుడే చీకటి పడుతూ పడుతూ ఉన్నది. ఇంట్లో దీపములేదు, చీకటి అంధకారము. పైనుంచి తలుపుకు తాళము. అందరూ విడిచిపెట్టి పోవడముచేత చీకటిలో ఒంటరిగాఉన్న ఇల్లు “లేరు, ఎవరూ లేరు,” అంటూ ఏడుస్తూ ఉన్నదా అసి అనిపించింది రసిక్ మనస్సుకు. మనస్సులో గొప్ప బాధ పుట్టింది, ఎదుటనున్నవన్నీ అస్పష్టమయిపోతూ ఉన్నవి. కాళ్లు వణకడము మొదలుపెట్టినవి. మూసివేసిఉన్న తలుపు పట్టుకొని నిలుచున్నాడు, గొంతక ఎండిపోతున్నది, ఏపేరూ నోటివెంట రాకుండా ఉన్నది. చాలా దూరాన సంధ్యహార-

తితో జేఘంట వాగుతున్నది. ఆ జేఘంట ఈ ప్రపంచము విడచి-
వెట్టి పరలోకము చేరుకొన్న ఒక జీవుడుయొక్క వార్తను
అక్కడనుండి తీసుకొనివస్తున్నదా అనిపించింది. కంటిఎదుట
కనబడుతూఉన్న మట్టిగోడ, గడ్డిల్లు, మూసిఉన్న తలుపు,
గోరంటకంచే, వారిఉన్న ఈతచెట్టు—ఇవన్నీ కూడా ఆ
అంతరించిన సంసారమును సూచించే చిత్రపటాలే గాని,
వాటిలో ఏమీ నిజములేదు అనిపించింది అతనికి.

గోపాల్ వచ్చి రసిక్ దగ్గర నిలుచున్నాడు. రసిక్ ము-
ఖాన రక్తములేదు, గోపాల్ వైపు ముఖము తిప్పాడు, గోపాల్
ఏమీ అనలేదు, ముఖము వాల్చుకొని నిలుచున్నాడు.
“బోధ పడ్డది, అన్న లేదు,” అన్నాడు రసిక్, ఆ మాటలు
అంటూ ఆ తలుపుదగ్గర చతికిలపడిపోయినాడు. గోపాల్
రసిక్ పక్కనే కూర్చొని, “పద రసిక్ దాదా, మా ఇంటికి పద,”
అని అతిప్రేమతో రసిక్ చెయ్యి పట్టుకొని అన్నాడు. రసిక్
చెయ్యి విడుపించుకొని ఆ అరుగుమీదనే పడి దొర్లుతూ,
అన్నా అన్నా అన్నా ! అంటూ ఏడిచాడు. ‘అన్నా’ అని
వినగానే తానే పరుగెత్తుకురావలసిన అన్న దగ్గరనుంచి జబాబు-
లేదు.

గోపాల్ తండ్రి వచ్చి ఓదార్చి తన ఇంటికి రసికుని
తీసుకొని వెళ్లాడు. రసిక్ ఆ ఇంట్లోకి వెళ్లి వెళ్లడములో తాను
ఇచ్చిన రంగుల రొజాయి అతనికింట పడ్డది. ఆ రంగులరొజాయి

కప్పి సారభిదేనినో అతిజాగ్రత్తగా గోడకు చేరవేసి నిలబెట్టి-
ఉంచింది. అంగణములో అడుగులచప్పుడు వినబడగానే
ఇంట్లోకి పారిపోయింది. రొజాయికప్పినవస్తువు ఒక కొత్త-
బై సెకిల్ అని దగ్గిరికి వస్తూనే రసిక్ పోల్చుకొన్నాడు. దాని
అర్థమేమిటో అతనికి తక్షణమే బోధపడ్డది. గుండెబద్దలయి-
పోయేటంత దుఃఖము లోపునుంచి తోసుకువచ్చింది, గాని.
గొంతుకలో ఏదో చుట్టలుచుట్టలుగా అడ్డుపడ్డది; లోపునున్న
కన్నీటిని వైకి రానివ్వకుండాచేసింది.

రసిక్ వెళిపోయిన తరువాత రాత్రింబగళ్లు విశ్రా-
మములేకుండా కష్టపడి పెళ్లికూతురుకట్నమూ, ఈబై సెకిల్
కొనడానికికావలసినసొమ్మూ కూడపెట్టాడు వంశి. ఒక్కక్షణ-
ములో అన్నతాపత్రయమంతా చల్లారింది. అలసిపోయిన
గుర్రము గమ్యస్థానానికి వెళుతూనే చచ్చి పడిపోయినట్టుగా,
పెళ్లికూతురుకట్నంరూపాయిలు జమఅయినవి, బై సెకిల్ వి. పి.
వచ్చి పోస్టులోఉన్నది, వంశిచెయ్యి మరి నడవ లేనన్నది. ఆనాడే
ఆగిపోయింది వంశిమగ్గము. గోసాల్ తండ్రిని పిలిపించి అతని-
చెయ్యి పట్టుకొని అన్నాడు, “మరి ఒక్క సంవత్సరము
రసిక్ కోసము చూడండి; ఇదుగో కట్నంరూపాయిలు నీచేతికే
ఇస్తున్నాను; రసిక్ ఊరికి రాగానే నేను తెప్పించిన బై సెకిల్
వాడికి ఇచ్చి, ‘అన్నను అడిగావు ఇది ఇవ్వమని, అభాగ్యుడు.
మీ అన్న అప్పుడు ఇవ్వలేకపోయినాడు, గాని ఆ కోసము.
మనస్సులో ఉంచుకోకు’, అనిచెప్పు.”

అన్నరూపాయిలు ముట్టుకోను అని ప్రతిజ్ఞచేసి
 కొన్నాళ్లకింద గ్రామము వదిలి వెళిపోయినాడు రసిక్. ఆ
 కఠోరమైన ప్రతిజ్ఞ విధాత విన్నాడు. రసిక్ ఈవాళ
 తిరిగివచ్చి చూచాడు— ఇప్పుటికప్పుడే చాలా కాలము
 అయింది, అన్నగారి బహుమతి తనరాకకు ఎదురుచూస్తూ
 నిలుచొని ఉన్నది. కాని అది పుచ్చుకొనే మార్గము లేదు,
 దానిని తానే మూసేసుకొన్నాడు. అన్న తన జీవితాన్ని
 మగ్గముద్గిరనే నేసినేసి దానిని పూర్తిగా తమ్మునికే దానము-
 చేసేశాడు. తానుకూడా తనజీవనాన్ని మగ్గానికే బలిఇవ్వ-
 వలెను అని రసిక్కులో గొప్పకోరిక పుట్టింది. కాని, అయ్యో
 ఇప్పు డేమిచేయగలడు! కలకత్తానగరములో రూపాయిలమరకు
 తనయావజ్జీవనాన్ని బలిఇచ్చి వచ్చాడే!

సెలవులు

“ఫటిక్ చక్రవర్తి” కుర్తవాళ్లకు నాయకుడు. ఒక శూత్ర ఆట ఛటీమని ఆవాళ అతని తలలోకి దూరింది. పడవ-తెరచాకొయ్యకోసమని తెచ్చిఉంచిన గుగ్గిలము దూలము ఒకటి నదిబద్దన పడి ఉన్నది. అందరూ కలిసి ఆ దూలాన్ని దొర్లించుకొని తీసుకుపోదామని ఫటిక్ అన్నాడు.

ఆ కర్తగలవాడు కొయ్యఅవసరమువచ్చినప్పుడు కర్త కనబడకపోతే ఎంత చికాకు పడతాడో, ఎంత గడబడ పడతాడో, అతనికి ఎంత ఇబ్బంది కలుగుతుందో—అదంతా ఊహించి అందరూ అతి సరదాగా ఆ పని చేదామని ఒప్పుకొన్నారు.

నడుములు బిగించి ఉత్సాహముతో అంతా పనిమొదలు పెట్టబోతున్న వేళకు ఫటిక్ తమ్ముడు మాఖన్ లాల్ ఆ దూలము మీద ఎక్కి అతిగంభీరముగా కూర్చున్నాడు. ‘వీళ్లొక లెఖ్కాదు’ అన్నట్టుగా నిర్భయముగా అతను కూర్చోవడము చూచి ఆ కుర్తవాళ్ల సరదా సగము తగ్గిపోయింది.

అందులోఒకడు మాఖన్ దగ్గిరికి వచ్చి జడుస్తూ జడుస్తూ ఒకటిరెండు మార్లు మెల్లిగా అతనిని తోశాడు, గాని మాఖన్ మాత్రము కదలలేదు. కాలతత్త్వజ్ఞానమేమీలేని ఆ అకాల-తత్త్వజ్ఞాని పృథ్విమీదనుండే అన్నిరకాల ఆటల యొక్కానిస్సారతనుగురించి అలోచిస్తున్నాడు ఆ కర్తమీద కూర్చోని.

ఫటిక్ వచ్చాడు దగ్గిరికి, వచ్చి చేతులు విసురుతూ, “ఇదిగో చూడు దెబ్బ తగిలింది! ఇక లే!” అన్నాడు.

తమ్ముడు ఇటూ అటూ కొంచెము కదిలి మరీచక్కని జాగా చూచుకొని మరింత స్థిరముగా కూర్చున్నాడు.

అటువంటి సందర్భములో నలుగురినెదుటా అన్న మర్యాద నిలుపుకోవలెనంటే తనమాట లక్ష్యపెట్టని తమ్ముడి బుగ్గమీద ఫడీమని ఒకటి తక్షణమే చరవవలసి ఉండెను— కాని ఫటికుకు సాహసము చాలిందికాదు. ‘వాడికి తగిన శిక్ష చేయాలంటే ఎంతనేపు గాని చేయను’ అని తనలో నాను అనుకొన్నాడు. అంతలో ఇంకొక మంచి ఆట అతనికి తట్టింది, అది మరీ మజాగా ఉంటుందని అనుకొని మాఖతో కూడా ఆదూలము దొర్లించుకుపోదామని తనబృందమువాళ్లతో అన్నాడు.

మాఖ అదీ బాగానే ఉన్నది, దానివల్ల కొంత గౌరవము వస్తుంది అనుకొన్నాడు. కాని ‘ఆపదలేని గౌరవము చాలా అరుదు, గనుక అన్ని గౌరవాలతోపాటు దీనిలో కూడా కొంత ఆపద ఉండవచ్చును,’ అన్నమాట మాఖనుకు గాని తతిష్ఠాకుర వాళ్లుకుగాని తట్టలేదు.

కుర్రవాళ్లు నడుములు బిగించి “ఆయ్లసా ఓ ఆయ్లసా” అనుకొంటూ తోదామని దూలము పట్టుకొన్నారు. ఇంకా ఒకదొడ్డు పూర్తిగా దొర్లించో లేదో మాఖ అతని

గాంభీర్యమూ, శౌరవమూ, తత్త్వజ్ఞానమూ—వీటన్నితో కూడా భూమిమీద సాష్టాంగము పడిపోయినాడు.

ఆటకరంభములోనే అనుకున్న దానికంటే ఎక్కువ తమాషా జరిగినందుకు కుర్రవాళ్లందరికీ చాలా ఆనందము కలుగుతున్నది, గాని ఫటిక్ మాత్రము కొంచెము గాభరా పడుతున్నాడు. మాఖన్ తక్షణమే నేలమీదనుంచి లేచి ఒళ్లూపయీ తెలియకుండా ఫటిక్ మీదపడి పైడ్ ఫైడ్ మని బాదేశాడు. అతని ముక్కు, ముఖమూ, గోళ్ళతో గీరేసి ఏడుస్తూ ఇంటివైపు వెళిపోయినాడు—అక్కడితో ఆవాళకు ఆట నిలిచిపోయింది.

ఫటిక్ తుంగముక్కలు రెండు లాగి నీళ్లలో సగము మునిగిఉన్న పడవొకటి అక్కడ ఉంటే అది ఎక్కి ఆ తుంగముక్కలమొదళ్లు నములుతూ కూర్చున్నాడు.

అంతలో స్త్రీమ రొకటి వచ్చి రేవులో నిలబడ్డది. ఒక పెద్దమనిషెవరో స్త్రీమరు దిగాడు; మధ్యవయస్సులో ఉంటాడు, మీసాలు నల్లగా ఉన్నవి, గాని జుట్టు పండిపోయింది. ఆయన ఫటిక్ దగ్గిరికివచ్చి 'చక్రవర్తుల' ఇల్లు ఎక్కడ అని అడిగాడు.

ఆ తుంగనములుతూ నములుతూ “అదుగో అటూ!” అని ఫటిక్ అన్నాడు. కాని “అటూ” అంటూ ఎటువైపు చూపించాడో పోల్చుకోవడము ఎవరి తరమూ కాదు.

ఆపెద్దమనిషి మరి ఒకమారు, “ఎక్కడా?” అని అడిగాడు.

“నాకు తెలియదు,” అన్నాడు ఫటిక్ ఎప్పటిలాగునే తుంగలోని సారమువిరామములేకుండా పీలుస్తూ ఆ “బాబూ” ఇంకెవరి సహాయము వల్లనైనా ఇల్లుకనుక్కుందామని వెలిపోయినాడు.

మరిఒక పదినిమిషాలలో ‘బాఘా బాగ్ దీ’ వచ్చి “ఫటిక్ దాదా * అమ్మ నిన్ను పిలుస్తున్నది,” అని చెప్పాడు.

“నేను రాను,” అని ఫటిక్ జబాబు చెప్పాడు.

బాఘా ఫటికును బలవంతాన ఎత్తుకుతీసుకు వెలిపోయినాడు, ఏమీచేయలేక ఫటిక్ కోపముకొద్దీ కాళ్ళూచేతులూ కొట్టుకుంటున్నాడు.

ఫటిక్ కనబడగానే తల్లి అగ్నిహోత్రము అయిపోయి, “మాఖాని మల్లా కొడతావా?” అన్నది.

“కొట్టలేదు,” అన్నాడు ఫటిక్

“మల్లా అబద్ధాలు ఆడుతున్నావు!”

---

* దాదా=అన్న: “దాదా” అనే పదము స్నేహితులపేర్లకు కలిపి ఆదరము తెలియజేయడానికి ఉపయోగిస్తారు ; ఈ ఉపయోగములో అది పెద్దవారిపేర్లకుగాని చిన్నవారిపేర్లకుగాని కలపవచ్చును.

“వాడిని నేను కొట్టనే లేదు. కావాలంటే మాఖన్ ని అడుగు.”

మాఖన్ ను అడిగితే ముందు చేసిన ఫిర్యాదు ప్రకారము తిరిగి, “ఆహా, కొట్టాడు,” అన్నాడు.

ఫటిక్ మరి సహించి ఊరుకోలేకపోయినాడు, గబ-గబ మాఖన్ దగ్గరికి వెళ్లి, “మల్లా అబద్ధాలా!” అని అంటూ వాడిదవడమీద గట్టిగా ఒకటి చరిచాడు.

తల్లి మాఖన్ పక్షమయి ఫటిక్ ఒంటిమీద గట్టిగా నాలుగు వేసింది. ఫటిక్ తల్లిని చేతితో తోనేశాడు.

తల్లి కేకలు వేస్తూ, “హా! ఏమి సాహసమురా నీది! అమ్మ ఒంటిమీద చెయ్యి వేయడమే!” అన్నది.

అలాంటప్పుడు ఆ నల్లని మీసాల పండుజుట్టు బాబూ ఇంట్లోకి వచ్చి, “ఏమిటి కథ?” అన్నాడు.

ఫటిక్ తల్లి ఆశ్చర్యముతోనూ, ఆనందముతోనూ పర-పశురాలై, “ఇదుగో అన్నయ్య! ఎప్పుడు వచ్చావు అన్నయ్యా?” అంటూ అన్నయ్య కాళ్లకు ప్రణామము చేసింది.

అన్న చాలాకాలము క్రిందట ఉద్యోగము కోసము పశ్చిమదేశము వెళిపోయినారు. ఈలోపున ఫటిక్ తల్లికి ఇద్దరు పిల్లలు పుట్టారు, ఆ పిల్లలు పెద్దవాళ్లుకూడా అయినారు.

ఆమె భర్తకూడా కాలముచేశాడు—ఇన్ని అయినా అన్నను మాత్రము ఒక్కమాటూ చూడడము జరిగింది కాదు. ఇన్నాళ్లకు విశ్వంభరబాబు చెల్లెలిని చూడడానికి రాగలిగాడు.

చాలా సరదాగా కొన్నిరోజులు ఉన్నాడు అన్న. చెల్లెలుకూడా అతి కులాసాగా అన్నకు అనేకరకాలుగా ఆదరించింది. చివరకు విశ్వంభరబాబు రెండుమూడు రోజులకు వెలిపోతాడనగా ఒకనాడు పిల్లలచదువూసంధ్యలగురించి, వాళ్ల తెలివితేటలగురించి, బుద్ధిజ్ఞానాలగురించి నూటలు వచ్చినవి. ఫటిక్ తన మా టేమీ లక్ష్యపెట్టడనీ, పాఠాలు శ్రద్ధగా చదవడనీ, మాఖన్ది మంచిస్వభావమనీ, జాగ్రత్తగా చదువుకుంటూఉంటాడనీ చెప్పింది తల్లి.

“ఫటిక్ రోజూ నన్ను కాల్చుకుంటూఉంటాడు, కదూ!” అన్నది చివరకు.

ఫటికును కలకత్తా తీసుకొనివెళ్లి తనదగ్గర ఉంచుకొని చదువు చెప్పిస్తానని అక్కతో అన్నాడు విశ్వంభర్. అక్క అతి సంతోషముతో ఒప్పుకొన్నది.

“ఏమిరా ఫటిక్, మామతో కలకత్తావెళతావా?” అని తల్లి అడిగింది.

“వెళతాను,” అన్నాడు ఫటిక్ సంతోషముతో గంతుతూ. ఫటిక్ ఎప్పుడో ఒకనాడు మాఖన్ని ఏటిలో తోసే-

స్తాడనో, లేక వాడితల పగలగొట్టేస్తాడనో లేక అటువంటి ప్రమాదము మరేదైనా ఎప్పుడో జరుగుతుందని తల్లికి సర్వదా భయముగానే ఉండేది; అందుచేత ఫటిక్ కలకత్తా వెలిపోతాడంటే ఆమెకు ఎటువంటి విచారమూ లేదు, కాని వెలిపోవడానికి కొడుకు అంతసరదా పడడము చూచి తల్లికి కొంచెము కష్టము అనిపించింది.

“ఎప్పుడు వెళతావు మామమ్యా, ఎప్పుడు వెళతావు?” అంటూ ఫటిక్ మామను అతి చికాకుపెట్టేశాడు. సరదావల్ల ఫటిక్కుకు రాత్రి నిద్ర పట్టలేదు.

చివరకు వెలిపోయేముందు అపరిమితానందమువల్ల ఫటిక్ హృదయము బౌదార్య పరవశ మయిపోయింది. మాఖన్ కి తన చేపముల్లూ, గాలిపగడా మరి ఎప్పుడూ తిరిగి అడగనని చెఫుతూ ఇచ్చేశాడు.

కలకత్తా వెళ్లాడు ఫటిక్, మామగారి ఇంటికి, అత్తగారితో పరిచయము ప్రారంభమయింది. ఈవిధముగా అనవసరముగా తన పరివారము అభివృద్ధిచెందడము చూచి అత్తగారు చాలా సంతోషించిందని మాత్రము చెప్పడము కష్టము. తనకు అప్పుడే ముగ్గురు పిల్లలు ఉన్నారు, వాళ్లను చూచుకొంటూ తాను ఏర్పరచుకొన్న నియమాల ప్రకారము తన సంసారము గడుపువస్తూఉన్నది. ఆలాంటప్పుడు ఎటువంటిశిక్షా లేకుండా పదమూడేళ్లు పల్లెటూరిలో పెరిగిన పరాయి కుర్రవాడొకడు

ఇంట్లోకి వచ్చిపడ్డాడంటే విస్లవమువచ్చి పడ్డట్టే కదా! విశ్వం-
భరుకు ఇన్నేళ్లు వచ్చినా ప్రపంచజ్ఞానము ఏమీ లేదు!

ముఖ్యముగా, పదమూడుపథాలుగేళ్ల పిల్లడంత
పనికిమాలిన వస్తువు పృథ్వీమీద ఇంకొకటిఉండదు. చూడడా-
నికా అందముగా ఉండదు, వాడిచేతపడ్డై నా పనిచేయించు-
దామా అంటే అందుకూపనికిరాదు. అటువంటికుర్తవాడు
మనలో అనురాగముపుట్టించలేదు, అటువంటి వాని సహవా-
సము ఎవరూ కోరదగినది కాదు. వాడు చక్కగా మాటలాడ
లేకపోతే ముద్దుమాటలాడుతున్నాడని అసహ్యమువేస్తుంది,
తెలివిలేటలతో మాటలాడితే ముదరవంకాయి మాటలాడు-
తున్నాడని అసహ్యము వేస్తుంది. చొక్కాలు బిగుతు అయి-
పోవచ్చునని కొంచెమైనా యోచించకుండా హఠాత్తుగా పెరిగి
పోతుఉంటాడు, చూచినవాళ్లందరికీ అసహ్యము పుట్టిస్తూ
ఉంటాడు. పసితనానికి ఉండే లాలిత్యము పోతుంది, కంఠానికి
ఉండే మాధుర్యము అకస్మాత్తుగా మాయమయిపోతుంది—
అదిచూచి అతనిమీద నిందమోపనివాడు ఒక్కడుండదు.
పసిపిల్ల వాని దోషాలు అనేకము తమించవచ్చును, యౌవన-
ములో ఉండేవాడి దోషాలు తమించవచ్చును, గాని రెండు
అవస్థలకూ మధ్యనున్న వీడిదోషాలు, ఎంత స్వాభావికమైనవైనా,
ఎంత అనివార్యమైనవైనా, ఎవరూ సహించి ఊరుకోలేదు.

పృథ్వీమీద ఎందులోనూ ఇమడనూ అని అతనికి తెలు-
సును, అందుచేత తనను చూచి తానే సిగ్గుపడుతూ అందరినీ

క్షమించమని ప్రార్థిస్తూ ఉన్నట్టుగా నడుచుకొంటూఉంటాడు. కాని అదే అతనిలో ప్రేమ బాగాఉదయించే సమయము, ఆలాంటప్పుడు దయగలవాడెవడైనా అతనియెడల కొంచెము స్నేహమూ, ప్రేమూ కనపరిచినట్టైతే అతనికొరకు తనసర్వమూ ధారపోయగలడు. కాని అటువంటి వానియెడల దయకనపరచడానికి ఎవరికీ ధైర్యముండదు, ముద్దుచేయకూడదు అని చూచినవాళ్ళంతా నిందిస్తారు. అందుచేత, పాపము, వాళ్ళవైఖరి, వాళ్ళబ్రతుకూ చూస్తే ఎవరికీ అక్కరలేని వీధి కుక్కజ్జాపకము వస్తుంది.

అటువంటి అవస్థలో ఉండే కుర్రవాళ్ళకు తల్లిఇల్లుతప్ప ఇంకెక్కడైనా నరకమే. ఎవరూ ప్రేమించని చోట వాళ్ళను ఉంచితే, ఎటువైపుతిరిగినా ముళ్ళు గుచ్చుకుంటూఉన్నట్టుగా ఉంటుంది వాళ్ళకు. ఆ వయస్సులో స్త్రీజాతిని స్వర్గలోకములో ఉండే దుర్లభ జీవులని భావిస్తూఉంటారు, అందుచేత స్త్రీయొక్క అనాదరణవాళ్ళు సహించలేరు.

అత్తకళ్ళలో ఎటువంటి అనురాగమూ లేకపోవడము ఫటికుకు అన్నిటికంటే కష్టము అనిపించింది. అత్త అతనికి ఏదైనా పనిచెపితే అతి ఆనందముతో, చేయవలసినదానికంటే ఎక్కువగా చేసేవాడు. అది చూచి అత్త చివాట్లుపెట్టి అతని ఉత్సాహములో బుగ్గిపోసేసేది—“చాలా బాగా చేశావు, ఇక చాలించి నీపని నువ్వు చేసుకో; ఫో, వెళ్లు; చదువుకో,”

అనేది. అతని జ్ఞానాభివృద్ధికోసము అత్తచేస్తూఉండే ప్రయత్నము దయావిహీనమైనదని, పాపము, ఆ అబ్బాయికి అటువంటప్పుడు అనిపించేది.

ఇంట్లో ఈవిధముగా ఎల్లప్పుడూ చీవాట్లు—మనసారా ఊపిరి తీసుకోడానికైనా జాగాలేదని అతనికి అనిపించేది, పాపము. మామగారిఇంట్లో ఆ గదిగోడలమధ్య చిక్కుకొని తన పల్లెటూరి నివాసముమాట ఎల్లప్పుడూ అనుకొంటూ కూర్చుండేవాడు.

వాళ్ల ఊళ్లో పెద్దగాలిపడగబకటి బోఁ బోఁ మని ఎగతావేసుకొంటూ మైదానముమీద తిరుగుతూఉండేవాడు, 'తాయ్ రె నాయ్ రె నాయ్ రె నా' అని తాను కల్పించినపాట పాడుకొంటూ ఆ నది ఒడ్డున తిరుగుతూఉండేవాడు, నీళ్ళు ఎండిపోయి సన్నముగా పారుతూఉన్న ఆ ఏటిలోకి ఎప్పుడు పడితే అప్పుడు దబ్బున దుమికి ఈత కొడుతూఉండేవాడు, తన జట్టువాళ్ళతోకలిసి నానారకాలుగా అల్లరిచేస్తూఉండేవాడు—అదంతా ఇప్పుడు జ్ఞాపకము వస్తూఉన్నది; కేవలము అసహాయుడయి వేరుగతిలేక ఇక్కడపడిఉంటున్న ఫటిక్ మనస్సును ఇవన్నీ ఇప్పుడు ఆకర్షిస్తున్నవి—ఎటువంటి యోచనా లేకుండా తనమీద శిక్ష విధిస్తూఉండే తన తల్లికూడా అతని హృదయాన్ని రాత్రింబగళ్లు ఆకర్షిస్తున్నది.

జంతుప్రేమ (జంతువులలో కనబడే ప్రేమ)వంటి గుడ్డి ప్రేమ ఒకటి అతనిలో పుట్టింది. ఇంటికి వెళదామనే ఒకగుడ్డి కోరిక, చాలారోజులు చూడకపోవడమువల్ల పుట్టిన ఒక అవ్యక్త వాంఛ, సాయంకాలమప్పుడు తల్లికనబడకపోతే దూడలో పుట్టే 'అమ్మా అమ్మా' అనే ఏడుపు, అతని మనస్సును పూర్తిగా నింపింది. సంకోచమువల్లా, సిగ్గువల్లా వాడిపోయింది అతని ముఖము; ఎండిపోయి, పొడవుగా, చూడడానికి అతి-వికారముగా ఉన్నాడు అతను.

ఇంత మొద్దుఅబ్బాయీ, ఇంత ప్రరధ్యానము కుర్రవాడూ క్లాసులో ఇంకొకడు ఉండేవాడుకాదు. ఏదైనా ప్రశ్న అడిగితే హః అనుకొంటూ చూస్తూ నిలుచుండేవాడు, మాస్టరు దెబ్బల వర్షము ప్రారంభించేవాడు. మూటలు మోసిమోసి అలసిపోయిన గాడిదలాగు ఫటిక్ అది సహించి ఊరుకొనే వాడు. స్కూలు విడిచివెట్టి అందరు కుర్రవాళ్ళూ ఆడుకోడానికి వెళిపోయినప్పుడు, ఒక్కడే ఎదుటనుండే దాబాలూ, మేడలూ చూస్తూ కిటికిలో కూర్చుండేవాడు— ఆ దాబాలమీద ఎక్కడైనా ఇద్దరు ముగ్గురు బాలురుగాని బాలికలుగాని గంతులువేసుకొంటూ ఆడుకోవడము కనబడితే అతనిప్రాణము కొట్టుకుపోయేది.

ఒకనాడు మనస్సు బాగా గట్టిచేసుకొని సాహసించి మామను అడిగాడు, “మామా, అమ్మదగ్గిరికి నేను ఎప్పుడు వెళ్లడం?” అని.

“స్కూలు సెలవులు రానీ,” అన్నాడు మామ. కార్తిక-
*మాసములో వస్తవి దుర్గపూజ సెలవులు—ఇంకా చాలా
రోజులు పోవాలి.

ఫటిక్ ఒకనాడు తన పుస్తకాలు పారేసుకొన్నాడు.
చదువు ఒకంతటగాని వచ్చేదికాదు అతనికి, పైగా పుస్తకాలు
పారేసుకోవడమొకటి! ఫటిక్ ఒంట్లో మరి ప్రాణాలులేవు
ఆవాళ. మాస్టరు అతనికి పేముతో రోజూ దెబ్బలు బాగా
తగలనిస్తూఉండేవాడు. అతనితో బాంధవ్యము ఉన్నట్టు ఒప్పు-
కోవడానికి ఆస్కూలులోనే చదువుతూఉండే అతని మామ-
కొడుకులకుకూడా సిగ్గువేసేది, ఫటిక్ దశ ఇదీ చివరకు.
స్కూలులో అతనికి అవమానము జరిగినప్పుడల్లా బావమరు-
దులు పై కుర్రవాళ్లకంటె విస్తారము సంతోషము కనపరుస్తూ
ఉండేవారు.

బాధ మరి ఓర్పులేక ఒకనాడు అత్త దగ్గరికి వెళ్లి “అత్తా
నా పుస్తకాలు పారేసుకున్నాను,” అని ఘోరమైన అపరా-
ధముచేసిన వాడిలాగు చెప్పాడు.

“మహా మంచి పని చేశావు నాయనా! నీకు ఒక్క
నెలలో నాలుగు సార్లు పుస్తకాలు కొని ఇస్తూఉండడము

---

* తెలుగుదేశపు కార్తికమాసమూ బంగాళాదేశపు కార్తికమాసమూ
పూర్తిగా ఒకటికాదు.

నావశ్యముకాదు తండ్రి," అని మూతి విరుచుకొంటూ అన్నది. అత్త.

ఫటిక్ మరేమీ అనకుండా వెళిపోయినాడు. పై వాళ్లు డబ్బు పాడు చేశాను కదా అనుకొంటూ చాలా దుఃఖించాడు, తల్లియెడల గౌరవమూ, ఆదరమూ అతనిహృదయములో పుట్టినవి. తన హీనతా తన దైన్యమూ తనను మట్టిలో కలిపే, శాయని అనుకోవడ మారంభించాడు.

ఆవాళ స్కూలునుంచి వచ్చేసరికి నొప్పితో తల దిగ్-దిగ్మని కొడుతూఉన్నది, ఒళ్లు సురుసురుమంటూఉన్నది—జ్వరము వచ్చింది అనుకొన్నాడు. తనకు జబ్బువస్తే అత్తతల-మీద ఉపద్రవము తెచ్చి పెట్టినట్టు ఉంటుందని మహాశంకారు-పడ్డాడు..అకారణముగా, అనావశ్యకముగా ఆమెను కాల్చుకు తినడానికి ఈజ్వరముతెచ్చి పెట్టుకొన్నాడని అత్త తప్పకుండా అనుకొంటుందని ఫటిక్ తనలోతాను అనుకొన్నాడు. 'నాలాంటి పనీపాటూలేని చేతకానిపెద్దమ్మకు తల్లితప్ప ఇంకెవ-రైనా నేవచేస్తారని అనుకోవడము సిగ్గుమాలిన ఆశ' అని ఫటిక్ కి, అనిపించింది.

మర్నాడు ప్రాద్దున్న ఫటిక్ ఇంట్లోలేడు, ఇరుగు-పొరుగుఇళ్లన్నీ వెతికారు, ఎక్కడా కనబడ లేదు.

ఆ ముందురాత్రి వర్షము ఆరంభించి, ఒక టేవరసను కురుస్తున్నది. అందుచేత వెతకడానికివెళ్లిన మనుష్యులు

వృథాగా తడిసి ముద్దకావడమే అయిందిగాని ఫటిక్ ఎక్కడా దొరకలేదు. చివరకు మామ పోలీసులో రిపోర్టు ఇచ్చాడు. రోజంతా అయిపోయి సాయంకాలముఅయింది. గుర్రపుబండి ఒకటి వచ్చి విశ్వంభరబాబుగారి ఇంటి ఎదుట నిలబడ్డది. ఇంకా వర్షము ధారలుధారలుగా విరామములేకుండా పడుతూఉన్నది, రోడ్డుమీద మోకాలుబంటి నీరు నిలిచిఉన్నది.

ఇద్దరు పోలీసువాళ్లు ఫటికును రెండుచేతులతో జాగ్రత్తగా పట్టుకొని ఇంట్లోకి తీసుకువచ్చి విశ్వంభరబాబు ఎదుట నిలుచోబెట్టారు. తలదగ్గరనుంచి పాదాలదాకా తడిసి ముద్దఅయిపోయి ఉన్నాడు, గజగజమని వణుకుతున్నాడు. ఫటిక్ ఒంటినిండా బురద, కళ్లు కణకణ లాడుతున్నవి నిప్పులలాగు. విశ్వంభరబాబు అతనిని ఎత్తుకొని ఇంట్లోకి తీసుకువెళ్లాడు.

అత్త ఫటికును చూస్తూనే అన్నది—“నాకెందుకు ఈక్షోభ, పైవాళ్లు పిల్లణ్ణి ఇంట్లో పెట్టుకొని? పంపేయండి బాబూ, వాడింటికి వాణ్ణి పంపేయండి.”

కాని నిజముగా, అత్త ఆనాడు గాభరావల్ల తిన్నగా తిండిఅయినా తినలేదు, తనపిల్లలమీద ప్రాద్దుటనుండీ చికాకు పడుతూనే ఉన్నది.

ఏడుస్తూ ఫటిక్ అన్నాడు—“నేను అవ్వదగ్గిరికి వెళిపో-
తూఉంటే, నన్ను వెళ్ళనివ్వకుండా ఇక్కడికి తీసుకువచ్చారు.
మామయ్యా.”

పిల్లవాడి జ్వరము జాస్టీఅయిపోయింది రాత్రిఅంతా
పలవరిస్తున్నాడు. విశ్వంభరబాబు వైద్యుని తీసుకువచ్చాడు.

ఫటిక్ కళ్లు నిప్పలలాగు ఎర్రగా కాలుతున్నవి, ఒక్క-
మాటు ఆ కళ్లువిప్పి, మతిపోయినవానిలాగు ఇంటి వాసాల-
వైపు చూస్తూ, “మామా మాకు సెలవులు ఇచ్చారా?”
అని అడిగాడు.

విశ్వంభరబాబు జేబులోనుంచి రుమాలు తీసి కళ్లు-
తుడుచుకొంటూ ఫటిక్ కుదగ్గిరికి వచ్చి అతి ముద్దుతో ఫటిక్
చెయ్యి పట్టుకొని ఆ పరుపుమీద కూర్చున్నాడు—అతని
చెయ్యి ఎండిపోయిఉన్నది, నిప్పలాగు కాలుతున్నది.

ఫటిక్ తిరిగి వేలాపన ఆరంభించాడు “నన్ను కొట్టకు
అమ్మా, నేను ఏమీ తప్పచేయలేదు,” అని పలవరిస్తున్నాడు.

మర్నాడు ప్రాద్దున్న కొంచెముసేపు తెలివిగా ఉన్నాడు,
ఫటిక్; కళ్ళువిప్పి ఎవరికోసమో ఎదురుచూస్తూఉన్నట్టుగా
నాలుగువైపులా చూచాడు. తరువాత నిరాశచేసుకున్నట్టుగా
పక్కకు ఒత్తిగిలి గోడవైపు ముఖము తిప్పేశాడు.

విశ్వంభరబాబు ఫటిక్ మనస్సులాడండెడి పొల్చుకొని అతని చెవిదగ్గర ముఖముపెట్టి, “మీ అమ్మను రమ్మని కబురు చంపాను ఫటిక్,” అని అన్నాడు.

మర్నాడుకూడా గడిచిపోయింది. డాక్టరు, “చాలా కష్టము,” అని అన్నాడు విచారిస్తూ.

గదిలో విస్తారము వెలుతురులేదు. విశ్వంభరబాబు రోగి పక్కమీద కూర్చొని ఫటిక్ తల్లి వస్తుందేమో అని ప్రతిక్షణము ఎదురుచూస్తున్నాడు.

కళాసులలాగు దీర్ఘాలు తీస్తూ ఫటిక్ పలవరిం-
మాటలు అంటున్నాడు, “ఒకతాడుకు అందదు, రెండుతాళ్ళకు
అందుతుంది—ఏయ్ లెసా ఓ ఏయ్ లెసా!” కలకత్తా వస్తున్న-
ప్పుడు కొంతదారి స్త్రీమరుమీద వచ్చాడు, స్త్రీమరు కళాసులు
లంగరు ఎత్తుతున్నప్పుడూ దించుతున్నప్పుడూ ఆలాగు దీర్ఘాలు
తీసుకొంటూ లోతుకొలుస్తుండేవారు. ఫటిక్ ఇప్పుడు
జ్వరములో ఆకాళాసులమోస్తరు దీర్ఘాలుతీస్తూ లోతు కొలు-
స్తున్నాడు, గాని ఇప్పుడు అతను ప్రయాణముచేస్తూఉన్న
సముద్రములో లోతు తాడుకు దొరకకుండా ఉన్నది.

అటువంటి సమయములో ఫటిక్ తల్లి పెద్దకేకలు వేసు
కొని ఏడ్చుకొంటూ ఒక భయంకరమైన తుపానులాగు ఆ జబ్బు
గదిలో వచ్చిపడ్డది. అన్న ఎంతో కష్టముమీద ఆమెకేకలు కొం

చెము ఆపాడు—ఆమె ఫటిక్ పరుపుమీద బోర్లా పడిపోయి
“ఫటిక్, నా బంగారు తండ్రి, నాయనా, నా మాణిక్యం!” అని
మొరపెట్టడము మొదలుపెట్టింది.

మామూలుగా జబాబు ఇచ్చినట్టుగా ఫటిక్ “ఓయ్”
అన్నాడు.

“ఫటిక్, నా తండ్రి, నా ధనం ! ” అని తల్లి ఏడుస్తూ
పిలిచింది మళ్లీ.

ఫటిక్ పక్కకు తిరిగి ఎవరివైపు చూడకుండా
అన్నాడు, “అమ్మా, నాకు ఇక సెలవులు, ఇంటికి వెళతాను!”

అ ప రి చి త్రా

ఇప్పుడు నాకు ఇరవై ఏడేళ్లు మాత్రమే. వయస్సునుపట్టి చూస్తే నా జీవితములో గొప్ప ఏమీ లేదు, గుణాలనుపట్టి చూస్తే అంతకంటే లేదు. అయినా నాలో ఏమీ విలువ లేకపోలేదు. భ్రమరమువచ్చి పువ్వుపక్షముమీద కూర్చుంటుంది, ఆ పాదవిక్షేపమువల్లనే ఆ పువ్వుబ్రతుకు సార్థకమయి దానిలోనుంచి పండు పుడుతుంది — నాజీవితమూ ఆ పువ్వువంటిదే.

నా కథ పెద్దకథ కాదు; పెద్దదిగాపెంచి వ్రాయను. కాని చిన్నదిగనుక సామాన్యమైనది అని పొరపాటుపడనివారే నా కథలోని రసము గ్రహిస్తారు.

కాలేజీలో ప్యాసుకావలసిన పరీక్షలన్నీ ప్యాసుఅయిపోయినాను. చిన్నప్పుడు నేను చాలా అందముగా ఉండేవాడను, అదిచూచి మా స్కూలులోపండితుడు వెక్కిరిస్తూ ఉండేవాడు, నన్ను బూరగుపువ్వు అంటూఉండే వాడు, నన్ను మేడిపండుతో సరిపోలుస్తూఉండేవాడు—అతనికిపాండిత్యము ప్రయోగించడానికి అవకాశము దొరికింది, అది చూస్తే నాకు చిన్నప్పుడు సిగ్గుగా ఉండేది. కాని, పునర్జన్మము ఉండి తిరిగి నేను రూపవంతుడనై పుట్టి పండితుడు నన్ను రోజూ వెక్కి-

రిస్తూ ఉంటే ఎంతఆనందముగా ఉండును అని ఇప్పుడు నాకు అనిపిస్తూ ఉన్నది.

మా నాన్న మొదట నిరుపేద. స్త్రీడరీచేసి అమితముగా డబ్బు గణించాడు. అనుభవించుదామంటే ఒక్కక్షణము పాటుఆయినా అవకాశము దొరకలేదు. ఊపిరి విడిచి చనిపోయినాడు, అప్పుడు ఆతనికి మొట్టమొదట సెలవుదొరకడము.

నాన్న పోయేసరికి నేను చాలా చిన్నవాడను. మా అమ్మ నన్ను పెంచి పెద్దవాడిని చేసింది. బీదఇంటపుట్టినందువల్ల మేము ఇప్పుడు ధనవంతులమన్నమాట మాఅమ్మ ఒక్కనాటికీ మరవలేకపోయేది, నన్ను మరవనిచ్చేది కాదు. చిన్నప్పుడు నన్ను ఒళ్లోనుంచి దిగనిచ్చేదికాదు, అతిముద్దుతో పెంచింది. బహుశా అందుచేతనే గాబోలు నేను ఇప్పటికీ నిజముగా పెద్దవాడను కాలేదు. గజాననునిచిన్నతమ్ముడుఈఅబ్బాయి, అన్నపూర్ణఒళ్లో పెరిగాడు, అని చూచీచూడాగానే ప్రతివాడూ ఇప్పటికీ అనుకొంటాడు.

మాఇంటికి నిజమైన పెద్ద మామాయి. ఆతనే నా గార్డియన్. ఆతను నాకంటే అయిదారేళ్లు పెద్ద మహాయితే! కాని ఆతను ఫల్లూనది ఇసకలాగు మా సర్వమూ తనలోపల దాచి ఉంచేసేవాడు, పుడిసెడు నీళ్లుకావలెనంటే తవ్వి తీసుకోవలసివచ్చేది వేరేమార్గము కనబడేదికాదు. అందుచేత నాకు ఏవిషయములో నైనా ఆలోచనా అవసరములేకపోయేది.

పెళ్లికానిపిల్ల ఇంట్లో ఉండేతండ్రి నన్ను సత్పాత్ర అని అననివాడు ఒక్కడులేదు—నాకు ఆఖరుకు ఒకపొగచుట్టయినా అలవాటులేదు. “మంచివాడు”గా ఉంటే ఎటువంటి చిక్కులూ ఉండవు. కనుకనే నేను బహుమంచివాడను. తల్లి-మాటప్రకారము నడుచుకొనే శక్తి నాలో కావలసినంత ఉన్నది—అనగా ఏమిటంటే వేరేమోస్తరుచేసే సాహసము నాలో అణుమాత్రమైనా లేదు. అంతఃపుర శాసనానికి లొంగిఉండేటట్టే నేనే తయారయినాను; స్వయంవరపక్షపాతులైన కన్యకలు ఈ సులక్షణము జ్ఞాపకము ఉంచుకొండి!

పెద్దపెద్ద ఇళ్ల నుంచి సంబంధాలు నాకోసము వచ్చినవి. కాని, పృథ్విమీద నన్ను కాపాడుతూఉండే భాగ్యదేవత ఏజంతున మా మామకు ఈ విషయములో మతవిశేషము ఒకటి ఉండెను మామకు ధనవంతుల పిల్లలంటే ఇష్టములేదు. మా ఇంటికివచ్చినపిల్ల తలదించుకొనే ఉండవలెను అని అతని కోరిక. కాని డబ్బుమీద ప్రీతిమాత్రము అతనిలో అస్థిగతము. అతను కోరినది డబ్బులేనివియ్యంకుడు, గాని ఆడబ్బులేని వియ్యంకుడు రూపాయిలు ఖంపడానికి మాత్రము వెనకతీయకూడదు. మనము కావలసినంత పిండి, తీసుకోగలుగవలెను, అయినా మనము వెండిచెంబులకుబదులుగా ఇత్తడిచెంబులతో నీళ్లు పెట్టినా తప్పుపట్టకూడదు—నూ మామకు కావలసినది అటువంటి సంబంధము.

నా స్నేహితుడు, హరీష్ కాన్‌పూరులో ఉద్యోగములో ఉన్నాడు. సెలవులలో అతను కలకత్తా వచ్చి నా మనస్సు చంచలము చేసేశాడు, “అతి చక్కని పిల్ల ఒకరై ఉన్నది రా అబ్బాయి, పిల్లలంటే ఆమె రా పిల్ల,” అన్నాడు.

అప్పటికి కొద్దిరోజులు ముందుగానే ఎం.ఎ. ప్యాస్ అయిపోయినాను. ముందుకు దృష్టి పారినంత మేర సెలవులు తప్ప వేరేమీ కనబడడములేదు. పరీక్షలు మరి లేవు; ఉద్యోగము లేదు; ఉద్యోగానికోసము ప్రయత్నము లేదు; ఆ స్థిరమైన కుంటూడిండవలెనన్న పూచీలేదు; దానికితగిన శిక్షలేదు. లోపున అమ్మా బయట మామా—ఈ ఇద్దరే నా అస్తిత్వ మనగా!

సెలవు ఆనే మరుభూమిలో విశ్వవ్యాపిఅయిన నారీరూపాము నాహృదయానికి మరిచికమయి కనబడ్డది—ఆకాశాన ఎటువైపుచూచినా అమెచూపే, గాలిలో నాలుగువైపులా ఆమెనిశ్వాసమే, చెట్లమర్తరధ్వనిలో ఆమె రహస్యపు మాటలే. అటువంటప్పుడు వచ్చి చెప్పాడు హరీష్ ఆ మాటలు—‘పిల్లంటే అమె రా అబ్బాయి, పిల్ల!’ వకుళవనములో వసంతకాలపుగాలికి ఆడుతూఉన్న నవపల్లవరాసులవలె నా మనస్సు ఎండానీడను కలిపి నేయడము మొదలుపెట్టింది. హరీష్ గొప్ప రసికుడు, రసభరితముగాచేసి వర్ణించే శక్తి అతనిలో కావలసినంత ఉన్నది; నాలో ఉన్నది తృప్తార్త హృదయము—“మామా

దగ్గిర ఈ సంగతి కొంచెము కదిపి చూడు,” అని అన్నాను నేను.

ఇటువంటి సందర్భకు హరీశ్ తరువాతనే ఎవరైనా, అందుచేత హరీశ్ అంటే సరదాలేనివాడు లేడు. హరీశ్ ని దొరికితే మరి వదిలేవాడు కాదు మామ. మామ కూర్చోని ఉండగా హరీశ్ ఆ ప్రసంగము ఎత్తాడు. మామకు పిల్లకంటే ముఖ్యముగా కావలసిన సంగతి పిల్లతండ్రిమాట. తండ్రి అవస్థ సరిగా మామ కోరుతూఉండేటటువంటిదే! లక్ష్మీయొక్క మంగళఘటము ఒకప్పుడు నిండేఉండెను ఆవంశములో, గాని ఇప్పుడు మాత్రము పూర్తిగా ఖాళీఅనే చెప్పవచ్చును. ఐనా అడుగునమాత్రము కొద్దో గొప్పో ఇంకా లేకపోలేదు. స్వదేశములోఉంటే వంశమర్యాదలు కాపాడుకోవడము కష్టము అని గ్రహించి పిల్లతండ్రి పశ్చిమప్రాంతాలకు వెళిపోయి అక్కడ ఏడబ్బులేనివాని మోస్తరుగానో కాలము గడుపుతూ ఉన్నాడు. అతనికి ఒక్కకొమార్తెతప్ప మరెవరూ లేరట, గనుక లక్ష్మీభాండము పిల్లదానివెనుకనే పంపేయడానికి అతనికి ఎటువంటిసంకోచమూ ఉండకూడదన్నమాట.

ఇవన్నీ మంచిసంగతులే, గాని పిల్లవయస్సు వదిలేను అని వినగానే మామఉత్సాహము కొంత తగ్గింది. గోత్రములో ఎటువంటి దోషమూలేదు కదా! అబ్బే ఏమీ దోషము లేదు. పిల్లకుతగిన సంబంధము ఎంతవెదికినా తండ్రికి కనబడలేదు

మొదటిసంగతి ఏమిటిఅంటే పెళ్లిబజారు చాలా గిరాకీగా ఉన్నది; పైగా విల్లు విరుస్తేనేగాని పిల్లను ఇవ్వను అని ప్రతము పట్టుకుకూర్చున్నాడు తండ్రి. కనుక చివరకు జరుగుతూఉన్న దేమిటి—తండ్రి పెళ్లివెనకపెడుతున్నాడు గాని పిల్లవయస్సు-మాత్రము ఆగకుండా ఉన్నది.

ఏది ఏలాగున్నా హరిశ్ సరసమైన రసనలో కొంత రసము లేకపోలేదు. మామమనస్సు మెత్తపడ్డది, వివాహము-యొక్క భూమిక నిర్విఘ్నముగా జరిగిపోయింది. కలకత్తా తీసేయగా మిగిలిన ప్రపంచమంతా అండసూన్ ద్వీపములోని భాగము అని మా మామ అభిప్రాయము. ఏదో ముఖ్యమైనపని ఉండడముచేత ఒక్కమారు 'కోస్నగర్' వెళ్లాడు మా మామ, పుట్టినప్పటినుండీ ఆ ఒక్కమారుతప్ప ఎప్పుడూ ఎక్కడికీ వెళ్ల లేదు. మా మామే మనువు అయిఉంటే కలకత్తాలోఉన్న హాడా వంతెన దాటి వెళ్లడము సంహితములో నిషేధించేసి ఉండును. పిల్లను చూచివద్దామని నాకు చాలా కోరిక కలిగింది, గాని అడగడానికి సాహసము లేకపోయింది. పిల్లను ఆశీర్వాదించి వచ్చినవాడు, మా 'బినూ దాదా'* ఇతను మా మేనత్తకొడుకు. ఇతని రుచిలోనూ, విచక్షణలోనూ నాకు బాగా నమ్మకము ఉన్నది, వాటిని నమ్మినేను అంతా అతనిచేతులలో

*దాదా=అన్న. తెలుగువాళ్లలాగు కాకుండా, బంగాళీవాళ్లు మేనత్త బిడ్డలను 'అన్న' 'తమ్ముడు' 'అక్కా' 'చెల్లీ' అనిపిలుస్తారు.

విడిచిపెట్టగలను. బిను-దా†తిరిగివచ్చి “లోప మేమీ కనబడ లేదోయి; నిగ్గెన బంగారము, సందేహము లేదు,” అన్నాడు. బినుదా సరీగా తూచినట్టుగా మాటలాడుతాడు ఏవిషయములోనైనా; అందరమూ “ఆహా, అద్భుత ముగా ఉన్నదే!” అనేచోట అతను, “ఫర్వాలేదు సంసారపక్షముగా ఉన్నది,” అంటాడు. కనుక నావిషయములోమాత్రము ప్రజాపతికి పంచశరునికి విరోధములేదు అని నాకు బోధపడ్డది.

పెల్లికి ఆడపెల్లి వాళ్లే కలకత్తా రావలసివచ్చింది, ఈ మాట చెప్పకుండానే అందరూ పోల్చుకొనిఉంటారు. పెల్లి-కూతురు తండ్రి, శంభునాథ్ బాబు, నన్ను మొదటిమాటు చూచి అశీర్వాదించడము పెల్లి మూడురోజు లున్నది అనగా; దీనినిపట్టి ఎవరికైనా తెలుస్తుంది శంభునాథ్ బాబు హరీశ్ ను ఎంతవరకు నమ్మాడో. నల్లభైకి ఒకటో అరో ఇటోఅటో అయిఉంటుంది అతని వయస్సు; నల్లనిజట్టు; మీసాలు కొంచెముకొంచెము నెరియడము మొదలుపెడుతున్నవి. అతి చక్కనివాడు ఏమీ సందేహము లేదు, వెయ్యిమందిలోఉన్నా మనకళ్లు ముందుగా అతనిమీద పడతవి.

నన్నుచూచి సంతోషించాడు అనుకొంటాను. అయినా చెప్పడము కష్టము, పైకి ఏమీ తెలియనిచ్చేస్వభావము కాదు అతనిది, చాలా “చూప్ చూప్” మనిషి, చెప్పే రెండు-

మూడు మాటలైనా థాటీగా చెప్పవలసినవాడు కాదు. మా మామమాటలుమాత్రము అనర్గళముగా ప్రవహిస్తూఉండెను, ధనములో నైతే నేమి, మానమర్యాదలలో నైతే నేమి, మేము ఈ ఊరిలోఉండే ఎవరికంటేకూడా తక్కువకాము అని అనేక విధాల అతను ఎత్తే ప్రతిప్రసంగములోనూ తెలియజేశాడు. ఆమాటలు శంభునాథ్ బాబు వినిపించుకొన్నట్టు కనబడదు; మధ్య ఎక్కడా ఊఁ ఆఁ అయినా వినబడలేదు. నానోరైతే అది చూచి, మూసుకొనిపోయిఉండును, గాని మామనోరు మూయడము కష్టము. శంభునాథ్ బాబు ఏమీ మాటలాడక పావడముచూచి మనిషిలో ప్రాణములేదు అని అనుకొన్నాడు. మామ, ఏమీ జోరులేనివాడు మనిషి అని అనుకొన్నాడు. సంప్రదాయము ఎటువంటిదై నా వియ్యంకునిలో జోరుమాత్రము ఉండదగిన వస్తువుకాదు, గనుక అది చూచి మామలోలోపున సంతోషించాడు. చివరకు శంభునాథ్ బాబు లేచాడు, మామ అతి క్లృప్తముగా మేడమీదనే నెలపు తీసుకొన్నాడు, కిందికి బండిదాకా వచ్చి సాగనంపలేదు.

కట్నము స్థిరపరిచారు, రెండుపక్షాలవారికీ అంగీకారము గానే ఉండెను. తాను అతిగడుసు, బాగాపండిపోయిన మనిషి అని చూమ గర్వపడుతూఉండేవాడు. మాటలలో ఎటువంటి సందూ విడిచిపెట్టడు మామ. రూపాయిలసంఖ్య ఇంతకుముందే నిశ్చయము అయిపోయింది. ఎన్ని తులాలబంగారమో, ఏవన్నె బంగారమో అదికూడా ఇప్పుడు స్థిరపరిచారు. ఈ

మాటలలో నాకు ఏవంతులేదు, ఇచ్చిపుచ్చుకోవడాలగురించి ఏమి స్థిరపరిచారో నాకు ఏమీ తెలియదు. ఈ స్థూలవిషయము వివాహములో ముఖ్యమైన అంశ అని మాత్రము నాకు తెలుసును. ఆ అంశ కాపాడేపూచీ ఎవరినెత్తిమీద ఉంచామో అతను ఏమాత్రమూ టోపీపడడు అనికూడా నేను ఎరుగుదును. మా మామే మా ఇంటిగర్వానికి మూలాధారము. మాతోసంబంధించిన ప్రతివిషయములోనూ తన తెలివితేటలు ప్రయోగించి గెలుచుకు వస్తాడు మామ — ఆ మాట అందరూ ఒప్పుకొనేతీరవలెను. అందుచేత మాకు లేమిలేకపోయినా, అన్యపక్షమువారికి కావలసినంతలేమి ఉన్నా ప్రతివిషయములో మేము గెలిచి తీరుతాము. దానివల్ల ఎవడు చస్తాడు ఎవడుబ్రతుకుతాడు అనే ఆలోచనతో మా కేమీ సంబంధములేదు. మేము గెలిచితీరాలి—ఇదే ఈ పృథ్వీమీద మేము పట్టిన దీక్ష.

‘గాయే హాలుద్’ * అసంభవమైన ఆడంబరముతో జరిగింది. మేముపంపిన సామాను మోసుకువెళ్లిన మనుష్యులజనాభా ఎత్తవలెనంటే గుమస్తాలేనిదే సాధ్యముకాదు. వాళ్లకు మామూళ్లు ఇవ్వడానికి వెళ్లి వాళ్లకు అయ్యేఖర్చునూట తలచుకొని మానూ, అమ్మా కలిసి పక్కలు బద్దలై పోయినట్టుగా నవ్వారు.

---

* వెళ్లికి ముందు జరిగే ఒక విధానము.

అల్లోజా, సనాయి, బ్యాండు, కాన్సర్టు, మొదలు కొని మనదేశములో అన్నిటికంటే అధికము శబ్దముచేసే వాయిద్య యంత్రము ఏది ఉన్నదో అంతవరకు, అన్నీ కలిపి వాయింపించి కిరాతకోలాహలము చేసుకొంటూ సంగీతసరస్వతియొక్క పద్మ-వనము కుమ్ముకుపోతున్న మదపుటేనుగులాగు నేను విడిది-ఇంటికి వెళ్లి కల్యాణమండపము ప్రవేశించాను. ఉంగరాల తోనూ, హారాలతోనూ, జరీజహ్వరి తోనూ నిండిఉన్న నా బల్లు వేలాముపాటకు సిద్ధముచేసిన దుకాణములాగు కనబడుతున్నది. మామగారికి తెలియజేదామని ప్రతిఅంగముమీదా రాబోయే అల్లుడిఖరీదు వ్రాసుకొని వెళ్లినట్టుగా వెళ్లాను.

పెళ్లిఇంట్లో ప్రవేశించి నూమ ఆనందించలేదు. ఇల్లు-చిన్నది, మగపెళ్లి వాళ్లంతా ఆ ఇంట్లో పట్టరు, ఇది మొదటి-కారణము. రెండవది, ఏర్పాటులన్నీ మధ్యరకముగా ఉన్నవి. అన్నిటికంటే ముఖ్యమైన కారణము, శంభునాథ్ బాబుగారి మోస్తరు చూడగా ఏమీఉత్సాహము ఉన్నట్టులేదు, ఆయన వినయము మోతాదుగా ఉన్నట్టు కనబడ్డది, ఆయన నోటివెంట మాట లేదు.

బట్టతల, పగిలినగొంతుకా, స్థూలకాయమూ గల ఆజానుబాహుదొకడు నడుముబిగించి, మాటిమాటికీ చేతులు, జోడిస్తూ, తలవంచుకొని, అతినవ్వుతతో చిరునవ్వునవ్వుతూ-కాన్సర్టు వాయిద్యము ప్రారంభమయినప్పటినుండి పెళ్లి వారి-

నందరినీ ఆసనాధిష్ఠులను చేస్తున్నాడు. ఈయన ఒక వకీలు, శంభునాథ్ బాబుగారిన్నే హితుడు. ఈయన ఈలాగు చేస్తూ— ఉండబట్టి గాని లేకపోతే మొట్టమొదటనే ఇటోఅటో అయిపోయిఉండును.

నేను సభలో కూర్చున్న కొంతసేపటికి మామ శంభునాథ్ బాబును పక్కగదిలోకి పిలుచుకొని వెళ్లాడు, అక్కడ మొదట ఏమిజరిగిందో నాకు తెలియదు, గాని కొంతసేపయిన— తరువాత శంభునాథ్ బాబు నాదగ్గిరికి వచ్చి, “ఒక్కమారు ఈలాగురా బాబాజీ!” అన్నాడు.

సమాచారము ఏమిటంటే, చెప్తున్నాను వినండి— అందరికీకాకపోయినా కొంతకొంతమందికి జీవనములో ఏదో ఒకలక్ష్యము ఉంటుంది. ఆలాగే మా మామకూ ఒకలక్ష్యము ఉన్నది; తాను ఎవరివల్లా టోపీపడకుండా ఉండడము అనేది మా మామ లక్ష్యము. వియ్యంకుడు వస్తువులు పెట్టడములో ఏదో టోపీవేస్తాడని మామనమ్మకము. టోపీవేస్తేమాత్రము పెళ్లిఅయిపోయినతరువాత గతీచ్చుకోడానికి మరి అవకాశము దొరక దని అతనికి తెలుసును. ఇంటిఅద్దే, కట్నాలూ, మామూళ్లూ— వీటినిగురించి జరిగిన లాగులాటలనుబట్టి చూస్తే ఖర్చుపెట్టవలసిన విషయాలలో కేవలము శంభునాథ్ బాబుగారిమాటమీద నమ్ముకొని కూర్చోవడము ప్రమాదమని మామ కనిపెట్టాడు. అందుచేత తనతోకూడా మా ఇంటి

కంసాలిని తీసుకొని వచ్చాడు. పక్కగదిలోకి వెళ్లి చూచాను, మామ బల్లమంచముమీద కూర్చొని ఉన్నాడు; కింద గచ్చుమీద మా ఇంటి కంసాలి కూర్చొని ఉన్నాడు, త్రాసూ, గీటురాయి మొదలైన సామగ్రి అంతా ముందు పెట్టుకొని.

శంభునాథ్ బాబు నాతో అన్నాడు, “పెళ్ళి ప్రారంభము కాకముందే బంగారము మచ్చుచూపించి తూపించేసుకొంటానని మీ మామ అంటున్నారు, దానికి ను వేమి టంటావు?”

నేను తలవాల్చుకొని కూర్చున్నాను, ఏమీ అనలేదు.

“వా డేమిటంటాడు!, నేను ఏమిటంటే వాడూ అదే అంటాడు,” అన్నాడు మామ.

“అలాగేనా ? ఆయనన్నమాటే నిఖరమా? ఈ విషయములో నువ్వు చెప్పనలసినది ఏమీ లేదా? ” అని శంభునాథ్ బాబు నావైపు చూస్తూ అన్నాడు.

కొంచెము తల ఆడించి ఇటువంటివాటిలో నాకు ఏవిధమైన అధికారమూ లేదని తెలియజేశాను.

“సరే అయితే కూర్చో, పిల్లబంటిమీదనుంచి తీసి వస్తువులన్నీ పెట్టుకొనివస్తాను,” అని అంటూ శంభునాథ్ బాబు లేచాడు.

“అనువమ్ ఇక్కడెందుకు, సభలోకి వెళ్లి కూర్చో నివ్వండి,” అని మామ అన్నాడు.

“వద్దు, సభలోకి వద్దు, ఇక్కడే కూర్చోవాలి.”

కొంచెము సేపు అయిన తరువాత గావంచామూట ఒకటి తీసుకువచ్చి, మంచముమీద పెట్టి, విప్పి పట్టుకొన్నాడు శంభునాథబాబు. తనతాతగారి కాలమునాటివి ఆ వస్తువులన్నీ, ఇప్పటి ఫ్యాషన్ నాజూకునని కాదు. అవి ఎంతమోటావస్తువులో అంతభారీవి.

వస్తువులు రెండుచేతుల్లో పట్టుకొని, “ఇవి మరి చూసేదేమిటి, కలితీవమైనా ఉంటేనా వీటిలో? ఇప్పుడు ఇటువంటి బంగారము ఉపయోగించనే ఉపయోగించరు,” అన్నాడు కంసాలి.

ఆలా అంటూ మొరలిమూలికంకణము ఒకటి తీసి దానిమీద ఒక్క సుత్తిదెబ్బ వేసేసరికి అది వంగిపోయింది.

ఇప్పుడు చూపిస్తూఉన్నవన్నీ తరువాత ఇస్తాడో లేదో అని మామ తననోటుబుక్కులో ఆ వస్తువులపట్టి ఎక్కించాడు లెక్క వేసి చూచాడు. సంఖ్యనుబట్టి చూచినా, తూనికనుబట్టి చూచినా, వెలనుబట్టిచూచినా అనుకొన్నదానికంటే అనేకరెట్లు అధికము.

ఆ వస్తువులలో ఒక తమ్మెట్లజత ఉన్నది. శంభునాథబాబు దానిని కంసాలిచేతికి ఇచ్చి పరీక్షచేయమని అన్నాడు.

“ఇది సీమలో తయారయి వచ్చినది, ఇందులో బంగారమువంతు అతిస్వల్పము,” అన్నాడు కంసాలి.

“ఇది మీదగ్గరే ఉండనివ్వండి,” అని ఆ తమ్మెట్లజోడా మామచేతిలో పెట్టాడు.

మామ నిదానించి దానిని చూచాడు, చూచి పోల్చుకొన్నాడు, మొట్టమొదట ఇవి పిల్లను ఆశీర్వదించి నప్పుడు మేము పెట్టినవే.

మామముఖము ఎర్రగాఅయిపోయింది. ‘దరిద్రుడు నన్ను టోపీవేయబోయినాడు నేను వాడి టోపీలోపడలేదు’ అని అనుకొనే ఆనందము లేకుండాపోయింది, పైగా కాస్త కొసరుకూడా దొరికింది, మాను ముఖము నాడిపోయింది, “నువ్వు సభలోకి వెళ్లి కూర్చో అనుపమ్,” అన్నాడు ఆఖరుకు నావైపు తిరిగి.

“ఇప్పుడు సభలో కూర్చోనక్కరలేదు, మొదట మీకు భోజనాలు పెట్టించేస్తాను,” అన్నాడు శంభునాథబాబు.

మామ అన్నాడు, “అ దేమిటి ఆకబురు, లగ్నము—”

“మీరేమీ కంగారుపడకండి, ముందు భోజనానికి లేవండి.”

మనిషి అతిమంచివాడిలాగు ఉంటాడు పైకి, కాని లోపునమాత్రము కావలసినంతజోరు ఉన్నది, స్పష్టము. మామ

లేవక తీరిందికాదు. వెళ్లివారి భోజనాలు అయిపోయినవి. విందులో ఆడంబర మేమీ కనబడలేదు గాని అంతా అతిపరిశ్రమముగా ఉండెను, భోజనానికివచ్చినవారంతా చాలా సంతోషించారు.

మాతోవచ్చినవారందరి భోజనాలూ కాగానే నన్ను లేవమన్నాడు శంభునాథబాబు.

“అదేమిటి, లగ్నానికిముందు వెళ్లికొడుకు ఏలాగు భోజనముచేస్తాడు?” అన్నాడు మామ.

మా మామ తన అభిప్రాయము అంతస్పష్టముగా వ్యక్తపరుస్తూఉన్నాదానినేమీ లక్ష్యపెట్టకుండా శంభునాథ్ బాబు నావైపు చూస్తూ, “నీ అభిప్రాయము ఏమిటి? భోజనము చేయడములో ఏమైనా దోషముఉన్న దంటావా?” అని అన్నాడు

‘మాతృ-ఆజ్ఞ’స్వరూపమై మామ నాఎదుట నిలుచున్నాడు. ఆయనఅన్నదానికి విరుద్ధముగా నడుచుకోవడము అసంభవము కదా! భోజనానికి మరి వెళ్ల లేకపోయినాను.

అప్పుడు శంభునాథబాబు ప్రారంభించాడు, “మిమ్మును చాలా కష్టపెట్టాను. నేను ధనవంతుడనుకాను. మీకుతగిన ఏర్పాట్లు చేయలేకపోయినాను, క్షమించండి. చాలారాత్రి-

అయిపోయింది, మీ శ్రమ మరి అధికముచేయడానికి నాకు ఇష్టములేదు. అయితే మరి—”

“పదండి, అయితే, సభలోకి వెళదాము, మేము సిద్ధముగానే ఉన్నాము,” అన్నాడు మామ.

“మీ బళ్లను పిలుస్తాను?” అన్నాడు శంభునాథబాబు.

“హాస్యమాడుతున్నట్టున్నారే!” అన్నాడు మామ, ఆశ్చర్యపోతూ.

హాస్యముతో ప్రారంభించి చివరవరకు హాస్యమాడినది మీరే. అటువంటి హాస్యపుసంబంధాన్ని శాశ్వతపుసంబంధముగాచేసే కోరిక నాలో లేదు,” అన్నాడు శంభునాథబాబు.

మామ కళ్లు ఇంతింతచేసుకొని నిర్ఘాంతపోయి చూస్తున్నాడు.

“నా కొమార్తెవస్తువులు నేనే దొంగలించవచ్చును అని అనుకోగలిగినవారిచేతికి నా కొమార్తెను నేను ఎన్నటికీ అప్పచెప్పలేను,” అన్నాడు శంభునాథబాబు.

నాతో ఒక్కమాట అనవలసిన అవసరము ఆతనికి కనబడలేదు. ఈ వ్యవహారమంతటిలో నేను ఎవ్వ-వడినీ కాను అని ఆతనికి బోధపడిపోయింది.

తరువాత జరిగినది చెప్పవలెనని నాకు లేదు. కట్టిన చీనాబుట్టలు తెంపి తీసేసి, సామానులన్నీ కలగాపులగముగా

మూటలుకట్టి, పూర్వము దక్షయజ్ఞమప్పుడుజరిగిన నాటకము తిరిగి ఆడి, మొగపెల్లి వారు బయలుదేరారు.

ఇంటికి తిరిగివస్తున్నప్పుడు బ్యాండు, కాన్సర్టు, సనాయిమేళము, అన్నీకలిసి మరి సాటమొదలుపెట్టలేదు. అభ్రకముదీపాలచెట్లు తమ భారమంతా నక్షత్రాలకు అప్పచెప్పి మహానిర్వాణస్రాప్తిపొంది ఎక్కడకూర్చున్నవో ఆ సంగతి తెలియలేదు.

౨

ఇంట్లోఅంతా కోపముతో మండిపోతున్నారు. “ఎంత పొగరు పిల్లతండ్రికి! “పిల్లకు పెల్లి ఏలాగు అవుతుందో చూస్తాము కదూ!” అని అంతా అన్నారు. కాని పిల్లకుపెల్లి-కాకపోతే ఏలాగు అని భయపడనివాడికి బుద్ధిచెప్పే ఉపాయ మేమిటి?

పిల్లతండ్రిచేత పెళ్ళిసభలోనుంచి తోలివేయబడ్డ పెల్లి-కొడుకు హిందుదేశమంతటిలో ఇంకొకడు ఉండడు. దీపాలు వెలిగించి, బాజాబజంత్రిలు వాయిస్తూ, ఇంత హడావిడిచేస్తూ, ఏ నష్టగ్రహమో ఎందుకు ఇటువంటి సత్పాత్రనొసటను ఇంత పెద్ద మచ్చ పెట్టి వెలిపోయిందో కదా! ‘పెల్లికాలేదు సరే కదా, మమ్మును మోసపుచ్చి మాకు విందుసేసి మరి వంపాడు,’ అనుకొంటూ పెల్లివాళ్లు తలమొత్తుకొన్నారు.

లోపల నున్న పాకయంత్రాలను అన్నముతోకూడా పైకి లాగి వాళ్ల మొఖాన పారేసి రాగలిగితే మావాళ్లదుఃఖము కొంత వరకు చల్లారిఉండును.

మానహాని కలిగించినందుకూ, ప్రీచ్ ఆఫ్ కాంట్రాక్ట్ చేసినందుకూ వాళ్లమీద దావాచేస్తానని మామ గొడవ పెడుతూవచ్చాడు. అదికూడా జరిగిపోతే తమాషా పూర్తి కావడానికి ఏపిసరుబాకీ ఉన్నదో అదీ పూర్తిఅయిపోతుంది అని మామంచి కోరే నలుగురూ మామకు నచ్చచెప్పారు.

నాకుకూడా బాగా కోపము వచ్చింది, ఆమాట వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఏమైనా, చివరకు శంభునాథబాబు వచ్చి మాకాళ్లమీద పడతాడు, వేరేమార్గము లేదు అని నా నమ్మకము; మీసముమీద చెయ్యివేసుకొని రాత్రింబగళ్లు ఈకోరికే కోరుతుండేవాడను.

కాని ఆ నల్లని కోపప్రవాహము పక్కనే మరిఒక ప్రవాహము నాలో పారుతుండెను; దీనిరంగు నలుపుకానేకాదు. నా మనస్సంతా ఆ అపరిచితవైపు పరుగెత్తుతుండెను. ఇప్పటికీ దానిని అటువైపునుంచి తిప్పి తీసుకురాలేకుండా ఉన్నాను. ఆహా! గోడచాటున ఉండి పారిపోయింది కదా! ఆమె నొసటనున్నది చందనము; ఆమె కట్టుకొనిఉన్నది ఎర్రచీర; ఆమె సిగ్గుచేత ముఖము ఎర్రగా చేసు కొంటూఉన్నది, ఆమె హృదయములో ఏమి ఉన్నదో నే నెట్లు చెప్పగలను? నా

కల్పనాలోకములోనున్న కల్పలత తన వసంతపుష్పభారము నాకు సమర్పిద్దామని వంగిఉన్నది, ఆ గాలి వచ్చి నాకు తగులు-
తూఉన్నది, వాసన కొడుతూఉన్నది, ఆకులకలకల వినబడుతూ-
ఉన్నది. లోపున అడుగు ఎప్పుడు పెడుతుందాఅని కనిపెట్టుకొని
ఉన్నాను, నాకూ ఆమెకూ మధ్యనున్నది ఆమె-లోపున-అడుగు-
పెట్టడము,—ఆ క్వాస్తపిసరు దూరమే రెప్పపాటులో అపార-
మైన దూరము అయిపోయింది.

ఇన్నాళ్లు ప్రతిసాయంకాలమూ బినూదాగారిఇంటికి
వెళ్లి బినూదాను చికాకుపెట్టేనేవాడను. బినూదా మాటలు
అనేకముగా ఉపయోగించి దేనినైనా విఫలముగా వర్ణించ-
వలసినవాడుకాడు. అందుచేత అతనుఆడే ప్రతిమాటా
స్ఫులింగమయి నాహృదయములో ప్రవేశించి అక్కడ నిష్ప-
పుట్టించేది. పిల్లదానిది చాలా అద్భుతమైనరూపు అని పోల్చు
కొన్నాను. కాని నేను ఆమెను కంటచూడలేదు, ఆమెఆకా-
రము నా మనస్సుకు ఒక అస్పష్టమైన పదార్థమే. బైటనా
ఆమె నాకు దొరకలేదు, నామనస్సులోనికా తీసుకురాలేక-
పోయినాను. అందుచేత నా మనస్సు నిట్టూర్పువిడుస్తూ ఆ
పెళ్ళిసభగోడలచుట్టూ దయ్యములాగు తిరుగుతున్నది.

పిల్లకు నా ఫోటోగ్రాఫ్ ఇచ్చారని హారీష్ చెప్పగా
విన్నాను. చూచి ఇష్టపడి ఉంటుంది, సందేహములేదు;
ఇష్టపడకపోవడానికి కారణము లేదు. నా ఫోటోగ్రాఫ్ తన

పెట్టెలో పెట్టి దాచి ఉంచింది అని నా మనస్సు చెబుతుండన్నది. ఒకొక్కనాడు మట్టమధ్యాహ్నమప్పుడు గదితలుపు వేసుకొని దానిని పెట్టెలోనుంచి పైకి తీసి చూడదూ? ముందుకు వంగి పటముదగ్గర ముఖము పెట్టి ఆమె చూచినప్పుడు విరబోసిఉన్న ఆమెజుట్టు రెండుభుజాలమీదనుంచీ వచ్చి ఆపటముమీద పడదూ? మధ్యమధ్య ఎప్పుడై నా హఠాత్తుగా బయట అడుగులచప్పుడు వినబడగానే, సుగంధముతోనిండిఉన్న తనపైట-చెంగు కప్పి ఆ పటము దాచేయదూ?

రోజులు గడిచిపోతుండన్నవి. ఒక సంవత్సరము అయిపోయింది, సిగ్గువల్ల పెళ్ళితో సంబంధించిన మాట ఒక్కటైనా నా నోటివెంట రానివ్వలేదు. నాకుజరిగిన అవమానమును గురించి నలుగురూ మరిచిపోయిన తరువాత తిరిగి పెళ్ళిప్రయత్నము చేదామని అస్తుభిప్రాయము.

నాసంగతి ఈలాగు ఉంటూఉండగా అవతల పిల్లకుమంచి సంబంధము వచ్చింది, గాని పిల్ల పెళ్ళిచేసుకోనని శపథము పట్టింది అని విన్నాను. వినేసరికి నా మనస్సున పులకరింపు పుట్టింది. పాపము, ఆ పిల్ల సరిగా భోజనమైనా చేయడము లేదు, అది నా కల్పనాచక్షువుకు కనబడుతుండన్నది. సాయం-కాలమయి చీకటయిపోతుండన్నది గాని తలదువ్వుకోవడము మాట ఆమెకు జ్ఞాపకము రకుండాఉన్నది, పాపము; తండ్రి కూతురువైపు మాటిమాటికీ చూచేవాడు, చూచి ఏమి మా

అమ్మాయి రోజురోజుకీ ఈలాగు అయిపోతూఉన్నది అని అనుకొంటూఉంటాడు. ఒకనాడు హఠాత్తుగా ఆమెగదిలోనికి వచ్చిచూస్తాడు, అమ్మాయి రెండుకళ్లనిండా నీళ్లు, “నీకేమయింది చెప్పవూ తల్లీ?” అని బ్రతిమాలుకొంటూ అడుగుతాడు. “అబ్బే, ఏమీలేదే ఎందుకు ఆలా’ అడుగుతున్నావు నాన్నా?” అని అంటుంది కూతురు. తండ్రికి ఒక్కరై కుమార్తె, పాపము! అతి గారాబముగా పెంచాడు. అనావృష్టివల్ల వాడిపోతూఉన్న మొగ్గలాగు ఆనందమన్నమాట లేకుండా వాడిపోతూఉంటుంది అమ్మాయినుఖము; తండ్రి మరి భరించలేడు. అభిమానము పొయ్యిలో పెట్టేసి మా ద్వారముదగ్గిరికి వచ్చి నిలుచుంటాడు. తరువాత జరిగినదేమిటి? తరువాత నా మనస్సులో ప్రవహిస్తూ ఉన్న ఆ నల్లనిధార ఒక నల్లతాచుఅయి భుస్ భుస్ మంటూ లేస్తుంది. లేచి “సరే, మరిఒకమారు పెళ్ళిపండిరి ముస్తాబు- చేయండి, దీపాలూ దివిటీలూ వెలిగించండి, దేశదేశాలకు మీ శుభలేఖలు పంపండి, ఆఖరుకు పెళ్ళికొడుకు నెత్తినిఉన్న పాగా కాళ్లకిందవేసి కుమ్మి మీ బంధుమిత్రపరి- వారసమేతముగా వివాహసభ విడిచిపెట్టి వెళిపొండి,” అంటుంది. కాని ఆ ధారతోపాటు మరిఒకధార ఉన్నది కదా, కన్నీటివలె నిర్మలమైనది—ఈ ధారరాజహంసరూపము ధరించి అంటుంది, “నేను పూర్వమొకమారు దమయంతి- పుష్పవనములోనికి వెళ్లాను, ఆలా’ నన్నుమరిఒకమారు వెళ్లనీ; నేను వెళ్ళి విరహిణిచెవిలో సుఖసందేశము చెప్పి ఆమెకు

కొంచెము ఆనందము కలుగ జేసి వస్తాను.” తరువాత? తరువాతనా? చీకటి మరి ఉండదు, దుఃఖపురాత్రి తెల్ల వారిపోతుంది, నవవర్ష ధారలు పడతవి, వాడిపోయినపువ్వు నవ్వుతూ తల ఎత్తుతుంది. ఈమాటుకూడా భూలోకములో ఉన్న జనులంతా ఆ గోడల ఇవతల, బయటనే, ఉండిపోతారు. కాని లోపలికి ఒక్కడుమాత్రము వెళతాడు. అటుతరువాత? తరువాత మరేమిటి, నా కథ పూర్తి అయిపోవడమే!

కాని నా కథ ఆలాగు పూర్తికాలేదు. ఆ పూర్తికాని వైపుమాట కొంచెము వివరించి ఈ వ్రాత ముగిస్తాను.

3

అమ్మను శీర్షయాత్రకు తీసుకొని బయలుదేరాను. ఇప్పటికీ మామ హఠాడావంతైన దాటి వెళ్లడు గనుక ఈభారము నామీదనే పడ్డది. ప్రయాణముచేస్తున్నాను, నిద్రవచ్చింది, రైలులో నిద్రపోతున్నాను. రైలుగుంజాయింపులవల్ల అసందర్భమైన కలలుఅనేకముగా వస్తూఉన్నవి. మధ్యను ఎక్కడో ఒక స్టేషనుదగ్గర హఠాత్తుగా తెలివివచ్చింది, లేచాను. వెలుతురూ చీకటి కలిసిపోయిఉన్నవి—అదీ ఒక కలలాగే ఉన్నది. చిరఃరిచితమైనవి ఒక్క నక్షత్రాలుమాత్రమే, మిగిలిన సమస్తమూ ఇంతకుముందు నేనెరగనిది, అస్పష్టముగా ఉన్నది. స్టేషనులో కొన్ని లాంతర్లు వెలుగుతున్నవి. మనపృథ్విలో

మనకు తెలియనిది ఎంతఉన్నదో చూడమని అవి దీపాలను ఎత్తి పట్టుకొని చూపిస్తున్నవి; నాలుగువైపులాఉన్నవాటికీ మనకూ ఎంతదూరమో చూడమని చూపిస్తున్నవి. అమ్మ నిద్రపోతున్నది. బండిలోనిదీపముమీద ఆకుపచ్చని తెర. ట్రంకులూ, పెట్టెలూ, బ్యాగులూ ఒకదానిమీదఒకటి అడ్డదిడ్డముగా పడిఉన్నవి—స్వప్నలోకములో కలగా పులగముగా పడిఉన్న సామగ్రి అనిపిస్తున్నవి—ప్రదోషసమయాన మిణుకుమిణుకుమంటున్న పచ్చనికాంతిలో 'ఉన్నది' 'లేదు' అనే రెండుఅవస్థలకూ మధ్యను అల్లాడుతూ అతి చిత్రమైన వస్తువు లేవో అన్నట్టు కనబడుతున్నవి.

అటువంటప్పుడు ఆ అద్భుతమైనపృథ్విమీద, ఆ అద్భుతమైనరాత్రివేళ ఎవరో అంటున్నారు, “త్వరగా రావాలెను, ఈ బండిలో స్థలము ఉన్నది,” అని.

నేను విన్నది పాటా అనిపించింది. బంగారీయువతి కంఠములోనుంచి వస్తూఉన్న బంగారీమాటలు ఎంతమధురముగా ఉంటవో తెలుసుకోవలెనంటే అటువంటి అసమయాన, అటువంటి అస్థలములో అకస్మాత్తుగా అటువంటి మాటలు వినవలెను. ఆ కంఠానికి “స్త్రీకంఠము” అని పేరుపెట్టి, మనము పేరులుపెట్టి ఏర్పరచిన తరగతులలో ఒకదానిలో దానిని వేయకూడదు. అది కేవలము స్త్రీకంఠము కాదు—అది ఏ ఒక తరగతికీ చెందినకంఠము కాదు. ఆ కంఠము కంఠము;

ఆ కంఠము ఆకంఠమే. వినీవినడములో అటువంటికంఠము నేను ఎన్నడూ వినలేదు అని లోపునుంచి మనస్సు చెపుతుంది.

కంఠస్వరము మహాగొప్పవస్తువు అని నా నమ్మకము. రూపు అనేది విలువలేనిది అని కాదు నేను చెప్పేది, గాని కంఠస్వరము మనలో ఉండు అనిర్వచనీయమైన దానిని వ్యక్తపరిచే సాధనము, అంతరతమమైన దానిని వెల్లడిచేసే ఉపకరణము. అది మనలోపలఉన్నదాని ముఖవర్చస్సు. తొందరతొందరగా కిటికీతలుపు ఎత్తి ముఖము పైకి పెట్టాను, ఏమీ కనబడలేదు. గార్డు స్టాంట్ ఫార్మ్ మీద చీకటిలో నిలబడి తన ఒంటికన్నులొంతరు ఆడించాడు, బండినడిచిపోయింది, నేను ఆ కిటికీదగ్గర చతికిలపడిపోయినాను. నా కళ్ళెదుట ఎవరూ లేరు, కాని హృదయరూపమొకటి నాహృదాయానికి మాత్రము కనబడుతున్నది. అది ఆ శారామయమైన ఆకాశమువంటిది, మనను అన్నివైపులా చుట్టుకొనిఉంటుంది గాని పట్టుకోబోతే దొరకదు. ఆ కంఠస్వరము, ఆ అపరిచితకంఠస్వరము, రెప్పపాటులో చిరపరిచితమైన ఆసనముమీదికి వచ్చి కూర్చున్నది. 'ఆహా, ఏమి అద్భుతమైన పరిపూర్ణత నీది! చంచలకాల తుబ్ధహృదయముమీద పూసిన పువ్వులు నీవు, కాలతరంగాలు ఆ పూరేకులలో ఒక రేకునైనను కదపలేవు, అపూర్వకోమలత్వముగల ఆపువ్వుమీద చిన్న డాగునైనా వేయలేవు!

ఇనప మృదంగము వాయిస్తూ రైలు పరుగెత్తుతున్నది. నాలోపునుండి వస్తూఉన్న పాట వింటూ నేనూ ప్రయాణము

చేస్తున్నాను: వివరమునున్నది ఆ పాటపల్లవి ఒక్కటే—
 “బండిలో స్థలమున్నది” “ఉన్నది స్థలమున్నది,” ఇదే ఆ పల్లవి.
 ఉన్నదీ? స్థలమున్నదీ? అయితే స్థలము దొరకడములేదే! ఎవరికి
 తెలిసిన వాళ్ళూ ఎవ్వరూ లేరే! కాని ఆ తెలియకపోవడమనేది
 ఉత్త కు హేళిక, మబ్బు, మాయ; అది చిన్నమయిపోగానే
 సర్వమూ తెలుసుకోగలుగుతాము. అప్పుడు మన తెలుసుకో-
 డానికి మరి అంతమంటూ ఉండదు. ‘ఓ, సుధామయ కంఠమా,
 అభిరూపరూపము ధరించి నాహృదయమందున్న దానవు నీవు,
 అనాదినుంచి నాకు తెలిసిన రూపముకాదు, ఆ నీ రూపము?
 స్థలము ఉన్నది, ఉన్నది! త్వరత్వరగా రమ్మని పిలిచావు; త్వర-
 గానే వచ్చాను; ఒక్కనిమిషమైనా ఆలస్యము కానివ్వలేదు.

రాత్రి బాగా నిద్రపట్టలేదు. ఎక్కడో తప్ప ప్రతిస్టేషను-
 దగ్గిరా కిటికీలోనుంచి పైకి వంగి చూస్తున్నాను, నాకంటేకీ
 కనబడని ‘ఆమె’ అర్ధరాత్రి వేళ ఎక్కడైనా దిగిపోతుందేమో-
 అని నాకు భయము వేసింది.

మర్నాడు ప్రాద్దున్నే ఒక పెద్దస్టేషనులో ఆర్కెలు దిగి
 వేరేరైలులో ఎక్కాలి. మావి ఫస్టుక్లాసుటిక్కెట్లు గనుక అట్టే
 జనసమృద్ధము ఉండదు అని ఆశపడ్డాను. స్టేషను వచ్చింది, బండి
 దిగాము. ప్లాట్ ఫార్మ్ మీద ఎవరో దొరగారి ఆర్డర్-
 లీలు, దొరగారి సామానుతో బండికోసము కనిపెట్టుకొని
 ఉన్నారు. ఎదో సేనానాయకుడు, పెద్దజనరల్, దేశాటనకయి

బయలుదేరాడు. రెండుమూడుమినిట్లలో బండివచ్చింది, ఫస్ట్-క్లాసుఆశ వదలుకోవాలి అని బోధపడిపోయింది. ఏ బండిలో ఎక్కను అమ్మను తీసుకొని అని గొప్పచిక్కయిన ఆలోచనలో పడ్డాను. ప్రతిబండిలో నిండా మనుష్యులు. ప్రతి కిటికీలోనూ తలపెట్టి చూస్తూ ప్లాట్ ఫారమ్మీద నడుస్తున్నాను. ఒక సెకండుక్లాసుబండి దగ్గిరికి వచ్చాను, లోపునుంచి ఒక యువతిఎవరో మా అమ్మవైపుచూస్తూ, “మా గదిలోకి రావచ్చును, రండి, ఇక్కడ స్థల మున్నది”, అని అన్నది.

నేను ఉలికిపడ్డాను. అద్భుతమైన ఆ మధురకంఠ మే! అది ఆ పల్ల వే పాడుతున్నది—“స్థల మున్నది, స్థల మున్నది.” ఒక్కనిమిషము ఆలస్యముచేయకుండా అమ్మా. నేనూ ఆ బండిలో ఎక్కిపోయినాము. సామాను ఎక్కించడానికికే నా వేళలేదు. నాలాంటి చేతకాని పెద్దమ్మ ఈ ప్రపంచములో మరి ఒకడు ఉండడు. బండి నడుస్తూఉంటే కూలీల నెత్తిమీదనుంచి ఆయువతే మా పరుపులూ పెట్టెలూ అందుకొన్నది. ఫాటో-గ్రాఫులుతీసే క్యామెరా నాది ప్లాట్ ఫార్మ్మీద ఉండిపోయింది. అది నేను కనిపెట్టనేలేదు

తరువాత— తరువాత ఏమి వ్రాయడమో తెలియకుండా ఉన్నది. నా మనుస్సులోఉన్న అఖండానందము వర్ణించడము ఎక్కడ మొదలుపెట్టగలను? ఎక్కడ ముగించగలను? వాక్యానికివాక్యము అతికించుకొంటూ ఈ మూల కూర్చోవలెనని బుద్ధిపుట్టకుండా ఉన్నది.

ఇప్పటికి ఆ పాట కంటికి కనబడ్డది. ఆమె నిజముగా ఒక పాట అనిపించింది. అమ్మముఖమువైపు తిరిగాను. చూచాను, అమ్మ రెప్ప వేయకుండా ఆమెవైపు చూస్తూఉన్నది. పిల్లవయస్సు పదహారు పదిహేడేళ్లు ఉంటుంది, గాని యశావనము తన భారాన్ని ఆయువతిమనస్సునగాని దేహానగాని ఇంకా మోపినట్టు కనబడదు. ఆమెనడక మహాతేలిక, ముఖదీప్తి నిర్మలము, అపూర్వమైన శుచిత్వముగలది ఆమె సౌందర్యము, ఆమెలో ఎక్కడా, ఎటువంటి జడత్వమూ లేదు.

విస్తరించిచెప్పడము నాకు సాధ్యముకాని పని, అది నాకు తెలుసును. కాక, ఆమె ఏరంగుచీర కట్టుకొన్నది, ఏవిధముగా కట్టుకొన్నది, నేను సరీగా చెప్పలేను. కాని ఒకటిమాత్రము నిజము, ఆమె కట్టుకొన్న వాటిలోగాని, పెట్టుకొన్న వాటిలోగాని ఆమెను వెనకపెట్టి బడాయికొట్టుకొంటూ మన కంట పడేది ఏదీ లేదు. ఆమె తనచుట్టూఉన్న అందరికంటె అధికమైనది, విలువైనది; నాగమల్లి మొక్కనుపూసిన తెల్లని మంజరి ఆమె, తిన్నని కాడకొనను వికసించి తానుపుట్టినచెట్టును అతిక్రమించే లావణ్యముగలది ఆమె. ఆమెతో ఇద్దరుముగ్గురు చిన్నపిల్లలున్నారు. వాళ్లతో కలిసి ఆమె ఆడుతున్న మాటలకు అంతములేదు, ఆమె జరుపుతున్న నవ్వులాటకు మితి లేదు. నేను చేతిలో పుస్తకమొకటి పట్టుకొని ధ్యానముమాత్రము వాళ్ల మాదనే నిలిపి కూర్చున్నాను. ఆమె ఆ చిన్నపిల్లలతో కలిసి పిల్లలాగునే ఆడుకొంటున్నది. నా చెవిని పడ్డంతవరకు నేను కనిపెట్టి

నది అది, కాని అందులో ఉండే విశేషము ఏమిటి అంటే చిన్న పిల్లలకూ పెద్దవాళ్ళకూ ఉండే భేదము ఏమాత్రమూ అందులో కనబడలేదు—చిన్న పిల్లలతో కలిసి అతిఆనందముతో, సునాయాసముగా తానూ చిన్న పిల్ల అయిపోయింది. ఆమెవద్ద కొన్ని బొమ్మలతో ఉన్న కథలపుస్తకా లున్నవి. ఆ కథలలో తాను అనుకొన్న కథ ముందుగా చదివి వినిపించమని అందులో ప్రతిపిల్లా ఆమెను పట్టుకువదలకుండా ఉన్నది. ఆ కథలన్నీ వాళ్లు ఇంతకుముందు ఇరవై ముప్పైసార్లైనా వినిఉంటారు, సందేహము లేదు. ఆ పిల్లలు ఎందుకు అంత సరదాపడుతూ ఉన్నారో, నాకుబోధపడ్డది— ఆమెసుధాకంఠములోనుంచి వస్తుఉన్న, ప్రతిమాటా, మంత్రశక్తివలన అన్నట్టు, అమృతమవుతూఉన్నది. ఆమెమనస్సూ, దేహమూ ప్రాణముతో నిండిఉన్నది. ఆమెఆడే ప్రతిమాటలో, చేసే ప్రతిపనిలో, ఆ ప్రాణము వికాసముపొందుతున్నది. అందు చేత ఆమెనోటివెంట కథ విన్నప్పుడు ఆ పిల్లలు కథను వినరు, ఆమెనే వింటారు; ప్రాణధారవచ్చి వాళ్లహృదయముమీద పడుతుంది. నిండుతేజస్సుతో వికసిస్తూ ఉన్న ఆమెప్రాణము ఆనాడు నాలోకములో పడుతున్న సూర్యకిరణాలను సచేతనముగా చేసినవి. ఆ తరుణి ప్రాణానికి క్లాంతిలేదు, ఘ్నానములేదు. దానిలో విశ్వవ్యాపియైన విస్తారత ఒకటి ఉండెను. ఆ విస్తారతే నాప్రపంచము, నామీద వ్యాపించిఉన్నది ఆప్రకృతియొక్క ఆకాశమే. వైస్లేషనులో బండి ఆగడముతోనే మిఠాయివాడిని పిలిచి

ఒకరానెడు వేయించిన శనగపప్పు కొన్నది. ఆ పిల్లలతో కలిసి నవ్వుతూ, ఆడుతూ, ఆ చిన్న పిల్లలో తాను ఒకచిన్న పిల్ల అయి ఎటువంటిసంకోచమూ లేకుండా ఆ శనగపప్పు తినడము ప్రారంభించింది. నా స్వభావముచుట్టూ ఇనపతీగలతో కట్టిన ఆవరణ ఉన్నది—ఆహా, నేను కూడా అతి సహజముగా నవ్వుతూ ఆపిల్లలను ఒక పిడికెడు పప్పు ఇవ్వమని అడిగి, వాళ్లతోకలిసి తినలేకపోయినా నేమి! చెయ్యి చాచి నాకూ కోరిక ఉన్నదని తెలియచేయలేకపోయినా నేమి?

ఇదంతా బాగున్నదో బాగులేదో తెలియక మా అమ్మ ఈ రెండుభావాలమధ్యా, అల్లాడుతూ రెండుమనస్సులుగలది అయిపోయింది. మొగవాడను నేను ఆ బండిలో ఉన్నా ఆమెలో ఏమీ సంకోచము కనబడలేదు, ముఖ్యముగా తిండిపోతులాగు ఆలాగు తినడము ఏమీ బాగులేదు. అయినా అది కేవలము సిగ్గుమాలినతనము అని మాత్రము అమ్మకు తట్టలేదు. ఆ పిల్లకు ఏళ్లువచ్చినవి గాని బుద్ధిచెప్పేవారెవరూ లేరు అని అనుకొన్నది. మా అమ్మ ఎవరితోనైనా పరిచయములేనిదే హఠాత్తుగా మాటలాడేయలేదు, కొంచెము దూరముగా ఉండడమే ఆమెస్వభావము, అదే ఆమె అభ్యాసము. ఆ యువతితో స్నేహముచేదామని అమ్మకు కోరికపుట్టింది గాని తన స్వభావములోఉన్న ఈ అడ్డును అతిక్రమించేశక్తి ఆమెలో లేకపోయింది.

౧౦తలో బండి ఒక పెద్ద స్టేషనుకు వచ్చి నిలబడ్డది. ఆ జనరల్-దొరగారి అనుచరబృందము ఒకటి ఈ స్టేషన్‌లో ఎక్కవలసిఉన్నది. ఏబండిలోనూ జాగా లేదు. వాళ్లు ఇటుతిరిగి అటుతిరిగి మాబండిదగ్గరికి వస్తున్నారు. అప్పు భయమువల్ల క్రకట్టిపోతున్నది, నేనూ కొంచెము గడబిడపడుతున్నాను.

బండి ఇక రెండునిమిషాలలో బయలుదేరుతుందిఅనగా స్టేషన్‌ఉద్యోగస్థుడు హిందువుడుఒకడు పేరువ్రాసిన కార్డులు-రెండు తీసుకువచ్చి బెంచీలతలదగ్గర తగిలించాడు, “ఈ రెండు బెంచీలు ఇద్దరుదొరలకోసము మొట్టమొదటనుంచీ రిజర్వు-అయిపోయినవి, మీరు వేరేబండి చూసుకోవలసిఉంటుంది,” అని అన్నాడు. నేను గడబిడపడుతూ లేచి నిలుచున్నాను. ఆమె అతనితో హిందీభాషలో, “మేము ఇందులోనుంచి వెళ్లము,” అన్నది.

స్టేషనువాడు వదలలేదు, మరి జోరుగా అన్నాడు—
“మీరు ఇది ఖాళీ చేయక వీలులేదు.”

కాని కదిలేజాడ ఆ యువతిలో ఏమీ కానక స్టేషను-వాడు బండి దిగి స్టేషన్‌మాస్టర్‌ను తీసుకువచ్చాడు. ఆయన ఒక దొర. ఆయన వచ్చి నాతో ప్రారంభించాడు—“నాకు చెప్పడానికి చాలా కష్టముగా ఉన్నది, గాని—”

వినగానే నేను, “కూలీ” “కూలీ,” అని కేకవేశాను. అది వినగానే ఆ యువతి రెండుకళ్లలోనుంచి అగ్నివర్షము

కురిపిస్తూ నావైపు చూచి అన్నది, “వద్దు, మీరు వెళ్లడానికి వీలులేదు, కూర్చున్నచోటనుండి కదలకండి.”

ఈలా అంటూ లేచి ద్వారముదగ్గర నిలుచొని ఇంగ్లీషులో ఆ దొరగారితో అన్నది, “ఈ బండి మొట్టమొదటినుండి రిజర్వుచేశారు అన్నది ఉత్త అబద్ధము,” ఆలా అంటూ ఆ పేర్లువ్రాసిన కార్డులురెండూ తీసి ప్లాట్ ఫార్మ్ మీదికి విసిరేసింది.

ఇంతలో యూనిఫార్మ్ వేసుకొని దొరా, అతని ఆర్డర్ లీ బండిఎదుట తయారు. బండిలో సామాను ఎక్కించమని ఆ దొర ఆర్డర్ లీకి సంజ్ఞ చేశాడు, అటుతరువాత ఆ యువతి ముఖమువైపు చూచాడు. ఆమెమాటలు విన్నాడు, ధోరణి చూచాడు. స్టేషన్ మాస్టరుమీద చెయ్యివేసి ఏదో సంజ్ఞ చేసి పక్కకు తీసుకొనివెళ్లాడు. రహస్యముగా వాల్లిద్దరూ ఏమిటి మాట్లాడుకొన్నారో మనకు తెలియదు. కాని రైలువిడిచే వేళ ఇప్పటికిఅప్పుడే దాటిపోయినా వేరేబండిఒకటి కొత్తగా ఆ ట్రైనుకు అతికించి అప్పుడు వదిలారు. ఆ యువతి ఆ పిల్లలతో కలిసి తిరిగి శనగపప్పు తినడము ప్రారంభించింది. నేను సిగ్గుచేత ముఖము కిటికీలోనుంచి బయటికి పెట్టి, సృష్టియొక్క శోభను చూస్తూ కూర్చున్నాను.

బండి కాన్ పూర్ వచ్చి నిలబడ్డది. మూటాముల్లే కట్టి సిద్ధముగా ఉన్నది ఆ యువతి. స్టేషన్ దగ్గర హిందూస్తానీ నౌకరు ఒకడు వచ్చి వాళ్లనందరినీ దింపుతున్నాడు.

అప్పు మరి ఉండలేక, “నీ పేరు ఏమి టమ్మా?” అని అడిగింది.

“నా పేరు కల్యాణి.”

వినగానే నేనూ అమ్మా కూడా ఉలికిపడ్డాము.

“మీ నాన్న గారు—”

“ఆయన ఒక డాక్టరు. ఇక్కడనే ఆయన ఉండేది. ఆయన పేరు శంభునాథ్ నేన్.”

తరువాత వాళ్లంతా దిగిపోయినారు.

ఉపసంహారము

మా మామనిషేధము లక్ష్యపెట్టకుండా, మాతృఆజ్ఞ ఉల్లంఘించి, నేను తరువాత కాన్ పూర్ వచ్చాను. కల్యాణిని చూచాను, చేతులుబోడించాను, తలవంచి అడుక్కున్నాను— శంభునాథ్ బాబుహృదయము కరిగేటట్టు చేశాను. కాని కల్యాణి. “నేను వెళ్లిచేసుకోను,” అన్నది.

“ఎందుచేత?” అని నేను అడిగాను.

“మాతృ ఆజ్ఞ” అన్నది.

ఇదేమి ఖర్తము, ఆమెకుకూడా మామ ఎవడైనా ఉన్నాడా ఏమిటి చెప్పమా!

ఆమెకు అడ్డువస్తూఉన్నది మాతృభూమి అని విన్నాను. తరువాత. వెళ్ళి తప్పిపోయినప్పటినుండి కల్యాణి ఆడపిల్లలకు చదువుచెప్పే దీక్ష పట్టుకొని కూర్చున్నదని విన్నాను.

కాని నేనుమాత్రము ఆశ వదులుకోలేదు. ఆ కంఠ-
స్వరమూ, ఆ పాటా ఇప్పటికీ నా హృదయములో వినబడు-
తున్నది. అది ఎదో దూరాన, అవతలిబిడ్డనుంచి వినబడుతూ-
ఉన్న వేణుగానమా అనిపిస్తూఉన్నది, నా ప్రపంచముఅవతల-
నుంచి వచ్చిన పాట అది. సమస్త ప్రపంచమును వెనకనుడించి
ఆపైనుంచి వచ్చిన పిలుపు అది. రాత్రి ఆ అంధకారముమధ్య-
నుండి వచ్చి చెవిని పడ్డవి ఆ మాటలు—“స్థల మున్నది,”
“స్థల మున్నది.” ఆ మాటలు ఒక పల్లవిఅయి శాశ్వతకాల-
మూ నాకు వినబడుతుంటవి. అప్పుడు నాకు ఇరవై మూడేళ్లు.
ఇప్పుడు నాకు ఇరవై ఏడు. ఇప్పటికీ నేను నాఆశ వదులుకోలేదు
గాని మామను వదులుకొన్నాను. ‘మావాడు చంటిపిల్లవాడు’
అన్నట్టుగా అమ్మమాత్రము నన్ను వదలలేకుండా ఉన్నది.

నేను ఇంకా పెళ్లికోసము ఆశిస్తున్నానని మీరంతా
అనుకొంటున్నారు. ఆశించలేదు, ఎంతమాత్రము లేదు; పెళ్లి
ఆశ లేనేలేదు. అర్థరాత్రి వేళవిన్న ఆమధురకంఠస్వరముకోసము
మాత్రమే నేను ఆశించే ఆశఅంతా, ఒక్కమారు నాకు లభించిన
ఆ పాట, ఆ అపరిచితగానము—“స్థల మున్నది, స్థలమున్నది.”
ఉన్నది, సందేహ మేమిటి? లేకపోతే ఏలాగు నిలబడగలను?
ఎక్కడ నిలబడగలను? అందుచేత సంవత్సరము తరువాత
సంవత్సరము నడుస్తూఉన్నా నేను ఇక్కడనే ఉండిపోయి-
నాను. ఆమె కనబడుతూఉంటుంది, ఆమెకంఠము వినబడుతూ-
ఉంటుంది, వీలు చిక్కినప్పుడల్లా ఈపనీ ఆపనీ ఆమెకు చేసి

పెడుతూఉంటాను. “ఇదిగో, స్థలము దొరికింది,” అని నా మనస్సు అంటూఉంటుంది. ఓ అపరిచితా, నీ పరిచయము పూర్తి కాలేదు; పూర్తి కాదు; ఎంత అద్భుతమైనది నీ పరిచయము! కాని నా భాగ్యము బాగున్నది, నాకు స్థలము దొరికింది!”

౧౯౦౪

మా స్వ రు గా రు

భూమిక

సుమారు రెండుఘంటలరాత్రి. కలకత్తా ఒక నిశ్శబ్దశబ్ద సముద్రమయిఉన్నది. ఆ సముద్రములో ఒక పెద్ద అలను పుట్టిస్తూ పెద్దజోడుగుర్రాలబండిఒకటి భవానీపూరువైపునుంచి ధరమ్తల్లా మూలకు వచ్చి నిలబడ్డది. అక్కడ ఒక అద్దె బండి కనబడితే, జోడుగుర్రాలబండిలోనిబాబు ఆ బండిని పిలిచాడు. బండిలో అతనిపక్కను సీమనుంచి తిరిగివచ్చిన బంగాళీయువకుడు ఒకడుఉన్నాడు—ముందు బెంచీమీదికి కాళ్లుచాచుకొని బ్రాందీమత్తువల్ల ఒకమూలకు వాలి పడుకొని ఉన్నాడు. ఇతను ఆ ముందురోజునే సీమనుంచి తిరిగివచ్చాడు. ఇతనిస్వాగతము సంబంధములో జరిగినవిందు ఇప్పుడే పూర్తిఅయినది. అతనిని కొంతదూరమువరకు దిగబెట్టి పోదామని ఈ స్నేహితుడు తన బండిలో అతనిని తీసుకువస్తున్నాడు. స్నేహితుడు అతనిని రెండుమూడుమార్లు కదిపి లేపి, “మజుమ్దార్, బండి దొరికింది, ఇంటికి వెళ్లు,” అని అన్నాడు.

మజుమ్దార్ ఉలికిపడి లేచి ఇంగ్లీషున ఏమిటో గొణుగు కొంటూ తిట్టుకొంటూ అద్దె బండి ఎక్కాడు. ఆ కోచ్మానుకు

అతనిని తీసుకువెళ్లవలసిన ఇంటివివరము బోధపరిచి స్నేహితుడు తిరిగి ఆ బ్రూహమ్ ఎక్కి తనఇంటికి వెళిపోయినాడు.

బండి వెళ్లివెళ్లి పార్కు స్ట్రీటుదగ్గర ముఖము తిప్పి ఎదుటనున్న మైదానమువైపు తిరిగింది. మజుమ్దార్ ఇంగ్లీషున మరిబకతిట్టు తిట్టి తనలోతాను అనుకొన్నాడు— “ఇదే మిటి, ఇది కాదే దారి!” నిద్రమత్తుమీద, “ఇది బహుశా దగ్గరదారి అయిఉంటుంది” అంటూ తిరిగి నిద్రపోయినాడు.

మైదానముదగ్గరికి రాగానే మజుమ్దార్ ఒళ్లు పులకరించింది, పక్కను ఎవరూ లేరు గాని ఖాలీజాగానూత్రము నిండిఉన్నది; అనిపించింది. పక్కనుండే ఖాలీ ఒక ఘనిష్ఠ పదార్థమయి తనను తోస్తున్నట్టు అనిపించింది. “ఏమిటి కథ, ఇ చేమీ బాగులేదే! బండి ఇటువంటివ్యవహారము ఆరంభించిందేమిటి?” అనుకొంటూ, “ఏయ్, *గడ్ వాన్, గడ్ వాన్,” అని కేకవేశాడు. గడువాన్ దగ్గరనుంచి జబాబులేదు. వెనకనున్న కటకటాలు తెరిచి †సైన్ చెయ్యి పట్టుకొని, ‡“తుమ్ భితర్ ఆకే బైరో!” అని అన్నాడు. సైన్ భయపడుతూ అన్నాడు,

* కోచ్ మాన్, గుర్రపుబండి తోలేవాడు.

† గుర్రపువాడు.

‡ “నువ్వు లోపుకు వచ్చి కూర్చో.” ఇవి హిందుస్తానీ మాటలు. కలకత్తాలో బండివాళ్లు చాలాభాగము సాయిబులు, మిగతావాళ్లలో చాలా మంది హిందుస్తానీ మాతృభాషగా గలవాళ్లు. అందుచేత అందరూ తరుచుగా బండివాళ్లతో హిందుస్తానీలో మాట్లాడుతారు.

*“నయ్ సాచ్ భితర్ నయ్ జాయెగా.” ఇది విధగానే మజుమ్దార్ ఒళ్లు మళ్ళీ పులకరించింది. సైన్ చెయ్యి మరింతగట్టిగా పట్టుకొని, “†జిల్దీ భితర్ అవ్!” అన్నాడు.

సైన్ చెయ్యినులిపి లాగుకొని బండిమీదనుంచి ఒక్క గంతు వేసి పరుగెత్తి పారిపోయినాడు. భయపడుతూ భయపడుతూ మజుమ్దార్ పక్కకు తిరిగి చూచాడు. పక్కను ఏమీ కనబడలేదు. అయినా పక్కనున్న అచలపదార్థముమాత్రము పట్టువదలకుండా ఉన్నది. ఏలాగో కష్టపడి నోటివెంట మాట తెచ్చుకొని “‡గడ్ వాన్, గాడీ రఖో!” అన్నాడు. గడ్ వాన్ నిలబడి రెండుచేతులతో కళ్లెము గట్టిగా లాగి గుర్రాలను ఆపవలెనని ప్రయత్నముచేశాడు, గాని ఎంతప్రయత్నించినా ఆగకుండా ఉన్నది అనిపించింది, మజుమ్దార్ కి. గుర్రాలు ఆగకుండా రెడ్ రోడ్ మీదనుంచి పరుగెత్తి మల్లా దక్షిణమువైపు తిరిగినవి. మజుమ్దార్ చికాకుపడుతూ §“అరే కహాఁ జాతా?” అన్నాడు. జబాబు వినబడలేదు. పక్కనున్న ఖాలీవైపు ఉండుండి భయపడుతూ చూస్తున్నాడు, ఒళ్లు చమటపట్టిపోతున్నది. ఏలాగో కష్టపడి కదలకుండా ఉండి మరింత ముడుచుకొని కూర్చున్నాడు. కాని అతను కొంచెము ఖాలీచేసేసరికి ఆ జాగా

* లేదు బాబూ, నేను లోపుకు రాను.

† త్వరగాలోపుకి రా!

‡ కోచమాన్, బండి ఆపు!

§ అరే, ఎక్కడికి పోతున్నావు?

నిండిపోయేది. “ఐరోపాదేశములో పూర్వము ఒక విద్వాంసుడు అన్నాడు, Nature abhors vacuum అని; అలాగే అవుతున్నది ఇప్పుడు నాదగ్గర. కాని ఇ దేమిటి! ఇది ఎటువంటి nature? ఇది నాతో మాట్లాడకుండాఉంటే చాలును, జాగా అంతా దానికే విడిచిపెట్టి పైకి గెంతేస్తాను అనుకొంటున్నాడు మజుమ్దార్. కాని తాను అనుకోని దేమయినా జరగవచ్చు నేమో అనే భయమువల్ల గంతి పారిపోడానికితగిన సాహసము చిక్కలేదు. *“పహ రావాలా,” అని కేక వేయడానికి ప్రయత్నముచేశాడు—కాని అతికష్టముమీద వినబడీవినబడని మాట గొంతుకలోనుంచి పైకి వచ్చింది, వినగానే అంతభయములోనూ అతనికే నవ్వువచ్చింది. ఆంధకారములో నిస్తబ్ధపార్శ్వమెంటుసభ జరుపుతూఉన్న భూతాలవలె మైదానములో చెట్లు ఒకదానివైపు ఒకటి చూస్తూ నిలుచున్నవి. మాకు అంతా తెలుసునుగాని మేము ఏమీ చెప్పము అంటూ చికిలిస్తూఉన్న కళ్ళలాగు స్తంభాలమీద గ్యాసులైట్లు మిణుకుమిణుకుమంటున్నవి. ముందు సీటుమీదికి చప్పున వెళ్లి కూర్చుందునా అని అనుకొన్నాడు మజుమ్దార్. ఇంకా అనుకొన్నాడో లేదో, ఆ ముందు సీటుమీదనుంచి ఏదో ఇతనివైపు చూస్తూఉన్నట్టుగా అనిపించింది—కళ్ళలేవు, ఒళ్ళలేదు, మరేదీలేదు ఒక్కచూపుమాత్రమే! ఆ చూపు ఎవరిదో తెలుసును గాని ఎంతప్రయత్నముచేసినా జ్ఞాపకము రాకుండాఉన్నది. బలవంతాన కళ్ళ-

మూడుసంవత్సరాలకిందట ఈ బండిలోనే ఒక సంగతి జరిగింది బాబూ!”

అప్పటికి మజుమ్దార్ నిద్రా నిషా పూర్తిగా పోవడము-
చేత గడ్ వాన్ కథ వినుపించుకోకుండా బండి దిగి అద్దె ఇచ్చేసి
ఇంట్లోకి వెళిపోయినాడు.

౧

అధర్ మజుమ్దార్ తండ్రి స్త్రీమరు ఏజంటుగుమాస్తాపని-
నుండి క్రమక్రమముగా పెద్దస్త్రీమరుకంపెని ఏజంటుఉద్యోగ-
ములోకి వచ్చాడు. తండ్రి ఆర్జించిన డబ్బుమీద చాలా వడ్డీ
వచ్చేది అధర్ బాబుకు, తాను పనిచేయడము అవసరము లేక-
పోయింది. అతనితండ్రి తెల్లతలపాగా పెట్టుకొని అద్దెబండిలో
రోజూ ఆఫీసుకు వెళుతూఉండేవాడు. క్రియాకర్తలకై తేనేమి
దానధ్యానాలకై తేనేమి ఆయనకు ఎటువంటిలోటూ ఉండేది
కాదు. లేనివాళ్ళూ, ఆపదలోఉన్న వాళ్ళూ—అన్ని రకాలవాళ్ళూ
అనేకమంది అతనిదగ్గిరికి సహాయముచేయమని వచ్చేవారు.
ఆమాట తలచుకొంటూ ఎంతో సంతోషిస్తూఉండేవాడు,
గర్వపడుతూఉండేవాడు.

అధర్ బాబు పెద్ద భవంతి కట్టించాడు. జోడుగుర్రాలబండి
ఒకటి పెట్టాడు, గాని అతనికి లోకులతో ఎటువంటిసంపర్కమూ
లేదు. వడ్డీవ్యాపారముతో సంబంధించిన బ్రోకర్లు అతని

మర్యాదలనుగురించి, లాంఛనాలనుగురించి అప్పుడప్పుడు మొగుడుకీ పెల్లానికీ మాటలు జరుగుతుండడమే గాని చివరకు మాత్రము మొగుడిలోభము చూచి ఎంత అసహ్యపడుతూ ఉన్నా పెల్లాము మొగుడు చెప్పినట్టుగానే చేసేది.

ఇప్పుడు ననిబాలను అధర్ బాబు మరి నొక్కిపెట్టి ఉంచలేకపోయినాడు; — వేణుగోపాల్ తో సంబంధించిన విషయాలలోమాత్రము అతని చిక్కనితనము చాలలేకపోయింది. జమూ ఖర్చులూ, అన్నీ ఒకటితరువాతఒకటి వెనక పడ్డవి. పిల్లవాడికాళ్లకు గజ్జలు, చేతులకు గొలుసులు, తలకు టోపీ, తొడగడానికి నానారకాల స్వదేశీబట్టలు, నానారంగుల విదేశబట్టలు — ఇటువంటివి లెక్కలేనన్ని కొనేది ననిబాల. వాటికికావలసిన డబ్బు భర్తదగ్గర సంపాదించేది; ఒకప్పుడు కన్నీటిధారలద్వారా ఆ పని సాధించేది, మరిఒకప్పుడు మాటలవగ్గమువల్ల సాధించేది, అవసరమున్న వస్తువు గాని, అవసరములేని వస్తువు గాని వేణుగోపాల్ కోసము కావాలెనంటే వచ్చితీరాలి. ఇనపపెట్టె ఖాళీ అనిగాని, రేపు ఇస్తాననిగాని, అబద్ధాలతో మరిపించుదామంటే మరి వీలులేకపోయేది.

౨

వేణుగోపాల్ పెద్దవా డవుతున్నాడు. వేణుకోసము, ఖర్చుపెట్టడము అధర్ లాలుకు మెల్లి మెల్లిగా అలవాటయి-

పోయింది. పిల్లవాడికోసము పెద్దపెద్ద పరీక్షలుపాపానైన ఒక ముసలిమాస్టరును చాలా జీతము ఇచ్చి ఉంచాడు అధర్ లాల్. ఈమాస్టరు వేణుగోపాల్ ని మంచిమాటలవల్లా, శిష్టాచారాలవల్లా లొంగదీదామని చాలా ప్రయత్నముచేశాడు. కాని కఠినమైన శిక్షద్వారానే యావజ్జీవమూ తనమాస్టరీమర్యాదను నిలుపుకొనివస్తూఉన్న వాడు ఆయన, అందుచేత ఆ తీపమాటలు అపస్వరముగా వినబడేవి, ఆ శుష్కసాధనమువల్ల పిల్లవాడు మోసపోలేదు. ననిబాల భర్తతో ఒకనాడు అన్నది, “ఏమిటి ఆ మాస్టరు!—చూసేసరికి అబ్బాయి హాడిలిపోతూఉంటే, అతనిని నూనిపించేయకూడదూ ఇకను!”

ముసలిమాస్టరుగారికి నెలపు ఇచ్చేశారు. పూర్వము స్త్రీలకు స్వయంవరము ఉండేది, ఆలాగే ననిబాలకొడుక్కి ఇప్పుడు స్వయంమేష్టరీ! పిల్లవాడువరించనంతసేపు మాస్టరుకు ఎన్ని సర్టిఫికెట్లు ఉన్నా, ఎన్ని పాసులు ఉన్నా, అన్నీ వృథా!

ఇక్కడికథ ఈలాగు ఉంటూఉండగా మురికి కండువా వేసుకొని, చింకి క్యాన్విసుజోళ్లతో హరలాల్ అనేపేరుగల యువకుడొకడు మాస్టరుఉద్యోగానికని వచ్చాడు. అతనికి తండ్రి లేడు; తల్లి వంటపుట్టినిచేస్తూ కూలికి ధాన్యము దంచుతూ, వాళ్లఉల్లోఉన్న హైస్కూలులో కొడుకును మెట్రుక్యూ లేషన్ వరకు చదివించింది; హరలాల్ మెట్రుక్యూ లేషన్ ప్యాసుఅయినాడు. ఇప్పుడు కాలేజీలో చదువుతానని ప్రతిజ్ఞ

పట్టి బయలుదేరి కలకత్తా వచ్చాడు. తిండిలేకపోవడమువల్ల అతనిముఖములో కిందిభాగము ఎండిపోయి ఇండియా మ్యాపులో కన్యాకుమారి అగ్రములాగు కనబడుతున్నది, కపాలముమాత్రము హిమాలయపర్వతములాగు పెద్దదిగా ఉండి—చూచేవాళ్ళకంటికి మొట్టమొదట కనబడుతుంటుంది. ఇసుకతోనిండిన ఎడారిలో ఎండవల్లపుట్టిన తళుకువలె లేమిని తెలియజేసే అస్వాభావికమైన తళుకు అతనికళ్ళలో కనబడుతున్నది.

“ఏమిటి కావాలి నీకు? ఎవరికోసము వచ్చావు?” అని దర్వాన్ అడిగాడు.

“ఇంటి యజమానుని దర్శనముచేదామని వచ్చాను,” అన్నాడు హరలాల్

“దర్శనము దొరకదు,” అన్నాడు దర్వాన్.

ఏమిటచేయడము అని హరలాల్ ముందూవెనకా అవుతూఉన్నాడు, అటువంటప్పుడు మన ఏడుసంవత్సరాల అబ్బాయి వేణుగోపాల్ అప్పుడే తోటలో ఆట ముగించి దేవిడీదగ్గరికి వచ్చాడు. హరలాల్ అక్కడ ఇంకా అనుమానిస్తూ, నిలుచోవడము చూచి దర్వాన్, “వెళ్లమంటే వెళ్ల వేమీ!” అని తిరిగి అన్నాడు.

చూడగానే వేణుకు తిక్కపుట్టి, “వద్దు, వెళ్లవద్దు” అన్నాడు; అంటూ హరలాల్ చెయ్యి పట్టుకొని మేడమీద వరండాలోకి తనతండ్రిదగ్గరికి తీసుకువెళ్లి నిలబెట్టాడు.

అధర్ బాబు మధ్యాహ్నమునిద్రనుంచి అప్పుడే లేచాడు, ఇంకా బద్ధకము వదలలేదు, కాళ్లు, ఆడించుకొంటూ పేముకుర్చీ-మీద కూర్చున్నాడు. వృద్ధ రతిలాల్ బల్లమంచముమీద మతము వేసుకొని కూర్చొని గుడుగుడు పీలుస్తున్నాడు. ఆనాడు ఆవేళప్పుడు, అటువంటి అవస్థలో ఉంటూఉండగా హరలాల్ మాస్టరుగా నిర్ణయించబడ్డాడు.

“ఎంతవరకు చదివారు మీరు?” అని అడిగాడు రతి-కాంత. ముఖము కొంచెము దించుకొని, “మెట్రిక్యులేషన్ ప్యాసుఅయినాను అన్నాడు హరలాల్.

రతికాంత కనుబొమ్మలు ఎత్తి, ఆశ్చర్యపడుతూ, “మెట్రిక్-క్యులేషనే? కాలేజీచదువు చదివారు అనుకొన్నాను, వయస్సు ఏమీ తక్కువ కాదే!” అన్నాడు. హరలాల్ ఏమీ మాటాడలేదు. అధర్ బాబుని ఆశ్రయించుకొని ఉన్నవారికీ, ఆశ్రయముకోరుతూ వచ్చినవారికీ బాధగలిగే మాటలాడుతూ ఉండడమంటే రతికాంతకు చాలా సరదా.

రతికాంత వేణుని ముద్దుగా ఒళ్లోకి లాక్కొడానికి ప్రయత్నముచేస్తూ అన్నాడు, “ఎంతోమంది బి/ఏ.లూ, ఎం.

వే.లూ వచ్చారు వెళ్లారు, ఎవరూ నచ్చలేదు మా వరహాల-
బాబుకి, ఆఖరుకు ఈ మెట్రిక్యులేషనుపాసుఅయిన మాస్టరు
దగ్గర చదువుకుంటా డేమిటి?”

వేణు, “ఫో!” అంటూ, రతికాంతముద్దు ఒకపక్కకు-
తోసేసి తప్పించుకొని పారిపోయినాడు. రతికాంతను చూస్తే
వేణుకు సరమఅసహ్యము, కాని ఆ అసహ్యము చూచి
మరింత సంతోషించాలని ప్రయత్నించేవాడు రతి. అదే పిల్లల-
లోఉండే మాధుర్యము అని అంటూఉండేవాడు, పిల్లవాడిని
'చందమాను' అంటూఉండేవాడు, 'వజ్రాల బాబు' 'వరహాల-
బాబు' అనేవాడు; అంటే పిల్లవాడికి మరీ కోపమువచ్చేది,
మండిపడిపోయేవాడు.

ప్రయత్న మేమీ సఫల మయేటట్టుగా లేదు, అను-
కొన్నాడు, హరలాల్ ఆ ఇంట్లోనుంచి వెళిపోయి ఏలాగైనా
బయట పడితే చాలును అనిపించింది అతనికి. అప్పుడు
హఠాత్తుగా అధర్ బాబుకు తట్టింది, ఇతను చాలా తక్కువ
జీతానికి దొరుకుతాడు అని. ఇంట్లోనే బసఇచ్చి, భోజనము-
పెట్టి, అయిదురూపాయిలు ఇవ్వడానికి ఒప్పుకొన్నాడు
అధర్ బాబు. అతనిని ఇంట్లోనే ఉంచుకోవడమువల్ల ఖర్చు
కొంచెము కావచ్చును, కాని దానికి తగినట్టు పనిరాబట్టుకుంటే
తీరిపోతుంది అనుకొన్నాడు.

ఈమాటు మాస్టరు స్థిరపడ్డాడు. మొట్టమొదటినుంచీ వేణుకీ హరలాల్ కీ ఎంతబాగా పొత్తుకలిసిపోయిందంటే ఇద్దరూ అన్నదమ్ములా అనిపించింది అందరికీ. కలకత్తాలో హరలాల్ కి బంధువు లేవరూ లేరు. ఈ చక్కని చిట్టి అబ్బాయి అతని హృదయాన్ని కాగలించుకొని కూర్చున్నాడు. పాపము, ఆ అభాగ్యుడు హరలాల్ కి ఎవరినీ ఇంత మనస్ఫూర్తిగా ప్రేమించడము ఇంతకుముందు ఎన్నడూ ప్రాప్తించలేదు. ఏ విధముగా నా స్థితి బాగుచేసుకోగలను అనుకొంటూ పుస్తకాలు పట్టుకొని రాత్రింబగళ్లు చదువులోనే కూర్చోనేవాడు — చిన్నప్పటినుండి ఇప్పటివరకు ఇదే పని అతనికి. తల్లిఒకరి ఇంట్లో కూలిపని చేయవలసివచ్చింది కదా అని హరలాల్ చిన్నవయస్సునుండి తననుతాను అణచుకొని అతిభయముతో నడుచుకొంటూ ఉండేవాడు. శిక్షాపద్ధతించుట్టుఉన్న గట్లను దాటి అల్లరిద్వారా తనబాల్యప్రతాపానికి జయముకలిగించడము గాని, దానివల్ల సుఖముపొందడము గాని, అందరు పిల్లలకూ ప్రాప్తించినట్టు హరలాల్ కి ఎన్నడూ ప్రాప్తించలేదు. అతను ఏజట్టులోనూ చేరేవాడు కాదు. తన చింకిపుస్తకాలూ, విరిగిపోయిన పలకా మాత్రమే అతనిజట్టు. పుట్టినప్పటినుండి నోరైనా విప్పకుండా అతిమంచిగా ఉండి తనతల్లి దుఃఖాన్ని గురించి, తనఅవస్థనుగురించి ఎల్లప్పుడూ ఆలోచిస్తూ అతి

జాగ్రతగా ప్రవర్తిస్తూ ఉండవలసినవాని అవస్థ చాలాకష్టమైనది కదా! ఎటువంటి ఆలోచనా లేకుండా స్వేచ్ఛగా తిరిగే భాగ్యము అటువంటి పిల్లవాడికి లభించదు. ఆ పిల్లవాడు ఎన్నడూ సంతోషముతో స్వేచ్ఛగా గంతులు వేయలేదు, దుఃఖము వచ్చి మనస్ఫూర్తిగా ఏడవలేదు—ఇతరులకు ఇష్టముండదనీ, చికాకుగా ఉంటుందనీ తన శిశుశక్తి అంతా ప్రయోగించి తన సంతోషాన్నీ దుఃఖాన్నీ ఎల్లప్పుడూ నొక్కిపెట్టి ఉంచుతుంటాడు. అటువంటి పిల్లవాడియెడల కనికరము కనపరచడము ఎంత అవసరమో ఈ లోకములో అంత అరుదు.

ప్రపంచములో ఉండే అందరి మనుష్యులకాళ్లకిందనూ పడి ఉండడమువల్ల నొక్కుకొనిపోయి ఉన్న, హరలాల్ లో ఇంత స్నేహరసము ఉన్నదనీ, అవకాశము చిక్కినయడల పైకి రావలెనని కనిపెట్టుకొని ఉన్నదనీ, హరలాల్ కే తెలియలేదు. హరలాల్ వేణుతో ఆడుతూ ఉండేవాడు, వేణుకు చదువు చెప్పుతూ ఉండేవాడు, వేణుకు జబ్బుచేస్తే నేవచేస్తూ ఉండేవాడు. అప్పుడు అతనికి, తన ఉన్న తికోసము పాటుపడుతూ ఉండడ మొక్కటే కాదు పృథ్విమీద ఉన్నది, దానికంటె గొప్ప పదార్థ మొకటి ఉన్నది, అది మనకు లభించినప్పుడే దానితో సరిపోల్చదగినది మరి ఒకటి లేదని బోధపడుతుంది, అని అప్పుడు బోధపడ్డది.

హరలాల్ దొరకినప్పటినుండి వేణుకుకూడా ప్రాణాలు వచ్చినవి. వేణుకు ఇద్దరు చెల్లెళ్లు ఉన్నారు, ఒకరై చంటిపిల్ల

తెండోది మూడుసంవత్సరాల పిల్ల, కాని వీళ్లు తనజట్టుకు తగినవాళ్లు కారని వేణుఅభిప్రాయము. వాళ్లపేటలో తన- ఈడుఅబ్బాయిలు లేకపోలేదు. కాని అధర్ లాల్ తనది చాలా గొప్ప ఇల్లు అని నిశ్చయించుకొని కూర్చోవడమువల్ల తన- కొడుకుతో కలిసి ఆడుకోడానికితగినపిల్లలు దొరకలేదు. అందుచేత హరలాల్ ఒక్కడే వేణు జట్టుగాడు. ఇంతకుముందు పదిమందిమీద సరుదుకుపోయి సహించడానికి ఒకవిధముగా సాధ్యమయిఉన్న వేణుఅల్లరి ఇప్పుడు పూర్తిగా హరలాల్ ఒక్కడే భరించి ఉండవలసివచ్చింది. ఇది ప్రతిరోజూ భరించ- డమువల్ల హరలాల్ అనురాగము మరింత వృద్ధిఅయిపోయింది. “మన వరహాలబాబును పాడుచేసేస్తూన్నాడు, ఈ మాస్టరు,” అని రతికాంత ఒకనాడుఅన్నాడు. వాళ్లసంబంధము మాస్టరుకి శిష్యుడికి ఉండవలసినట్టుగా లేదు అని అధర్ బాబుకుకూడా అప్పుడప్పుడు అనిపించేది, గాని వేణునూహరలాల్ నీ వేరుచేసేటంతటి సాహసము ఎవరి కున్నది?

౪

వేణు పదకొండేళ్లవాడు అయినాడు. హరలాల్ ఎఫ్. ఏ. ప్యాసుఅయి స్కాలర్ షిప్ సంపాదించి బి. ఏ. లో చేరాడు. ఇన్నాళ్లయినప్పటికీ అతనికి ఒకరిద్దరైనా స్నేహితులు జతపడలేదని అనుకోవడము పొరపాటు, కాని అతని స్నేహి- తులందరిలోకి ప్రియమైనస్నేహితుడు వేణుగోపాల్. రోజూ

కాలేజీనుంచి రాగానే డాల్ హౌస్ స్కేర్సుకో, ఈడ్స్-
గార్ డెన్స్కో వేణును షికారుతీసుకొని వెలిపోతూఉండే-
వాడు. వేణుకు గ్రీసుదేశపు వీరులకథలు చెపుతూఉండేవాడు;
స్కాట్, విక్టర్ హ్యూగో మొదలైనవాళ్ల కథలు చెపుతూ-
ఉండేవాడు; ఇంగ్లీషుకావ్యాలు పెద్దగొంతుకతో చదివి,
అర్థముచెపుతూ బోధపరిచేవాడు. వేణుకు షేక్ స్పియర్
వ్రాసిన జూలియన్ సీజర్ చదివి వినిపించి అర్థము చెప్పేవాడు,
అతనిచేత ఆంటోనీ ఇచ్చిన స్పీచ్ కంఠతాపెట్టించుదామని
ప్రయత్నము చేసేవాడు. హరలాల్ మనస్సుకు మెలకువ
తెప్పించడములో అంత అల్పవయస్కుడైన వేణు, మంత్రము-
లాగు, పనిచేశాడు. తా నొక్కడే కూర్చొని ఇంగ్లీషుకావ్యాలు
కంఠతా పెడుతున్నప్పుడు హరలాల్ వాటిభావము ఇంత
బాగా ఎన్నడూ గ్రహించలేదు. ఇప్పుడు తాను చదివే దేశ-
చరిత్రలలోనూ, విజ్ఞానశాస్త్రాలలోనూ, సాహిత్యములోనూ
ఉండే చక్కని సంగతులన్నీ వేణుకు బోధపరుద్దామని ఉత్సా-
హము ఉండడముచేత తాను ముందు అవి అతిజాగ్రత్తగా
బోధపరుచుకొంటున్నాడు. వేణుకు ఆనందము కలిగించాలని
చేసే ఈ ప్రయత్నమువల్ల భోదపరుచుకొనే శక్తి, ఆనందము-
పొందే శక్తి అతనిలో చాలా విస్తారమయినవి.

వేణు స్కూలునుంచి వస్తూనే ఏదో తొందరతొంద-
రగా కొంచెము ఫలహారము చేసేసి హరలాల్ దగ్గరికి వెలి-
పోదామని అతిగాబరాపడేవాడు. తల్లి ఇది ఇస్తానని చెప్పేది,

అని. కాని హరలాల్ ఒక్కమాట అనలేదు; విని, అక్కడ-
నుంచి వెలిపోయినాడు. ఇది సహించి ఊరుకోగలిగాడు గాని,
ఆనాడు వేణుతల్లి అన్న మాటలు జ్ఞాపకమువచ్చేసరికి అతని-
గుండె బద్దలయిపోయింది. అప్పుడు బోధపడ్డది, గొప్పఇంటి-
పిల్లవాడికి మాస్టరుగా ఉండడమంటే ఏమిటో. పిల్లవాడికి
పాలకోసము సాలలో ఆవును ఉంచినట్టుగా చదువుకోసము-
కూడా ఒకమాస్టర్ని ఉంచుతారు. ఆలాంటినందర్భములో
పిల్లవాడితో భుజము కలిపి స్నేహము చేయడమా! ఎంత
సాహసము!— ఇంట్లోనాకర్లు మొదలుపెట్టి వేణుతల్లివరకు,
ఎవరూ అదిచూచి సహించలేకపోయినారు! స్వార్థసాధనానికి
మాస్టరు వేస్తూన్న ఎత్తు ఇది అని అందరూ పోల్చుకొన్నారు.

తల్లి ఆనాడు ఆలాగు అన్నప్పుడు హరలాల్ అతిభయ
పడుతూ వణుకుతూఉన్న కంఠముతో అన్నాడు—“లేదమ్మా,
పిల్లడికి చదువుమాత్రము చెప్పతూఉంటాను, అతనితో మరి-
ఏవిధమైన సంబంధమూ ఉంచుకోను.”

వేణుతో ఆడుకుండే వేళ అయింది గాని హరలాల్
కాలేజినుంచి రోజూవచ్చేటట్టుగా, ఆ సాయంత్రము రాలేదు.
వీధివీధి తిరుగుతూ ఆ నాడు ఆసాయకాలమంతా ఏలాగు
గడిపాడో ఆ హరలాల్ కే తెలియాలి. చీకటి పడ్డది. చదువు
చెప్పేవేళయింది. హరలాల్ వచ్చాడు. వేణు ముఖము
గంభీరముగా పెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. రాకపోవడము తన

తప్పు కాదు అని అయినా హరలాల్ చెప్పలేదు. చదువు మాత్రము చెప్పి వెళిపోయినాడు. ఆవాళ చదు వేమీ జరగలేదు.

హరలాల్ రోజూ ఇంకా చీకటి ఉండగానే లేచి తన గదిలో కూర్చొని చదువుకొంటూఉండేవాడు. వేణు లేస్తూనే ముఖము కడుక్కొని హరలాల్ దగ్గిరికి పరుగెత్తివెళుతూ ఉండేవాడు. వాళ్ల తోటలో గచ్చుతోకట్టిన నీళ్ల తొట్టిబకటి ఉన్నది. దానిలో చేపలు ఉన్నవి, ఇద్దరూ వెళ్లి వాటికి మురీలు తినిపించడము వాళ్లు రోజూచేసే మొదటిపని. తోటలో ఒక మూలను చిన్న చిన్న రాళ్లు పేర్చి ఒకచిట్టి తోట వేణు తయారు చేశాడు. దానికి ఒక చిట్టి గేటు, చుట్టూ చిన్న చిన్న గోడలు, లోపున చిన్న చిన్న రోడ్లు, చిన్న రాళ్లతోనూ రాలిముక్కలతోనూ, తయారుచేశాడు. ఇది ఒక రుషి ఆశ్రమము, తోట మాలి అధికారము ఈచిట్టి తోటమీద లేదు, వేణూ, మాస్టరు రోజూ ఉదయము వచ్చి దానిని సంరక్షణ చేస్తూఉండేవారు— వాళ్లుచేసే రెండోపని ఇది. అప్పటికి ఎండ బాగా వస్తే ఇంట్లోకి వెళిపోయేవారు, వేణు మాస్టరుగారిదగ్గిర కూర్చొని చదువుకొనేవాడు. ముందురోజు సాయంత్రము కథవినడము జరగలేదు, కనుక అది విందామని వేణు ఈవాళ సాధ్యమైనంత పెందలాడే లేచి మాస్టరుగారిదగ్గిరికి పరుగెత్తుకొని వచ్చాడు, ఈవాళ ఇంతపెందలాడే లేవడము మాస్టరుగారిని వీగకొట్టడము అని అనుటకొంటూ అతి గర్వముగా గదిలోకి వెళ్లాడు,

గాని చూచేసరికి మాస్టరుగారు లేరు, — అంతకుముందే బయటికి వెళిపోయినారని దర్వాన్ ని అడిగి తెలుసుకొన్నాడు.

ఆనాడుకూడా తన చిట్టిమనస్సును దుఃఖముతో నింపుకొని మాస్టరుగారితో చదువుతున్నంతసేపూ ముఖము గంభీరముచేసుకొనే కూర్చున్నాడు. తెల్లవారకముందు ఎందుకు బయటికి వెళ్లారని కూడా వేణు మాస్టరుగారిని అడగలేదు. హరలాల్ వేణుగోపాల్ వైపు చూడనైనా చూడకుండా పుస్తకమువైపుమాత్రము చూస్తూ చదువుకాగానే వెళిపోయినాడు. వేణు ఆవాళప్రాద్దున్న తల్లిదగ్గర కూర్చొని భోజనముచేస్తూఉన్నప్పుడు తల్లి అడిగింది, “ఎమిటయింది రా నీకు, నిన్న సాయంత్రమునుండీ? ముఖము ఎందుకు ఆలా పెట్టుకు కూర్చున్నావు? తిండికూడా తిన్న గా తినడము లేదే, ఏమిటయింది నీకు?”

వేణు ఏమీ అనలేదు. భోజనమయిన తరువాత తల్లి వేణును దగ్గరికి తీసుకొని, ఒంటిమీద చెయ్యివేసి, ధువ్వుతూ, చాలా ముద్దుచేసి, అనేకమార్లు అడిగింది. వేణుమరిపట్టలేక వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూ అన్నాడు—

‘మాస్టరుగారూ—’

“మీస్టరుగారు—ఎమిటి?”

మాస్టరుగారు ఏమిటి చేశారో చెప్పలేకపోయినాడు వేణు. ఫిర్యాదు మాటలతో చెప్పడము వచ్చిందికాదు.

“మాస్టరుగారు తల్లికి వ్యతిరేకముగా ఏదో చెపుతున్నాడు కదూ?” అని అడిగింది తల్లి.

వేణుకు బోధపడలేదు తల్లి అన్నమాట, ఏమీ జబాబు ఇవ్వకుండా వెళిపోయినాడు.

✽

అంతలో అధర్ బాబు బట్టలు ఏవోకొన్ని ఎవరో దొంగలించారు. పోలీసుకు రిపోర్టుచేశారు, పోలీసువాళ్ళు సెర్చిచేయడానికి వచ్చి హరలాల్ పెట్టికూడా విడిచిపెట్ట లేదు. “దొంగతనము చేసినవాడు చోరీమాలు తన పెట్టెలో దాచి ఉంచుతాడా!” అని రతికాంత అమాయకముగా అన్నాడు.

పోయినవస్తువుల జాడ దొరక లేదు. ఇటువంటినష్టము కలిగి నప్పుడు సహించి ఊరుకోలేదు అధర్ బాబు. ప్రపంచము లోఉండే అందరిమీద మండిపడిపోతున్నాడు. రతికాంత మొదలుపెట్టాడు— “లేకపోయినా, ఇంట్లో ఇంతమంది మనుష్యులా! ఎవరిమీద తప్పుమోపగలము, ఎవరిని అనుమానించగలము? ఎవడి ఇష్టమువచ్చినప్పుడు వాడు వస్తాడు ఎవడిఇష్టము వచ్చినప్పుడు వాడు వెళతాడు.”

అధర్ లాల్ హరలాల్ కు కబురుపంపించి అన్నాడు, “చూడండి మాస్టరుగారూ, పై వాళ్ల నెవరినైనా ఇంట్లో ఉండనిస్తే నాకు చాలా ఇబ్బందిగా ఉన్నది, మీరు వేరే ఇల్లు చూసుకొని అక్కడికి వెళిపోండి, సరీగా వేళకు వచ్చి చదువు చెప్పి వెళిపోతూఉండండి, కావలంతు జీతము రెండు రూపాయలు అధికము చేయడానికి నాకేమీ అభ్యంతరము లేదు.”

“మంచి పని అది,” అన్నాడు రతికాంత, గుడుగుడు వీలుస్తూ; “మీరూ మంచే అతనికి మంచే!”

హరలాల్ తలవంచుకొని విన్నాడు, తక్షణము ఏమీ జబాబు చెప్పలేకపోయినాడు. తన గదిలోకి వచ్చి అధర్ బాబుకు ఉత్తరము వ్రాసి పంపాడు.—అనేక కారణాలవల్ల వేణుగోపాల్ కు చదువుచెప్పడానికి తనకు వీలులేదనీ, సెలవయితే ఆనాడే పని విడిచిపెట్టి వెళిపోడానికి సిద్ధముగా ఉన్నాడనీ, ఆ ఉత్తరములో వ్రాశాడు.

ఆవాళవేణు స్కూలునుంచి ఇంటికివచ్చి చూచేసరికి మాస్టరుగారి గది ఖాళీ, మాస్టరుగారి విరిగిపోయిన టిన్ ప్లెటె మూలను కనబడలేదు. తాడుమీద రోజూ ఆరవేసిఉండే దోవతీ, గావంచా కూడా కనబడలేదు, తాడుమాత్రము ఉన్నది. పేబిలుమీద పుస్తకాలూ, నోటుబుక్కులూ, కలగా పులగముగా పడిఉండేవి, ఈవాళ అవేవీ కనబడలేదు. వాటికి బదులుగా పెద్ద గాజుజాడీ ఒకటి నీళ్ళతో నింపి దాని.

మీద ఉంచారు. అందులో వేణు ఆడుకుండే ఎర్రనిచేపలు కిందికి మీదికి పరిగెత్తుతున్నవి. మాస్టరుగారి దస్తూరితో వేణు పేరు వ్రాసిన చిన్న కాగితము ఒకటి ఆ జాడీమీద అంటించి ఉన్నది. తేబిలుమీద జాడీపక్కను చక్కని బైందుచేసి ఇంగ్లీషుబొమ్మల పుస్తకము ఒకటి ఉన్నది. దాని మొదటిపేజీలో మాస్టరుగారి దస్తూరితోనే వేణుపేరు వ్రాసిఉన్నది. దానికింద ఆవాళతారీకూ, మాసమూ, సంవత్సరమూ వ్రాసిఉన్నవి.

వేణు తండ్రిదగ్గరికి పరిగెత్తుకొని వెళ్లి, “మాస్టరుగార ఎక్కడకి వెళిపోయినారు నాన్నా?” అని అడిగాడు. తండ్రి వేణును దగ్గరికి తీసుకొని, “అతను పని విడిచిపెట్టి వెళిపోయినాడు,” అని అన్నాడు.

వేణు చెయ్యి లాగుకొని పక్కగదిలోకి వెళ్లి పరుష మీద బోర్లాపడుకొని ఏడుపు మొదలుపెట్టాడు. అధర్ బాబు విచారిస్తూ కూర్చున్నాడు. ఏమిచేయడమో తెలియలేదు.

మర్నాడు ప్రాధున్న సుమారు పదిఘంటలనర అయి ఉంటుంది, హరలాల్ ఒక * మెస్లో తనగదిలో మంచము మీద కూర్చొని, కాలేజీకి ఈవాళ వెళ్లనా వద్దా అని ఆలోచిస్తున్నాడు, ఆ సమయములో అధర్ బాబుగారి దర్వాజా వచ్చి గదిలో ప్రవేశించాడు. ఇదేమి టిది అని హరలాల్

* చిన్న పైవేటు హోస్టలు.

ఆశ్చర్యపోయి చూస్తున్నాడు, దర్వాన్ వెవకనే వేణు పరు-
గెత్తుకొని వచ్చి అమాంతముగా హరలాల్ మీద పడి అతని
మెడపట్టుకొని గట్టిగా కాగలించుకొన్నాడు. హరలాల్
నోట్లోనుంచి మాట రాలేదు. మాటలాడబోతే కళ్ళ వెంట
నీళ్లు కారిపోతవనే భయముచేత మాటలాడలేదు. “మాస్టరు
గారూ, మా ఇంటికి పదండి!” అని వేణు అన్నాడు.

వేణు వాళ్లముసలి దర్వాన్ ‘చంద్రభాన్’ను పట్టు-
కొన్నాడు, నన్ను ఏలాగైనా మాస్టరుగారి బసకు తీసుకు-
వెళ్లవలసింది అని. మాస్టరుగారి టిన్ పెట్టె మోసుకువెళ్లిన
కూలీద్వారా ఆయన ఎక్కడికి వెళ్లాడో తెలుసుకొని చంద్ర-
భాన్ ఈవాళ వేణును స్కూలుకు తీసుకువెళ్లవలసిన బండి-
మీద ఈ మెస్కు తీసుకువచ్చాడు.

హరలాల్ వేణుతో ఇంటికి వెళ్ల లేకపోయినాడు;
వేణుఇంటికి వెళ్లడానికి ఎందుచేత వీలులేదో ఆ కారణమైనా
వేణుతో చెప్పలేకపోయినాడు. వేణు మాస్టరుగారిమెడ పట్టు-
కొని, “మా ఇంటికి పదండి,” అన్నాడు. చాలా రోజులవరకూ
రాత్రింబగళ్లు వేణుస్వర్గా, వేణుమాటలూ మాస్టరుగారిని
వదలలేదు; అవి మెడపట్టుకొని ఊపిరితిరగకుండా చేస్తూ-
ఉన్నవి అనిపించింది ఆయనకు. కాని రానురాను కొన్నాళ్లకు
అదంతా ఇద్దరూ మరిచిపోయినారు.

ఎంత ప్రయత్నముచేసినా హరలాల్ మునసటి మోస్తరుగా మనస్సు ఇచ్చి చదవ లేకపోయినాడు; పుస్తకము పట్టుకొని ఒక్కరిదగ్గర కూర్చోనే లేకపోయేవాడు. ఒకపేజీ చదివేవాడు ఎంతో కష్టముమీద, తఫ్తేమని పుస్తకముమూసేసి ఏమీ పనిలేనిదే రోడ్డుమీద ఒకచివరనుంచి ఇంకొకచివరకు పచారుచేసి వచ్చేవాడు. కాలేజీలో లెక్చరునోట్సులో మధ్యమధ్య పెద్ద ఖాళీలు ఉండిపోయేవి. మధ్యమధ్య వ్రాత ఉండేది, అది ఈజిప్ట్ దేశస్థులు పూర్వము వ్రాసే హిరాగ్లిఫిక్సులాగు ఉంటే, ఉంటుందేమోగాని ఇంగ్లీషులాగుమాత్రము ఉండేది కాదు.

ఇవన్నీ మంచి సూచనలుకావు అని హరలాల్ కు బోధపడ్డది. పరీక్ష ఒకవేళ ప్యాసు అయినా స్కాలరుషిప్ నిలుపుకుండేటంత బాగా మార్కులు రావు, అది నిశ్చయము. స్కాలరుషిప్ లేకుండా కలకత్తాలో ఒక్కరోజు ఉండలేడు. అదికాక తల్లికికూడా మూడునాలుగు రూపాయలు ప్రతినెలా పంపించకపోతే ఆమెకు జరగదు. చాలా ఆలోచించి చూచాడు. సంగతి ఏమీ బాగులేదని అనుకొంటూ, పని ఏదైనా చూచుకొందామని బయలుదేరాడు. పని సంపాదించడము కష్టమే గాని పని సంపాదించకపోతే అతనికి మరి కష్టము. అందుచేత ఆశ కూడదు అని తెలిసినా ఆశను వదలకుండా కూర్చున్నాడు.

హరలాల్ పని వెతుక్కుంటూ చివరకు ఒక పెద్ద దొరల కంపెనీలోకి వెళ్ళి భాగ్యవశాత్తు ఆ కంపెనీ పెద్దదొరకంట పడ్డాడు. ముఖము చూడగానే ఎవరినైనా పోల్చేసుకోగలను అని ఆ దొరకు పెద్ద నమ్మకము ఒకటి ఉండేది. అతను హరలాల్ ను పిలిచి అతనితో నాలుగు మాటలాడి, “మనిషి పనికివస్తాడు,” అని తనలోతాను నిశ్చయించుకొన్నాడు.

“మీకు పనేమైనా తెలుసునా?” అని దొర అడిగాడు.

“తెలియదు,” అన్నాడు హరలాల్.

“ఎవరైనా పెద్దవాళ్ల దగ్గరనుంచి సర్టిఫికేట్ తీసుకు రాగలరా?”

తీసుకురాలేదు, అతనికి తెలిసినవాళ్లు ఎవరూలేరు. ఆ సంగతి విని దొర మరీ సంతోషించి అన్నాడు, “సరే పాతిక రూపాయల మీద చేరండి, పనినేర్చుకొన్న తరువాత జీతము అధికము చేస్తాను.” ఈలాగు అంటూ హరలాల్ బట్టలూ వేషమూ చూచి, “పదిహేను రూపాయలు అడ్వాన్సుగా ఇస్తాను, తీసుకువెళ్లి ఆఫీసులోఉద్యోగానికి తగిన బట్టలు కొనుక్కొని రండి,” అన్నాడు.

హరలాల్ బట్టలు తయారైనవి, ఆఫీసుకు వెళుతున్నాడు. పెద్దదొరగారు అతనిచేత రాక్షసిపని చేయించేవాడు. తక్కిన గుమాస్తాలు ఇంటికి వెళిపోయినా హరలాల్ మాత్రము

ఆఫీసులోఉండి పనిచేయ వలసివచ్చేది. ఆఫీసుకాగితాలలోని సంగతులు దొరగారికి సవిస్తరముగా చెప్పవలసివస్తే ఒకొక్క-నాడు దొరగారి ఇంటికికూడా వెళుతూఉండేవాడు.

ఈ విధముగా కష్టపడి అతిత్వరలో పనినేర్చుకొన్నాడు హరలాల్. తోటి గుమాస్తాలు ఈర్ష్యకొద్దీ హరలాల్‌ను మోసపుచ్చుదామని చాలా ప్రయత్నముచేసేవారు. పైదొరల దగ్గిరికి వెళ్లి అతనిమీద ఫిర్యాదుచేసేవారు. హరలాల్ ఏమీ అనేవాడుకాదు. సాధువు, అమాయకుడు, అయినా అతనికి ఎవరూ ఏమీ హానిచేయలేకపోయినారు.

క్రమముగా హరలాల్‌కు నలభై రూపాయిలు జీతము అయింది. ఒక చిన్న సందులో చిన్న ఇల్లొకటి చూచి తల్లిని గ్రామమునుంచి తీసుకువచ్చాడు. ఇన్నాళ్లకు తల్లిదుఃఖము శాంతించింది.

తల్లి అన్నది, “నాయనా, నాకున్న రెండోకోరికకూడా సఫలము చేయి, కోడలినిచూసే సుఖము నాకు ఇయ్యి.” తల్లి-పాదాలకు నమస్కారముచేసి, “ఆ విషయములోమాత్రము నన్ను ఊమించాలి అమ్మా,” అన్నాడు హరలాల్.

తల్లికి ఇంకొక కోరికఉండెను—“రాత్రింబగళ్లు నీ శిష్యుడు వేణుగోపాల్ నూట నాతో చెప్తుంటావే అతన్ని ఒకమారు విందుకు పిలుచుకురా నాయనా, అతన్ని చూడాలని నాకు చాలా ఉన్నది,” అని తల్లి ఒకనాడు అన్నది.

“ఇటువంటి ఇంటిలో అతనికి ఏలాగు విందుచేయడము అమ్మా? మరికొంతకాల మయిన తరవాత మనము పెద్ద ఇంటికి బసమార్చుకొన్నప్పుడు తీసుకువస్తాను,” అన్నాడు హరలాల్.

2

హరలాల్ కు పెద్ద జీతము అయింది. చిన్న సందులో నుంచి పెద్దవీధిలోకి బసమార్చాడు. చిన్న ఇల్లు వదిలి పెద్ద ఇంట్లోకివచ్చాడు. అయినా, ఎందుచేతనో, అధర్ బాబుగారి ఇంటికి వెళదామనిగాని, వేణుగోపాల్ ను తన ఇంటికి భోజనానికి పిలుద్దామనిగాని హరలాల్ కు బుద్ధిపుట్టలేదు.

తన సంకోచము ఇక ఎన్నటికీ పోదు గాబోలు అని అనుకొంటున్నాడు, అటువంటప్పుడు వేణుతల్లి చనిపోయిందని హరలాల్ విన్నాడు. వినగానే ఒక్కనిమిషమైనా ఆలస్యము చేయకుండా అధర్ బాబుగారి ఇంటికి వెళ్లాడు.

ఇంతకాలానికి ఈ అసమవయస్కులైన ఇద్దరు స్నేహితులూ తిరిగి మరిఒకమారు కలుసుకొన్నారు. వేణు అశుచి పోయినతరువాత హరలాల్ వేణుఇంటికి అప్పుడప్పుడు వస్తూఉండేవాడు. కాని మునపటి రోజులు మరిరాలేదు. వేణు పెద్దవాడయినాడు, మాట్లాడుతూఉన్నంతసేపూ మీసము మీద చెయ్యి వేసి ఆనూగునూగు మీసాలు తిప్పుకొంటూండేవాడు. అతనుచేసే ప్రతిచిన్నపనిలోనూ బాబూగిరి వ్యక్త

మవుతూ'ండేది. తన తోటివాళ్ళూ, తనకుసరిపోయే వాళ్ళూ, స్నేహితులూ కూడా కావలసినంతమంది ఇప్పుడు కుదిరారు. అతనికి. కలకత్తానాటకాలలో ఆడవాళ్ళు పాడే జావిలీలు గ్రామోఫోన్ మీద వాయించి తన స్నేహితులతో ఎల్లప్పుడూ ఆనందిస్తూ'ండేవాడు. ఆ చేతులుపోయిన కుర్చీ, ఆ సిరాడాగుల పేబిలూ, చదువుకుండే గదిలో ఇప్పుడు కనబడలేదు. నిలువుటద్దాలతోనూ, పటాలతోనూ, సోఫాలతోనూ నిండిఉన్న వేణుగది ఛాతీ విరుచుకొని నిలుచున్న మనిషిలాగు తీవిగా కనబడుతున్నది. ఇప్పుడు వేణుగోపాల్ కాలేజీలో చదువుతున్నాడు, గాని సీనియర్ ఎఫ్.ఏ. దాటి వెళ్లే జాడ కానరాలేదు, దాటవలెనని తాపత్రయముకూడా అతనిలో ఉన్నట్టు కనబడలేదు. రెండుమూడు పరీక్షలు పాస్యయితే పెల్లిబజారులో వేణుఖరీదు కొంచెము ఎక్కుతుందని అధర్ బాబు ఆలోచిస్తున్నాడు. కాని తల్లిమాత్రము చనిపోయేవరకు అనేది — “అందరి మోస్తరు కాదు మా వేణు, ప్యాసునిబట్టి మావాడివిలువ చూస్తే పనికిరాదు—మా ఇనపపెట్టెలో గవర్నమెంటుపత్రాలు పెరుగుతూఉన్నంతసేపు మాకు ఎటువంటిభయమూ అక్కరలేదు.” వేణుకు తల్లిమాటలు బాగా నచ్చినవి.

వేణుకు ఏవిధముగా చూచినా తన అవసరములేదు అని హరలాల్ కు తక్షణమే బోధపడిపోయింది. కాని ఉండుండి ఆనాటికథ జ్ఞాపకము వస్తూఉన్నది హరలాల్ కు— ‘ఆనాడు

ఉదయము హఠాత్తుగా ఆ మెస్ లోకివచ్చి తన మెడపట్టుకొని “మా ఇంటికి పదండి మాస్టరుగారూ,” అన్నాడు. ఆహా! ఆ వే జేడీ! ఆ ఇల్లేదీ! ఇప్పుడు ఎవరికి కావాలి మాస్టరుగారు?

పోనీ, అప్పుడప్పుడు వేణుగోపాల్ ను తన ఇంటికి భోజనానికి తీసుకువెళుతూఉందామని మాస్టరుగారికి కోరిక పుట్టింది. కాని అతనిని పిలవడానికి తగిన సాహసము లేకపోయింది. “అతన్ని ఇవాళ తీసుకువెళదాము” అని ఒకొకమాటు అనుకుండేవాడు, “పోనీ ఎందుకు, లాభము లేదు—రమ్మంటే వేణు లేదనడు గాని, అయినా ఎందుకు?” అని అనుకొనేవాడు మరి కొంత సేపటికి.

కాని హరలాల్ తల్లి ఎంతకూ వదిలింది కాదు—“నా చేతితో నేను వండి అతనికి ఒకమాటు విందుచేయాలని చాలా కోరికగా ఉన్నది రా బాబూ; పాపము, అతని తల్లి కూడా పోయింది రా!” అని మాటిమాటికీ అనేది.

ఆఖరుకు ఒకనాడు అతనిని పిలుద్దామని అధర్ బాబుగారి ఇంటికి వెళ్లాడు. వేణుదగ్గరికి వెళ్లి తండ్రి సెలవు తీసుకు వస్తానని అన్నాడు. “మా నాన్న సెలవు ఎందుకు, ఇప్పటికీ నేను ఆ వరహాల బాబును అనుకొంటున్నా రా ఏమిటి మాస్టరుగారూ?” అని వేణు అన్నాడు.

వేణు హరలాల్ ఇంటికి భోజనానికివచ్చాడు. సుబ్రహ్మణ్యమూర్తిలాంటి ఆ అబ్బాయిని చూచింది హరలాల్ తల్లి

ప్రేమతోనిండిఉన్న కళ్లతో ఆశీర్వాదము చేసింది, ఎంతో ముద్దుతో భోజనము పెట్టింది. “ఇటువంటి వయస్సులోఉన్న ఈకుర్రవాణ్ణి విడిచి వెలిపోయినప్పుడు ఆ తల్లి ప్రాణము ఏలాగు కొట్టుకున్నదో కదా!” అని వేణు భోజనము చేస్తూఉన్నంతసేపూ అనుకొంటూనేఉన్నది హరలాల్ తల్లి.

భోజనము కాగానే వేణు అన్నాడు—“మాస్టరుగారూ, నేను కొంచెము పెందలాడే ఇంటికి వెళ్లాలి, ఈవాళ నా స్నేహితులు ఇద్దరు వస్తామన్నారు.”

ఆలాగు అంటూ జేబులోనుంచి బంగారమువాచీ తీసి టైము చూచాడు. క్లక్టముగా సెలవుతీసుకొని జోడుగుర్రాల బండి ఎక్కాడు. హరలాల్ ద్వారముదాకా వచ్చి నిలబడ్డాడు. బండి వీధికివీధి కదిలినట్టుగా శబ్దముచేసుకొంటూ ఒక్క నిమిషములో అదృశ్యమయిపోయింది.

“హరలాల్, అతన్ని అప్పుడప్పుడు భోజనానికి తీసుకు వస్తూఉండురా బాబూ ఈ వయస్సులో తల్లిచచ్చిపోయింది అని జ్ఞాపకము వచ్చేసరికి నా గుండె బద్దలయిపోతూంటుంది. రా నాయనా.”

తల్లిమాటలు విని హరలాల్ ఏమీ జబాబుచెప్పలేదు. ఆ తల్లి లేని పిల్లడి మనస్సును ఓదార్చవలసిన అవసరము హరలాల్ కి కనబడలేదు. పెద్ద నిట్లూర్పు విడిచి తనలో తాను అను-

మిత్రా, “చాలును, ఇక్కడితో చాలిస్తే బాగాడంటుంది, మిత్రా ఎన్నడూ ఇంతటి పిలవను, మునుపు అయిదురూపాయిలు జీతము పుచ్చుకొన్న మాస్టరును నేను, ఇప్పటికీ ఆ హరలాల్ నేనా?”

౮

రలాల్ ఒకనాడు బాగా చీకటిపడ్డ తరువాత అఫీసునుంచి ఇంటికి వచ్చాడు తనకోసమని కనిపెట్టుకొని ఎవరో చీకటిలో కూర్చుండిన్నారు, ఆ సంగతి తెలియకుండా హరలాల్ మేడమిదికి వెళిపోయిఉండును, గాని ఇంట్లో అడుగు పెట్టేసరికి సెంటువాసన ఎగిరిపోతున్నది. ఇంట్లో ప్రవేశిస్తూనే, “ఎవరండీ మీరు?” అని అడిగాడు. వేణు లేచి నిలుచొని, “నే నండీ మాస్టరుగారా” అని అన్నాడు.

“ఇ దేమిటి! పిప్పితునుంచి వచ్చి కూర్చున్నావు?” అని హరలాల్ అడిగాడు.

“చాలా సేపయింది వచ్చి కూర్చున్నాను, మీరు ఇంత ఆలస్యముగా అఫీసునుంచి వస్తూంటారని నాకు తెలియలేదు.” అన్నాడు వేణు.

చాలా రోజులకిందట ఆనాడు భోజనానికి వచ్చినప్పటినుండీ వేణు ఈ ఇంటికి ఈ ఒక్కమాత్రమే రాలేదు, వేణు

మాస్టరుగారూ మరి కలియలేదు. ముందుగా క్షబ్ధురై నా కుండా వేణుసాయంత్రము హఠాత్తుగా వచ్చి ఆ అంధకారములో ఆలాగు కనిపెట్టుకొనిఉండడము చూచి మాస్టరు గారు కొంచెము గడబడపడ్డారు.

మేడమిదికి వెళ్లి దీపము వెలిగించి ఇద్దరూ గదిలో కూర్చున్నారు. “అంతా క్షేమమా? విశేషాలేమీ లేవుకదా!” అని మాస్టరుగారు అడిగారు.

వేణుకు రానురాను చదువుఅంటే చికాకు వెస్తున్నది. ఎఫ్.ఏ. లో ఉండిపోయినాడు. సోదిలాగు విరకాలమూ చదివినవే చదువుతూఉండడము ఎవరితరము బాబూ! అతనికంటే ఎన్నో సంవత్సరాలు చిన్న వాళ్లతో క్లాసులో కూర్చొని చదవడానికి చాలా సిగ్గుగా ఉన్నది అతనికి. కానీ తండ్రి ఏమీ బోధపరుచుకోడు.

“అయితే నువ్వేమిటి చేస్తానంటావు?” అని మాస్టరుగారు అడిగారు.

సీమ వెళ్లి బారిస్టరీ ప్యాసయి వస్తాడట. అతనిక్లాసులోనే చదువుతూన్న కుర్రవాడు, తనకంటే చదువులో చాలా తక్కువవాడు, ఒకడు ఉన్నాడట అతను బారిస్టరు పరీక్షకు వేళదామని నిశ్చయించాడట.

“మీనాన్నకు తెలియజేశావా నీ కోరిక?” అని మాస్టరుగారు అడిగారు.

తెలియజేశాను. “ప్యాసు కానిదే సీమ వెళ్లడముమాట నాదగ్గిర ఎత్తకు అన్నాడు నాన్న. కాని నా మనస్సు బాగులేదు, నేను ఇక్కడ ప్యాసుకాలేను,” అని అన్నాడు వేణు.

మాస్టరుగారు విని ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నాడు, ఏమీ అనలేదు. వేణు తిరిగి ప్రారంభించాడు—“ఆ సందర్భములో, నాన్న ఈవాళ నన్ను నోటికివచ్చిన మాటలన్నీ అన్నాడు. అందుచేత ఇంట్లోనుంచి వచ్చేశాను. అప్పుడంటే ఈలాగు ఎప్పుడూ జరగకపోను.” ఈమాటలు అంటూఅంటూ ఏడుపు ఆరంభించాడు.

“ఓద, నేనూ నువ్వు కలిసి మీ నాన్న దగ్గిరికి వెళదాము ఆలోచించి ఏది మంచిదయితే అది చేదాము,” అని అన్నారు మాస్టరుగారు

“ లేదు, నేను మరి అక్కడికి రాను, ” అన్నాడు వేణు

తండ్రితో పోట్లాడి వచ్చి తన ఇంట్లో ఉండిపోవడము హరలాల్ కి ఎంతమాత్రము నచ్చలేదు, అయినా ‘మా ఇంట్లో ఉండవద్దు,’ అని ఏలాగు చెప్పగలడు. కొంచెముసేపు పోతే అతని మనస్సు మెత్తనవుతుంది. అప్పుడు మంచిమాటలు చెప్పి-మరిపించి అతనిని వాళ్ల ఇంటికి తీసుకువెళ్లవచ్చును అనుకొని “భోజనము అయిందా, వేణూ?” అని అడిగాడు.

“లేదు నాకు ఆకలి లేదు ఈవార, నేను భోజనము చేయను.”

“నేను అది ఎంతమాత్రం ఒప్పుకోను” — అంటూ మాస్టరుగారు లేచి ఇంట్లోకి అమ్మదగ్గిరికి వెళ్లి, “వేణు వచ్చాడు, అతనికోసము ఫలహారము ఏమైనా చెయ్యి అమ్మా,” అని అన్నాడు.

విని అమ్మ చాలా సరదాపడి ఫలహారము తయారు చేదామని లేచింది. హరలాల్ ఆఫీసుబట్టలు విడిచి కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కొని వేణుదగ్గిరికి వచ్చి కూర్చున్నాడు. హరలాల్ కొంచెము దగ్గి గొంతుక సవరించుకొని వేణువీపు మీద చెయ్యి వేసి అన్నాడు, “సంగతి బాగులేదు వేణూ! నాన్నగారితో పోట్లాడి ఇంట్లోనుంచి వెళిపోరావడము నీకు తగిన పని కాదు వేణూ ”

విని వేణు తక్షణము మంచముమీదనుంచి లేచి, “ఇక్కడఉంటే మీకు ఇబ్బంది కలుగుతుంది అంటే శతశాఠ్ గారి ఇంటికి వెళిపోతాను,” అన్నాడు; అంటూ వెళిపోబోయినాడు. మాస్టరుగారు అతని చెయ్యి పట్టుకొని, “ఉండు, కొంచెము ఏదైనా తిని వెళ్లు,” అన్నారు.

“వద్దు, నేనేమీ తినలేను,” అని కోపముతో అన్నాడు వేణు, అంటూ చెయ్యి వదిలించుకొని గదిలోనుంచి పైకి వచ్చేశాడు.

ఇంతలో తల్లి హరలాల్ కోసము సిద్ధముగా ఉంచిన ఫలహారము పళ్లెములో పెట్టి తీసుకువస్తూ వరండాలో ఎదురుపడ్డది, “వెళిపోతున్నావు ఏమి నాయనా?” అని అడిగింది.

“పని ఉన్నది, నేను వెళిపోవాలి అన్నాడు,” వేణు.

“ఏమైనా సరే వెళ్లనివ్వను, ఫలహారము చేయనిదే వెళ్లడానికి వీలులేదు,” అని తల్లి అన్నది. వరండామీదనే పళ్లెము ఉంచి వేణుగోపాల్ చెయ్యి పట్టుకొని కూర్చోపెట్టి అతనిచేత ఫలహారము చేయించింది.

కోపముగా ఉండడమువల్ల వేణు ఏమీతినడములేదు, దీనిమీదా దానిమీదా చెయ్యి వేసి తీసేస్తూ’న్నాడు. అంతలో గుర్రపుబండిఒకటి వచ్చి గుమ్మముదగ్గర నిలబడ్డది. మొదట ఒక దర్వాన్ మెట్లు ఎక్కుతున్నాడు, అతని వెనకనే రప్ రప్ మని స్లిప్పర్లు శబ్దముచేసుకొంటూ అధర్ బాబు వస్తూ’న్నాడు. వేణు ముఖములో రక్తములేదు.

తల్లి గదిలోకి వెళిపోయింది. అధర్ బాబు మీదికివచ్చి వేణుఎదుట నిలబడి హరలాల్ వైపుచూస్తూ అన్నాడు, “ఇదా సమాచారము ! రతి అప్పుడే నాతో అన్నాడు, కాని కడుపులో ఇంతింత ఉద్దేశాలు పెట్టుకొనిఉన్నావని నేను నమ్మలేదు. వేణును పూర్తిగా వశపరుచుకొని ఇష్టమువచ్చిన ఆటలు ఆడిద్దామని అనుకొంటున్నావు గాని నేను అది సాగనివ్వను,

జ్ఞాపకము ఉంచుకో. పిల్లవాడిని దొంగలాడుతా వేమి! నీ మీద పోలీసుకేసు పెట్టి నిన్ను జైలులో పెట్టించి మరీ వదులుతాను, జాగ్రత్త!” అని ఈలా వేణువైపు ముఖము తిప్పి, “ఇకలే, పద!” అన్నాడు. వేణు ఊఁ అనకుండా, ఆఁ అనకుండా తండ్రి వెనకనే వెళిపోయినాడు.

ఆవాళ హరలాల్ కుమాత్రము అన్నము నోటికి వెల్లిందికాదు.

F

హరలాల్ కంపినీవాళ్లు కొత్తవ్యాపారము ఒకటి మొదలుపెట్టి, చుట్టుపక్క డొళ్లలో ధాన్యమూ, కాయ ధాన్యాలూ బేరముచేసి చాలాభారీగా కొంటున్నారు ఇప్పుడు. ఆసంబంధములో హరలాల్ వారానికి ఒకమారు, ప్రతిశనివారమూ, ఉదయముబండిలో ఏడెనిమిదివేల రూపాయలు పట్టుకొని పెళ్లవలసివచ్చేది. ఆచుట్టుపక్క డొళ్లన్నిటికీ వీలుగా ఉండేటట్టు కేంద్రముఒకటి మఫసల్ లో ఏర్పరిచారు. సరుకు స్లయిచేసిన వర్తకులతో లెక్కపరిష్కారము చేసుకోడానికి పదిరూపాయలనోట్లూ, అయిదురూపాయలనోట్లూ పట్టుకొని ఆ సబ్ ఆఫీసుకు ప్రతివారమూ వెళ్లేవాడు. అక్కడ రసీదులూ, చిత్తాలు సరిగా ఉన్నవోలేవో చూచి వారముపాడుగునా అక్కడ అవసరానికి సరిపోయేటట్టు రూపాయలు అక్కడఉంచి

వచ్చేవాడు. ఆఫీసు దర్వానులు ఇద్దరు హారలాల్ కు సాయము వస్తూఉండేవారు. హారలాల్ దగ్గర సెక్యూరిటీ పుచ్చుకోలేదని ఆఫీసులో అందరూ మూలుగుతూఉండేవారు, గాని పెద్దదొరగాను తనమీదనే పూచీ అంతా పెట్టుకొంటాను అనడముచేత సెక్యూరిటీ అవసరము లేకపోయింది.

మాఘమాసమునుండి ఈ వ్యాపారము జరుగుతూ ఉన్నది. చైత్రమువరకు ఈలాగే జరిగేట్లుగా ఉన్నది. ఈ సంబంధములో హారలాల్ చేయవలసిన పని చాలా ఉండేది. హారలాల్ సాయంత్రము ఆఫీసునుండి ఇంటకి తరుచుగా ఆలస్యముగా గాని రాలేకపోయేవాడు.

ఈలాగే ఒకనాడు ఇంటికి ఆలస్యముగా వచ్చేసరికి వేణు వచ్చి ఉన్నాడని విన్నాడు. తల్లి అతనికి భోజనముపెట్టి అతిముద్దుతో కూర్చోపెట్టింది. వేణూ ఆమె కబుర్లు చెప్పుకొంటూ చాలాసేపు కూర్చోవడమువల్ల ఆమె మనస్సు మరింత ప్రేమతో నిండిపోయింది, వేణు ఆమె హృదయాన్ని మరింత ఆకర్షించడము మొదలు పెట్టాడు.

ఈలాగు మరి రెండుమూడు మార్లు జరిగింది. హారలాల్ తల్లి అన్నది—“ఇంట్లో అమ్మ లేదు కదూ, అందుచేత అక్కడ ఉండబుద్ధిపుట్టదు అబ్బాయికి. వేణు నీ తమ్ముడని నాలోనేను అనుకొంటున్నాను, సాక్షాత్తు నాకడుపున పుట్టాడు అనిపిస్తోంది నాకు, ఆ ప్రేమరుచి తగిలింది గనుక కేవలము

హారలాల్ హృదయము దుఃఖముతోనూ, ప్రేమతోనూ నిండిపోయింది. దుఃఖసమయములో వేణు అందరినీ విడిచిపెట్టి తన మాస్టరుగారిదగ్గరికి వచ్చాడు పాపము అనుకొంటూ హారలాల్ కొంత ఆనందము పొందాడు, అది చిక్కెన వ్యవహారములాగు ఉన్నదని చాలా భయముగా ఉన్నా కాని మాస్టరుగారు చేయగలిగినది ఏమాత్రము!

“ఏలాగైనా సీమ వెళ్ళి బ్లారిస్టర్ పాసుఅయ్యి రాగలిగితే ఈచిక్కులోనుంచి విముక్తుడను అవుతా మాస్టరుగారూ.

“అధర్ బాబుగారు నిన్ను వెళ్లనిస్తారా?”

నేను ఇంట్లోనుంచి వెళిపోతే బ్రతికాను అనుకొంటాడు నాన్న. కాని సొమ్ముమీద నాన్నకు గల మోహము ఇంతాంతాకాదు గనుక సీమవెళ్ళడానికి కావలసిన డబ్బు అతనిదగ్గరనుంచి లాగడము సులభముకాదు, ఏదైనా ఎత్తుమీద తీసుకురావాలి.”

వేణు ఊహను చూచి మాస్టరుగారికి నవ్వువచ్చింది, నవ్వుతూ, “ఏమిటి ఆ ఎత్తు?” అని అడిగారు.

వేణు అన్నాడు, “నేను ప్రోనోటుమీద డబ్బు తెస్తాను. ఆ డబ్బుకోసమని నామీద దావాపడితే తప్పించుకొనే మార్గము ఏదీ నాకు లేదు అని కనిపెట్టి నాన్న ఆ అప్పు

తీర్చేస్తాడు. ఆ రూపాయిలతో సీమవెలిస్తాతాను నేను అక్కడికి వెళ్లాక నా ఖర్చులకోసము రూపాయిలు పంపించకుండా ఊరుకోలేదు.”

“నీకు అప్పు ఎవరు ఇస్తారు?”

“మీరు ఇవ్వలేరూ, మాస్టరుగారూ

హరరాజాల్ ఆశ్చర్యపడుతూ, “నేనా!” అన్నాడు, నోటివెంట మరి మాట వచ్చింది కాదు.

“మీ డర్వాన్ పొట్లాలు కట్టి నోట్లూ, సంచులతో రూపాయిలూ, తీసుకువస్తున్నాడు?” అన్నాడు వేణు.

“ఆ డర్వాన్ నా డర్వాన్ అయినట్టుగానే ఆ నోట్లు నానోట్లు!” అని నవ్వుతూ అన్నారు మాస్టరుగారు.

ఆ రూపాయిల కథ వేణుకు అప్పుడు మాస్టరుగారు బోధపరిచారు, “ఒక రాత్రిపాటు దరిద్రుని ఇంట్లో ఆశ్రయము వాటికి, మర్నాడు ప్రాద్దున్నే పదివైపులా పారిపోతవి.”

“మీ దొర నాకు అప్పుఇయ్యలేడూ, కావలంటే వడ్డీ జాస్తీగా ఇస్తాను?” అని వేణు అడిగాడు.

“మీ నాన్నగారు సెక్యూరిటీ ఉంటే నేను అడుగుతున్నాను కదా అని ఇస్తే ఇయ్యవచ్చును.”

“సెక్యూరిటీ ఉండేటట్టైతే రూపాయిలే ఇచ్చును నాన్న.”

వాదన అక్కడదాకా వచ్చి అక్కడ ఆగిపోయింది. తనకు ఇల్లూవాకలీ ఏమైనా ఉంటే అది అమ్మేసి ఆ డబ్బు ఇచ్చి-ఉందును అని తనలో తాను అనుకొన్నాడు హరలాల్. కాని చిక్కంతా ఎందువల్ల నంటే ఇల్లూవాకలీ, భూమిపుట్టా, ఎమిలేవు.

౧౦

ఒక శుక్ర వారము సాయంకాలము జోడుగుర్రాలబండి హరలాల్ ఇంటి ఎదుటకు వచ్చి నిలబడ్డది. వేణు బండిలోనుంచి దిగగానే హరలాల్ దర్వాన్ బాగా వంగి సలాముచేసి గాభరాగాభరాగా మీదికివెళ్లి కబురుచెప్పాడు. హరలాల్ పడకగదిలో నేల కూర్చొని రూపాయిలలెక్క సరిచూస్తూ ఉన్నాడు. వేణు మేడ ఎక్కి ఆ గదిలోకి వచ్చాడు. ఈవాళ కొత్తమోస్తరుగా దుస్తులు వేసుకొన్నాడు, పోకుగా కట్టు కొంటూఉండే దోవతీ కండువాకు బదులుగా ఈవాళ ఫార్సీ పంట్లూమూ కొంటూ వేశాడు, టోపీ పెట్టుకొన్నాడు. రెండు చేతులవేళ్లనూ ఉంగరాలు వజ్రలూకెంపులతో జిగ్ జిగ్ మంటూ'న్నవి. మెడలో బంగారపు వాచీగోలుసు, దానిచివరను తగిలించిఉన్న వాచీ జేబులో ఎత్తుగా కనబడుతున్నది. కమిజుచేతులకు ఉన్న వజ్రలుతాచిన బొత్తాములు పైకి కనబడుతున్నది.

రూపాయిలు లెక్కపెట్టడము ఆపి హరలాల్ ఆశ్చర్యముతో, “ఇదేమిటి ఇది? ఇంత రాత్రివేళ ఈవేషమేమిటి?” అని అన్నాడు.

వేణు అన్నాడు, “నాన్నకు రేపు వెళ్లి, ఆమాట నాకు తెలియకుండా దాచి ఉంచారు గాని నాకు తెలిసిపోయింది. మా బారక్ పూర్ బంగళాలో కొన్నాళ్లు ఉండి వస్తానని చెప్పి వచ్చాను. వెళతానంటే నాన్న సంతోషపడుతూ ఒప్పుకొన్నాడు, అందుచేత మా బారక్ పూర్ తోటఇంటికి వచ్చేశాను. మరి ఇంటికి వెళ్లవలెననేలేదు. సాహసములేదుగాని గంగలోపడి చచ్చిపోదామని బుద్ధిపుడుతున్నది.”

ఈలా' అంటూ అంటూ వేణు ఏడవడము మొదలు పెట్టాడు. హరలాల్ గుండెలో బల్లెముతో పొడిచినట్టు అయింది. ఎవరో పరాయిస్త్రీవచ్చి తనతల్లి గదిలో ప్రవేశిస్తుంది, తల్లి మంచముమీద పడుకుంటుంది, తల్లిస్థానము ఆక్రమిస్తుంది అనుకొంటూ వేణు ఎంతదుఃఖపడుతుంటాడో కదా! అందుచేతనే వేణుకు ఇల్లు కంటకమయము అయిపోయింది పాపము. ఈ బాధ వెళ్లి హరలాల్ హృదయానికి తగిలింది. బీదవాళ్లు కాకపోయినంతమాత్రాన ఈ లోకములో అవమానమూ, దుఃఖమూ ఉండవు అనుకోవడము ఉత్తభ్రమ అని హరలాల్ కు అప్పుడు బాగా బోధపడ్డది. వేణుమనస్సును ఏవిధముగా శాంతపరచడమో హరలాల్ కు తెలియలేదు. వేణుచెయ్యి

తనచేతితో పట్టుకొన్నాడు. ఆ చెయ్యివైపు చూడగానే, ఇంత దుఃఖముగా ఉన్నప్పుడు వేణు ఇంత ముస్తాబయి ఏలాగు రాగలిగాడో బోధపడడములేదు, అని హరలాల్ తనలో తాను అనుకొన్నాడు.

హరలాల్ తన ఉంగరాలవైపు చూస్తూఉండడము వేణు చూచాడు. మాస్టరుగారి మనస్సులోపుట్టిన సందేహము బోధపడ్డ దనుకొని, “ఈ ఉంగరాలు మా అమ్మవండీ మాస్టరు గారూ,” అన్నాడు.

ఆమాట విని మాస్టరుగారు కళ్ల నీళ్లుపెట్టుకొన్నారు, అవి బొటబొట కారకుండా ఆపుకోవడము కష్టసాధ్యమయింది. కొంచెముసేపు అయిన తరువాత, “వేణూ, భోజనమయిందా?” అని అడిగారు.

“మీ భోజనము ఇంకా కాలేదూ?” అని వేణు అడిగాడు.

“రూపాయిలు లెక్కపెట్టి, *ఐరన్ చెస్ట్ లోపెట్టనిదే భోజనానికి లేవను,” అని అన్నారు మాస్టరుగారు.

“మీరు భోజనము చేసిరండి, నేను ఇక్కడ కూర్చుంటాను. అమ్మగారు మీకోసము కనిపెట్టుకొని ఉంటారు.

హరలాల్ కొంచెముసేపు ఆలోచించాడు, చివరకు అన్నాడు, “నేను ఒక చిటికెలో భోజనము చేసేసి వస్తాను.”

హరలాల్ తొందర తొందరగా భోజనముచేసి తల్లితో కూడా గదిలోకి వచ్చాడు. వేణు తల్లిపాదాలకు నమస్కారముచేశాడు; తల్లి వేణుబుగ్గలు నొక్కి ముద్దుపెట్టుకొన్నది. వేణుఅవస్థఅంతా వినడమువల్ల తల్లిగుండె బద్దలయిపోతూ ఉన్నది. తనహృదయములో ఉండే ప్రేమఅంతా ఇచ్చినా వేణు కొరత పోగొట్టలేను కదా అని ఆ తల్లిదుఃఖము.

నాలుగువైపులా పడిఉన్న రూపాయిలూనోట్ల మధ్య ముగ్గురూ కూర్చొని వేణుచిన్నప్పటి మాటలు అనుకోవడము ఆరంభించారు. మేష్టరుగారూ వేణూ కలిసిఉన్న రోజులు ఎంత మనోహరమయినవి! ఆనాటివి ఎన్నో సంగతులు జ్ఞాపకము వచ్చినవి. వేణుతల్లి వేణుగు కనపరిచిన అపరిమితప్రేమ మాట కూడా వచ్చింది.

ఈలాగు మాట్లాడుతూ చాలా రాత్రిదాకా కూర్చున్నారు. వేణు ఒకమాటు చప్పున వాచీ వైకి తీసి చూచి అన్నాడు, “ఈవాళకు ఇది చాలిద్దామండీ మాష్టరుగారూ, ఇంకా ఆలస్యముచేస్తే బండి తప్పిపోతాను.”

“ఈవాళకు ఇక్కడ పడుకో బాబూ,” అన్నది తల్లి, “ప్రాద్దున్నే లేచి ఇద్దరూ కలిసి వెళ్లవచ్చును.”

“మీమించండి అమ్మా, ఈ రాత్రి మాత్రము నన్ను ఉండ్రు మనకండి. ఈవాళ నేను వెళ్ళకతీరదు,” అన్నాడు వేణు.

“మాస్టరుగారూ, ఈ ఉంగరాలూ, వాచీ మీదగ్గిరే ఉంచండి. నూ తోటలోకి ఇవన్నీ తీసుకువెళ్ళడము మంచిది కాదు, తిరిగి వచ్చేటప్పుడు తీసుకొంటాను. నా బండిలో చర్మము బ్యాగ్* ఉన్నది, మీ దర్వానుతో చెప్పండి అది తీసుకురమ్మని, ఇవి అందులో పెట్టి ఉంచేస్తాను,” అన్నాడు వేణు.

ఆఫీసు దర్వాను బ్యాగ్ తీసుకు వచ్చాడు. వేణు తన వాచీగొలుసూ, ఉంగరాలూ, బొత్తాములూ, మొదలై నవన్నీ ఆ బ్యాగులో ఉంచాడు. హరలాల్ చాలా జాగ్రత్తమనిషి, ఆ బ్యాగ్ తీసుకువెళ్లి ఐరన్ సేఫ్ లో పెట్టి తాళమువేశాడు.

వేణు హరలాల్ తల్లి పాదధూళి తీసుకొన్నాడు. ఆమె గొంతుకలోనుంచి మాట రాకుండా ఉన్నది, వేణును ఆశీర్వదించింది, “తల్లి జగదాంబ నీకు తల్లి అయి నిన్ను రక్షించు గాక!”

తరువాత వేణు హరలాల్ పాదాలు ముట్టుకొని ప్రణామముచేశాడు. ఇంతకు ముందు ఎన్నడూ వేణు ఈలాగు

తో చేసిన చిన్న పెట్టె.

చేయలేదు. హరలాల్ ఏమీ అనలేదు, అతని వీపుమీద చెయ్యివేసి అతనితో కలిసి కిందికి వచ్చాడు. బండి లాంతర్లు వెలుగుతూఉన్నవి. గుర్తులు తొందర పడుతూన్నవి! కలకత్తా గ్యాసులైట్లతో నిండి ఉన్న అంధకారములోనికి వేణును తీసుకొని బండి అదృశ్యమయిపోయింది.

హరలాల్ తన గదిలోకి వచ్చి చాలా సేపటివరకూ ఏమిచేయకుండా అలానే కూర్చున్నాడు. చివరకొక పెద్ద నిట్టూర్పు వదిలి రూపాయిలు లెక్కపెట్టి వేరువేరు కుప్పలు చేసి సంచీలలో నింపాడు, నోట్లు ఇంతకుముందే లెక్కపెట్టి కట్టలుకట్టి ఐరన్ సేఫ్ లో పెట్టిఉన్నవి.

ఇనపపెట్టె తాళాలు తలగడకిందనే పెట్టుకొని హరలాల్ ఆరూపాయిల గదిలోనే చాలా రాత్రి అయినతరువాత పడుకొన్నాడు. అతనికి బాగా నిద్ర పట్టలేదు; కలబకటి వచ్చింది: వేణుతల్లి కనబడ్డది కలలో. పరదా వెనుకనుండి అతనిని తిడుతూఉన్నది. మాటలు స్పష్టముగా వినబడడములేదు. ఆ కెంపులలోనుంచీ, మాణిక్యాలలోనుంచీ, వజ్రాలలోనుంచీ కిరణాలుమాత్రము ఆనల్లని పరదాను పొడుచుకొని వైకివచ్చి ఆడుతున్నవి. హరలాల్ 'వేణూ' అని పిలుద్దామని బ్రహ్మాండమయిన ప్రయత్నముచేస్తూ'న్నాడు గాని నోటివెంట మాట రాకుండాఉన్నది. అటువంటప్పుడు పిడుగుపడ్డట్టు పెద్దశబ్దమేదో ఒకటిఅయింది. ఆపరదా తెగి పడిపోయింది. ఉలికిపె... హరలాల్

లేచాడు. అంధకారము స్తూపాకారముగా అన్నివైపులా కనబడుతున్నది. కిటికీతలుపు తోనేస్తూ జఫ్మని గాలి లోపలికి వచ్చేసరికి దీపము ఆరిపోయింది. హరలాల్ ఒళ్లు చమటలో మునిగిపోయిఉన్నది. చప్పున లేచి దీపము వెలిగించాడు హరలాల్. వాచీ చూచాడు, నాలుగు ఘంటలు అయింది. మరి నిద్రపోవడానికి వేళలేదు. రూపాయిలు పట్టుకొని రైలుకు వెళ్లడానికి సిద్ధముకావలెను.

హరలాల్ ముఖముకడుగుకొని తిరిగి తన గదివైపు వెళుతూఉన్నాడు, తల్లిగదిలోనుంచి మాట వినబడ్డది; “లేచావురా, బాబూ?” అంటూఉన్నది తల్లి.

తెల్లవారగట్లే మంగళదాయకమైన తన తల్లిముఖము ఆనాడు చూదామని హరలాల్ తల్లిగదిలోకి వెళ్ళాడు. కొడుకుచేసిన ప్రణామము అందుకొని తల్లి తనలోతాను కొడుకును ఆశీర్వాదించి పైకి అన్నది, “బాబూ ఇప్పుడే నేను కల గన్నాను రా; నివ్వు కోడలును తీసుకురావడానికి వెళుతూ ఉన్నావని. తెల్లవారుఝామున వచ్చే కలలు ఎన్నటికీ అబద్ధము కావు రా బాబూ!”

హరలాల్ నవ్వుకొంటూ తన గదిలోకి వచ్చేవాడు. కింద కూర్చొని రూపాయిలసంచులూ, నోట్లకట్టలూ పెట్టెలో సరదడము మొదలుపెట్టాడు. మధ్య హఠాత్తుగా పని నిలిచిపోయింది, హరలాల్ గుండెలో రాయిపడ్డది—రెండుమూడు

నోట్లసంచులు ఖాలీ! కలగంటున్నా నా అనిపించింది హరలాల్ కు. మూతులు పట్టుకొని ఆ సంచులు ఇనపపెట్టెమీద కొట్టాడు, వాటిలో ఏమీలేదు అని స్పష్టము, అయినా వదలకుండా ఆ మూడుసంచులూ మూతులు విప్పి తిరగవేసి చూచాడు. ఒకసంచిలో నుంచి చిన్న ఉత్తరాలు రెండు పడ్డవి, వేణు దస్తూరితో ఉన్నవి ఆ ఉత్తరాలు, ఒకటి హరలాల్ పేరా ఒకటి తన తండ్రి పేరా.

తొందరతొందరగా చదవడము మొదలుపెట్టాడు. ఏమిటి చదువుతున్నాడో తనకే తెలియడములేదు. అనిపించింది. అక్షరాలు బాగా కనబడడములేదు. భాష మరిచిపోయినానా అనిపించింది అతనికి.

ఏలాగై తేనేమి రెండు ఉత్తరాలూ చదివాడు. వాటి సారాంశము ఏమిటి అంటే — మూడు వేలరూపాయల పది రూపాయలనోట్లు తీసుకొని వేణు సీమ వెలిపోయినాడు. స్త్రీమరు తెల్లవారు ఝామున బయలుదేరుతుందట. హరలాల్ భోజనానికి వెళ్లినప్పుడు వేణు ఈపని చేశాడు. “నాన్నకు కూడా ఒక ఉత్తరము వ్రాస్తున్నాను. ఈ అప్పు నాన్న దిద్దేస్తాడు, అది ఈలాగుఉంటూ ఉండగా—ఆ బ్యాగ్ విప్పితే అందులో మా అమ్మ నగలు కనబడతవి, వాటిఖరీదు నాకు సరిగా తెలియదు గాని మూడు వేలరూపాయలకు జాస్త్రీ ఉంటుంది అనుకొంటాను. అమ్మే బ్రతికిఉండి, నేను సీమ వెళ్లడానికి

నాన్న నాకు డబ్బుఇవ్వనుంటే అమ్మ తన వస్తువులన్నీ అమ్మి నా ఖర్చులకు కావలసిన డబ్బు అంతా ఇచ్చిఉండును. అమ్మ వస్తువులు నాన్న మరిఒకరికి ఇవ్వడము చూచి నేను ఎంత మాత్రము సహించలేను. అందుచేత తంటాలుపడి ఏలాగో ఆవస్తువులు నేనే తీసుకువచ్చేశాను. నాన్న మీకుతక్షణము రూపాయిలు ఇవ్వనిపక్షమందు ఈ నగలు అమ్మే లేక తనఖా పెట్టో మీరు రూపాయిలు తెచ్చుకొండి. ఇవి మా అమ్మ వస్తువులు, గనుక నావస్తువులే!—ఇదికాక ఇంకా చాలా గ్రంథమువ్రాశాడు, గాని అదిఅంతా అప్రస్తుతము.

హరలాల్ తక్షణము గదికి తాళమువేసి బండిచేసుకొని స్టీమరు రేవుకు బయలుదేరాడు. వేణు ఏ స్టీమరులో వెళ్లాడో ఆ స్టీమరుపేరు కూడా హరలాల్ కు తెలియదు. డాల్ హాసీ స్కేరు దాకా వచ్చేసరికి తెల్ల వారకముందే రెండు స్టీమర్లు బయలుదేరి వెళిపోయినవని హరలాల్ విన్నాడు. రెండూ ఇంగ్లాండ్ వెళుతూఉన్నవట, ఆ రెండిటిలో దేనిలో వేణు ఉన్నాడో కనుక్కోనే సాధనము హరలాల్ కు తెలియలేదు. ఇంతకూ కనుక్కున్నా ఆ స్టీమరును అందుకోవడము ఏలాగు?

ఆ స్కేరు దగ్గరనుంచి హరలాల్ ఇంటివైపు తిరిగాడు. నాలుగువైపులా బాగా ఎండవచ్చింది. కలకత్తా పూర్తిగా నిద్రనుండి లేచిపోయింది. హరలాల్ కు ఒంటిమీద తెలివిలేదు. దేహమూ రూపమూ లేని ఒక భయంకరమైన ప్రతికూలతను

హరలాల్ తన శక్తిఅంతా ప్రయోగించి తోయవలెనని ప్రయత్నముచేస్తున్నాడు. ఆ ప్రతికూలత అన్నివైపులా నిండి ఉన్నది, ఎంతతోసినా రవంతైనా కదలకుండాఉన్నది. ఇంట్లో తల్లి ఉన్నది — ప్రతిరోజూ ఆ ఇంటికి వచ్చేసరికి ఒంట్లోని ఆయాసమూ, మనస్సులోని కష్టమూ పూర్తిగా ఒక్కక్షణములో మాయమయిపోయేవి. ఆ ఇంటిముందరికి వచ్చి బండి నిలబడ్డది, బండివాడికి అద్దె ఇచ్చి పంపివేసి నిరాశతోనూ, భయముతోనూ కుంగిపోతూ ఇంట్లో ప్రవేశించాడు.

తల్లి అతి ఆతురతగా లోపున వరండాలో నిలుచొని ఉన్నది, కొడుకును చూడగానే, “ఎక్కడికి నాయనా, వెళ్లావు?” అని అడిగింది.

“నీకు ఒక కోడలిని జతపెట్టి తీసుకువద్దామని వెళ్లాను అమ్మా,” అని అంటూ శుష్కకంఠముతో నవ్వి నిలుచున్న దగ్గరే తెలివి తప్పి పడిపోయినాడు.

తల్లి “బాబోయి” “నాయనోయి” అంటూ, తలా నోరూ కొట్టుకొంటూ, పరుగెత్తివెళ్లి నీళ్లు తెచ్చి కొడుకుముఖముమీద కొట్టింది.

కొంచెముసేపు అయిన తరువాత హరలాల్ కళ్లు విప్పి శూన్యదృష్టితో నాలుగువైపులా చూస్తూ లేచి కూర్చున్నాడు. “అమ్మా, మరేమీ గాభరాపడకు, నన్నుమూత్రము కాసేపు

ఒంటరిగా కూర్చోనీ,” అని అంటూ హరలాల్ లేచి గదిలోకి వెళ్లి లోపునుంచి గడియ వేసుకొన్నాడు. బయట, తలుపుదగ్గర, నేలమీద తల్లి చతికిలపడిపోయింది, ఫాల్గున మాసపుఎండ ఒంటినిండా పడుతున్నది. మూసిఉన్న తలుపు-మీద తల చారవేసుకొని తల్లి కూర్చున్నది; ఉండుండి, “హరలాల్, బాబూ హరలాల్,” అని పిలుస్తూఉన్నది.

“ఇప్పుడే బయటకు వస్తాను. నివ్వు ఆ ఎండలో కూర్చోకు అమ్మా!” అని లోపునుంచి జబాబు మాటిమాటికీ వస్తూన్నది.

తల్లి అక్కడే ఆ ఎండలోనే కూర్చొని దేవుని ప్రార్థిస్తూఉన్నది తనలో తాను.

ఆఫీసుదర్వాన్ వచ్చి తలుపు కొట్టి, “బాబూ ఇప్పుడైనా బయలుదేరక పోతే బండి దొరకదు,” అని కేకవేశాడు.

“ఈవాళ ఏడు ఘంటలబండిలో వెళ్లను,” అని లోపు-నుంచే హరలాల్ జబాబు చెప్పాడు.

“అయితే మరి ఎప్పుడు వెళతారు?” అని అడిగాడు దర్వాన్.

“అది తరవాత చెపుతాను,” అన్నాడు హరలాల్

దర్వానుకు ఏమీ బోధపడలేదు,—చేతులు జోడించుకొని తలతిప్పుకుంటూ కిందికి దిగిపోయినాడు.

హారలాల్ తనలో తాను ఒకటేమాట తిరిగి తిరిగి అనుకుంటున్నాడు—“ఎవరితో చెప్పేది ఈమాట? ఇది చోరీ! వేణును జైలులో పెట్టించేదా?”

హఠాత్తుగా ఆ నగలమాట జ్ఞాపకమువచ్చింది—వాటి సంగతి పూర్తిగా మరిచే పోయినాడు. దారొకటి కనబడ్డది అనుకొన్నాడు ఇప్పుడు. బ్యాగ్ విప్పి చూచాడు, అందులో ఉన్నవి ఆ ఉంగరాలూ, వాచీ, గొలుసు, గుండీలూ మాత్రమే కావు; పట్టెడా, జిగినీ, కొప్పుగొలుసులూ, ముత్యాలహారమూ, బంగారముగాజులూ, మొదలైన ఇంకా చాలా ఖరీదుగల ఆభరణాలన్నీ ఉన్నవి. ఖరీదు మూడువేలరూపాయలకంటె చాలా ఎక్కువఉంటుంది, గాని ఇదీ చోరీయే! ఇది వేణు చోరీకింద రాదు, ఆ బ్యాగ్ తన గదిలో ఉన్నంతసేపు తాను చేసిన చోరీ అవుతుంది.

మరి ఆలస్యము చేయకుండా వేణు అధర్ బాబుకు వ్రాసిన ఉత్తరమూ, ఆ బ్యాగూ పట్టుకొని గదిలోనుంచి బయటికి వచ్చాడు.

“ఎక్కడికి వెళుతున్నావురా బాబూ?” అని తల్లి అడిగింది.

“అధర్ బాబుగారి ఇంటికి.”

తల్లి గుండెమీద కూర్చొని ఉన్న ఆ పేరు లేని భూతము, ఆ భయము, హఠాత్తుగా మాయమయిపోయింది, ‘నిన్న రాత్రి,

విన్నాడు వేణు తండ్రి తిరిగి వెళ్లి చేసుకొంటాడు అని, అప్పటి నుంచీ బిడ్డడిమనస్సును దుఃఖముపట్టుకొన్నది. ఆహా, వేణు అంటే వీడికి ఎంత ప్రేమ!’ అని తనలో తాను అనుకొన్నది తల్లి.

“ఈవాళ, అయితే మరి, ఊరికివెళ్లవూ?” అని అడిగింది తల్లి.

“వెళ్లను!” అని అంటూ అతి తొందరగా బయటికి వచ్చాడు.

హరలాల్ ఇంకా అధర్ బాబుగారి ఇంటిదాకా రాలేదు, దూరమునుంచి టకోరా మేళము వినబడుతున్నది—‘ఆలెయా,’ రాగముమీద సనాయితో పాడుతూఉన్న ఆలాపన వచ్చి చెవినిపడి మనస్సును కరిగిస్తూఉన్నది. మెల్లి మెల్లిగా హరలాల్ అధర్ బాబుగారిఇంటికి వచ్చాడు. లోపలికి వెళ్లేసరికి వెళ్లి సరదాలతో కలిసి ఏదో అశాంతిలక్షణముకూడా కనబడుతూ ఉన్నది. అతి కఠినముగా ఫారా జరుగుతూఉన్నది; నౌకర్లనూ చాకర్లనూ పైకి వదలడములేదు; భయమూ విచారమూ ప్రతివాని ముఖాన కనబడుతూఉన్నది. హరలాల్ నౌకర్లను అడిగి సమాచారము తెలుసుకొన్నాడు: రాత్రి చాలా ఖరీదుగల నగలు చోరీపోయినవట, ముఖ్యముగా అనుమానిస్తూ ఉన్న ఇద్దరు ముగ్గురు నౌకర్లను పోలీసువాళ్లకు—అప్ప చెపుదామని ఆలోచిస్తూఉన్నారట.

హరలాల్ మేడమీదికి వెళ్లాడు. అధర్ బాబు వరండాలో కూర్చొని ఉన్నాడు, కోపముతో మండిపడిపోతూ—

న్నాడు. రతిబాబు పక్కను కూర్చొని గుడుగుడు పీలుస్తూ:-
 న్నాడు. అధర్ బాబును చూచి, “మితో రహస్యముగా
 కొంచెము మాట్లాడవలసి ఉన్నది,” అని హరలాల్ అన్నాడు.

అధర్ బాబు అగ్నిహోత్రుడయిపోయి అన్నాడు,
 నీతో రహస్యాలు మాట్లాడడానికి నాకు ఇప్పుడు వేళలేదు,
 చెప్పవలసినదేదైనా ఉంటే ఇక్కడే చెప్పు.”

హరలాల్ ఏదైనా సాయము కావాలెననో లేక అప్పు
 ఇవ్వమని అడగడానికో ఈలాంటప్పుడు వచ్చాడు అని
 అధర్ బాబు అనుకొన్నాడు. రతికాంత అన్నాడు, “నాఎదుట
 బాబుగారితో ఎమైనా చెప్పడానికి మీకు సంకోచముగా
 ఉంటే నేను అవతలికి వెళిపోతాను.”

చికాకుపడుతూ అధర్ బాబు, “అహ్! నువ్వు కూచో!”
 అని అన్నాడు.

“నిన్నరాత్రి వేణు ఈ బ్యాగ్ మాఇంట్లో ఉంచి వెళ్లి-
 పోయినాడు,” అని హరలాల్ అన్నాడు.

“బ్యాగ్ లో ఏమి ఉన్నది?”

హరలాల్ బ్యాగ్ విప్పి అధర్ బాబుచేతికి ఇచ్చాడు.

“మాస్టరూ శిష్యుడూ కలిసి మంచి వ్యాపారము
 మొదలు పెట్టారే!” అన్నాడు అధర్ బాబు. “చోరీమూల్

అమ్మబోతే పెట్టుకొంటారు అని తెలుసును, అందుచేత తెచ్చి ఇచ్చేశావు! నీ మంచితనము చూచి కట్నముకూడా ఇస్తాననుకొంటున్నావు కదూ?”

అప్పుడు వేణు వ్రాసిన ఉత్తరము తండ్రిచేతులో పెట్టాడు హరలాల్. చదివి అతను మరింత మండిపడిపోయినాడు, “పోలీసువాళ్లకు రిపోర్టు ఇస్తాను,” అన్నాడు. “మూవాడు ఇంకా మేజరు కాలేదు. దొంగతనముచేసి అతనిని సీమ పంపించావు. అయిదు వందలరూపాయిలు వాడిచేతిలో పెట్టి ఉంటావు, మూడువేలు అని వ్రాయించావు, ఈ అప్పు నేను తీర్చాలేమి?”

“నేను అప్పు ఇవ్వలేదు,” అని అన్నాడు హరలాల్

“అయితే వాడికి రూపాయిలు ఎక్కడివి? నీపెట్టె విరగకొట్టి తీసుకొన్నాడు గాబోలు!”

హరలాల్ ఆ ప్రశ్నకు జబాబు ఇవ్వలేదు. రతి కళ్లు మిటకరిస్తూ అన్నాడు, “అతనిని అడగి చూడండి, అయిదు వందల రూపాయలైనా కళ్లతో ఎప్పుడైనా చూచాడేమో?”

ఏది ఏలాగైనా, అధర్ బాబు ఆ చోరి వ్యవహారము ఈవిధముగా తేలినదాకా వేణుమాట ఆలోచించలేదు. తరువాత కొంచెముసేపు వేణు పారిపోవడముగురించి సందడి చేశాడు. హరలాల్ ఆ అపరాధమంతా తన నెత్తిమీదనే వేసుకొని బయటికి వచ్చేశాడు.

పైకి వచ్చి రోడ్డుమీద పడ్డాడు ఒంటిమీద మరి తెలివిలేదు, ఆలోచించడానికి గాని భయపడడానికిగాని శక్తి మరి లేదు. దీని పర్యవసానము ఏమికాగలదు అనైనా ఆలోచించలేదు.

హరలాల్ ఇంటికి వస్తూఉన్నాడు, సందు తిరిగే సరికి తన ఇంటి ఎదుట గుర్రపుబండి ఒకటి కనబడ్డది, చూచి ఉలికి పడ్డాడు. వేణు తిరిగి వచ్చేసిఉంటాడు, వేణే అయిఉంటాడు తప్పదు అనుకొన్నాడు. ఆ ఆపద ఆలాగు కదలకుండా కూర్చొని చివరకు పీక పట్టుకోవచ్చును అని అతను ఊహించ- నైనా లేకపోయినాడు.

త్వరత్వరగా బండిదగ్గరికి వచ్చిచూచాడు. అందులో తన ఆఫీసుదొరలలో ఒకదొర కూర్చొని ఉన్నాడు. హరలాల్ ని చూస్తూనే దొర బండిలోనుంచి దిగి హరలాల్ ని చెయ్యిపట్టు కొని ఇంట్లోకి తీసుకొని వెళ్లి, ఈవాళ ఊరికి వెళ్లలేదేమని అడిగాడు.

దర్వాన్ కు ఎదో సందేహము కలిగి ఆఫీసుకు వెళ్లి పెద్ద దొరిగారితో చెప్పాడు, ఆయన ఇతనిని పంపించాడు.

“మూడు వేలరూపాయల నోట్లు కనబడకుండా ఉన్నవి, అని హరలాల్ అన్నాడు.

“ఏ మయినవి? ” అని దొర అడిగాడు.

“నాకు తెలియదు,” అ నైనా బజాబు ఇవ్వలేకపోయినాడు హరలాల్, మాట్లాడకుండా నిలుచున్నాడు.

“రూపాయిలు ఎక్కడున్నవి, చూదాము పదండి,” అన్నాడు దొర.

హరలాల్ అతనిని మీదిగదిలోకి తీసుకు వెళ్లాడు. దొర ఆరూపాయలు లెక్కపెట్టి చూచాడు. నాలుగు మూలలా వెతికాడు, తిరగాబోర్లావేశాడు, ఇంట్లోనున్న ప్రతిగదిలోకి వెళ్లి, మూల మూలల తనిఖీచేశాడు. ఈ వ్యాపారమంతా చూచి తల్లి మరి ఊరుకోలేకపోయింది. దొరగారిముందర పైకికనబడిపోయి గాభరాపడుతూ, “ఏమిటి అయిందిరా బాబూ, హరలాల్,” అని అడిగింది.

“రూపాయిలు చోరీపోయినవి,” అన్నాడు హరలాల్.

“చోరీ ఏలాగు పోతుందిరా బాబూ? ఎవరు-ఈలాగు మన కొంపముంచారు రా, హరలాల్!”

“ఊరుకో అమ్మా నువ్వు!” అన్నాడు హరలాల్. వెతకడము పూర్తిఅయినతరువాత, “రాత్రి ఈ గదిలో ఎవరు ఉన్నారు?” అని దొర అడిగాడు.

“తలుపు గడియవేసుకొని నేను ఒక్కడినే లోపున పడుకున్నాను.”

దొర రూపాయలు బాడిలోపెట్టించి, “పెద్దదొరగారి దగ్గిరికి వెళదాము రండి,” అని అన్నాడు.

దొర హరలాల్ ను తనతోకూడా తీసుకువెళ్లడము తల్లి చూచి దారికి అడ్డముగా వచ్చి అన్నది, “నా కొడుకును ఎక్కడికి తీసుకువెళుతున్నారు బాబూ? నేను తినడముమాని వాణ్ని పెద్దవాడినిచేసాను; వాడు పైవాళ్ల సొమ్ము ఎన్నడూ ముట్టుకోడు.”

దొరకు ఇంగ్లీషుతప్ప వేరేభాష రాదు, తల్లిమాట బోధపరుచుకోకుండా, “అచ్చా, అచ్చా,” అన్నాడు.

హరలాల్, “అమ్మా నువ్వు ఎందుకు గాభరాపడుతున్నావు, పెద్దదొరగారితో మాట్లాడి ఇప్పుడే వస్తాను!” అని అన్నాడు.

“నువ్వు ప్రాద్దున్ననుంచి నోట్లో నీళ్లైనా పోసుకో లేదు రా బాబూ!” అని ఏడుస్తూ అన్నది తల్లి.

హరలాల్ దానికి ఏమీ జవాబుఇవ్వలేదు. బండిఎక్కి వెళిపోయినాడు, తల్లి మొరపెడుతూ నేల మీద పడిపోయింది.

“జరిగిన దంతా సరీగా నాతో చెప్పేయి, హరలాల్,” అని పెద్దదొరగారు అన్నారు.

“రూపాయిలు నేను ఆపహరించ లేదు.” అన్నాడు హరలాల్.

“ఆ మాట నాకు తెలుసును, గాని ఆ రూపాయిలు ఎవర తీశారో నువ్వు ఎరుగుదువు!”

దానికి హరలాల్ ఏమీ జబాబు చెప్పకుండా ముఖము వాల్చుకొని కూర్చున్నాడు.

“ నీఎరికలో ఎవరైనా ఆ రూపాయిలు తీశారా?”

“నాలో ప్రాణము ఉంటూఉండగా నాకు తెలిసి నేను ఎవరినీ ఆ రూపాయిలు ముట్టుకోనివ్వను.”

దొరగారు అన్నారు—“చూడు హరలాల్, నిన్ను నమ్మి ఈ పూచీఅయిన పని జామీనులేకుండా నీకు ఇచ్చాను. అందువల్ల నేను ఆఫీసులో అందరి విరోధానికి పాత్రుడైనాను. చూడు వేలరూపాయలు ఒక గొప్పసంగతి కాదు. కాని నాకు ముట్టుకు చాలా సిగ్గుతెప్పిస్తావు. ఒక రోజు వ్యవధి ఇచ్చాను ఏలాగు తెస్తావో తెచ్చి ఆ రూపాయిలు పూర్తిచేసేయి. ఆలాగయితే మరి దానిమాట ఎత్తను, నీవు ఎప్పటిలాగు పనిచేసుకుందువుగాని.”

ఆ మాటలు అంటూ దొరగారులేచిపోయినారు. అప్పటికి పదకొండు ఘంటలయింది. హరలాల్ తలవంచుకొని బయటికి వచ్చాడు. గుమాస్తాలు ఆఫీసుకు అప్పుడే వస్తూ-న్నారు. హరలాల్ కు జరగబోయే శాస్త్రానిగురించి అతి ఉత్సాహముతో వాదిస్తూఉన్నారు.

హరలాల్ కు ఇంకొకరోజు వ్యవధి దొరికింది. హరలాల్ నిరాశలో మునిగి, అట్టడుగున బురదకెలుకుతూఉండవలసిన సమయము ఒక అనంతమయిన రోజుగా పెరిగింది.

‘ఏమిటి ఉపాయము? ఏమిటి ఉపాయము? ఏమిటి ఉపాయము?—అని ఆలోచిస్తూ రోడ్డుమీద ఎండలో తిరగడము మొదలుపెట్టాడు. కొంతసేపటికి ఉపాయము ఉన్నదో లేదో ఆ ఆలోచన ఆగిపోయింది, గాని తిరగడము మాత్రము ఆగలేదు. వేలకొలది మరుష్యులకు ఆశ్రయస్థానమైన కలకత్తా ఆనాడు హరలాల్ కంటికి విశ్వవ్యాప్తమైన ఒక ఉరియంత్రము వలె కనబడ్డది. అందులోనుంచి పైకివెళ్లడానికి దారి ఎక్కడా కనబడలేదు. ఆ ప్రపంచములోఉన్న జనసమూహము హరలాల్ ను ఎటూ వెళ్ళనియ్యకుండా నాలుగువైపులా అడ్డుగా నిలుచొని ఉన్నది. ఎవరూ అతనిని ఎరగరు, ఎవరికీ అతనిమీద ద్వేషములేదు, గాని ప్రపంచములోఉండే ప్రతివాడూ అతని శత్రువే! దారిపోయేవాళ్లు అతనిని రాసుకొని పక్కనుంచి వెళిపోతూఉన్నారు. ఆఫీసులలోనుంచి గుమాస్తాలు బయటికి వచ్చి మిఠాయిదుకాణాలలో ఫలహారముచేస్తూ’న్నారు. కాని ఎవరూ ఇతనివైపు చూడనైనా చూడలేదు. మైదానముపక్కను చెట్లకింద, అలసిపోయిన బాటసార్లు తలకిందచేతులుపెట్టుకొని కాలుమీదకాలు వేసుకొని పడిఉన్నారు. అద్దెజట్కూనిండా కూర్చొని హిందూస్తానీ స్త్రీలు కాళీగుడికి వెళుతూ’న్నారు. చప్రానీ ఒకడు హరలాల్ దగ్గిరికి ఉత్తరముఒకటి తీసుకువచ్చి, అతనికి తక్కిన బాటసారులకూ ఎటువంటి వ్యత్యాసమూ లేదు అన్నట్టుగా, వైవిలాసము చదవమని చూపించాడు—హరలాల్ అది చదివి ఆ ఇల్లుఎక్కడో అతనికిబోధ పరిచాడు. మరికాస్త

నేపుఅయినతరువాత ఆఫీసులు మూసేవేళ అయింది. ఆఫీసులనుంచి బళ్లు నాలుగువైపులా ఇళ్లకు వెళుతూఉన్నవి. ఆఫీసులలో నుంచి వచ్చి ట్రాముఎక్కి నాటకమునోటీసులు చదువుకొంటూ అంతాఇళ్ళకు వెళుతూఉన్నారు. ఈవాళనుంచి హరలాల్ కు ఆఫీసులేదు, సెలవులేదు, ఇంటికి వెళ్లడానికి ట్రాము ఎక్కుదామని తొందరలేదు. కలకత్తాలో తనచుట్టూ జరుగుతూఉన్న పనిపాటులూ, రాకపోకలూ, కనబడుతూఉన్న ఇళ్లూ వాకళ్లూ, బళ్లూబగ్గీలూ—వీటన్నిటిలో భయంకరమైన నిజమొకటి ఉన్నది అన్నట్టు అనిపించేది, ఒకమాటు; మరిఒకమాటు ఇవన్నీ సారహీనములైన వట్టికలలు అనిపించేది. ఆహారము లేకుండా, విశ్రామములేకుండా, ఉండడానికి జాగాలేకుండా ఆ రోజంతా హరలాల్ ఏలాగు గడిపాడో అతనికే తెలియలేదు. వీధివీధినీ గ్యాసులైట్లు వెలుగుతూఉన్నవి. మెలకువగొన్న అంధకారము క్రూరమైన తన సహస్రనేత్రాలను తెరిచి రక్తపానము చేయగోరుతున్న దానవునివలె నాలుగువైపులూ చూస్తున్నదా అనిపించింది. ఎంతరాత్రిఅయి ఉంటుంది అని అయినా హరలాల్ ఆలోచించలేదు. ముఖముమీద రెండు పక్కలాఉన్న రక్తశిరాలు ధగ్ ధగ్ మని కొడుతూఉన్నవి, తల పగిలిపోతుండా అనిపిస్తూన్నది. ఒంట్లోమంటలు పుడుతూఉన్నవి. కాళ్లలో మరి నిలబడడానికికై నా శక్తిలేదు. వేదనవల్ల ఒకవిధమైన ఉద్రేకము పుడుతూఉన్నది, దుఃఖము భరించలేనంతది కావడమువల్ల బాధపడే శక్తికూడా పోతూఉన్నది—ఈనాడు ఉదయమునుంచీ

దానితరువాత ఇదీ దీనితరువాత అదీ జరుగుతూనే ఉన్నది, కాని వాటి అన్ని టిమధ్యనుంచిమాత్రము తల్లిమాట ఒక్క ఊణమైనా వదలకుండా వస్తూఉన్నది. కలకత్తాలోఉండే లెక్కలేని మనుష్యులమధ్యను అతని శుష్కకంఠమును భేదించుకొని అమ్మా, అమ్మా, అమ్మా, అనేమాటలు పైకి వస్తూఉన్నవి. హరలాల్ మరి దేనినీ కోరలేదు, మరి ఎవరినీ కోరలేదు— 'బాగా గాత్రపడుతుంది, అప్పుడు ఈ దీనుని, ఈ ఊరూపేరూలేని హరలాల్ ను, అకారణముగా అవమానపరచడానికి ఎవరూ మేలుకొని కూర్చోరు, అటువంటప్పుడు అవ్వదగ్గిరికి మెల్లిగావెల్లి మాట్లాడకుండా అవ్వబట్టో తలపెట్టుకొని నిద్రపోదాము—మరి ఆనిద్రనుంచి ఎన్నటికీలేవవద్దు,' అనుకొంటాడు. కాని పోలీసు వాళ్లుగాని మరెవరుగాని తనను తన తల్లి ఎదుట అవమాన పరుస్తారేమో అనే భయముచేత తల్లి దగ్గిరికి వెళ్లలేకపోయినాడు. హరలాల్ కు మరి నిలబడడానికైనా కాళ్ళలో బలములేదు, అప్పుడు అద్దెగాడీ ఒకటి కనబడ్డది. ఆ బండిని పిలిచాడు. గడ్ వాన్ ఎక్కడికి వెళతారని అడిగాడు.

“ ఎక్కడికీ వెళ్లును, కొంచెముసేపు ఈ మైదానము మీద గాలికోసము తిరుగుతాను,” అని అన్నాడు హరలాల్.

బండివాడు ఆ మాట నమ్మలేకపోయినాడు, వెళిపోజోతూఉంటే, హరలాల్ వాడిని పిలిచి అద్దెలో ఒకరూపాయి

ముందుగానే వాడిచేతిలో పెట్టాడు. హరలాల్ ను బండి ఎక్కించి ఆ మైదానము చుట్టూ తిప్పడము మొదలుపెట్టాడు.

హరలాల్ కు కొంచెము శాంతి కలిగింది, కిటికీతలుపు దించి వేడెక్కిఉన్న తనతలను కిటికీమీద వాల్చి కళ్లు మూసుకొన్నాడు. అతని బాధంతా కొంచెము కొంచెముగా దూరము కాసాగింది. ఒళ్లు చల్లబడుతున్నది. మనస్సుకు ఒకవిధమైన ఆనందమును కలుగజేస్తూ శాంతి అతని మనస్సును మూలమూలలనుంచి నింపుకొని వస్తూఉన్నది. పరిత్రాణము నాలుగు వైపులా ఆక్రమించుకువచ్చి తనను కాగలించుకొంటున్నదా అనిపించింది. తనకు ఎటువెళ్లడానికి దారి లేదు, ఎటువంటి సహాయమూ లేదు, మోక్షము లేదు, తనకు జరుగుతూఉన్న అవమానానికి అంతము లేదు, అని ఆనాటిఉదయమునుంచీ అనుకొంటున్నాడు—ఒక్కక్షణములో అదంతా కేవలము మిథ్యఅయిపోయింది. అదంతా ఉత్త భయము, నిజముకాదు, అని ఇప్పుడు తెలుస్తూఉన్నది. తమ ఉక్కుపిడికిళ్లలో పట్టుకొని హరలాల్ జీవనాన్ని ముద్దచేసేయాలని ప్రయత్నముచేస్తూఉన్నవాళ్లకు అతను మరి జడవడు. ఇప్పుడు పృథ్విఅంతటా వ్యాపించిఉన్నది మూక్తి, స్వేచ్ఛ, అనంతమైన శాంతి. అన్యాయమూ, అవమానమూ, దుఃఖమూ — వీటిమధ్యను హరలాల్ ను కట్టిపెట్టి ఉంచగలిగిన రాజులుగాని మహారాజులుగాని పృథ్విమీద లేరు. అతనిని చుట్టుకొనిఉన్న భయము

ఆతనిని వదలివేసింది. దారిద్ర్యవస్థలో ఉన్నతల్లి, చూస్తూ ఉండగానే మెల్లిమెల్లిగా పెద్దదయి ఆఖరికి ఒక విరాట్టు రూపము ధరించి ఆకాశానఉన్న అంధకాగాన్ని నింపి ఆతని భయవిముక్తమయినహృదయాన్ని కాగలించుకొంటూ ఉన్నదని హరలాల్ కు అనిపించింది. ఆ తల్లి ఎందులోనూ ఇమడకుండా ఉన్నది, అన్నిటినీ నింపివేస్తూఉన్నది. కల-కత్తాలోఉన్న రోడ్లూ, ఇల్లూవాకళ్లూ, దూకాణాలూ, అన్నీ ఒక్కొక్కటి ఆమెలో అదృశ్యమయి పోతూఉన్నవి. గాలి ఆమెతో నిండి పోతూఉన్నది, ఆకాశము నిండిపోతూఉన్నది నక్షత్రాలన్నీ ఒక్కొక్కటి ఆమెలో కలిసిపోతూఉన్నవి హరలాల్ ఒంట్లో ఉండేబాధా, మనస్సులోఉండే దుఃఖమూ కొంచెముకొంచెముగా ఆ తల్లిలో మాయమయిపోతూఉన్నవి. ఇదుగో, చివరకు ఆ వేడిఆవిరితో నిండిఉన్న బుడగకూడా బద్దలయిపోయింది. ఇక మరిఏమీలేదు — అంధకారములేదు, వెలుతురు లేదు; ఉన్నదంతా ఒక గాఢమైన పరిపూర్ణత మాత్రమే!

ఫాదిరీగుడిఘడియారము ఒంటి ఘంటకొడుతూఉన్నది. చీకటిలో ఆ మైదానముచుట్టూ బండి తిప్పితిప్పి చివరకు చికాకుపడుతూ బండివాడు, “బాబూ, గుర్తము మరి నడవదు, ఎక్కడికి దిగ బెట్టకుంటారో చెప్పండి,” అని అన్నాడు.

లోపునుంచి జబాబులేదు. గడ్‌వాన్ కోచ్‌బాక్సు మీదనుంచి దిగి హరలాల్‌ని కదిపి తిరిగి అడిగాడు, జబాబు లేదు. గడ్‌వాన్‌కు భయమువేసింది, తలుపుతీసి చూచాడు, హరలాల్ బట్ట కర్తకట్టిపోయింది, ఊపిరి నిలిచిపోయింది.

ఎక్కడికి దిగబెట్టమంటారు అనే ప్రశ్నకు జబాబు మరి హరలాల్ దగ్గరనుంచి రా లేదు.

౧౯౦౭

భార్యవ్రాసిన ఉత్తరము

పెళ్లి అయి ఇప్పటికి పదిహేనుసంవత్సరాలు అయింది గాని ఇంతవరకు మీకు నేను ఒక్క ఉత్తరమైనా వ్రాయలేదు. ఎప్పుడూ ఒక్కచోటనే ఉండడముచేత నోటిమాటలే అవుతూ ఉన్నవి—మీరు లెక్కలేనన్ని అన్నారు, నేనూ అన్నాను, ఒక్క ఉత్తరము వ్రాసేపాటైనా ఖాలీ దొరకలేదు.

ఇప్పుడు నేను యాత్రకని శ్రీజగన్నాథం వచ్చాను మీరు మీ ఆఫీసు పనిలో ఉన్నారు. నత్తకు గుల్ల ఏలాగో మీకు కలకత్తా ఆలాగు — అది మీ మనస్సుకూ ఒంటికి అంటుకొని మీతో ఏకమయిపోయింది. అందుచేతనే మీరు సెలవుకు దరఖాస్తు చేయలేదు. నాకు సెలవు దొరకవలెనని ఈశ్వరేచ్ఛ గనుక నామనవిపైని సెలవు దొరికింది.

నేను మీ ఇంటికి రెండవకోడలిని. 'ఇది కాక జగత్తు-తోనూ, జగదీశ్వరునితోనూ నాకు సంబంధము ఉన్నదని ఈ సముద్రము ఒడ్డున నిలుచొని పదిహేనుసంవత్సరా లైన తరువాత ఇప్పుడు పోల్చుకున్నాను. అందుచేతనే సాహసించి ఈ ఉత్తరము వ్రాస్తున్నాను; ఇది మీ రెండోకోడలు వ్రాసిన ఉత్తరము కాదు.

ముందుకు మీతో నాకు కలుగబోయే సంబంధము గురించి నానొసటివ్రాతవ్రాసిన ఈశ్వరునికి తప్ప ఇంకెవరికీ తెలిసి ఉండదు, అంతచిన్నవయస్సుప్పుడు నాకూ మాచిన్నతమ్ముడికీ, ఇద్దరికీ ఒక్కమాటే పైఫాయిడుజ్వరము వచ్చింది. మాతమ్ముడ్లు చచ్చిపోయినాడు, నేనుమాత్రము బ్రతికిఉండిపోయినాను. 'మృనాలి ఆడపిల్ల గనుక బ్రతికింది, మొగవాడైతే బ్రతుకునా?' అని మా ఊళ్లో ఆడవాళ్లంతా అన్నారు. యముడు చోరీ విద్యలో బాగాపండిపోయినవాడు, ఎప్పుడూ అతనికి కావలసినది విలువగలవస్తువులు మాత్రమే!

నాకు చావులేదు. ఆమాట బాగా బోధపరచి చెప్పవలెనని నిశ్చయించుకొని ఈ ఉత్తరము వ్రాస్తున్నాను.

వరసకు మీకు మామ అవుతాడట ఎవరో, ఆయన మీ స్నేహితుడు 'నిరద్'ను తీసుకొని పెళ్లికూతురిని చూడడానికి మా ఇంటికి వచ్చేసరికి నాకు పన్నెండేళ్లు—మా ఇల్లు ఒక అడవిప్రదేశము మధ్యనున్నది, అక్కడికి రావడము అతి కష్టము. పట్టపగలు నక్కలు అరుస్తూ ఉంటవి. మా ఇంటికి రావలెనంటే స్టేషన్ నుంచి ఏడుక్రోసులు ఎడ్లబండిమీద వచ్చి తతిమ్మ మూడుమైళ్లు *నాటుదారిని పల్లకిమీద రావలెను. వచ్చిననాడు మీరు ఎంత ఆయాసపడ్డారు! దానిమీద మన బంగారీవంట—ఆవాళనాటి ప్రహసనము ఇప్పటికీ మామామ మరవలేదు.

* పక్కారోడ్డు లేనిచోటఉండే దారి.

పెద్దకోడలికి రూపులేదన్నలోటు పూర్తిచేదామని మీ
అమ్మ నిశ్చయించుకొని కూర్చున్నారు. లేకపోతే అంతకష్టపడి
ప్రపంచముతో సంబంధములేకుండా లోపున యొక్కడోడిన్న
మా పల్లెకు మీరెందుకు వస్తారు! బంగాళాదేశములో
కడుపులోబల్లా, శూలనొప్పి ఎంతఅరుదో పెళ్లికూతుళ్లుకూడా
అంతే అరుదు, మనము వెదకనక్కరలేకుండా వారంతట
పారే వచ్చి మనకాళ్లమీదపడతారు, తరువాత మనను
వదలమన్నా వదలరు.

నాన్నగుండె ధగ్ ధగ్ మని కొట్టుకోవడ మారంభించింది.
అమ్మ దుర్గనామస్తరణ చేయడము ప్రారంభించింది, ఊళ్లో ఉండే
దేవుళ్లను ఎట్లా సంతోషపరచడము అని ఆలోచిస్తూఉన్నది.
ఆడవాళ్లకుఉండే దన్ను అంతా తమ అందమే, గాని ఆ అంద-
మనేది తమచేతిలోనిది కాదు—అనగా పిల్లను చూడడానికి
వచ్చినవారు ఇచ్చినవిలువే ఆ అందముయొక్కవిలువ. అందుచే-
తనే ఆడపిల్లలకుండే భయమూ, సంకోచమూ ఏవిధానా పోదు.

ఇంట్లోఉండే అందరిభయమూ—ఇంట్లోవాళ్లదేకాదు,
ఊళ్లోవాళ్లందరి భయముకూడనూ—ఒక పెద్ద రాయిఅయి
పోగుండెమీద కూర్చున్నది. అంతరిక్షానఉన్న దేవతలూ,
పృథ్విమీద వ్యాపించిఉన్న శక్తి, ఈరెండూ కలిసి ఒక పన్నెం-
డేళ్ల పల్లెటూరిపిల్లను పట్టుకొని చూడడానికివచ్చినవారి

కళ్ళ ఎదుట నిలబెట్టి ఉంచినవి. వాటిని తప్పించుకొని ఎక్కడికి పారిపోగలను?

ఏలాగైతే నేమి మీ ఇంటికి వచ్చి చేరాను. ఆడక్కలంతా కలిసి నా లోపాలన్నీ జాగ్రత్తగా చూచి, లెక్కచేసి, చిట్టచివరకు ఒప్పుకున్నారు, నేను మొత్తముమీద అందమైన దానను అని. ఆ మాట వినగానే పెద్దకోడలు ముఖము వాడిపోయింది. కాని నాకు రూపుతో అవసరము ఏమి ఉండెను అని ఆలోచిస్తూ ఉన్నాను. రూపు అనేది చాదస్తపు పండితుడెవడో గంగానది మట్టితో చేసిన వస్తు వేదైనా అయితే దానికి కావలసినంత ఆదరము ఉండును. కాని అది ఈశ్వరుడు కేవలము తన ఆనందము కోసము పుట్టించినది, దానికి మతముతోనూ నీతితోనూ నిండిఉన్న మీ ఇంట ఏమి విలువ ఉన్నది?

నా రూపు మరిచిపోడానికి మీకు అట్టేరోజులు పట్టలేదు. కాని నా స్వభావము మాత్రము మీకు ఎన్నటికీ మరుపుకురాదు. నాలో ఉన్న గుణము మహాగట్టిది, మీ ఇంటి వంటి ఇంట్లో ఇన్నాళ్లు ఉన్నా అది ఇంకా బ్రతికే ఉన్నది. నా స్వభావము చూచి మాలమ్మ చాలా భయపడుతూ ఉండేది, ఆడవాళ్ళకు అటువంటిబుద్ధి ఉంటే చాలా చిక్కు కదా! నిబంధనానుసారము నడుచుకొంటూ ఉండవలసినవాళ్లు స్వబుద్ధిని వినియోగించి నడుచుకోవడమువల్ల కలిగినలాభము

తోకర్లు తినితిని చివరకు నెత్తిపగలగొట్టుకోవడమే. దానికి నే నేమి చేయగలను చెప్పండి? మీ ఇంటి కోడలికి ఉండవలసిన బుద్ధికంటె అనేక రెట్లు హెచ్చు బుద్ధి భగవంతుడు, ఆలోచన లేకుండా, నామీద పారేశాడు. అది నేను ఇప్పుడు ఎవరికి ఇచ్చేగలను? మీవాళ్లు నన్ను రెండుపూటలూ గయ్యాళిగంప అని తిడుతూఉండేవారు, గాని చేతకానివాళ్లు తిట్లతోనే మనస్సు సంతోషపెట్టుకుంటారు గనుక మీతిట్లన్నిటినీ నేను తీసుకుంటాను.

మీయింటితో ఏమీసంబంధములేనిది ఒకటి నాదగ్గర ఉండేది, అది మీకెవరికీ తెలియదు—నేను దొంగతనముగా పద్యాలు వ్రాస్తూఉండేదానను, అది బుద్ధితోసమానమైనది కావచ్చును, బూడిదతో సమానమైనది కావచ్చును, గాని దానిచుట్టూమాత్రము మీ ప్రహరీలు లేవలేదు. అక్కడ నాకుఉన్నది ముక్తి, అక్కడ నేను నిజముగా నేనే, అక్కడ ఉన్నది మీ రెండవ కోడలుకాదు, మీకోడలుమినహా నాలో ఏకాస్తపిసరు ఉన్నదో అది,—అనగా, నాలో మీకు నచ్చనిది నాలో మీరు కనిపెట్టనిది. నేను చేస్తూఉండేపని ఈ పదిహే. నేళ్లు మీకంట పడకుండానే చేశాను.

మీఇంటికి రావడముతోనే నాకు సంబంధముకలిగిన వాటిమాట అనుకొన్నప్పుడు మొట్టమొదట జ్ఞాపకమువచ్చేది మీ ఆవులసాల. వెనకఇంటి మెట్లపక్కనే ఆవులు ఉండేవి. ఆ

ముందరనున్న చిన్నదొడ్డితప్ప వాటికి కదలడానికైనా స్థలము లేదు, ఆ బాగాలోనే ఒక మూలను వాటికి తవుడుపెట్టే కర్త తొట్టెలు. ప్రాద్దున్న లేచేసరికి నొకర్లందరికీ నానారకాల పనులుండేవి. అవన్నీ అయేవరకూ ఆవులు ఆ తొట్టెలలో అడుగున మిగిలిఉన్న తవుడు నాకుతూ ఉండవలసినదే. అది చూచి నా ప్రాణము ఉసూరు మనేది. నేను పల్లెటూరి పిల్లను, మీ ఇంటికి కొత్తగా వచ్చినప్పుడు ఆ పెద్ద పట్నమంతటికీ మీ రెండు ఆవులూ మూడుదూడలే నాకంటికి బంధువులలాగు కనిపించినవి. ఇంటికి నేను కొత్తకోడలనై ఉన్నన్నాళ్లు నేను తనకుండా రహస్యముగా ఆ భోజనము వాటికి పెట్టేదానను. పెద్దయిన తరువాత అప్పుడే రహస్యము విడిచిపెట్టి చేసేదానను. దీనిని సూచిస్తూ ఇంట్లో దగ్గరబంధువులంతా నా గోత్రాన్ని గురించి నాజాతినిగురించి ఎగతాళిచేసి నీచముగా మాట్లాడుతూండేవారు.

నాకూతురు పుడుతూనే చచ్చిపోయింది. ఆపిల్లే బ్రతికి ఉంటే జీవనములో గొప్పది అనదగినపిసరు, అనగా విలువైనది అనదగిన పిసరు, నాకు లభించి ఉండును—అప్పుడు కోడలి పదవినిదాటి తల్లి పదవిని సంపాదించిఉండును. తల్లి ఈ ఇంటికి ఆ ఇంటికి చెందినదికాదు, తల్లి విశ్వకుటుంబానికి చెందినది. తల్లి పొందవలసిన దుఃఖము మాత్రము నాకు దొరికింది, ముక్తి దొరకలేదు.

డాక్టరు మన ఇంట్లోకి వచ్చి లోపలికథచూచి ఆశ్చర్య-
పడిపోయినాడు, పురిటిగది చూచి గాభరాపడ్డాడు. మన
ఇంటికి ముందున చిన్న పూలతోట ఉన్నది; ముందుగదిలో
ముస్తాబుకు తోటులేదు, కుర్చీలకూ సోపాలకూ తోటులేదు.
కాని మన లోపలిఇల్లుమాత్రము పూలు అల్లికతో చేసినదాని
వెనుకపక్కే! వెనుకపక్కనుండేదానికి ఏర్పాటు లేదు, అందము
లేదు, సిగ్గులేదు. వెనుకఇంటిదీపము మిణుకుమిణుకు మంటూ
ఉంటుంది. గాలి దొంగలాగు కొంచెముకొంచెము లోపలికి
దూరి మెల్లగా వస్తూఉంటుంది. చెత్తాచెదారము అక్కడ
ఉండేచోటనుంచి కదలనంటుంది; గోడలమీదనూ, నేలమీ-
దనూ ఉండే డాగులు అక్షయముగా విరాజిల్లుతుంటవి. కాని
అటువంటిఇంట్లో ఉండడమువల్ల మనము రాత్రింబగళ్లు ఎంతో
బాధపడుతూఉన్నామని డాక్టరు అనుకోవడము మాత్రము
చాలాపొరపాటు. నిజము కేవలము దానికి విరుద్ధము. అనా-
దరము అనేది రొయ్యి మోస్తరు—లోపునఉండే నిప్పును
లోలోపున మరింత తీవ్రమయినదిగా చేస్తూఉండవచ్చును, గాని
పైకిమాత్రము తాపాన్ని తెలియనివ్వదు. స్వాభిమానము
తక్కువ అయిపోయినయెడల ఇతరులుచేసిన అగౌరవము
అన్యాయము అనిపించదు, దానివల్ల బాధకలుగదు. కనుక
బాధకలిగితేనే ఆడవాళ్లు సిగ్గుపడతారు. ఆడవాళ్లకు దుఃఖము
తప్పదు అని మీమతము అయినప్పుడు, మీచేతిలో ఉన్నంత-

వరకు వాళ్ల యెడల అనాదరము కనపరుస్తూఉండడమే మంచిది అని నే ననేది; ఆదరము దుఃఖమువల్ల కలిగినబాధను కేవలము మరింత విసారము చేస్తుంది.

మీరు నన్ను ఏలాగు చూస్తూఉండేవారో గాని దుఃఖముఅంటూ ఒకటి ఉన్న దనై నా ఒకనాడూ నా మనస్సుకు తట్టలేదు. పురిటింట్లో చావు సాతలదగ్గిరికి వచ్చి నిలుచున్నప్పటికీ నాకేమీ భయమే వేయలేదు—మాబ్రతుకు ఎంతది గనుక, చావుఅంటే భయపడడానికి? ఆదరణవల్లా సుఖమువల్లా, ప్రాణబంధనము బాగా గట్టిచేయబడ్డ వాళ్లకు కదా చావుఅంటే భయము! యమధర్మరాజు గాని, ఆవాళ నన్ను పట్టి లాగిఉంటే మెత్తనిమట్టిలోనుంచి గడ్డి ఏలాగు వేళ్లతోసహా అతిసులభంగా వచ్చేస్తుందో ఆలాగు వచ్చేసి ఉండును. మనదేశములో స్త్రీలు అక్కడక్కడ ఆత్మహత్యచేసుకొని చావడము కద్దు, గాని ఆలాంటి చావులో గొప్పేమీలేదు, దానివల్ల పైగా సిగ్గుకూడా వేస్తుంది, చావుఅంటే! అంతసులభము మా ఆడ్డవాళ్ళకు

నా కూతురు సంధ్యకాలపు చుక్కలాగు క్షణకాలము మాత్రము ఉండి అప్పుడే అస్తమించిపోయింది. తిరిగి నా మామూలు చాకిరీలోనూ, దూడలనేవలోనూ పడ్డాను. చివరవరకు ఈలాగునే కాలక్షేపము చేసేసి ఉండును, మీకు ఈఉత్తరము వ్రాసే అవసరము ఉండకపోను. కాని మన జీవిత-

ములో మధ్యమధ్య ఏమి బ్రతుకుంటుంటే సున్నముతోనూ, ఇటికలతోనూ కట్టిన పక్కాభవంతులలో ఎక్కడో ఒకచోట ఒక చిన్న విత్తు వచ్చి పడుతుంది; ఆ విత్తులోనుంచి పెద్ద రావిచెట్టు పుడుతుంది, చివరకు దానివల్ల ఇంత గొప్ప పక్కా ఇటికలభవంతీ పగిలిపోతుంది. మనఇంటి పక్కానిబంధనల-మధ్య ఎక్కడనుంచో వచ్చి ఒక చిన్న జీవనకణము పడ్డది. అప్పటినుంచి పగులు ఆరంభమయింది.

తల్లి కూడా చచ్చి పోయినతరువాత పినతండ్రిబిడ్డలు పెట్టిన బాధ మరి సహించలేక మా తోటికోడలి చెల్లెలు, బిందు, మనయింటికి తనఅక్కదగ్గిరికి వచ్చిననాడు మీరందరూ, “ఇదేమిటి మల్లా ఈ ఆపద ఎక్కడనుంచి వచ్చి పడ్డది?” అని అనుకొన్నారు. చూచాను, మీరంతా లోలోపున అతి చికాకుపడుతూ’న్నారు. అందుచేత ఆ దిక్కుమాలిన పిల్లను చూచి నామనస్సు కరిగిపోయింది, నడుము బిగించుకొని ఆమె పక్కను నిలుచున్నాను—నా పాడుబుద్ధి అటువంటిది నే నేమి చేయగలను చెప్పండి? పైవారి ఇంటికి వచ్చి వాళ్లకు అభిప్రాయముగా ఉన్నప్పటికీ అక్కడే ఉండడము ఎంత సిగ్గులేని-తనము చూడండి! అయినా వేరేదీ గతిలేక దానికైనా ఒప్పుకొని మనదగ్గిరికి వాళ్లను ఏలాగు తోలివేయగలము?

తరువాత చూడాలి మా తోటికోడలి అవస్థ! దుఃఖము భరించలేక ఇంటికి చెల్లెలిని తీసుకొని వచ్చింది, కాని

భర్త ఇష్టపడకపోవడము చూచి, 'అన్నా ఆపదలో పడ్డానే,' అనుకొన్నది; 'ఏలాగై నా తప్పించుకోగలిగితే బ్రతుకుతాను,' అనుకొన్నది. దిక్కుమాలిన చెల్లెలియైడల తనమనస్సులోఉండే ప్రేమ పైకి కనపరిచే సాహసము మా తోటికోడలిది కాదు. ఆమె పతివ్రత.

ఆమెఅవస్థ చూచి నాకు మరింత బాధ కలిగింది. అందరి విషయమై మునుపటికంటే విస్తారము శ్రద్ధతీసుకొని, బిందుకు మాత్రము అడుగూమెడుగూ ఇచ్చేది, ఒక ముతకబట్ట కట్టుకోడానికి ఇచ్చి గడుపుతూండేది, ఇంట్లో కూలినిఅంతా ఆమెచేత చేయించేది. ఇది చూచి నాకు దుఃఖమే కాదు సిగ్గు కూడా వేసింది. మనసౌఖ్యముకోసము బిందును మోసపుచ్చి మనయింటికి అతిచవకగా తీసుకువచ్చినట్టు నటుగురికీ తెలియజేయవలెనని చాలా అవస్థపడేది. బిందు కావలసినంత చాకిరి చేస్తుంది, అయినా ఆమెవల్లఅయే ఖర్చు అతిస్వల్పము!

గొప్పకులముతప్ప మరేమీ లేదు మా తోటికోడలికి. అందములేదు, డబ్బులేదు. మామగారి కాళ్ళూచేతులూ పట్టుకొని ఏలాగో మీఇంట్లో ఇచ్చి వెల్లిచేశారు, ఆమాట అందరూ ఎరిగినదే! ఆ ఫెల్చీవల్ల మీఇంటికి గొప్పఅపరాధము కలిగిందని చాలాకాలమువరకు లోలోపున ఆమెనమ్మకము. అందుచేత మీ ఇంట్లో సాధ్యమైనంత తక్కువజాగాలో ముడిచిపెట్టుకొని కూర్చుండేది.

కాని ఈ సాధ్యమణిదృష్టాంతము నన్ను గొప్పచిక్కులో పెట్టింది. అన్నివైపులా అంత ముడుచుకొని కూర్చోవడము నాకు సాధ్యముకాని పని. మంచి అని నేను నమ్మేదానిని ఒకరికి జడిసి చెడ్డ అనుకోవడము నాకు చేతకాని పని. దానికి నివర్తనముగా మీరూ చాలా చూచిఉన్నారు.

బిందును నాగదిలోకి తీసుకొనివచ్చి ఉంచుకొన్నాను. బీదఇంటి పిల్లను ముద్దుచేసి పాడుచేదామని నిశ్చయించుకొన్నది నూ తోటికోడలు అని అక్కయ్య అనేది. నేను ఏదో పెద్దవిపత్తును తీసుకువచ్చి ఇంటిమీద పెట్టాను అన్నట్టుగా అందరితో ఫిర్యాదుచేస్తూండేది. కాని ప్రాణాలు తిరిగి వచ్చినవని లోలోపున అనుకొనేది, నాకు బాగా తెలుసును. కనుక ఆ దోష మంతా నానెత్తిమీదనే పడ్డది. తనంతటతాను కనపరచలేనిప్రేమను నాద్వారా పైకి వదులుతుండడమువల్ల ఆమెమనస్సు కొంచెము చులక నయింది. బిందుఈడు రెండు మూడుసంవత్సరాలు తక్కువచేసి అక్కయ్య చెప్పేది. ఆమె వయస్సు పథ్నాలుగుకు ఏమీ తక్కువ ఉండదు, కాని ఈలా చెప్పడముమాత్రము ఒక అసత్యముకింద లెక్కపెట్టకూడదు. బిందు చూడడానికి ఎంతవికారముగా ఉండేది అంటే ఆమె గచ్చుమీదగాని కాలుజారి పడి తల పగలగొట్టుకుంటే మీరంతా గచ్చుకు ఎంతనష్టము కలిగిందో అని విచారించి ఉండురు. సంగ తేమి టంటే, ఆమెకు తల్లి తండ్రి లేకపోవడమువల్ల పెళ్లిపర్పాటు చేసేవారు ఎవరూ లేరు; అటువంటి

పిల్లను పెళ్లిచేసుకొనేవాటి అత్తశక్తిగలవాడూ లేడు' మన-
హిందూ మహా ప్రపంచములో!

తన గాలి తగిలినంతమాత్రాన నాకు ఎంత ముప్పు
కలుగుతుందో అన్నట్టుగా అతిభయముతో బిందు మెళ్లిమెళ్లి-
గా నాదగ్గిరికి వచ్చేది. ఈ ప్రపంచములో పుట్టడానికి తనకు
అధికారము లేదన్నట్టుగా ఈమూలా ఆమూలా దాగొని
ఎవరికంటా పడకుండా తప్పించుకొని తిరుగుతూ'ండేది. ఇంట్లో
పనికిరానివస్తువులు పారేసే మూలనైనా బిందును ఉండనివ్వ-
డానికి ఒప్పుకోలేదు పినతండ్రికొడుకులు—ఇంతకూ పినతండ్రి
కొడుకులెల్లు బిందుతండ్రి ఇల్లే! అనవసరమైన వస్తువులకు
మన ఇళ్లల్లో కావలసినంత జాగావొరుకుతుంది, ఎందుచేతనంటే
వాటిని ఒకమూల పారేసి వాటిమాట మరచిపోగలము.
కాని అనావశ్యమైన ఆడది అనగానే అనావశ్యకత ఒకగుణము
ఉంటూఉండగా, రెండవ దుర్గుణమేమిటంటే తనమాట
మనకు మరుపుకు రానియ్యకపోవడము. అందుచేత అటువంటి
వస్తువుకు ఇంటిచెత్తతోపాటైనా స్థలము దొరకదు. పోనీ
పినతండ్రికొడుకులు మహా ఆవశ్యకమైన పదార్థాలా అంటే,
అదీకాదు. కాని వాళ్లకుమాత్రము కావలసినంత స్థలము
ఉండేది.

బిందును నాగదిలోకి తీసుకొని రాగానే ఆమెగుండెలో
వణుకు పుట్టింది, ఆ భయము చూచి నాకు మహా దుఃఖము

వచ్చింది. నా గదిలో రవంతమేర నీదే అమ్మా అని ఎంతో ముద్దుతో నచ్చచెప్పాను.

కాని నా గది కేవలము నాదే కాదు. అందుచేత నా పని అంతసులుపుగా సాధించలేకపోయినాను. మూడు నాలుగు రోజు లైనతరువాత ఎర్రెర్రగా ఏమిటో ఆమె ఒంటినిండా లేచినది, బహుశా చెమటపొక్కులో అటు-వంటివి మరేవో అయి ఉంటవి. మీ రంతా పొంగుచూపింది అన్నారు. పొంగు ఎందుచేతా? ఆమె బిండు గనుక. వైద్యము ఇంకా చేతకాని మీ పేటడాక్టరును పిలిపించి చూపిస్తే “రెండుమూడు రోజులు పోతేనేగాని చెప్పడము కష్టము,” అన్నాడు, కాని ఆ రెండుమూడురోజులూ మీరు ఓర్చి ఉండలేరు. దానివల్ల కలిగిన సిగ్గుచేతనే బిందూ చావడానికి సిద్ధమయింది. పొంగు అయితే కానియ్యండి, నా పురిటిగదిలో ఉంచి చేయవలసినదంతా నేనే చేస్తాను, మీ రెవ్వరూ ఏమీ చేయనక్కరలేదు అని నేను అన్నాను. అది చూచి మీరు రౌద్రముతో సాక్షాత్తు దుర్గాదేవి అయిపోయినారు. బిండుఅక్కకూడా అతి చికాకుపడుతూఉన్నట్టు నటించి ఆ అభాగ్యురాలను ఆసుపత్రికి పంపించేస్తే తీరిపోతుంది అన్నది. ఈకాండ ఇంకా జరుగుతూనే ఉన్నది, ఆ ఎర్రని వేమిటో ఇట్టే మాయమైపోయినవి. అది చూచి మీకు మరీ కోపము వచ్చింది, నిజముగా అది పొంగే ఇన్నాడు మాడి పోయింది అన్నారు. ఏమీ, ఎందుచేత? ఆమె బిండుగనుక.

ఎవరిఆదరణా లేకుండా పెరగడము గొప్పగుణమే. దానివల్ల మనకు కలిగే లాభము మనదగ్గిరికి ముసలితనమూ చావు ఎన్నటికీ రాకుండాఉండడమే; రోగానికికూడా మనము అవసరములేనివస్తువులు అయిపోతాము, చావువచ్చే పెద్ద పెద్దరోడ్లన్నీ పూర్తిగా మూసుకుపోతవి. అందుచేత రోగమువచ్చి బిందును వెక్కిరించి చక్కాపోయింది గాని, బిందును ముట్టుకోనైనా లేకపోయింది. ఒకటి నాకు బాగా బోధపడ్డది, ఎవరికీ అవసరములేని పిల్లకు ఆశ్రయము కావడముకంటే కష్టమైనదని ఈలోకములో వేరొకటి లేదు. అటువంటివాళ్లకు ఆశ్రయము ఇవ్వడము ఎంతఅవశ్యకమో అంతకష్టము.

బిందుకు నావిషయమై మొట్టమొదటఉండే బితుకు కొంచెము తగ్గగానే ఆమెకు ఒక కొత్తవెర్రి పట్టుకొన్నది. నా మీద ఆమెకు పుడుతూఉన్న ప్రేమా అభిమానమూ చూచి నాకే భయమువేసింది. అంతప్రేమ నాజీవితములో నేను ఎన్నడూ చూడలేదు; పుస్తకాలలో చదివాను అనుకోండి, గాని పుస్తకాలలోనైనా అటువంటిది స్త్రీలయెడల పురుషులకూ పురుషులయెడల స్త్రీలకూ మాత్రమే ఉంటుంది. నా అందము మాట నాకు జ్ఞప్తికి తీసుకువస్తూఉండేలాంటి సంగతులు ఏమీ మీ ఇంట్లో అట్టే రోజులు తటస్థించలేదు. అటువంటి నా అందముమీద పడ్డది ఈ అభాగ్యురాలు. నా ముఖము చూస్తే బిందుకు కవిగనసంతోషానికి మరి మితిలేదు. “అక్కయ్యా,

నీ అంధము చూడదగిన కళ్లు నాకుతప్ప మరి ఎవరికీ లేవు," అనేది బిందు, నా తల నేను దువ్వుకుంటే ఆవాళ బిందుకు వచ్చిన కోపము ఇంతా అంతా కాదు. బిందు నా పెద్దజుట్టుఅంతా తన రెండు చేతులతో పట్టుకొని ఇటూ అటూ తిప్పుతూ దువ్వు తూడుంటే చూడాలి ఆమెసంతోషము! ఎక్కడికైనా పేరంటానికి వెళ్ళడానికితప్ప ముస్తాబుకావడము నాకు అవసరము లేక పోయేది. గాని బిందు నన్ను నానాఅవస్థాపెట్టి రోజూ కొద్దోగొప్పో ముస్తాబు చేయనిదే వదిలేదికాదు. ఒకమోస్తా రన్నమా తేమిటి, అన్నివిధాలా పాప మాపిల్ల నేనంటే వెర్రి అయిపోయేది.

మీ ఇల్లు అంతాగచ్చు, మట్టిజాగా ఏమూలా ఒక మూరెడుమేరైనా లేదు. గాని ఉత్తరమువెళునున్న ప్రహరీ పక్కను కాలువఒడ్డున ఒకచిన్నరావిచెట్టు ఏలాగోమొలిచింది, ఒకనాడు అకస్మాత్తుగా చూచాను, నిగనిగలాడుతూ పచ్చని ఆకులు పుడుతూఉన్నవి. భూతలాన వసంతఋతువు ఆరంభమయిందని తటాలున అప్పుడు జ్ఞప్తికివచ్చింది. మనచీకటింటి మూలను ఎవరూ ఆదరించని ఈ పిల్లమనస్సు అడుగునుంచి శిఖరమువరకు ప్రేమతో పచ్చగా కావడము చూచి హృదయ లోకానికికూడా వసంతఋతువుఅంటూ ఒకటి ఉన్నది అని అప్పుడు అనుకొన్నాను. వసంతగాలి సందులలోనుంచీ గొండెలలోనుంచీ రాదు, అంతరిక్షమునుంచి వస్తుంది.

బిందుప్రేమయొక్క దుస్సహ వేగమువల్ల అప్పుడప్పుడు నాలో గాభరాపుట్టేది, ఆమాట నేను ఒప్పుకోక తీరదు. కాని ఆ ప్రేమద్వారా కనబడ్డ నాకొత్తస్వరూపము ఇంతకుముందు ఎన్నడూ నాలో నేను చూడలేదు, ఇది నా ముక్త స్వరూపము. బిందువంటి పిల్లను తీసుకువచ్చి అభిమానముతో చూడడము నే నేదో గొప్పకో, అల్లరికో చేస్తూఉన్నానని మీ అందరికీ అనిపించేది—మీరు తిట్టినతిట్లకూ, మీ సణుగులకూ అంతములేదు. నా గదిలో బాజిబిందు చోరీపోయిననాడు బిందుకు దానితో ఏదో సంబంధము ఉన్నదని సూచిస్తూ మాట్లాడడానికి మీకు సిగ్గు లేకపోయింది. ఆ స్వదేశీ గడి-బిడలలో ఇళ్లసోదా జరుగుతూఉన్న రోజులలో మీరు అతి-సునాయాసముగా బిందును అనుసూనించడము ఆరంభించారు, ఆమె పోలీసువాళ్ల గుప్తచారిణి అని అన్నారు. దానికి మీకు ఎటువంటి నిదర్శనమూ లేదు; అయితే ఎందు చేత అన్నారు? ఆమె బిందు గనుక.

మీ ఇంట్లో దాసీలు బిందుకోసమని ఏవిధమైనపని అన్నా అభ్యంతరము చెప్పేవారు. ఒకవేళ ఆమెపని ఏదైనా చేయమని నే నెవరితోనైనా చెపితే బిందు భయముచేత కర్త కట్టిపోయేది. అందుచేత బిందుకోసమని నాకుఅయేఖర్పు విస్తారము అయిపోయేది. నేను ప్రత్యేకముగా ఒకదాసీను పెట్టుకోవలసివచ్చింది. అది మీకెవ్వరికీ ఇవ్వములేదు.

బిందుకు కావలసిన బట్టలన్నీ నేను కొనిఇస్తూ ఉండేదానను. అదిచూచి మీకు కోపమువచ్చేది. నాచిల్లర ఖర్చులకని ప్రతినెలా మామూలుగా ఇస్తూఉన్న రూపాయిలు ఇవ్వడము ఆపుచేసేశారు. ఆ మర్నాటినుండి చాపు రూపాయి పావలామోస్తరు ముతక సీమనూలుబట్టలు కట్టుకోవడము ప్రారంభించాను. 'మాలతి' తల్లి ఎంగిలికంచము తీసుకువెళ్ళడానికి వస్తే దానిని పొమ్మని నేనే వెళ్లి ఆ మిగిలిన అన్నము దూడకువేసి కంచము కొళాయిదగ్గరకు తీసుకొనివెళ్లి నా చేతులతో నేనే తోముతూ ఉండేదానను. ఒకనాడు ఆ పని చేస్తూఉండగా అకస్మాత్తుగా మీకంట పడ్డాను. అది మీకు అట్టే రుచించలేదు—కాని నాకు దుఃఖముకలిగినా మీ ఆనందానికిమాత్రము భంగము కలుగనివ్వకూడదు అన్న సద్బుద్ధి ఈనాటివరకూ నాలో పుట్టలేదు ఏమి కర్తమో గాని!

ఇవతల మీ కోపము ఏలాగు పెరుగుతూ వచ్చిందో బిందుకుడుకూడా ఆలాగే అధికమైపోతూవచ్చింది. ఈడు-పెరగడము స్వాభావికమైనప్పటికీ అది చూచి మీకు ఎందుకు అంత అస్వాభావికమైన కోపము పుట్టాలో నాకు ఇప్పటికీ బోధపడడము లేదు. మీరు బిందును ఇంట్లోనుంచి బలవంతాన ఎందుకు పంపేయలేదో అని అనుకొంటే నాకు ఆశ్చర్యమువేస్తుంది. నాకు తెలుసును, లోలోపున నేనంటే మీఅందరికీ భయము. దేవుడు వాకిచ్చిన బుద్ధిని చూచి, పైకి

కాకపోయినా లోపునైనా, మీరందరూ నన్ను మన్నించుకొని తీరింది కాదు.

మీ బలము ఉపయోగించి మీరు బిందును ఎంతకూ బైటకు పంపించలేకపోతే చివరకు భగవంతుడు మీకు సహాయము వచ్చాడు. బిందుకు వరుడు కుదిరాడు. తోటికోడలు, “బ్రతికాను రా బాబూ,” అనుకొన్నది. “తల్లి, జగద్ధాత్రి, మా వంశముయొక్క పరువుమర్యాదలు నిలబెట్టింది” అన్నది.

పెళ్లికొడుకు ఏలాంటివాడో నాకు తెలియదు, ఏ విషయములో చూచినా చాలా తగినవాడు అని మీరు చెప్పగా విన్నాను. బిందు నా కాళ్ళు పట్టుకొన్నది; “అక్కా నాకు ఇప్పుడు పెళ్లి ఎందుకు చేస్తారు” అంటూ ఏడవడము ఆరంభించింది.

“భయపడకమ్మా బిందూ, నీవరుడు చాలామంచివాడని వింటున్నాను.” అని అనేకవిధాల బోధపరిచి చెప్పాను. “నాలో ఏమున్నదని అంత మంచివాడైతే నన్ను పెళ్లాడడానికి?” అని అన్నది బిందు.

మొగపెళ్లి వాళ్ళూ పిల్లను చూస్తామని మాటవరనకైనా అనలేదట. అది విని అక్కయ్య తనలోతాను చాలా సంతోషించింది.

కాని బిందువదుపుకు రాత్రిగాని పగలుగాని విరామములేదు. బిందుకు ఎంతదుఃఖమో ఎంతకష్టమో నాకు

తెలుసును. బిందుకోసమని చాలామందితో చాలా రకాలగా పోట్లాడాను, కాని పెళ్లి మానేయమని చెప్పగలిగినంత సాహసముమాత్రము నాకు లేకపోయింది—దేనినిచూచి పెళ్లి మానేయమని అనగలను? నేను చచ్చిపోతే బిందుగతి ఏ-మాతుంది?

ఆడది, అందులో నలుపు; ఎవరింటికి వెళ్లుతున్నో అక్కడ ఆమెకు ఏదో పడుతుందో, ఆమాటలన్నీ ఆలోచించకుండా ఉండడమే మంచిది అనుకొన్నాను—ఆలోచించబోతే లోపున వణుకుపుట్టేది. “అక్కా పెళ్లి ఇక వారమురోజులు ఉన్నది. ఈలోపున నాకు చావు వస్తుందీ?” అని ఒకనాడు బిందు అన్నది.

కోపపడుతూ మాటలు జోరుగా అన్నాను. కాని ఆభగ-వంతుడికి తెలుసును—నా మనస్సులోమాత్రము, బిందుకు ఈలోగా సహజమైనచావు ఏలాగైనా వస్తే అన్నిచిక్కులూ వదిలిపోతవి అని ఉండేది. పెళ్లి రేపుఅనగా బిందు వాళ్ల అక్క-దగ్గిరికివెళ్లి, “అక్కా, నేను మీ ఆవులసాలలో పడిఉంటాను; నన్ను ఏపని చేయమన్నా చేస్తాను, గాని నీకాళ్లు పట్టు-కుంటాను, నన్నుమాత్రము ఈలాగు ధారపోసేయకు,” అని అన్నది.

ఇప్పటికప్పుడే కొన్నాళ్లుఅయింది, అక్కయ్య వెనకవెనక రోజూ ఏడుస్తూఉన్నది, ఈవాళకూడా కళ్ల వెంట నీళ్ల ధారలు

కావలసినన్ని. కాని ఉన్నదంతా ఒక్కహృదయమేనా, శాస్త్రము కూడ ఉన్నది కదా! తెలియదూ బిందూ, ఆడదానికి మొగుడే దైవము, మొగుడే ముక్తి. దుఃఖము నొసట వ్రాసిఉంటే ఎవరూ తప్పించలేరు. నిజము ఏమిఅంటే ఇంకొక దారి లేదు, పెళ్లి అయే తీరాలి—దానివల్ల ఏది రావలసిఉంటే అది రానీ తరువాత.

పోనీ పెళ్లైనా మనఇంట్లో కానీయమనీ కోరాను. మీరు కానిచ్చారుకారు. మొగపెళ్లివాళ్ల కులాచారము అది, పెళ్లి వాళ్లఇంటే కావాలి అని మీరు పట్టుపట్టారు. బిందు-కోసము మీ సొమ్ము ఏమైనా ఖర్చుఅయితే మీ గృహదేవత సహించదు, అని నేను అప్పుడుఅనుకొన్నాను. కాని మీ కేవరికీ తెలియకుండా ఒకటిమాత్రము చేశాను, అక్కయ్యతో చెప్పవలెనని బుద్ధిపుట్టింది గాని ఆమె భయముతో చచ్చి పోతుందని చెప్పలేదు—నావస్తువులు కొన్ని బిందుకు పెట్టాను అది అక్కయ్యకంట పడి ఉంటుందనుకొంటాను కాని అది ఆమె చూచికూడా చూచిఉండదు. ఆ ధర్మదేవతకు ఒక సమస్కారము! మీరు అక్కయ్యను ఈ విషయములో మాత్రము త్షమించండి.

వెళ్లేటప్పుడు బిందు నన్ను కాగలించుకొని, “అక్కా అయితే నన్ను కేఫలము నిడిచిపెట్టేశావు!” అని అన్నది.

“లే వత్సా బిందూ, నువ్వు ఏదశలో ఉన్నా నేను మాత్రము నిన్ను ఎన్నడూ విడవను, చివరవరకూ నువ్వు నాదానవే అన్నాను.

మూడురోజులు గడచినవి. మీ గ్రామస్థులు విందుకని మనకిచ్చిన మేకను మీ జతరాగ్ని జ్వాలనుంచి తప్పించి మనఇంట్లో కర్రలుఉంచే డాబాగదిలో ఒకమూలను దాచి ఉంచాను. ప్రొద్దున్న లేస్తూనే దానికి మేతపెడుతూ ఉండే దానను;—మీ నౌకర్లమీద ఆ భారము రెండురోజులు విడిచిపెట్టి చూచాను, దానికి మేతపెట్టడముకంటే దానినే మేతగా చేయడానికి వాళ్లకు విస్తారము అభిలాష ఉన్నట్టు కనబడ్డది.

అనాడు ఉదయము ఆ గదిలోకి వెళ్లేసరికి బిందు ప్రాణములేని కర్రబొవ్వులాగు ఒక మూల నక్కుకొని నిలబడి ఉన్నది. నన్ను చూడగానే నా కాళ్లురెండూ గట్టిగా పట్టుకొని నేలమీద పడిపోయింది. పైకి ఏమీ ఏడుపు వినబడలేదు గాని కన్నీటితో నాపాదాలు నింపేసింది.

బిందుమొగుడు పిచ్చివాడు!

నిజముగానే బిందూ?”

“నీదగ్గర అటువంటిఅబద్ధము చెప్పడమే, అక్కా! ఆయనకు పిచ్చి మామగారికి ఈపెళ్లి ఇష్టములేదట, గాని

మామగారికి అత్తగారిని చూస్తే యమధర్మరాజును చూచినట్టుగా భయమట. పెళ్లి కాకముందే అతను కాశీ వెళిపోయినారు. పట్టుపట్టి అత్తగారు పెళ్లి చేయించింది. నేను మూలనున్న బొగ్గులకుప్పమీద చలికిలపడిపోయినాను. ఆడవాళ్లను చూస్తే ఆడవాళ్లకు దయలేదు—అంతా విని ఆఖరుకు, “అయితే నేమి ఆడదే కదా!” అంటారు; “అబ్బాయి పిచ్చివాడైతే నేమి—మొగవాడే కదా!” అంటారు.

బిందు మొగుణ్ణి పిచ్చివాడని ఒక్కమాటు పోల్చుకోలేము గాని ఒకొక్కనాడు అతని ఉద్రేకము చెప్పడానికి వీలులేనంత—తాళమువేసి గదిలో ఉంచాలి. పెళ్లినాటిరాత్రి బాగానే ఉండెను. ఆమర్నాటినుంచీ రాత్రి నిద్రన్నమాటలేకుండా వెర్రివికారాలు ఆరంభించాడు. మధ్యాహ్నము బిందు భోజనానికి కూర్చున్నది. మొగుడువచ్చి కంచమునిండా అన్నముఉంటే అది తీసుకొనివెళ్లి పెరటిలో విసిరేశాడు. ఆ తలలో ఏమి పుట్టిందో తెలియదు—ఆలాగు కూర్చొని కూర్చొని చటాలున లేచి వెళ్లాన్ని ‘రాసమణి’రాణి అనడము ఆరంభించాడు. రాణిబంగారముకంచము దాసీది దొంగలించి తన కంచుకంచములో రాణికి అన్నము పెట్టిందట. అందుకని కోపముతో మండిపడ్డాడు. బిందు భయముతో చచ్చిపోతున్నది, మూడవరాత్రి అత్తగారు బిందును మొగుడిగదిలోకి వెళ్లమనేసరికి ఆమె ఒంట్లో మరి ప్రాణాలు లేవు. అత్తగారు అది చూచి అగ్నిహోత్రము ఆయిపోయింది, ఆవిడికి కోపము

వస్తే మరీ జ్ఞానము ఉండదు—ఆ మెకకూడా పిచ్చే గాని పూర్తిగా కాకపోవడము వల్ల మరీ ఘోరము! బిందుమొగుడు ఆరాత్రి మాత్రము కొంచము నెమ్మదిగానే ఉండెను. కాని బిందు భయమువల్ల క్రకటప్రేయింది. మొగుడు పడుకొని ఉంటూఉండగా అర్ధరాత్రప్పుడు ఎంతో ఉపాయముమీద పారిపోవచ్చింది. సరే ఇది ఈలా ఉండనివ్వండి—ఇంతకంటె వివరముగా చెప్పడము ఇప్పుడు అనవసరము.

గోపముతోనూ అసహ్యముతోనూ నాకుబిల్లు మండుకు పోయింది. ఇటువంటి దగాపెల్లి పెళ్లీ కాదని అన్నాను. “మునుపు ఎలాగు ఉండేదానవో ఆలాగే నాదగ్గర ఉండు, నిన్నేవరు తీసుకు వెళ్లగలరో చూస్తాను,” అని బిందుతో అన్నాను.

బిందుచెప్పినదంతా అబద్ధము అని మీరంతా అన్నారు. బిందు ఎప్పుడూ అబద్ధము చెప్పదని నేను అన్నాను. నాకేలాగు తెలుసునని మీరు అడిగారు. నాకు నిశ్చయముగా తెలుసును అని నేను అన్నాను.

అత్తవారు పోలీసు కేసు చేస్తే చాలా చిక్కులో పడిపోతామని నన్ను జదిపించారు.

“దగాచేసి పిచ్చివాడి కిచ్చి పెళ్లిచేశారనిచెపితే కోర్టులో వినరా?” అని నేను అడిగాను.

“దీన్ని కేసుదాకా తీసుకువెళతావా ఏమిటి, మన శెండుకు ఆ పూచీఅంతా?” అని మీరు అన్నారు.

“నా వస్తువులన్నీ అమ్మేసి చేయవలసినదంతా చేసి-
చీరుతాను” అని నేను అన్నాను.

ఇక స్టీడర్ల వెంట పడతావు గాబోలు?” అని మీరు అన్నారు.

దానికి నేను జబాబు ఇవ్వలేదు. చేతులతో నెత్తి బాదుకొన్నాను—అంతకంటే మరేమి చేయగలను నేను?

అవతల బిందు బావగారు వచ్చి బయట ఏక గోలపెట్టడము ప్రారంభించాడు, పోలీసు స్టేషన్ లో చెప్పేస్తా-
నన్నాడు.

నాలో ఏమి బలమున్నదో తెలియదుగాని ప్రాణ భయమువల్ల కసాయివాడి చేతులలోనుంచి తప్పించుకొని నాశరణుచొచ్చిన మేకపిల్లను పోలీసువాళ్ల భయమువల్ల తిరిగి కసాయివాడిచేతికే అప్పచెప్పడానికి ఎంత ఆలోచించినా ఏవి ధముగానూ నామనస్సు ఒప్పుకొన్నది కాదు. “కావలెనంటే వాళ్లను పోలీసుస్టేషనులో ఫిర్యాదు చేసుకోనివ్వండి,” అని అతి నిర్లక్ష్యముగా అన్నాను.

ఆలా అంటూ బిందును నా పడకగదిలో పెట్టి తాళము వేసి తాళము దగ్గర పెట్టుకుకూర్చుందామని నామనస్సులో

తేను నిశ్చయించుకొన్నాను. కొంచెము నేపయితరు వాత చూచును—బిందు లేదు! మీరూ నేనూ వాదనచేస్తూ ఉన్న సమయములో బిందు వెల్లి బావగారి చేతికి తననుతానే అప్పచెప్పేసుకొన్నది. ఇంట్లో ఉంటే నన్ను గొప్ప ఆపదలో పెట్టేస్తుందని ఆమెకు బోధపడిపోయింది.

మధ్యను ఈవిధముగా వచ్చేయడమువల్ల బిందు తన కష్టాన్ని మరింత అధికముచేసుకొన్నది. అత్తగారితర్కము ఏమిటంటే: 'తనకొడుకు పెళ్లాన్ని తినేయబోలేదు, మొగుడికి ఏదోఒక లోపము ఉండడము ప్రపంచములో అసామాన్యము కాదు, అటువంటివాళ్లు కొంతమందితో సరిపోల్చిచూస్తే తన కొడుకు వరహాలమూట' అని.

“అది అభాగ్యురాలు, దాని దుఃఖానికి మనము యేమి చేయగలము, వెర్రిఅయితేనేమి మొర్రిఅయితేనేమి మొగుడయినాదు కాదా!” అని తోటికోడలు అన్నది.

కుష్టరోగిఅయిన భర్తను తానే ఎత్తుకొని తీసుకువెళ్లి భోగముదానిఇంట్లో దిగబెట్టి వచ్చిన సతి సాధ్వీమణి దృష్టాంతము మీఅందరికీ జ్ఞాపకమువచ్చింది. ప్రపంచములో అందరికంటె అధముడైన పురుషుని మాలిన్యాన్ని తెలియజేసే ఇటువంటి కథలను ప్రచారణచేస్తూఉండడానికి మీ పురుషులకు ఎటువంటి సిగ్గు సంకోచమూ లేదు. మీవి అటువంటి ముసస్సులుగనుకనే మానవ జన్మ మెత్తికూడా బిందు

అవస్థ చూచి తలలువాల్చుకోడానికి మారుగా కొపపడగలు
గుతున్నారు. బిందును చూచి నాగుండె బద్దలయిపోయింది.
గాని మీమాట అనుకొంటే నాలో పుట్టిన సిగ్గు ఇంతాఅంతా
కాదు. నేను పల్లెటూరిపిల్లను, పైగా మీ ఇంట్లో వచ్చి
పడ్డాను, ఈశ్వరుడు నాలో ఇటునంటిబుద్ధి ఏపొరపాటువల్ల
పెట్టాడోనాకు తెలియదు! మీ ధర్మవాక్యాలూ మీ నీతి
వచనాలూ నేనేమీ సహించలేకపోయినాను.

చచ్చి పోతుంది గాని బిందు తిరిగీ మనఇంటికి రాదు
అని నాకు నిశ్చయము అయిపోయింది. కాని పెళ్లికిముందు-
రోజున చివరవరకూ నేను నిన్ను వదిలిపెట్టను అని ఆమెకు
ధైర్యము ఇచ్చాను.

మా తమ్ముడు శరత్ కలకత్తాలో ఎఫ్. ఏ. చదువు
తూండేవాడు. వాడిసంగతి మీకు తెలుసును, నానా రకాల
ఉద్యమాలలో వలెంటియరుగా ఉండేవాడు. స్లేగు పుట్టిన
ఇళ్లల్లో ఎలకలను చంపడమూ; దామోదర్ వరదలలో తిరిగి
ప్రాణాలకు అపాయము రాకుండా మనుష్యులను కాపాడు
తూండడమూ—మొదలైన లోకోపకారసంబంధమైన పను-
లంటే వాడికి చాలా ఉత్సాహము—ఈపనులలో తిరుగుతూ
ఉండడమువల్ల వాడి పరీక్ష తెండుసార్లు పోయినా వాడికి
ఏమీవిచారము లేకపోయింది. వాడికి కబురుపంపించి పిలిపించి,
“మమ చేయవలసిఉన్నా చేసి, బిందు ఏమయిందో ఆ కబురు

నాతో చెప్పవలెనమ్మా శరత్,—బిందు నాకు ఉత్తరము వ్రాయడానికి సాహసించలేదు, సాహసించి వ్రాసినా ఆ ఉత్తరము నాకు అందదు,” అని చెప్పాను.

బండిపోటుచేసి బిందును తీసుకు వచ్చేయమన్నా, లేదా ఆ వెర్రిమొగుడుతల పగలగొట్టుకు రమ్మన్నా అంతకంటె చాలా సంతోషించి ఉండును, శరత్

శరత్ తో కలిసి నేను ఆలోచిస్తూ ఉన్నప్పుడు మీరు గదిలోకి వచ్చారు, “మల్లా ఏదో చిక్కు తెచ్చిపెట్టి నట్టున్నారే!” అని మీరు అన్నారు.

నేను పెట్టగలిగిన చిక్కులన్నిటికంటె పెద్దచిక్కు మొట్టమొదట పెట్టిన చిక్కే, అనగా నేను మీ ఇంటికి రావడము—కాని అది మీరు చేసుకొన్నదే!

“బిందును తరిగి తీసుకొనివచ్చి ఎక్కడైనా దాచేశారా మీమిటి?” అని మీరు అడిగారు.

“బిందు తరిగి వస్తేమాత్రము తప్పకుండా దాచేసి ఉండును, గాని మీకు అటువంటిభయము అక్కరలేదు. బిందు మరి ఇక్కడికి రాదు,” అని అన్నాను.

శరత్ ను నాదగ్గర చూడగానే మీకు సందేహము మరింత విస్తారమయింది. శరత్ మీ ఇంటికి రావడముపోవ-

డము మీకు ఎంతమాత్రము ఇష్టములేదు. వాడిమీద పోలీసువాళ్లు కన్ను వేసే ఉంచారు, ఏ నెడిషన్ కేసులోనో పడతాడు, అప్పుడు మీరంతా అందులో చిక్కుకొంటారు అని మీ భయము. అందుచేతనే, “భాయిపోటా” కైనా వాడిని మీ ఇంటికి తీసుకొని రాకుండా, పంపదలచుకొన్న మనిషి ద్వారా పంపించేశాను.

బిందు తిరిగి పారిపోయిందని మీరే నాతో చెప్పారు — బావగారు వెతకడానికని వచ్చి మీకు కనబడ్డాడు. ఆ మాట బాణమయి నాగుండెకు తగిలింది, పాపము ఆ అభాగ్యురాలు ఎంత బాధపడుతూ ఉన్నదో నాకు బోధపడ్డది, కాని దా రేదీ కనబడలేదు.

శరత్ సమాచారము కనుక్కొని వస్తానని బయలుదేరాడు. సాయంకాలము అయేసరికి తిరిగివచ్చి కబురు చెప్పాడు. బిందు మీ ఇంటినుంచి తన పినతండ్రి బిడ్డలదగ్గరికి వెళ్లింది వాళ్లు ఆమెమీద అగ్నిహోత్రులైపోయి, తిరిగి ఆమెను అత్తవారింటికి తీసుకువెళ్లి అప్పచెప్పేశారు. దీనికి అయిన బండిఅద్దె వాళ్ల చేతికి తగులుకొన్నదని వాళ్లకు వచ్చినకోపము ఇంకా చల్లారలేదు.

మీ పినతండ్రి భార్య శ్రీజగన్నాథము వెళ్లడానికని మీ ఇంటికి వచ్చింది. నేను కూడా ఆమెతో వెళతానని మీతో చెప్పాను.

ఒక్కమాటు నాకు ఇంతభక్తి పుట్టిందని కాబోలు, మీరు ఎటువంటి అభ్యంతరమూ పెట్టకుండాఅతి సంతోషముగా నాప్రార్థన అంగీకరించారు.

కలకత్తాలో నేను బసచేసుకొని కూర్చుంటే బిందు ఏలాగైనా కనబడుతుంది, తరువాత ఏదైనా గొడవచేయవచ్చును అని నాలో నేను నిశ్చయించుకొన్నాను—నాతో ఎవరికైనా నానాబాధ కాదూ.

బుధవారము ప్రయాణము—ఆదివారము అంతా స్థిరమయిపోయింది. బిందును ఏలాగైనా బుధవారమునాటి పూరీ బండిలో ఎక్కించేయాలని శరతును పిలిచి చెప్పాను.

సంతోషముతో శరత్ ముఖము ఇంతపెద్దది అయింది. “నీ కేమీ సంశయము వద్దు అక్కా. చూస్తూఉండు ఏలాగైతే నేమి, బిందును తీసుకు వచ్చి బుధవారము బండిలో ఎక్కిస్తాను, నేనుకూడా పూరీదాకా వస్తాను—ఈవంకనైనా జగన్నాథస్వామివారిదర్శనము అయిపోనీ!” అన్నాడు.

శరత్ ఆపేళసాయంకాలమే తిరిగివచ్చాడు. వాడి ముఖము చూస్తూనే నాగుండెలో రాయిపడ్డది. “ఏమి శరత్ ప్రయత్నము సఫలమయేటట్టు లేదు కదూ?” అన్నాను.

“సఫలము కాదు.” అన్నాడు.

“ఒప్పుకోలేనన్నదా?”

“మరి ఒప్పుకోవడము అవసరమేలేదు. రాత్రి బట్టలకు నిప్పుముట్టించుకొని చచ్చిపోయింది. నేను స్నేహముచేసిన బిందు బావగారి కొడుకుద్వారా తెలిసింది, నీ పేర ఒక ఉత్తరము వ్రాసి ఉంచిందట. కాని ఆ ఉత్తరము వాళ్లు చించేశారు.”

“పోనీ ఇక బాధలేదు.”

దేశమంతటా కోపజ్వాలలు పుట్టినవి. “బట్టలకు నిప్పు అంటించుకొని చావడము ఫ్యాషన్ అయిపోయింది,” అని అంతా అన్నారు.

“ఇదంతా ఒక నాటకము,” అని మీరు అన్నారు. నాటకమే, దానికేమీ సందేహములేదు. కాని ఈ నాటకములో ఆడపిల్లలచీరలకే నిప్పు అంటుకొంటున్నది గాని శూరులైన మన హిందూయువకుల పంచలకు నిప్పు అంటుకోదెందుకో అని కొంచము యోచించదగిన సంగతి.

బిందు నిజముగా అభాగ్యురాలే—బ్రతికిఉన్నన్నాళ్లు యాపువల్లగాని, గుణాలవల్లగాని మెప్పు పొందలేదు. చివరకు చచ్చిపోయినప్పుడైనా తనచావును చూచి అందరూ మెచ్చుకుంటూ, చప్పట్లుకొట్టేటట్టుగా కొత్త మోస్తరుచావు చద్దామన్న ఊహానా ఆమెలో పుట్టలేదు. చావువల్ల కూడా అందరికీ కోపమే తెప్పించింది.

అక్కయ్య ఇంట్లో ఏమూలనో దాగొని ఏడుస్తూ కూర్చున్నది. కాని ఆ ఏడుపులో బాధనివారణసూచన కూడా కొంత లేకపోలేదు. ఏమైతే నేమి ఇక మరేభయమూ లేదు. ఇంతకూ అయిన దేమిటి, చావడమేకదా? బ్రతికిఉంటే ఏమి-జరిగినా జరిగిఉండవచ్చును.

నేను తీర్థయాత్రకువచ్చాను. బిందుకు మరితీర్థయాత్ర అవసరము లేకపోయింది గాని నాకుమాత్రము ఉండెను.

అందరూ కష్టము అని అంటూఉండేటటువంటిది ఏదీ నేను అనుభవించవలసిన అవసరము లేకపోయింది మీ ఇంట్లో. మీ ఇంట్లో బట్టకూ భోజనానికి ఏవిధమైన లోటూ ఉండేదికాదు. మీ అన్నగారి సంగతి ఏలాగున్నా, నాకు భర్తను కుదిర్చి పెళ్లిచేసిన దేవుని తిట్టవలసినంత వ్యసన మేది మీలో లేదు. మీస్వభావము మీ అన్నగారి స్వభావము వంటిదైఉన్నా మొత్తముమీద రోజులు ఏలాగో గడిపి పరమపతివ్రతఅయిన నా తోటికోడలులాగు భర్తను నిందించకుండా సృష్టికర్తనే నిందించప్రయత్నముచేసిఉందును. అందు చేతనే మీమీద నిందమోపను—ఈ ఉత్తరము ఆ ఉద్దేశముతో వ్రాస్తూఉన్నది కాదు.

కాని మీ ఇరవై ఏడవనంబరు మదన్ బరల్ వీధిఇంటికి నేను మరి రాను. బిందును చూచాను. ఆడదాని బ్రతుకనగా ఏమిటో తెలుసుకున్నాను. నాకు మరే మీ అక్కరలేదు.

తరువాత ఇంకొక సంగతికూడా చూచాను, — ఆడ-
దానినైనా భగవంతుడుమాత్రము విడిచిపెట్టి పొవ్వనుడు.
ఆమెమీద మీ కెంత కోపముండెన్నా, దానికి అంతమున్నది.
ఆమె మీ దౌర్భాగ్యపు మానవజీవితముకంటె చాలా విలువ-
గలది. పద్ధతీ, లోకాచారమూ అనిచెప్పి మీ ఇష్టమువచ్చినట్లు
శాశ్వతకాలమూ ఆమెను పాదాలకింద పెట్టి నొక్కిడంచ-
గలిగినంత పెద్దపాదాలు కావు మీవి. మృత్యువు మీకంటె
చాలా పెద్దది. మృత్యువులో ఆమెది చాలా గొప్పపదవి.
అక్కడ బిందుకేవలము ఒకహిందువుల యింటి ఆడపిల్ల-
మాత్రమేకాదు, కేవలము పినతండ్రికొడుకుల చెల్లెలు కాదు,
ఎవడో తెలియని పిచ్చిమొగుడికి దగామూలముగా కట్టపెట్ట-
బడ్డ వెల్లూముకాదు. అక్కడ ఆమె ఒక అనంతమైన పదార్థము.

మృత్యువుయొక్క వేణుగానము జీవనప్రవాహపు
అవతలిఒడ్డునుంచి ఆ పసిపాలికయొక్క భగ్నహృదయము-
ద్వారా వచ్చి మొట్టమొదట నాచెవిని పడ్డనాడే నా
గుండెకు బాణము తగిలింది. అన్నిటికంటె స్వల్పమైనది, అన్ని-
టికంటె అంత గట్టిఅయినదెందుకో అని విధాతను అడిగాను.
నాలుగువైపులా పెద్దప్రహరీలతో చుట్టబడి, ఈ చిన్న సందులో
నున్న అతిసామాన్యమైన బుడగకు ఇంతగట్టి ఎందుచేతకో?
సృష్టి తన షడ్బుతువుల సుధాపాత్రను చేతపట్టుకొని
ఎంతపిలిచినా ఒక నిమిషముపాటైనా మీ ఆంతఃపురములో-
నుంచి బయటికి రాలేకపోయినాను, గడపఇవతల ఒక్క అడుగు

వేయలేక పోయినాను. ఇటువంటి పృథ్విలో నాజీవనమువంటి జీవనము వహిస్తూ ఆ అతితుచ్ఛమైన ఇటికిలపంజరములో మెల్లిమెల్లిగా ముక్కలౌతూ ఎందుకు ఇంత ఘోరమైన చావు చావాలి! నా దైనిక జీవనయాత్ర ఎంతతుచ్ఛమైనది! ఎంత-తుచ్ఛమైనది, ఆ జీవనముయొక్క స్వేచ్ఛా వివర్జితములైన సమస్తనియమాలు, స్వేచ్ఛావిరహితములైన ఆచారాలు, స్వేచ్ఛావిరహితములైన మాటలు! ఎంత తుచ్ఛమైనవి ఆ స్వేచ్ఛావిరహితములైన తిట్లూ, కొట్లూ!

కాని చిట్టచివరకు ఎవరిది జయము? జీవనాన్ని బంధించే ఆ నాగపాశాలదే! ఓడిపోయేది నీ సృష్టి, నీ ఆనంద-లోకము! కాని మృత్యువుయొక్క పిలుపు, ఆ వేణుగానమూ ఆరంభ మయింది—తరువాత మరేవీ మీ రాజమేస్తురులు కట్టిన అంతఃపురపు గోడలు! ఏవీ మీ శాస్త్రాలుతోనూ, నియమాలతోనూ చుట్టూ పెట్టిన ముల్ల కంచలు? ఎంత దిట్టమైన-వైనా మనుష్యులను అంతదుఃఖములో, అంతఅవమానములో కట్టిపెట్టి, శాశ్వతకాలమూ ఉంచగలవూ? అదుగో మృత్యువు-యొక్క జయపతాకము ఎగురుతూఉన్నది! ఓయి, చిన్నకొడ-లవూ, మరి నీ కేవిధమైన భయమూ లేదు. కొడలుఅనే పైపొర ముక్కలుముక్కలై పడిపోవడానికి ఇంకొక నిమిషమైనా పట్టదు.

మీసందుఅంటే నేను మరి భయపడను. ఇప్పుడు నా ఎదుటనున్నది నీలసముద్రము, మీదను ఆసాధ మేఘు

పుంజాలు. కులాచారాలూ, లోకమర్యాదలూ అనే మీ అంధకారముమధ్యను నన్ను దాచి ఉంచారు. ఒక్క నిమిషము పాటు, ఆ ఆవరణలోనున్న చిన్న పగులు ద్వారా బిందు నన్ను చూచి వెళ్లింది. ఆ పిల్ల తన మృత్యువుద్వారా నా ఆవరణను అడుగునుండి చివరవరకు తునకతునకలుగా చేసేసింది. పైకి వచ్చి చూచును, నా మర్యాద దాచుకోవడానికి మరి జాగా ఏదీ కనబడలేదు. అనాదృతమైన ఈ నా రూపును ఇప్పటికీ ఆదరిస్తూఉన్న ఆ శక్తి సౌందర్యమురూపముగా ఆకాశమంతా వ్యాపించి నావైపు చూస్తూఉన్నది. మీ ఇంటి చిన్నకోడలు అంతరించిపోయింది.

నేను చచ్చిపోతానని మీ రనుకొంటున్నారేమో! భయపడకండి. మీ దగ్గర అటువంటి పాతహాస్యము చెయ్యను. మీరాబాయికూడా నాలాగే ఆడది. ఆమెసంకల్పకూడా నావాటికంటె తక్కువైనవి కావు. అయినా చావే ఆమెకు బ్రతుకుకు మార్గము కాలేదు.

తల్లీ, తండ్రి విడిచిపెట్టనీ

తన వారందరు విడిచిపెట్టనీ

ఎన్ని వచ్చినను రానిప్పున్నది

నిన్నే మీరా పట్టుకొనున్నది.

“ఈ పట్టుకొని ఉండడమే” బ్రతికి ఉండడముంటు.

౧౯౪౪

క థా గు ష్య ము

నేను కూడా బ్రతికే డంటాను. నేను బ్రతికి
పోయినాను.

౧౯౪౪

ఇట్లు,
మీ పాదసేవ తప్పించుకొని వచ్చిన,
మృనాళి.

ఒకటవ నంబరు

నాకు, ఆఖరుకు, ఒక చుట్టరియినా అభ్యాసములేదు. కాని అన్నిటినిమించిన భయంకరమైన నిషా ఒకటి నన్ను పట్టుకొన్నది. దీనిపొడ మిక్కిలి దట్టమైనది కావడముచేత ఈనీడను మరి ఏ దురభ్యాసమూ పెరిగిందికాదు, అన్నీ వేళ్లతోకూడా చచ్చినవి. నా జీవనమంత్రము ఇది:

యావజ్జీవేత్ నైవ జీవేత్

ఋణం కృత్వా సదా పతేత్!

ప్రపంచమంతా తిరిగి నాలుగు దేశాలూ చూడమని అతిసరదా పడుతూఉన్నా డబ్బులేక పోవడమువల్ల ఇంటిదగ్గరే కూర్చొని రేల్ వే టైమ్ టేబిల్లు తిరగవేస్తూఉన్నట్టుగా ఒక-దమ్మిడి అయినా నాది అని చెప్పలేని అవస్థలో నేను ఉన్న-రోజులలో పుస్తకాల క్యాటలాగులు తిరగవేస్తూ సంతోషించే వాడను. మా అన్నయ్యపినమామగారు ఒకఆయన ఉండేవాడు, ఆయన బంగారీపుస్తకము కొత్తది అచ్చుపడిపడకముందే వెళ్లి కొనేసేవాడు—ఆ పుస్తకము కొనదగినది అవునా కాదా అని ఆలోచించడము అతని పని కాదు. 'నేనుకొన్న పుస్తకము ఒకటి ఈనాటివరకూ పోగొట్టుకోలేదు' అని అతని గర్వము-మనదేశములో అతనిఅంత అదృష్టవంతుడు మరిఒకడు

ఉండడనుకుంటాను—మనచేతులలోనుంచి తప్పించుకుపారిపోయే వస్తువులు—అనగా, ధనమూ, ఆయువు, పరాకుగా ఉన్నవాళ్ల గొడుగులూ—మొదలైన వస్తువులన్నిటిలోకి అగ్రస్థానము పుస్తకాలది కదా! దీనినిపట్టి మీరు ఊహించవచ్చును, అన్నయ్య పినమామగారి బీరువాతాళము పిన అత్తగారికికూడా దొరకనిచోట ఉండేది అని. చిన్నప్పుడు నేను మా అన్నయ్యతో కలిసి మామగారి ఇంటికి వెళుతూఉండేవాడను. వెళ్లి మహారాజుగారి ఎదుట యాచనచేస్తూ నిలుచున్న ముష్టివాడిలాగు, ఆ తాళాలువేసిన పుస్తకాలబీరువాలెదుట కూర్చుండేవాడను. ఆరోజులలో నా కళ్ళ-నోరూరుకు మితి ఉండేదికాదు. ఇంత ఎందుకు, ఒకలాగు అంటే అందరికీ బాగా బోధపడుతుండేమో—నా చదువు ఎంతఅద్భుతముగా ఉండేదంటే ఒకపరీక్షా ప్యాసుకాలేకపోయినాను, క్లాసుపుస్తకాలు ఏ పావుఘంటా చదవవలెను కదా పరీక్ష ప్యాసుకావాలంటే, అవి చదవడానికి ఆపాటైనా అవకాశము నాకుఉండేదికాదు.

ఫేలుఅయిపోతూఉండడమువల్ల నాకు ఒక విధముగా మేలే కలిగింది అని అనవచ్చును—విశ్వవిద్యాలయములో ప్రవేశించి అక్కడ విద్యదిగువను నిలిచిపోయిఉన్న స్థితిలోనుంచి కుండెడేసి నీళ్లుతెచ్చుకొని స్నానముచేసి తృప్తిపొందే దురవస్థ నాకు తప్పింది. ఇప్పుడు పైనున్న నిందుప్రవాహములోనే నా స్నానము. ఈ రోజులలో ఎంతోమంది బి. ఏ. లూ ఎం. ఏ. లూ నాదగ్గిరికి వస్తూ'న్నారు. వాళ్లలో ఎంతో ఆధునిక

విద్యావంతులూ, నవనాగరీకులూ అయిన వాళ్ళకుండా విజ్ఞోరి-
యాయుగాన్ని తప్పించుకొని రాలేకుండాఉన్నారు. వాళ్ళ-
ప్రపంచము 'టోలెమీ'నాటి పృథ్విలాగు పద్ధెనిమిది
పంథామైదో శతాబ్దాలకు స్కూలు తిప్పి తాచిఉన్నది.
మనదేశపు విద్యార్థులు పుత్రపౌత్రాది క్రమముగా ఎప్పటికీ
ఆధూమినే ప్రదక్షణచేస్తూఉంటారా అనిపిస్తూఉన్నది. వాళ్ళ-
మనస్సులు రథయాత్రలోని రథాలవలె అతికష్టముతో
'మిల్' 'బెన్ థమ్'లనుదాటివచ్చి 'రస్కిన్' 'కార్లైల్'—ఆ
ప్రాంతాలదగ్గరికి వచ్చి చతికిల పడిపోతున్నవి. బడిసంతుల
మాటల ఆవరణను దాటివచ్చి పైనున్న తాజాగాలిని వీల్చే
సాహసము లేదు వాళ్ళకు.

కాని మనము ఏదేశాలయొక్క సాహిత్యాన్ని కర్త-
దిష్టులుగాచేసి మన మనస్సులలో దూర్చి జీర్ణముచేసుకొందా-
మని రాత్రింబగళ్లు ప్రయత్నిస్తున్నామో ఆ దేశాలలో
సాహిత్యము స్థాణువై కూర్చోలేదు—అక్కడ అది ఆ దేశస్థుల
జీవితముతోపాటు ఎప్పుడూ ముందుకు నడుస్తూఉన్నది. ఆ
జీవితము నాది కాకపోవచ్చును, ఆ నడకైనా అవలంబించుదా-
మని ప్రయత్నిస్తున్నాను. కేవలము స్వప్రయత్నమువల్లనే
ఫ్రెంచ్, జర్మన్, ఇటాలియన్ భాషలు నేర్చుకొన్నాను; కొద్దిరో-
జులుఅయినది రష్యన్ కూడా నేర్చుకోవడము ప్రారంభిం-
చాను. ఘంటకు అరవైమైళ్లకు పైగా పరుగెత్తే మాడర్-
నిజమ్, ఆధునికత, అనే ఎక్స్ప్రెస్ బండి టిక్కెట్టు కొనుక్కు

న్నాను. అందుచేత నాకు హాక్ స్లీ, డార్ విన్ అంటే లక్ష్యము. లేదు; టునిసన్ ను ఖండిస్తూ మాట్లాడగలను; ఏ మేతర్-లింకువో, ఏ ఇబ్ సెన్ నో పట్టుకొని మాసపత్రికలద్వారా చవ. కగా కీర్తిసంపాదించడానికి సంకోచించవలసిన వాడను.

కాస్త జ్ఞానమున్న ఏ నలుగురో నన్ను చూచి నా విలువ పోల్చుకుంటారనే ఆశ చాలాకాలముకిందటనే వదులుకొన్నాను. కాని చూడగా చూడగా ఒకటిమాత్రము కనబడ్డది. కాలేజీ చదువు మానకపోయినా బయట జరుగుతూఉన్న సరస్వతియొక్క వీణాగానము వినగానే దానిలోనున్న ఆహ్వానమువల్ల మనస్సులలో కదలికపుట్టే కుర్రవాళ్లు మనదేశములో ముగ్గురు నలుగురు దొరకకపోరు నాకు అనుకొన్నట్టుగానే అటువంటివాళ్లు ఒక్కొక్కడుగానూ ఇద్దరిద్దరుగానూ మెల్లి మెల్లిగా నాదగ్గిరికి వచ్చి చేరుకున్నారు.

నాకు ఉండే రెండో నిషా ఏమిటిఅంటే, బాతాఖాని. సాధుభాష ఉపయోగించి అనవలెనంటే దానికే 'వాదన' అని అనవచ్చును. అనేక సంగతులు ఉపన్యాసాలమూలముగానూ సమయోచితమైనా అసమయోచితమైనా సాహిత్యము మూలముగానూ మనదేశములో నాలుగువైపులా బయటికి వస్తూఉన్నవి. అందులో కొంతభాగము అనుభవముచాలని విషయాలు, అతి పచ్చివి; మిగిలిన చాలాభాగము పాతపురాణము. ఊపిరితిరగకుండా చేసే ఈ పాగలోనుంచివాటిని ఉదారచింత, ఫ్రీథాట్, అనే బయటికి, గాలిలోకి, తీసుకొని-

వచ్చి సజీవులుగా చేదామని మధ్యమధ్య నాకు బుద్ధి పుడు
తూంటుంది, కాని వ్రాయడమంటే అతిబద్ధకము నాకు అందు.
చేత భక్తితో వినేవాళ్లు ఏ నలుగురోదారికితే బ్రతుకుతాను.
అనుకొనేవాడను.

నా సంఘము క్రమముగా అభివృద్ధిచెందింది. మా
సండులో రెండవనానాడు ఇంట్లో నా నివాసము. నాపేరు
అద్వైతచరణ్. అందుచేత మా సంఘానికి ద్వైతాద్వైత
పరిషత్తు అని పేరు ఎర్పడ్డది. మా పరిషత్తుసభ్యులకు సమ
యాసమయజ్ఞానము ఉండేది కాదు. కొత్తగా అచ్చుపడ్డ పుస్త-
కముఒకటి చేతపుచ్చుకొని ట్రామ్‌టిక్కెట్టు బుక్కుమార్కుగా
పెట్టి ప్రాద్దున్నే తయారు అయేవాడు ఒకడు—వాదిస్తూ
కూర్చోనే ఉండేవాళ్ళము, ఒంటిఘంట అయిపోయేది ఇంకా
వాదన పూర్తి అయేదికాదు. ఇంకొకడు చంకను నోటుబుక్కు
పెట్టుకొని సాయంకాలము కాలేజినుంచి తిన్నగా వచ్చేసే-
వాడు. గాత్ర రెండు అయిపోయేది, లేవడముడోసు ఎత్తే-
వాడుకాదు. సాహిత్యచర్చ చేసేవారికి జ్ఞానరసము కేవలము
తలలోనే కాకుండా నాలుకలోకూడా ప్రబలముగా
ఉంటుంది అని నాకు బాగా తెలియబట్టి నాన్నే హితులను భోజ-
నానికి ఉండిపొమ్మని తరుచుగా అంటూఉండేవాడను. ఎవరి
మీద భారమంతా మోపి ఈలా, నాన్నే హితులను విందుకు
పిలుస్తూఉండేవాడనో ఆమెపని ఏమవుతున్నది అనే ఆలోచన
చాలాతుచ్చమైన ఆలోచన గనుక ఆ ఆలోచనను నా దగ్గిరికి

రానిచ్చేవాడను కాను. జగత్తులో జ్ఞానమనే మహావిద్యు చక్రము తిరుగుతూ'న్నది, మానవజ్ఞానము అందులో నిప్పున-కాలి కొంత గట్టిపడుతున్నది, మరికొంత గట్టిపడక ముందే ముక్కలు ముక్కలయి రాలిపోతూ ఉన్నది—అటువంటిపని జరుగుతూఉన్నప్పుడు ఈపాడు సంసారముయొక్క లాగు-లాటలమీదా, పీకులాటలమీదా, ఈ వంటింట్లో పొయ్యి-మీద ఎవరికి దృష్టిఉంటుంది?

“భవానీ కళ్లచిట్టింపు భవునికే తెలియాలి,” అంటారు గాని శివునికి ఉండేవి మూడుకళ్లు, నాకుండేవి రెండే! పోనీ, ఆరెండిటి దృష్టి బాగా ఉన్నదా అంటే అదీ లేదు, పుస్తకాలు చదివించదివి కళ్లురెండూ పూర్తిగా పాడుచేసుకొన్నాను. అందు చేత, వేళకాని వేళప్పుడు విందుకు ఏర్పాటుచేయమని అడుగు తూఉంటే నా భార్య, నా భవానీ కళ్లలోపుట్టే కోపము నాకంట పడేమార్గము లేకపోయింది. మనఇంట్లో అసమయమే సమయము, అనియమమే నియమము అని క్రమముగా ఆమెకు బోధపడిపోయింది. లయజ్ఞానములేని గడియారము మా ఇల్లు, ఏమూల ఏదిచూచినా తలక్రిందుగా ఉండేది. నాకుండే ధన-సంపత్తికి ఒకటే ఓపెన్ డ్రైన్* ఉండేది—ఆ అడ్డులేనికాలువ ఎడ తెరిపిలేకుండా పుస్తకాలుకొనడము వైపుకే పరుగెత్తుతూ-ఉండేది. నా స్నేహితులకోసము నా డబ్బులో ముఖ్యభాగము ఖర్చుఅయిపోతూఉండేది. సీమకుక్కలుతినగామిగిలిన అన్నము

* Open drain = కప్పలేని కాలువ.

నాకుతూ వాసనచూస్తూ, కాలక్షేపముచేసే దేశీకుక్కల
బ్రతుకులాగు అనేక తాపత్రయాలతో కూడిఉన్న సంసారము
ఏలాగు గడుస్తూఉన్నదో నాభార్యకు నాకంటే బాగా తెలియ
వలెను.

నానావిధాల జ్ఞానమువిషయమయి మాట్లాడుతూ
ఉండడము నాలాంటివాళ్లకు అత్యంత అవసరము—పాండి
త్యము కనపరచడముకాదు దాని ఉద్దేశము, ఇతరులకు ఉప-
కారముచేదామనీ కాదు. వాదిస్తూఉండడము ఆలోచిస్తూ-
ఉండడము, ఆలోచిస్తూఉండడము వాదిస్తూఉండడము—ఈ
లాగు చేస్తూ ఉంటేనే మనము చదివేది బాగా జీర్ణముఅవు-
తుంది, ఇదే జీర్ణానికి మార్గము. నేను ఒకలేఖకుడను అయి-
ఉంటే ఇటువంటి ఏర్పాటు అనవసరమే—ఏదోపని ఉండి అది
తిన్నగా చేస్తూఉండేవాడు తిన్నతిండి ఏలాగు అరిగించుకోవ-
డము అని ఆలోచిస్తూఉండనక్కరలేదు. ఏపనీలేకుండా
ఇంట్లో కూర్చుండేవానికే డాబామీద పచారీఅవసరము
అన్నముజీర్ణము కావలెనంటే—నా అవస్థా అటువంటిదే.

ఇప్పటి ద్వైతాద్వైతదళము ఇంకా ఏర్పడకముందు,
నాదళములో ఉన్నదంతా ఒక్కరే—అది నా భార్య. జ్ఞానము
జీర్ణముచేసుకుందామని నేనుచేస్తూఉండే సశబ్దప్రయత్నాలన్నీ
అతనిశృద్ధముగా రోజూ భరించేది. నాభార్య కట్టుకొనేవి
మోటా సీమనూలుబట్టలు, పెట్టుకొనేనగలు మంచిబంగారము

కాదు, నిద్దవస్తువులు కావు, కాని భర్త నోటివెంట వింటూ ఉన్న జ్ఞానములోమా, ఉపన్యాసాలలోనూ—మానవజాత్యుద్ధరణశాస్త్రము (యూజెనిక్స్) అనండి, మెండెల్ తత్వము అనండి, నక్షత్రశాస్త్రము అనండి, గణిత శాస్త్రము అనండి,—దేనిలోనూకూడా ఏవిధమైన కలితీ లేదు, ఇవి గుల్లపదార్థాలుకావు. నా సంఘము పెద్దది అయినప్పటినుండీ ఆమెకు నా ఉపన్యాసాలు వినడము ప్రాప్తిలేకపోయింది, అయినా ఎన్నడూ ఆమెనోటివెంట ఎటువంటిఘర్షణకూడా నేను వినలేదు.

నాభార్యపేరు 'అనిల' ఆ పదముయొక్క అర్థము నాకు తెలియదు, మా మామగారికి తెలుసునేమో అంటే అదీ లేదనుకుంటాను. మాటమాత్రము వినడానికి అతిమధురము—చటాటన వినగానే ఆ నూటకు ఏదో అర్థముఉన్నది అని ఎవరికైనా అనిపిస్తుంది. శబ్దరత్నాకరములో ఆ శబ్దముయొక్క అర్థము ఏమయి ఉన్నా దానినిజమైన అర్థముమాత్రము—“నాభార్య ఆమెనాన్నగారి ముద్దుకూతురు” అని. పద్దెనిమిది మాసాల పిల్లడిని విడిచిపెట్టి మాఅత్తగారు కాలముచేస్తే పిల్లడికి దక్షతలేదని మనస్సును సమాధారపరచుకొని మా మామగారు తక్షణమే రెండవపెళ్లి చేసుకున్నారు. ఆయన ఉద్దేశము ఎంతవరకు నెరవేరిందో ఈదిగువచెప్పుతూఉన్న సంగతివల్లబోధపడుతుంది: ఒక రెండురోజులలో చచ్చిపోతారనగా మామగారు అనిలను పిలిచి ఆమె చెయ్యి తనరెండుచేతులలో పెట్టుకొని అన్నారు, “అమ్మా, నేను పోతున్నాను,

ఇక 'సరోజ్'ని చూసేవాళ్లు నువ్వుతప్ప మరెవ్వరూ లేరు." రెండవ పెళ్లి పిల్లలకోసము ఆయన ఏమి ఏర్పాటు చేశారో నాకు సరిగా తెలియదు గాని అనిలచేతిలో మాత్రము రహస్యముగా ఏడు వేల అయిదువందల రూపాయలు పెట్టారు. "ఈ రూపాయలు వడ్డీకి వేసి ఆ వడ్డీతోనే కాలక్షేపము చేదామనుకోకుండా, ఈ రూపాయలలోనుంచే ఖర్చుచేసి సరోజ్ చదువు సంధ్యలకు ఏర్పాటుచేసి వాడిని పెద్దవాడిని చేయి, తల్లీ," అని అన్నారు మామగారు.

ఇది చూచి నాకు కొంచెము ఆశ్చర్యము వేసింది. మామగారు చాలా బుద్ధిశాలి అని కాదు నేను అనేది, గాని కొంచెము ప్రపంచజ్ఞానము కలవాడు లాభనష్టాలు బాగా ఆలోచించి ఏమనినై నా చేయవలసినవాడు, కనుక తన కొడుకుకు చదువు చెప్పించి అతనిని పెద్దవాడినిచేసే పూచీ ఎవరికై నా అప్పచెప్పవలసేవ న్నే అది నా చేతికే అప్ప చెప్పి ఉండవలసినది-అదే అన్నిటికంటే ఉత్తమమైనపని, ఈ విషయములో నాకు ఎటువంటి సందేహమూ లేదు. అల్లుడికంటే తనకూతురే యోగ్యురాలన్న అభిప్రాయము మామగారి తలలోకి ఎప్పుడూ దూరిందో నేను చెప్పలేను. అయినా డబ్బు ఎగాణీ విషయములో నేను ధర్మరాజునని మాత్రము మామగారు నమ్మారు, లేకపోతే అంతసొమ్ము కూతురుచేతికి అప్ప చెప్పకపోదురు. దాని నిజము ఏమిటి అంటే ఆయన విక్టోరియా యుగానికి చెందిన

వాడు, ఫిలిప్స్ టైన్—చిట్టచివరవరకూ నన్ను పోల్చుకోలేక పోయినాడు.

నాకు కోపమువచ్చింది—ఈ విషయమయి ఒక్కమాట అయినా అనవద్దు అని నిశ్చయించుకొన్నాను—ఆలాగే ఒక్కమాటయినా అనలేదు కూడానూ. అనిల దానివిషయమయి మొట్టమొదట కదపాలిగాని నాఅంతట నేనేమాత్రము ఏమీ అడగకూడదు అని అనుకొన్నాను. నా సహాయముతప్ప వేరే సాధనము లేదు అనిలకు అని నా నమ్మకము. కాని అనిల నా సలహా ఎంతకూ కోరకుండా ఉండడము చూచి, పాపము, సాహసము చాలకుండా ఉన్నదని ఊహించి చివరకు ఒకనాడు మాటలసందర్భములో నేనే అడిగాను, “సరోజ్ చదువుమాట ఏమిటిచేశావు?” అని. “మాస్టరును పెట్టాను, రోజూ స్కూలుకు వెళుతూఉన్నాడు,” అన్నది అనిల. సరోజ్ చదువుభారము నేనే వహించగలను అని అప్పుడు నేను సూచావాచా తెలియజేశాను. శిక్షాసంబంధమైన కొత్తమార్గాలనుగురించి కొంచెము ఉపన్యసించి చూచాను— అనిల ఊఁ అనలేదు, ఆఁ అనలేదు. నేను కాలేజీరీక్ష లేవీ ప్యాసుకాలేదు గనుక చదువువిషయములో సలహాఇచ్చే సామర్థ్యముగాని అధికారముగాని నాకు లేదు అని కాబోలు అనిల అభిప్రాయము. నేను ఇన్నాళ్లబట్టి ప్రసంగిస్తూఉన్న ఇవల్యూషన్ (పరిణామవాదము), రేడియో, యూజినిక్స్, మొదలైనవాటివిలువ అనిలకు ఏమీ తెలియలేదు అన్నమాట. ఫిఫ్తుక్లాసు కుర్త-

వాడికి అంతకంటే బాగా తెలుస్తుంది అని అనుకొనిఉంటుంది బహుశా. మాస్టరుగారు స్కూలులో కుర్రవాళ్ళచెవులు మరలు తిప్పినట్టుగా నులుపుతూఉంటే చదువు కుర్రవాళ్ళ మనస్సులకు తాచుకుపోతుంది. నాకు బాగా కోపమువచ్చింది—జ్ఞానమే అన్నిసంపదలకంటే గొప్పసంపద అని నమ్మేవాళ్ళు ఆవాళ్ళఎదుట తమవిలువను కనపరచి తమయెడల నమ్మకము పుట్టిద్దామని ఎన్నడూ ఆశపడకూడదు, అని నాలో నేను అనుకొన్నాను.

ప్రపంచములో మనము చూస్తూఉండే పెద్దపెద్ద జీవన నాటకాలలో చాలా భాగము తెరవెనకనే జరుగుతుంది, పంచమాంకములో చివరభాగము వచ్చేసరికి తెర అకస్మాత్తుగా లేస్తుంది. నేనూ నా ద్వైతసోదరులూ బెర్గ్‌సన్‌గారి ఫిలాసఫీ, ఇచ్‌సెన్‌నాటకాలలోని సైకాలజీవిషయమయి వాదిస్తూ కూర్చున్న రోజులలో, అనిలయొక్క జీవనయజ్ఞ వేదిమీద అగ్నిహోత్రాలు ప్రారంభించలేదు అని అనుకొనేవాడను. ఇప్పుడు వెనుకకు తిరిగి ఆ రోజులమాట ఆలోచించుకుంటే స్పష్టముగా కనబడుతూఉన్నది—నిప్పున కాల్చి సమైక్యదెబ్బలు కొట్టికొట్టి జీవనప్రతిమను తయారుచేస్తూఉన్న సృష్టికర్త ఆనాడు కూడా పనిచేయకుండా కూర్చోలేదు, అనిల హృదయశాలలో తనపని తాను చేస్తూనేఉండెను. అక్కడ తమ్ముడికీ అక్కకూ సవితితల్లితో జరుగుతూన్న ఘాతప్రతిఘాతాలలీల ఇప్పుడు నాకు స్పష్టమవుతూఉన్నది. పురాణాలలోఉన్న వాసుకి

మోస్తూడున్న పురాణపృథ్వికి చలనములేదు, సంసారములో ఆడదిమోస్తూడున్న దుఃఖభరితమైన పృథ్వికి నిశ్చలత్వము లేదు—ప్రతినిమిషమూ కొత్తగాదెబ్బతింటూ తయారవుతుంటుంది ఈ పృథ్వి. ప్రతిక్షణమూ కొత్తదవుతుాడున్న ఆ బాధను వహిస్తూ లెక్కలేని ఇంటిపనుల మధ్యనుండి ప్రతిదిన యాత్రచేస్తూఉండడము ఇల్లాలికి ఎంతకష్టమో ఆ అంతర్యామి పోల్చుకుంటాడేమోగాని మరి ఎవరికీ తెలియదు—ఇతరుల మాట ఏలాగున్నా నేను మాత్రము పోల్చుకోలేకపోయినాను. నాపక్కనే ఇంత ఆతురతా, ఇంత నిష్ఫలప్రయాసా, ప్రేమా, దుఃఖమూ, అతినిశ్శబ్దముగా లోలోపున మధించుకొనిపోతూ ఉన్నవని నే నెన్నడూ ఊహించనైనా ఊహించలేదే!

నా ద్వైతదళమువిందురోజు వచ్చింది. ఆ రోజునాటి ఉద్యోగపర్వమే అనిలజీవనముయొక్క ప్రధాన పర్వమయినదని ఇప్పుడు తెలుస్తూఉన్నది. ఆ అక్కమనస్సును అన్నిటికంటే బలమైనప్రేమతో కట్టిఉంచినది ఆ చిట్టితమ్ముడే, దానికి సందేహము లేదు. సరోజను పెద్దవాడినిచేయడమువిషయములో నా సలహా, నా సాయమూ, అనవసరమని అక్క అనుకోవడమువల్ల నేను అటువైపు చూడడము మానుకొన్నాను, కుర్రవాడు ఏలాగున్నాడని అడగనైనా అడగలేదు.

ఆలా ఉంటూఉండగా ఎవరో వచ్చి నూ సందు ఒకటవ నంబకు ఇంట్లో దిగారు. ఈ ఇల్లు పేరుపడ్డవర్తకుడు.

లక్షాధికారి ఒకడు కట్టించినది. రెండుమూడుతరాలలో వాళ్లు డబ్బుఅంతా మాయమయిపోయింది, మనుష్యులుకూడా అదృశ్యమయిపోయినారు—ఇప్పుడు మిగిలిఉన్నవాళ్లు ఇద్దరు వితంతువులు మాత్రమే. వీళ్లుఇద్దరయినా ఎప్పుడూ ఇక్కడే ఉండకపోవడముచేత ఆ ఇల్లు ఒక పాడుఇల్లులాగు తయారు అయింది. అద్దె విస్తారము కావడముచేత ఇల్లు ఎప్పుడూ ఖాళీవే, మధ్యమధ్య పెళ్లిళ్లకుమాత్రము వీళ్లూ వాళ్లూ దిగుతూఉండేవారు. కాని ఇన్నాళ్లకు ఒకరు కుదిరారు ఆఇంట్లో దిగేవారు. 'సితాంశుమాలి' అందాము ఆయనపేరు, ఆయన ఒక గొప్ప జమీదారు, ఆయనతాలూకాపేరు 'సరోత్తమపురము' అనుకోవచ్చును.

ఇంతగొప్పవాడు వచ్చి నా పొరుగున కూర్చున్నా నాకేమీ తెలియనేలేదు. పృథ్విమీద పడ్డప్పటినుంచీ కర్ణునికి కవచము ఉన్నట్టుగా, నాకూ విధిదత్తమైన కవచము ఒకిటి ఉన్నది, అది స్వాభావికముగా నాకున్న పరధ్యానమే, ఇదే కారణము పొరుగుఇంటిసంగతి నాకు తెలియకపోవడానికి. నాకవచము బహు దిట్టమైనది, అతి దళమైనది—లోకములో చరాచరవస్తువులు తమలోతాము నాచుట్టూ చేసుకొంటూ ఉన్నట్లురా, తోపుడురాపుడూ, నానా దుర్భాషలూ, నా వరకూ రాకుండా ఆపే ఉపకరణము నాదగ్గర ఉన్నది.

కాని ఈ నవనాగరికపు రోజులలో పెద్దమనుష్యులమని పేరుపెట్టుకొని తిరుగుతూ'న్నవాళ్ళు చేసే అల్లరా, గడిబిడా

మనుష్యుడు స్వాభావికముగా చేసేదానికంటె అనేకరెట్లు అధికము, అది కేవలము అస్వాభావికము. రెండుచేతులూ రెండు కాళ్లూ ఒక తలా గలవాడు మానవుడు. హఠాత్తుగా కాళ్లుగాని చేతులుగాని అనేకమయినా, లేక ఒకతలకు మారుగా అనేకముతలలు సృష్టినా వాడిని దైత్యుడు అంటాము. దైత్యుడు ఎప్పుడూ ధూప్ ధూప్ మని శబ్దముచేస్తూ తన హద్దులను మీరనిదే ఉండలేడు. తనకుఉన్న బలభావశ్యముతో స్వర్గమర్త్యలోకాలను కెలుకుతూంటాడు. అటువంటివాని గురించి తలపెట్టకుండా ఉందామన్నా వీలులేదు. ఎంత అనవసరమైనా ఎవడిగురించి అనుకోక వీలులేదో వాడే జగత్తుయొక్క అస్వస్థతకు కారణము, అటువంటి వాడికి స్వర్గములోఉండే దేవేంద్రుడుకూడా జడుస్తాడు.

సితాంశుమూలి ఆ దళానికి చెందినవాడు. ఒక్కమనిషికి ఇంత అనవసరమైన బలము ఉండవచ్చును అని నాకు ఎన్నడూ తట్టనైనాతట్టలేదు. గుర్రపుబండి, గుర్రాలూ, లాష్కర్లూ మొదలైన ఉపకరణాలతో కలిసి, పదితలలూ, ఇరవై చేతులూ గల, దానవమూర్తి అన్నట్లు వచ్చి మాఇంటిపక్కకు తయారయినాడు. దీనివల్ల మాసారస్వత స్వర్గముయొక్క ప్రహరీ రోజుకురోజూ విరిగిపడిపోతూన్నది. మా పొరుగుగాయనతో నాకు మొదటి పరిచయము కలగడము మాసందుచివరను. మాసందుకుఉండే గొప్పసుగుణము ఏమిటిఅంటే నాలాంటి

పరధ్యానము మనుష్యులు ముందుకు చూడకుండా, వెనక-
మాట ఆలోచించకుండా, కుడివైపుకుగాని ఎడమవైపుకుగాని
ముఖమైనా తిప్పకుండా అందులో నడుస్తూఉండవచ్చును,
ఎటువంటి అపాయమూ కలుగదు. మెరిడిథ్ కవి గురించిగాని
బ్రౌనింగు కవిత్వము గురించిగాని, మనదేశములో కొత్తగా
వెలువడుతున్న కవిత్వాల గురించిగాని నా మనస్సులో నేను
విమర్శిస్తూ ఆ సందులో పచారిచేస్తూఉన్నా ఆకస్తిక మరణము
వస్తుందని భయపడనవసరము ఉండేదికాదు. కాని ఆవాళ
మాత్రము ఏమీ లేనట్టేఉండి 'హా ఓ' అని ఒకభయంకరమైన
శబ్దము వినబడ్డది. వెనకకు తిరిగి చూచునూ—టాప్ తెరిచిన
బ్రూహమూ దాని ఎర్రని రెండు పెద్దగుర్రాలూ నా మీద
పడడానికి సిద్ధము! బండియజమానే స్వయముగా తోలు-
తూన్నాడు, కళ్లెము రెండుచేతులతో గట్టిగా లాగుతూన్నాడు,
పక్కను కోచ్ మాన్ కూర్చొని ఉన్నాడు. ఆ ఇరుకు సందులో,
పక్కను, ఒక చిన్న చుట్టలదుకాణము ఉంటే, దానిని అంటి-
పెట్టుకొని రెండుకాళ్లూ దగ్గిరికి నొక్కుకొని ప్రాణాలు ఏలాగో
దక్కించుకొన్నాను. నన్ను చూచి జమీదారుగారు రౌద్ర-
మూర్తి అయిపోయినారు. అజాగ్రత్తగా తోలేవాడు
అజాగ్రత్తగా నడిచేవానిని చూచి ఎన్నడూ తీమించడు. దీనికి
కారణము మీద ఉదహరించినదే—కాలినడక నడిచేవానికి
రెండే కాళ్లు, అతను మానవుడు; జోడుగుర్రాలు తోలుకొం-
టూవెళ్లేవానికి ఎనిమిదికాళ్లు, ఇతను దానవుడు. వీనికిఉండే

అస్వాభావికబలమే జగత్తులోఉన్న ఉపద్రవానికి కారణము. రెండు కాళ్ల మనుష్యుని పుట్టించిన దేవుడు, ఆకస్తికముగా పుట్టిన ఈ ఎనిమిదికాళ్ల జంతువనే వైపరీత్యానికి సంసిద్ధుడై ఉండలేదు.

నాస్వభావాన్నే కాపాడుకొంటూ సకాలములో ఆ అశ్వరథాన్నీ, ఆ సారథినీ మరచిపోయిఉందును—ఈ విచిత్రప్రపంచములో ఇటువంటివి జ్ఞాపకముఉంచుకోదగిన వస్తువులు కావు. కాని మనుష్యుడు చేయగలిగేదానికంటె అనేకరెట్లు అల్లరి చేసే శక్తి వీళ్లచేతులలో ఉన్నది. అందుచేత మూడవనంబరు పొరుగువిషయము అనుకొన్నంత మాత్రాన రోజులకొలది, మాసాలకొలది తలపెట్టకుండా ఉండగలిగేవాడను, కాని ఈ ఒకటవ నంబరు పొరుగుమాత్రము ఎంత ప్రయత్నించినా మరుపుకు రాకుండా ఉన్నది. పదిపన్నెండుగుర్తాలు ప్రతిరాత్రీ గుర్రపుసాలబల్ల నేలమీద సంగీతములేని తాళము వేస్తూ ఆడుతూ ఉండేవి, నా నిద్ర ఎగిరిపోయేది. తెల్లవారుతూనే గుర్తానికి ఒకడుచొప్పున పదిపన్నెండుగురు గుర్రపువాళ్లు వచ్చి ఘోరమైనశబ్దము చేసుకొంటూ మాలీస్-మొదలుపెట్టేవారు. ఆశబ్దము విని చికాకుపుట్టకుండా మనస్సును కాపాడుకోవడము ఎవరితరము? ఇంతేకాదు. ఆయనకు ఒక ఒడియా నొకరూ, ఒక భోజ్ పూదర్వానూ, ఒక ఖన్ సమా, ఒక బిహారీ బెహరా, ఉండేవారు. వీళ్లుగాని, ఆదళములోఉన్న మరి ఎవరుగాని, గొంతుకలను వశములో ఉంచుకోవలసినవారు

కారు—మితభాషాపక్షపాతి అందులో ఒకడూలేడు. అందు-
చేతనే నేను అన్నాను, 'ఉన్నమనిషి ఒక్కడేగాని, అల్లరిచేసే
ఉపకరణాలు మాత్రము అనేకము'అని. ఇదే దైత్యులుచేసే పని,
దీనిగల్గ తమశాంతికి భంగముకలుగదేమో బహుశా. రావ-
ణుడు తన పదిముక్కులతో గుర్తుపెడుతూఉంటే తన నిద్ర-
కేమో భంగముకలుగదు, నిజమే; గాని పొరుగువారిఅవస్థ
కొంచెము ఆలోచించి చూడదగినదే కదా! స్వర్గముయొక్క
ప్రధానలక్షణము హద్దులను దాటకుండా ఉండడము.
పూర్వము ఆ నందనవనములో ప్రవేశించి దానిశోభను నాశ-
నముచేసిన దైత్యబృందముయొక్క ప్రధానగుణము మితి
మీరడము. హద్దులను మన్నించని దానవుడే ఇప్పుడు రూపా-
యిలసంచి చేతపుచ్చుకొని మానవుని లోకాలయాన్ని ఆక్ర-
మించుకొని కూర్చున్నాడు. పక్కకు తప్పుకొని అతనికంట
పడకుండా కాలక్షేపము చేసుకుందామంటే నాలుగు గుర్రా-
లతోవచ్చి మీదపడతాడు, పైగా కళ్లు ఎర్రచేస్తాడు.

ఒకనాడు సాయంకాలము ఒక్కణ్ణే కూర్చొని సముద్రపు
పోటూపాటూ గురించి పుస్తకముఒకటి చదువుతున్నాను,
మాద్వైతదశమువాళ్లు ఇంకా ఎవరూ రాలేదు. ధైర్యమని
శబ్దముచేసుకొంటూ పొరుగుఇంటినుండి జ్ఞాపకముచేయడానికి
అన్నట్టుగా వచ్చి ఏదో మా అద్దముతలుపుకు ఢబ్బామని
తగిలింది. అదేమిటని చూచును—ఒక టెన్నిస్ బంతి. చంద్ర
బింబముయొక్క ఆకర్షణ, పృథ్వియొక్క జలరాసులలో పుట్టే

పోటూపాటూ, అన్నీ వెనకకు వెళ్ళినవి, నాకు పొరుగువాడు ఒకడుఉన్నాడు అని జ్ఞప్తికి వచ్చింది—అతని విషయమై ఉత్త 'ఉన్నాడు' అంటే సరిపడదు, 'ఉండడము'లో అతిజోరుగా ఉన్నాడు నలుగురికీ నచ్చేటట్టుగా. నాకు అతను కేవలము అనవసరము, అయినా అత్యంత ఆవశ్యకము అయినాడు. పరక్షణము చూచును, నా ముసలినొకరు, అయోధ్య పరుగెత్తుకువస్తూఉన్నాడు, ఊపిరి అందనంత జోరుగా పరుగెత్తుతున్నాడు. నాకుఉన్న నొకర్లుఅల్లా వీడుఒక్కడే; ఎప్పుడు పిలిచినా, ఎంతపిలిచినా, జబ్బాబైనా వచ్చేదికాదు. “ఏమిరా అబ్బాయి, ఎక్కడికి పోయినావురా, నీ దర్శనమే లేదు,” అని ఎప్పుడైనా అంటే, “ఉన్నది ఒక్కణ్ణి, పని చూస్తే జాస్తీ,” అనేవాడు. మరి ఎందుచేతనో తెలియదుగాని ఈవాళమాత్రము ఎటువంటి నోటీసూ, తాళిదూ లేకుండా బంతి పట్టుకొని పొరుగింటివైపు పరుగెత్తుతున్నాడు. సంగతి తరువాత తెలిసింది—ఒకమాటు బంతి అందిస్తే నాలుగు కానులు బక్ షీస్ దొరుకేదట ఒకటో నంబరులో.

చూచాను—ఒకటవ నంబరు చేస్తూఉన్నది నా అద్దము తలుపులు పగలగొట్టడము, నాశాంతి భంగముచేయడమే. కాదు, నా నొకర్లమనస్సులూ, నా స్నేహితులమనస్సులూ—కూడా తెంచేస్తూఉన్నాడు. నేను ఎందుకూ పనికిరానివాడనని నా నొకరు అయోధ్యగాడి నిర్లక్ష్యము రోజుకురోజు అధికము కావడములో ఆశ్చర్యము ఏమీ లేదు, కాని నా బృందానికి

నాయకుడైన కనైలాల్ మనస్సుకూడా ఒకటవ నంబరువైపు తిరగడము మొదలుపెట్టింది. ఇతనికి నాయెడల కల భక్తి ప్రయోజనమూలకమైనది కాదు, కేవలము ప్రేమమూలకమైనది, కనుక ఇతని విషయమయి నాకు ఎటువంటిసందేహము ఉండేది కాదు. అటువంటప్పుడు ఒకనాడు బంతివెంట అయోధ్య పరుగెత్తుతూ'ంటే, వాడికంటే జోరుగా పరుగెత్తి బంతిని పట్టుకొన్నాడు కనైలాల్; పట్టుకొని పొరుగింటివైపు తిరిగాడు. పొరుగాయనతో స్నేహముకలపడానికి ఇది ఒకసందు, దానికేమీసందేహములేదు—బ్రహ్మవాదినిఅయిన మైత్రేయికోరిక కాదు కనైలాల్ కోరిక, ఉత్త అమృతమువల్లనిండే కడుపు కాదు ఇతనిది.

ఒకటవనంబరుయొక్క బాబూగిరిని తీవ్రముగా ఖండించి ఉందును. ఆకాశాన్ని రంగుమేఘాలతో కప్పితే చిన్నగాలి వేయగానే మేఘాలు నాలుగువైపులా చెదిరిపోయి వెనకనున్న ఆకాశము కనబడిపోతుంది—మనలోఉండే శూన్యతను పై ఆడంబరముతో కప్పయత్నిస్తే ఆలాంటి పరాభవమే. జరగగలదు అని చెప్పుబోతున్నాను. అంతలో కనైలాల్ వచ్చి, “మనిషి కేవలము సరుకులేనివాడు కాదు, బి. ఏ. ప్యాసు అయినాడు సుమీ,” అని అన్నాడు సితాంశుమాలినిగురించి. కనైలాల్ కూడా బి. ఏ. కావడముచేత ఆ డిగ్రీ విషయమైనా మనస్సులో ఉండేది వైకి అనడానికి వీలులేకపోయింది.

ఒకటవనంబరుప్రధానలక్షణాలలో ముఖ్యమైన అంగము శబ్దముచేయడము. ఆయన మూడు యంత్రాలు వాయించగలడు, కార్నెట్, ఎస్ రాజ్, సెతార్. వీటిపరిచయము నాకు అప్పుడప్పుడు కలుగుతూఉండేది. నేను సంగీతవిద్వాంసుడను అని నాకు అభిమానము లేదు గాని నా అభిప్రాయముమాత్రము సంగీతము ఉన్నతకళలలోనిది కాదు అని. పృథ్విమీద ఇంకా భాష పుట్టకుండా మనుష్యుడు మూగవాడై ఉన్న కాలములో పుట్టింది సంగీతము. అప్పటికి మనిషికి ఆలోచనశక్తి లేదు, మనుష్యుడు కేకలుమాత్రము వేయగలిగేవాడు. ఆ ఆది-మావస్థలోనున్న మనుష్యులకు ఈ కాలములోకూడా శబ్దము చేయడమే సరదా. నా ద్వైతపరిషత్తులో అధమము నలుగురైనా ఉంటారు—ఒకటవనంబరులో సెతార్ పాట ప్రారంభము అయిందాఅంటే వీళ్లకు మరి దేని మీదా మనస్సు నిలిచేది కాదు—అటువంటప్పుడు గణితతత్త్వములో కొత్తఅధ్యాయము మొదలుపెడితే ఒకపేజీ అయినా ఏలా' నడుస్తుంది?

నూ దళమువారు అనేకమంది ఒకటవనంబరువైపు ఒరగడము చూచికాబోలు అనిల నాతో ఒకనాడు, పక్కఇంటి అల్లరి జాస్తీగా ఉన్నది మనము ఇంకొక ఇల్లు చూచుకొని పోతే బాగా ఉంటుంది అని అన్నది.

నాకు చాలా సరదావేసింది. మా పరిషత్తుతో అన్నాను “ఒక్క సంగతి చూశారూ, స్త్రీలకు ఒక విధమైన సహజ-

జ్ఞానముఉన్నది; ప్రమాణాలవల్లగాని నిర్ధారణచేయలేని సంగతులు ఎంతబోధపరిచినా బోధపరుచుకోలేరు ఆడవాళ్లు. ప్రమాణము; లేనిసంగతులు అతిసులభముగా గ్రహిస్తారు.”

కనైలాల్ నవ్వుతూ అన్నాడు, “బౌను, పిశాచాలూ, దయ్యాలూ, బ్రాహ్మణపాదధూళిమహత్వమూ, పతిదేవుని పూజాఫలమూ—మొదలైన నానారకాల విషయాలగురించి ఒక్క-నిమిషములో గ్రహిస్తారు.”

“కాదయ్యా, హాస్యము కాదు; ఒకటో నంబరు సందడి చూసి నేను స్తంభితుడను అయిపోయినాను గాని ఆ వేష భూషణాలువల్ల అనిలమాత్రము భ్రమపడలేదు అని నేను అంటూఉన్నది,” అని నేను అన్నాను.

ఇల్లుమార్పడముగురించి అనిల నాతో రెండుమూడు సార్లు అన్నది. నాకూ మారుద్దామనే ఉండెను, కాని కలకత్తా నగరములో సందుసందూ తిరగడానికి కావలసిన పట్టుదల నాకు లేకపోయింది. ఈలా ఉంటూఉండగా కనైలాలున్నూ సతీశున్నూ ఒకటవనంబరులో టెన్నిస్ ఆడుతూండగా ఒకనాడు సాయంకాలము చూచాను. జొతీనున్నూ హరేనున్నూ అక్కడసంగీతముజట్టులో చేరారు అనికూడా వీళ్లువాళ్లు అనుకొంటూఉండగా విన్నాను— ఒకడు స్టాండు హార్మోనియమ్ వాయిస్తాడట ఇంకొకడు తబలా వాయిస్తాడట. అరుణ్ అక్కడ హాస్యముసాటలు పాడుతూంటాడనీ, వాటికని

చాలాకీర్తి సంపాదించాడనీ కూడా విన్నాను. అయిదారుసంవత్సరాలబట్టి వీళ్లనందరినీ ఎరుగుదునుగాని ఇందులో ఎవరికీ ఇటువంటి ప్రవీణత ఉన్నదని మాత్రము ఎన్నడూ నేను అనుమానించనైనా లేదు. మతాల భేదాభేదాలు కనుక్కొంటూ అన్నీ మతాలనూ పరీక్ష చేయడమందు ఆసక్తిగలవాడు అరుణ్ అని నాకు పూర్తిఅయిన నమ్మకము ఉండేది. అటువంటి అరుణ్ హాస్యముపాటలలో పండిఉన్నవాడు అని నేను ఏలాగు అనుకోగలను?

కాని నిజముచెప్పతాను వినండి; బకటవ నంబరంతు పైకి నాకు ఎంతతృణీకారముగాఉండేదో లొపున అంతఈర్ష్య పుడుతూఉండేది. నాకు ఆలోచనచేయగల శక్తి ఉన్నది, వాదన చేయగల శక్తి ఉన్నది. ఎటువంటి విషయము పట్టుకొన్నా ఒక్క నిమిషములో సారము గ్రహించగలను, గొప్పగొప్ప సమస్యలు పరిష్కారముచేయగలను. మానసిక సంపదలో సితాంశుతో నన్ను సరిపోల్చడానికి ప్రయత్నించడము ఎవరితరమూ కాదు. అయినప్పటికీ అతనిని చూచేసరికి నాకు ఈర్ష్యపుట్టింది. కారణము వింటే అందరూ నవ్వుతారేమో.

సితాంశు రోజూ ప్రాద్దున్నే లేచి ఆ పెద్ద గర్తము ఎక్కి షికారుకు బయలుదేరేవాడు. అప్పుడు అతను ఆ లగాములు పట్టి లాగి ఆ పెంకిగుర్రాన్ని లొంగదీస్తూండగా చూడాలి—ఏమి అద్భుతము అతని శక్తి, అతని నేర్పు! అది రోజూ

చూస్తూఉంటే 'ఆహా,' నేనూ అతనిలాగు తోలగలిగితేనా!' అని నాకు అనిపించేది! నేర్పు అన్న వస్తువు ఏవిషయములోనూ నాకు లేదు, అందుచేతనే నేర్పుఅంటే అంతభయంకరమైన ఆకర్షణ నాకు. రాగాలు నేను పోల్చుకోలేను గాని చాలారోజులబట్టి దొంగతనముగా కిటికీదగ్గర నిలుచొని సితాంశు ఎస్ రాజ్ వాయిస్తూంటే వినేవాడను. ఆ యంత్రముమీద అతనికి గల ఆధికారానికి ఏవిధమైన అడ్డూ మితీ కనబడేదికాదు. ఈ మాట అనుకొన్నప్పుడల్లా నామనస్సు ఆనందముతో నిండిపోయేది. ఆ యంత్రము అతనిప్రేయసి, ప్రేయసివ లెనే అతనినిప్రేమిస్తూన్నది అనిపించేది. తనంతటతానే వచ్చి తననుతాను పూర్తిగా ఆయనకు అమ్ముకొన్నది అనిపించేది. ఇంట్లోఉండే వస్తువులూ, ఇల్లూ-వాకిలీ, చుట్టూఉండే జనులూ, జంతువులూ—అన్నిటిమీదా సహజముగా అతనికి అధికారము ఉండేది, అన్నిటిమీదా ఒకవిధమైన కాంతిని వెదచల్లుతూఉండేవాడు. అతనిలో ఉండే శక్తి వివరించడానికి పీలులేనిది. అది నాకుమాత్రము దుర్లభమైన వస్తువు. ప్రపంచములోఉండే ఎటువంటివస్తువు కొరకైనా ఆయన ప్రార్థించడము అవసరము లేనిపని, అన్నీ తమంతటతామే వచ్చి అతనిచేతిలో పడేవి. బుద్ధిపూర్తి అతను ఎక్కడికి వెళితే, అక్కడే అతనికి ఒక ఆసనము వేసిఉండేది.

మా ద్వైతబృందమువాళ్లు ఒకడు టెన్నిస్ కోసమని, ఒకడు కార్నెట్ కనీ, మరిఒకడు సంగీతానికనీ, ఒక్కొక్కడు ఒకటవనంబరువైపు ఎప్పుడు వెళ్లడము ప్రారంభించారో

అప్పుడే నాకు తట్టింది, వాళ్ల వాంఛను పోగొట్టి వాళ్లను ఉద్ధరించవలెనంటే ఇల్లుమార్చడముతప్ప వేరేమార్గము లేదు అని. ఆలాంటప్పుడు ఇళ్ల ఏజంటు వచ్చి నేను కోరేమోస్తరుఇల్లు బారానగర్, ఖాసీపూర్, ఆప్రాంతాలలో కొన్ని ఉన్నవి కావలెనా అని అడిగాడు. నేను ఇష్టపడ్డాను. అప్పుడు ఉదయము తొమ్మిది, తొమ్మిదిన్నర అయిఉంటుంది. ఇంటిమాట అనిలతో చెప్పి కొత్త ఇంటికి వెళ్లడానికి సిద్ధపరుద్దామని లోపలికి వెళ్లాను. అనిల వంటఇంటిలో కనబడలేదు, కొట్టుగదిలో లేదు, చివరకు పడక-గదిలో కనబడ్డది —కిటికీలో గజాలమీద చేరబడి పరధ్యానముగా కూర్చున్నది. నన్ను చూడగానే లేచి నిలుచున్నది.

“ఎల్లుండే మనము కొత్తఇంటికి వెళుతాము,” అని నేను అన్నాను.

“మరి పదిహేనురోజులు పోనివ్వండి,” అన్నది.

“ఏమీ? ఆలస్యము ఎందుకూ?”

“సరోజ్ పరీక్ష నాలుగురోజులలో తెలుస్తుంది, నా మనస్సు ఏమీ బాగు లేదు. ఇవన్నీ చక్కబెట్టుకోవడమంటే చికాకుగా ఉంటుంది.”

అనిలతో నేను ప్రసంగించని లెక్కలేనన్ని విషయాలలో సరోజ్ చదువు ఒకటి. అందుచేత మా ఇల్లుమార్చడము వెనకపడ్డది. అంతలో సితాంశు దేశాటనచేయడానికి దక్షిణాది

వెళ్ళుతూ'న్నాడని విన్నాను. అది సఫలముఅయితే మాత్రము ఒకటవసంఖ్యమీద పడిఉన్నచాయ జరిగిపోతుంది అనుకొన్నాను.

తెరలవెనకనే జరుగుతూ'ండే నాటకముయొక్క సంచ-మాంకలంత్యభాగము అకస్మాత్తుగా మనకు దృష్టిగోచరము అవుతుంది. నా పెళ్లాము నిన్ను పుట్టింటకి వెళ్లి ఈవాళ తిరిగి-వచ్చేసింది. వచ్చి, తలుపులు బిగించుకొని గదిలో కూర్చున్నది. ఈవాళ పార్లమి; మా పరిషత్తు మాసవిందుదినము. ఆసంగతి ఆమెకు తెలుసును. దానివిషయమై ఆమెతో మాట-లాడుదామని తలుపు కొట్టాను. ఏమీ జబాబులేదు. 'అనూ' అని పిలిచాను, 'అనిలా' అన్నాను. కొంతసేపటికి తలుపు విడ్డది.

“ఈ రాత్రి విందుకు కావలసిన వన్నీ సిద్ధముగా ఉన్న-వి కదూ?” అని అడిగాను. అనిల నోటితో జబాబు చెప్పలేదు గాని ఉన్నవని తల ఆడించింది.

“నీచేతితో చేసిన ఉసిరికపచ్చడి మన సభవారికి చాలా ఇష్టము, అదిమాత్రము మరిచిపోకూడదు సుమా!” అని అంటూ పైకి వచ్చేశాను. ఎదురుగుండా కనైలాల్ తయారు అతనిని చూచి, “కనై, మీరు ఈవాళ కొంచెము పెందలాడే రావాలి సుమండీ,” అన్నాను.

“అ దేమిటి, ఈ వాళకూడా మీటింగే!” ని అఆశ్చర్యపడుతూ అన్నాడు కనై

“సందేహము ఎందుకు?” అన్నాను నేను. “మీటింగు ఎందుకు జరగదు? ‘మ్యాక్సిమ్ గోర్కీ’కొత్త నవలా, బెర్గ్ సన్ మీద రసెల్ వ్రాసినవిమర్శనా, *కచోడీ, ఉసిరికపచ్చడి—అన్నీ సిద్ధముగా ఉన్నవి కదా, మీటింగు ఎందుకు జరగ దనుకొంటున్నావు?”

కనై నిర్ఘాంతపోయి నా ముఖమువైపు చూస్తూ నిలబడిపోయినాడు. ఒక్కక్షణము ఊరుకొని, “ఈవాళ మనసభ జరగకపోతే ఏమి అద్వైతబాబూ?” అన్నాడు.

కారణము అడిగాను కనై ను. తెలిసింది—మాబావమరిది సరోజ్ నిన్న మధ్యాహ్నము ఆత్మహత్య చేసుకొన్నాడు. పరీక్ష పాసుకాలేదని సవితితల్లి జోరుగా తిట్టింది, అది భరించలేక కండువారో పీక బిగుంచుకొని చచ్చిపోయినాడు.

“నీకు ఏలాగు తెలిసింది?” అని అడిగాను.

“ఒకటో నంబరులో విన్నాను.”

“ఒకటో నంబరా!” ఆహా ఒకటవ నంబరే—నిన్న సాయంకాలము కబురు వినగానే అనిల పుట్టింటికి వెళ్లింది; బండికోసము కబురు పంపించి తెప్పించుకుంటే ఆలస్యము

గోధుమ పిండి పప్పు మసాలాతో తయారుచేసిన నేతిలో వేయించిన రొట్టెలు.

అవుతుందని తక్షణమే బయలుదేరి దారిలో అడ్డెబండి దొరికితే అది ఎక్కి వెళ్లింది. అయోధ్యద్వారా సంగతి విని సితాంశు అక్కడికి వెళ్లాడు, పోలీసువాళ్లను ఓదార్చి రాత్రికిరాత్రి శవాన్ని దహనము చేయించి చేయవలసినదంతా చేసి వచ్చాడు.”

గాభరాగాభరాగా లోనికి వెళ్లాను, అనిల తిరిగి గదిలోకి వెలిపాయి తలుపు గడియవేసుకొని కూర్చుంటుంది అని అనుకొన్నాను. కాని అటువంటి దేదీ జరగలేదు; కొట్టుగది వరండాలో కూర్చొని కూర తరుగుతూ'న్నది. ఆమె ముఖము వైపుచూచాను, భోధపరుచుకున్నాను—ఒక్కరాత్రిలో ఆమె జీవితమంతా తారుమారయిపోయింది !

“నాకేమీ చెప్పావే కావు!” అని అన్నాను నిష్ఠూరముగా.

ఆ పెద్దపెద్ద కళ్లు రెండూ నావైపు ఎత్తింది, ఒక్కమాట అనలేదు. నేను సిగ్గుచేత అతి చిన్న పుచ్చుకున్నాను. “మితో చెప్పి ఏమి లాభము?” అని గాని అనిల అనిడంటే నేను అనవలసినది ఏమీ ఉండక పోను—సుఖదుఃఖాలన్నీ తాను ఒక్కరే భరిస్తూ ఈశ్వంసారము ఏలాగు గడుపుకువస్తూన్నదో నాకు ఏమైనా తెలుసును గనుకనా! “అనిల్, ఈవాళ మా విందు జరగదు ఇదంతా నిలిపేయి ! అని అన్నాను అయినా.

“ఎందుకు జరగదు? మహాబాగా జరుగుతుంది. నేను ఇంత కష్టపడిచేసిన ప్రయత్నమంతా వృథాచేస్తానంటే ఒప్పు-

కోను సుమండీ,” అని తరుగుతూ’న్న కూరలవైపు చూస్తూ-ముఖము ఎత్తకుండానే, అన్నది.

“ఈవాళనూత్రము సభ జరగదు, ఏమయినా సరే,” అని అన్నాను నేను.

“సరే, మీసభ కాకపోతే కాకపోనివ్వండి, నేను మీ అందరికీ విందుచేస్తాను వచ్చి తీరాలి.”

నాకు మహాసంతోషము వేసింది. అనిల అంతగా దుఃఖించడములేదు అని అనుకొన్నాను. ఒకప్పుడు ఆమెకు అనేకమైన గొప్పగొప్ప సంగతులు బోధపరిచాను, దానివల్ల కొంత నిష్కాంక్ష కుదిరిఉంటుంది. నేను చెప్పినదంతా పూర్తిగా బోధపడిఉండక పోవచ్చును, నిజమే; కాని *పర్సనల్ మ్యాగ్నెటిజ్మ్ అంటూ ఒకటి ఉన్నది కదా!

నలుగురైదుగురుతప్ప మా ద్వైత పరిషత్తు సభ్యులంతా వాచ్చారు విందుకు. కనై రాలేదు. ఒకటవనంబరు టెన్నిస్ జట్టువాళ్లు రాలేదు. మర్నాటి ఉదయమురైలులో సితాంశు వెళిపోతాడట, ఆఖరువిందుకు అందరూ అక్కడికి వెళ్లారు. ఇవతల మావిందు అతి దర్జాగా జరిగింది, అనిల ఆనాడుచేసిన ఏర్పాటులూ పిండివంటలూ నేను ఎన్నడూ చూడలేదు. లాభనష్టాలమాట ఎన్నడూ యోచించని నాలాంటి బేధసా’బీ మనిషికికూడా, ‘ఇంత ఖర్చా’ అనిపించింది.

ఆరాత్రి విందు ముగిసేసరికి ఒంటిఘంటన్నరా రెండు ఘంటలు అయిఉంటుంది. బాగా ఆయాసపడి పడుకోడానికి వెళుతూ, “పడుకోడానికి రావూ?” అని అనిలను అడిగాను. “సామాను చక్కపెట్టి వస్తాను.” అన్నది.

మర్నాడు లేచేసరికి సుమారు ఎనిమిది ఘంటలు అయింది. పడకగదిలో నా మంచముపక్కను టీపాయిమీద నా సులోచనాలు ఎత్తుపెట్టి ఒక చిన్న కాగితము ముక్క కనబడ్డది—దాని మీద అనిల దస్తూరితో, ఈ మాటలు ఉన్నవి—“నేను వెళుతున్నాను. నాకోసము వెదకవద్దు, ప్రయత్నము వృథా అవుతుంది నేను మరి దొరకను.”

నాకు ఎమీ బోధపడలేదు. టీపాయిమీద ఒక టిన్-డబ్బా కనబడ్డది. అందులో అనిలవస్తువులుఅన్నీ ఉన్నవి—చేతిగాజులుతప్ప అన్నీ అందులో ఉంచేసింది, మురుగులు-కూడా తీసిపడేసింది. కిటికీలలో ఒకదానిలో తాళముచేతుల-గుత్తి కనబడ్డది. తక్కినవాటిలో రూపాయిలూ, చిల్లరడబ్బులూ పాట్లాలుకట్టి పడిఉన్నవి. నెలఖర్చులు కాగా మిగిలినది దమ్మిడిఅయినా ఉంచుకోకుండా వెలిపోయిందన్న మాట. ఒక చిన్న నోటుబుక్కులో పాత్రసామానుల పట్టీ, అందులోనే మరిఒక పేజీలో చాకలిపద్దు, మరి ఒకపేజీలో గొల్లవాడిలెక్క, మరి ఒకచోట చిల్లరదుకాణము లెక్క. ఎక్కడికి వెళ్లిందో అదితప్ప అంతా తెలియజేసింది.

‘అనిల వెళిపోయింది’—నాకు బోధపడ్డదంతా అది ఒక్కటే. ఇల్లంతా వెదికాను, మామగారి ఇంటికి కబురు పంపాను, అనిల జాడలేదు. ఎప్పుడైనా ఎటువంటివిపరీతము జరిగినా నాకు మతిపోతుంది, ఎక్కడికి వెళ్లవలెనో, ఏమి చేయవలెనో ఏమీ తోచదు. ఆనాడూ ఆలాగే పిచ్చెత్తినలాగు అనిపించింది. గుండె గబగబ కొట్టుకొంటున్నది. అక్కడ కూర్చోని కూర్చోని ఛటీమని తల ఎత్తాను, ఒకటోనంబరువైపు కళ్లు వెళ్లినవి. ఆ ఇంటితలుపులూ, కిటికీలూ అన్నీ మూసిఉన్నవి. దేవిడీదగ్గర కూర్చోని దర్వాన్ గుడుగుడు పీలుస్తున్నాడు. జమీదారుగారు తెల్లవారుఝానున వెళిపోయినారు. గుండె గభేల్మన్నది. అంతా బోధపడిపోయింది. ఇవతల నేను తదేకథ్యానముగా నూతన న్యాయమార్గాలవిషయమై చర్చచేస్తూ కూర్చున్నాను, వెనకనుండి మానవసంఘములో దాగొనిఉన్న పురాతన అన్యాయము నాఇంట వలపన్నుతున్నది ప్లాబర్ట్, టాల్స్టాయ్, టూర్గనీఫ్—మొదలైన గొప్పగొప్ప కథాలేఖకులు వ్రాసిన నవలలలోనూ, కథలలోనూ ఇటువంటివి జరిగినప్పుడు, ఆ ఘటనలను మహాఆనందముతో సూక్ష్మాతిసూక్ష్మముగా విభజించి చూస్తూఉండేవాడను. కాని అటువంటిది నా ఇంట్లోనే జరగగల దని నేను ఎన్నడూ ఊహించనై నా ఊహించలేదు.

మొదటిదెబ్బ కొంచెము సరుదుకోగానే, ప్రవీణుడైన తత్వజ్ఞునివలె, దేనికి ఇవ్వవలసిన విలువ దానికి ఇచ్చి,

నిష్పక్షపాతముగా అంతా పరీక్ష చేసి చూడమని ప్రయత్నించాను. నా పెళ్లినాటిమాట జ్ఞప్తికి వచ్చింది, మొట్టమొదట ఒకవెర్రి నవ్వు నవ్వాను. ఆహా, మనుష్యుడు ఎంతప్రయత్నాన్ని వృథాగా వ్యయముచేస్తున్నాడు, ఎంత నిష్ఫలమైన ఆశతో కాలముగడుపుతున్నాడు, ఎంత ఆశక్తిని వ్యర్థపరుస్తూ ఉన్నాడు! ఎన్నో రాత్రులు, ఎన్నో పగలు, ఎన్నో సంవత్సరాలు ఎటువంటి చింత లేకుండా గడిపాను. 'నా పెళ్లాము ఉన్నది ఏమీ భయములేదు' అనే నమ్మకముతో కళ్ళె నా తెరచిచూడలేదు. ఈవాళ హఠాత్తుగా కళ్ళు తెరిచి చూచాను-బుద్ధుడము పగిలిపోయింది.

అవును నిజమే పగిలిపోయింది, కాని పగిలిపోతే పగిలిపోనీ, ప్రపంచములో ఉన్నదంతా బుడగ కాదే! సమయాతీతమై జననమరణాలను అతిక్రమించి శాశ్వతముగా నిలిచే పదార్థము నాకు దొరకక పోతే కదూ!

ఈలాగు ఎన్నో అనుకొన్నాను కాని నా నూతన జ్ఞానము నిలిచి ఉండలేదు. హఠాత్తుగా దెబ్బతగలగానే ఎక్కడో అడుగుకు చేరిపోయింది. నా చిన్ననాటి జీవుడు తిరిగి వైకి వచ్చింది, ఏడుస్తూ నాలుగువైపులా పరుగెత్తడము ఆరంభించింది బయట వరండా మీద పచారీ చేసిచేసి చివరకు ఇంట్లోకి వెళ్లాను. ఇంట్లో అంతా శూన్యము. ఇంట్లో ప్రతిగదిలోనూ నాలుగేసిమారులు తిరిగాను. చివరకు నాభార్య రోజూ

పరధ్యానముగా కూర్చుండే కిటికీదగ్గిరికి వచ్చాను. ఆగదిలో-
ఉన్న వస్తువులన్నీ తిరగాబోర్లా వేశాను. అనిల తలదువ్వు-
కుండే స్టాండుఅద్దముదగ్గిరికి వచ్చాను, దానిసొరుగు లాగాను.
పొరుగులో రిబ్బన్ తోకట్టిన ఉత్తరాలకట్ట ఒకటి కనబడ్డది.
ఆ ఉత్తరాలన్నీ ఒకటోనంబరు దగ్గిరనుండి. చూచేసరికి నా
ఒంట్లో మంటపుట్టింది. ఉత్తరాలన్నీ తగలపెట్టేదామని
బుద్ధిపుట్టింది మొట్టమొదట, కాని మనకు బాధ ఎక్కడ
విస్తారమో అటువై పే కదా ఆకర్షణ—ఆ ఉత్తరాలు చదివితేనే
గాని ఉండలేకపోయినాను. ఉత్తరాలన్నీ యాభైమార్లు
చదివాను. మొదటి ఉత్తరము మూడునాలుగు ముక్కలకింద
చించేసి ఉన్నది. ఉత్తరము చదవగానే చించేసి తిరిగి
బుద్ధిమార్పుకొని అతిజాగ్రత్తగా ఆ ముక్కలన్నీ చేర్చి
జిగురుతో అంటించినట్టుగా ఉన్నది. ఇదిగో ఆ ఉత్తరము:

“నేను వ్రాసే ఈ ఉత్తరము మీరు చదవకుండా
చించేసినా నాకు విచారములేదు, కాని నేను చెప్పదలచుకొ-
న్న దేమో చెప్పితిరుతాను.

నేను మిమ్మును చూచాను. పుట్టినప్పటినుండీ కళ్లు విప్పు-
కొని జగత్తంతా తిరిగాను. కాని చూడదగినది నా ముప్పై
రెండోవట, ఈనాడు, చూడడము నాకుప్రాప్తించింది. నా
కళ్లమీద నిద్రఅనే దళసరి మూత ఒకటి పడిఉండెను. అది
మీరు మీమంత్రదండముతో ముట్టుకొన్నారు, మీ స్పర్శ

తగలగానే అది మాయమై పోయింది. నాకు ఇప్పుడు ఒక కొత్త జన్మ కలిగింది నా కొత్తకళ్లతో మిమ్మును చూస్తున్నాను. స్వయముగా మిమ్మును పుట్టించిన ఈశ్వరునికే విస్తయము పుట్టిస్తూఉండే మహాధనము మీరు, ఎటువంటి వర్ణనాతీతమైన మిమ్మును నేను చూచాను. దొరకవలసినదీ కోరదగినదీ నాకు దొరికింది, నాకు మరిఏమీ అక్కరలేదు. మీ స్తవము మీకు వినిపిద్దామని తప్ప వేరే కోరిక నాకు లేదు. నేనే ఒక కవిని అయిఉంటే ఈ మీ స్తవము ఉత్తరములో వ్రాసి మీకు పంపను, పాటరూపముగా ప్రతికంఠములోనుంచి వినబడేటట్టుచేసి దానిని ప్రపంచమంతటా వెదచల్లిఉండును. ఈ ఉత్తరానికి జబాబు రాదు అని నాకు తెలుసును, కాని నామాటలకు అపార్థము చేయకండి. నేను మీకు ఎటువంటి హాసీచేయలేను మిమ్మును అవమాన పరచడము నాకు సాధ్యముకానిపని. ఎటువంటి సందేహమూ లేకుండా నాపూజ అందుకొండి. నా భక్తిని మీరు మన్నించండి, మీకు మేలవుతుంది. నేనెవరినో నేనుచెప్పనక్కరలేదు, ఆ సంగతి మీదగ్గర దాగి ఉండదు.”

ఇదే విధముగా ఒక పాతికఉత్తరాలు.విటిలో దేనికైనా అనిలవద్దనుండి జబాబు వెళ్లినట్టు ఆ ఉత్తరాలలో ఎటువంటి ప్రమాణమూ లేదు, జబాబు వెళ్లినట్టైనా అపస్వరము ప్రారంభమయిఉండును, బహుశా; ఆ మంత్రదండధారిణి మాయమయి పోయిఉండును, స్థవము చల్లారిపోయిఉండును.

కాని ఏమి టీ ఆశ్చర్యము. సితాంశు రెప్పపాటులో-
 పోల్చుకొన్న అనిలను, ఎనిమిది సంవత్సరాలు రాత్రింబంగళ్లు
 అంతదగ్గర ఉండికూడా నేను పోల్చుకోలేకపోయినాను! చివ-
 రకు అప్పుడైనా మెలకువ తెప్పించినవి అతని ఉత్తరాలు నా
 కళ్ళమీదఉన్న కప్పు ఎంతదట్టమయినదో తెలియకుండాఉన్నది.
 అనిలను పురోహితుని చేతులలోనుంచి పుచ్చుకొన్నాను గాని,
 నా దానిగా చేసుకోడానికి తగినవెల ఈనాటివరకు విధాతకు
 నేను చెల్లించలేదు. నా ద్వైతదళాన్నీ, నా సైకాలజీనీ, నా
 న్యాయశాస్త్రాన్నీ అనిలకంటే గొప్పవాటిగా చేశాను. నేను
 ఆమెను ఎన్నడూ చూడలేదు, క్షణకాలముపాటు అయినా
 నా దానిగా చేసుకోలేదు. అటువంటి అనిలను, ఇంకొకరు
 తన యావజ్జీవమూ సమర్పించి తనదానిగా చేసుకొన్నప్పుడు
 నేను ఎవరితో ఫిర్యాదు చేసుకొనేది, నా దురవస్థ ఎవరికి
 తెలియజేసేది ?

ఆఖరు ఉత్తరము ఇది:

“పైనుండి చూడడమువల్ల మీ నిజము బోధపడదు.
 లోపునుండి చూస్తేనేగాని మీ దుఃఖమూ, మీ మనో
 వేదనా తెలియదు అక్కడ నా పరిక్ష అతి కఠినమైనది. నా పురుష
 హస్తాలు చచ్చినవాటివలె పడిఉండలేవు. స్వర్గమర్త్యలోకాల-
 లోడిండే సమస్తశాసనాలనూ ఛేదించి మిమ్మును మీ జీవన-
 వ్యర్థతనుండి ఉద్ధరించవలెనని నాకు వెర్రికోరిక పుడుతున్నది.

కాని మీదుఃఖము మీ అంతర్యామియొక్క ఆసనము. అటు-
వంటి ఆసనముమీద చెయ్యి వేయడానికి నాకు ఏమి అధికార-
మున్నది? అయినా రేపుడదయమువరకు వ్యవధి ఉన్నది.
ఆలోగా నాకు ఆకాశవాణి వినబడి నా ద్విధను పోగొట్టి
నామనస్సును స్థిరముచేస్తే ఏదోఒక గొప్పసంగతి జరగబోతుంది.
వాంఛానిలముయొక్క తీవ్రతవల్ల దారిచూపించేదీపము ఆరి-
పోవచ్చును, గనుక మనస్సును స్థిరపరచి ఉంచుకోవలెను. నిశ్చ-
లమైన మనస్సుతో 'మీకు శుభమవు గాక,' అనే మంత్రము
మాత్రమే ఉచ్చారణచేస్తున్నాను."

బోధపడ్డది. ద్విధ చల్లారింది, ఇద్దరిదారులూ ఒక్కటే
అయిపోయినవి.

మొదటి ఏనాలుగు ఉత్తరాలలో అయినతరువాత
సితాంశు వ్రాసిన ఉత్తరాలన్నీ నేను వ్రాసిన ఉత్తరాలా అని.
నాకు ఇప్పుడు అనిపిస్తుఉన్నది. సితాంశు చేసిన స్తవము నా
స్తవమే!

చాలారోజులు గడిపాను, గాని పుస్తకాలమీదికి
మనస్సును మరి తిప్పుకోలేకపోయినాను. ఏలాగైనా అనిలను
ఒకమారు చూడవలెనని భయంకరమైన బాధ నామనస్సులో
పెరుగుతూవచ్చింది. ఎంతప్రయత్నించినా మరిచిపోలేకుండా
ఉన్నాను. సితాంశు హిమాలయ పర్వతముమీద 'మిసోరీ'లో
ఉన్నాడని విన్నాను.

అక్కడికి వెళ్లాను, పికారు తిరుగుతూఉండగా సితాంశును అనేకసార్లు చూచాను, కాని అనిలమాత్రము ఒకనాడూ అతనితో కలసి కనబడలేదు. అనిలను అవమానపరిచి పొమ్మన్నాడా అని నా మనస్సులో భీతి పుట్టింది. బాధభరించలేక చివరకు ఒకనాడు అతనిని కలుసుకొన్నాను. నాకూ ఆయనకూ జరిగినమాటలన్నీ సవిస్తరముగా వ్రాయడము అనవసరము. “ఈనాటివరకు నాకు ఆమెవద్దనుంచి వచ్చినది ఈ ఒక్కఉత్తరమే,” అంటూ చివరకు సితాంశు జేబులోనుంచి ఎనామల్ పనిచేసిఉన్న చిన్న కార్డుకేసు పైకి తీశాడు. మడతలుపెట్టిన చిన్న కాగితముముక్క అందులోనుంచి తీసి నాచేతిలో పెట్టాడు. దానిలోఉన్నది ఇదిగో: “నేను వెళుతున్నాను. నాకోసము వెదకవద్దు, ప్రయత్నము వృధాఅవుతుంది, నేను మరి దొరకను.”

నాకు వ్రాసిన నీలిరంగు లెటరు పేషరులో సగము నా ఉత్తరానికి పోగా మిగిలినసగము ఇది — అవే అక్షయలు, అదే దస్తూరి, అదే తారీకు.

విశ్వభారతి గ్రంథమాల

రవీంద్రనాథుని “ఇంటా బయటా”

భారతి:

“... .. కథ యతి మనోహరమై, యింపుగా నున్నది. పాఠకులయందు మంచి భావదీప్తిని కలుజేగయగలదు. చక్కని ఉన్నతమైన భావములకు సముద్రముగదా, రవీంద్రుని రచన!

భాషాంతరీకరణము అతి సరళముగాను, స్వేచ్ఛగాను, సహజముగ నున్నది. చక్కని యింపైన వాడుక భాష యుపయోగింపబడినది. తాకూరుగారి భావముల కేమాత్రమును నష్టము కలిగియుండదనియే చెప్పవచ్చును.

... ..

మంచి కాగితముపై చక్కనియచ్చు మంచిబైండు.”

గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు:

“... .. అనన్య సాధ్యమయిన పని సాధించిన నాప్రియమిత్రునికి అభినందనములు. ... .. మన మాతృభాషయొక్క మాధుర్యము, స్వచ్ఛత నీ గ్రంథములందు అభివ్యక్తమవుతున్నది. ... .. ర. ౨౬

పుటలూ కలిపి చేతిలోఁబట్టుకొని చూచినప్పుడు ఆనంద
భావములు పడ్డవి.”

“రవీంద్రుని పోష్టాఫీసు”

భారతి:

“... .. కథ అతిసుఖవై నదిగాను,
సాధారణమైనదిగాను కన్పడుచున్నను ఇందలి భావములు
కడునుత్తమమైనవి.

మనుష్యజీవనము ఆవేదనవలన, ముకజీవనపథగామిగా
యెట్లగుటకు యత్నించునో కవి యిందు తెలియబరచు-
చున్నాడు.

బాలుని ముద్దులొల్కుపదములు యింపుగొలుపుచుం-
డును. భాష సరళమై, ఆనందము నొడగూర్చుచున్నది. ...

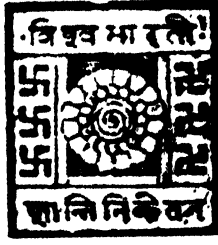
మెతర్ లింక్ కవి ‘స్టిల్ మాండ్ మేజస్ట్రేట్’

ఆంధ్రపత్రికా సారస్వతానుబంధము:

... ..“ఈకథయందు స్వార్థపరుల విచక్షణలేని యన్యాయ
ప్రవర్తనలును; స్వార్థరహితుల, ధర్మకాంక్షాపరుల న్యాయైక-
వర్తనయు, పరోపకారనిరతియు చక్కగా చూపింపబడినవి.

వాడుకభాషలో సుబోధకముగా వ్రాయబడినది. ...

... .. భావము లుత్తమమైనవి. ....”

విశ్వభారతి గ్రంథమాల

- ౧ రవీంద్రనాథ ఠాకూర్ గారి
“గృహప్రవేశం” (నాటకం) ౦-౧౨-౦
- ౨ రవీంద్రనాథ ఠాకూర్ గారి
“పోస్టాఫీస్” (నాటకం) ౦-౧౦-౦
- ౩ మేతర్ లింక్ గారి
“స్టిల్ మూండ్ మేజస్ట్రేట్” (నాటకం) ౧ - ౦ - ౦
- ౪ రవీంద్రనాథ ఠాకూర్ గారి
“ఇంటా బయటా” (నవల) (క్యాలిగ్రాఫిక్ బైండు) ౩ - ౦ - ౦
డిటా (ర్యాపర్ బైండు) ౨ - ౮ - ౦
- ౫ రవీంద్రనాథ ఠాకూర్ గారి
కథాగుచ్ఛము-౧ ౧ - ౪ - ౦
- ౬ రవీంద్రనాథ ఠాకూర్ గారి
కథాగుచ్ఛము-౨ ౧ - ౪ - ౦
(అన్ని గ్రంథాలలోనూ పటములు ఉన్నవి.)

వి శ్వ భా ర తి

చెన్నపురి ఏజన్సీ ౩౨౩ తిరువత్తూర్ హైరోడ్

చెన్నపురి

ఇ ం టా బ య టా

ముగ్గురుముఖ్యపాత్రలూ తమతమ అవస్థలనుండి వేరు వేరుగా చెప్పి కలిపి అల్లిన మూడు పాఠాల జట ఈ కథ.

సత్యకాముడైన నిఖిల్ కోరేడి స్వాతంత్ర్యము—
తనకు స్వాతంత్ర్యము కావలెను, తన భార్యకు కావలెను,
తన దేశములో ఉండే యావన్నది ప్రజలకూ కావలెను, ప్రపంచములో ఉండే సమస్త దేశాలకూ కావలెను. స్వేచ్ఛలేని జీవనము జీవనము కాదు, స్వేచ్ఛలేనివారు చేసిన పనికి అర్థము లేదు. గనుక తన భార్యను అంతఃపురం మధ్యనుండి బయటి ప్రపంచముయొక్క బహిరంగములోనికి బలవంతపెట్టి తీసుకు వస్తాడు. అక్కడ తన భార్య తనను తాను పూర్తిగా తెలుసుకొని తన జీవితాన్ని తానే ఎంచుకోవలెనని నిఖిల్ ఉద్దేశము. అటువంటి ప్రయత్నము చేసేవారికి దారిలో సంఘటిల్లే చిక్కుల గురించి, జయాపజయాల గురించి, సుఖ దుఃఖాల గురించి తెలుసుకోవలెనన్నా లేక వాటివల్ల మనజ్ఞానము పొందగల వికాసము గురించి తెలుసుకోవలె నన్నా “ఇంటా బయటా” కంటే మంచి గ్రంథము దొరకదు.

సందీప్ స్వదేశీ ప్రచారకుడు, వాడి అయిన మనస్సుగల వాడు, తళుకు తళుకున మెరిసే మాటల ప్రవాహాలను వదల గలవాడు. ఇతను ‘వందేమాతరం’ మంత్రం పఠిస్తూ రోడ్డు వెంబడి వెళుతూంటే హిందూ మహా ప్రపంచములో పుస్తకాలు చదువుకొంటూ కూర్చోగలిగిన స్కూలుకుర్రవాడేడి, తన పని

తాను చేసుకొంటూ కూర్చోగలిగిన యువకుడేడీ? ఇతనికి కావలసినది స్వదేశీ, స్వదేశము—దీనికి మించిన ధర్మము లేదు దీనికిమించిన నీతి లేదు, శక్తి లేదు, నిజము లేదు; దీనికి అడ్డుగా వచ్చిన నీతిని, ధ్వంసము చేయవలెను, సత్యాన్ని మంటిలో కలిపివేయవలెను, అనేవాడు సందీప్. నిఖిల్ కోరేది నిజము. నిజము త్యజించడమువల్లగాని స్వదేశీ విస్తరింపజేయలేనప్పుడు, స్వదేశీ అక్కర లేదు నిఖిల్ కి. దేశమంతా ఏదికోరితే అదే నిజము సందీప్ కి. దేశమే దేవత అతనికి, దేశస్థులు అందరూ అక్కరలేనంటూఉన్న సత్యము అసత్యము. 'నా దేశమే నీతి కంటే గొప్పది, సత్యముకంటే గొప్పది, అనేవాడు నిజముగా దేశానికి ఉపకారము చేస్తాడా, లేక చివరకు ఏషనులు చేస్తూ ఉన్నప్పటికీ నా దేశము నిజముకంటే గొప్పదైనట్టుగా దేశోద్ధారకుడనైన నేను దేశముకంటే కూడా చాలాగొప్పవాడను అనే వాదములోకి వచ్చి తేలుతాడా? "ఇంటా బయటా" చదివి మీరు ఆవిషయము మరింత చక్కగా యోచించగలరు

విమల నిఖిల్ భార్య, ఎటువంటి అనుభవమూ లేదు, అనుభవమువల్ల రావలసిన జ్ఞానము ఇంకా పుట్టలేదు, ముగ్ధ. ఇంటిగోడలమధ్యనున్న ప్రపంచముతప్ప మరి ఏసజీవమైన పదార్థాన్నీ ఎరగని ఈమె కనపరిచే పతిభక్తికి ఏమి విలువ ఉన్నది? అందుచేత సజీవియైన వాటికొరకు వెర్రికోరికగల నిఖిల్ ఆమెను బలము ప్రయోగించి బహిరంగ ప్రపంచములోకి పంపుతాడు. విమలవంటివారి దశ ఏమి కావచ్చును? నడిసముద్రములో

జిడిచిపెట్టిన చుక్కానులేని ఓడవలె నాశన మయిపోతారా? గాలి ఎటువైపు కొడితే అటువైపు కొట్టుకుపోతారా? లేక దెబ్బలు తిని తిని మెలకువ తెచ్చుకుంటారా? అటువంటివారికి జ్ఞానవంతులు ఏవిధమైన సహాయము చేయగలరు?—హాని కలగవచ్చు నని శాశ్వతముగా గదిలోపెట్టితాళము వేస్తారా? మోతాదు మోతాదుగా కొలిచి స్వేచ్ఛ ఇస్తామంటారా? స్వేచ్ఛ ఒకరికి ఇంకొకరు ఇవ్వవలసిన పదార్థమా?—ఇటువంటి నానారకాల విషయాలూ బాగా బోధపరుచుకో దలచినవారు “ఇంటా బయటా” చదివితీరవలెను.

మనోహరమైనకథ చెపుతూ మనకే తెలియకుండా మన మనస్సులలో మూలమూలలను దాగిఉన్న ఆశలనూ, కోరికలనూ, మనకు తెలియజేస్తున్నారు తాకూర్ గారు. మనుష్యుని విలువ దేనిలోఉన్నది, దేశభక్తి అనగా ఏమిట, దాంపత్యము లోఉండే శాశ్వతవస్తు వేమిటి, దేనివల్ల దాంపత్యము పృథ్వీమీదఉండే అన్ని పదార్థాలతోనూ గొప్పదికాగలదు.— ఇటువంటివి అనేక ఆలోచనలతో నిండిఉన్న మనుష్యుల మనస్సుల చరిత్రలతో అల్లిన ఇంపైన కథ “ఇంటా బయటా.”

కవులలో అగ్రస్థానమునకు అర్హుడైన రవీంద్రనాథుని గ్రంథాలలో మొదటి వరుసను ఉంచదగిన గ్రంథము ఈ “ఇంటా బయటా.”

గృహప్రవేశం

ప్రేమతో నిండిఉన్న పూర్ణజీవనము సార్థక మానవ జీవనము. ఆ జీవనము సంపాదించుటకు మానవుడు చేయవలసిన ప్రయత్నము మనలో పురికొల్పి దానికితగిన ఉత్సాహము మనలో పుట్టించడానికి విశ్వహృదయము సదా కనిపెట్టుకొని ఉంటుంది. అట్టివిశ్వహృదయము తాకూర్ గారువ్రాసిన ఈనాటకములో, అక్కబిడ్డలకు తన సర్వమునూ అర్పించి తనజీవనము సార్థకపరుచుకొన కోరుతున్న పిన్ని హృదయముద్వారా వ్యక్తమవుతున్నది. బాహ్యచక్షువుకు కనబడని సంపదకోసమూ స్థూలనేత్రానికి కనబడని సహవాసము కోసమూ మనుష్యుడు తన యావదాస్తి ధారపోసి ప్రయత్నము చేస్తున్నప్పుడు అటువంటి పిన్ని హృదయము, పూర్తిగా స్వార్థరహితమైనది కావడముచేత, విశేషము బోధపరచడానికి బయలుదేరదు; తనకు చేతనైనంతవరకు ఆ ప్రయత్నములో తోడ్పడుతుంది.

అక్కకొడుకు తనడబ్బంతా ఖర్చుపెట్టి ఊర్వసివంటి తనభార్యమణియెడల తనకుగల అనురాగమును ఎల్లకాలమూ లోకానికి చాటించగలిగే “తాజ్ మహల్”ను కట్టించబోయినప్పుడు, అది కేవలము వృథాప్రయాస అని తెలిసినా, మన స్ఫూర్తిగాచేసే ఏ ప్రయత్నమూ వృథాకానేర దని నమ్మి పిన్ని చేసిన హెచ్చరిక అతి మనోహరమైనది.

పూర్తికాని ఆ తాజ్ మహల్ లో గృహప్రవేశం చేయించబోయిన పిన్ని హృదయాన్ని మన హృదయాలలో గృహప్రవేశం చేయించి, షాజహాన్ చక్రవర్తి కట్టించిన తాజ్ మహల్లు ఎన్నైనా ఇవ్వలేని శాశ్వతపదవిని ఆ పిన్ని హృదయానికి ఈ నాటకము ద్వారా రవీంద్రుడు ఇచ్చాడు.

రవీంద్రుని కథాగుచ్ఛము మొదటిభాగములోఉన్న కథలు

- ౧ రాసమణికొడుకు
- ౨ కాబూలీవాలా
- ౩ భాయిఫోటా
- ౪ హైమంతి
- ౫ ఎండా నీడా

రవీంద్రుని కథాగుచ్ఛము రెండవభాగములోఉన్న కథలు

- ౧ ప్రతిజ్ఞాపాలన
- ౨ సెలవులు
- ౩ అపరిచితా
- ౪ మాస్టరుగారు
- ౫ భార్యవ్రాసిన ఉత్తరము
- ౬ ఒకటవ నంబరు

పోస్టాఫీస్

మనుష్యుడు ప్రయోగిస్తూఉన్న శిక్షవల్ల లోపునఉన్న జీవనావేగము పూర్తిగా చల్లారని చిన్న పిల్లడు చేసేపనులవల్లా, కోరే కోరికలవల్లా, కనపరిచే అనురాగంవల్లా, పూర్ణవికాసము పొందిన జీవనము ఏరీతిగా ఉంటుందో సూచించే నాటకము.

ఇంపైన కథ చెపుతూ మన మనస్సులను వేదనతో నింపి, ఆ వేదనద్వారా ముక్తజీవనము సంపాదించడానికి చేయవలసిన ప్రయత్నము మనలో పురికొల్పే శక్తి రవీంద్రునిలో చాలా ఉన్నది. ఆ శక్తి ఈ నాటకములో అతి మనోహరముగా వెల్లడి అవుతున్నది.

స్టిల్ మాండ్ మేజిస్ట్రేట్

మాతృభూమి పేరు చెప్పి, నాగరికత విస్తరింపజేయడమని వంకపెట్టి, నిజముగా తమనుతాము భ్రమలోపెట్టుకొని కొందరూ, కేవలము ఇతరులనుమాత్రము భ్రమలోపెట్టి స్వార్థమును కోరేవారు కొందరూ, మానవహృదయములోఉండే మధురమైనదానిని కాళ్ళకింద వేసి నలిపేయ ప్రయత్నము చేస్తూ ఉన్నారు. తమలోగాని, ఇతరులలోగాని, గొప్పవారిలోగాని, బీదవారిలోగాని, తమ దేశస్థులలోగాని, ఇతరదేశస్థులలోగాని, విలువైనది విలువైనదే గనుక సంరక్షించదగిన దని నమ్మి తమప్రాణాలనైనా ఇచ్చి కాపాడి ఉంచడానికి సిద్ధముగా ఉండేవారుకూడా ఈ లోకములో లేకపోలేదు.

ఈ రెండుతరహాల స్వభావాలుగల మనుష్యులలోఉండే, వ్యత్యాసమూ, వారువారు చేయగల న్యాయాన్యాయాలూ మనస్సును కరిగించే నాటకము రూపముగా మేతర్లింక్ మహాకవి ఈ పుస్తకములో సూచించాడు.

మేతర్లింక్ రవీంద్రనాథునివలె 'నొబెల్ ప్రైజ్' అనే బహుమానమును ౧౯౧౧ వ సంవత్సరాన్న పొందాడు.

హవిల్దార్ రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్

౨౯౨ ఎస్.స్. నేడ్

చెన్నపురి, ఈ.

చెన్నపురి: హవిల్దార్ రామస్వామిశాస్త్రిలు ముద్రితము--1929.